Cestiuni
din
dreptulŭ și istoria bisericeĭ românescĭ unite,
studiŭ apologeticŭ
din
incidentulŭ invectivelorŭ »Gazeteĭ Transilvanieĭ« și a dluĭ Nicolaŭ Densușanŭ
asupra
Mitropolituluĭ Vancea
și a bisericeĭ unite.

Partea I.

Blașiŭ, 1893.

Tipografia Seminariuluĭ gr.-cat. in Blașiu.

Introducere.

Unŭ domnŭ din Blaşiŭ după cetirea articulilorŭ dluĭ Densuşanŭ din „Gazeta“ ne enară următórele:

„Suntŭ vre-o câtĭva anĭ, póte maĭ bine de ḑece, de cândŭ în o conversare privată avută în Blaşiŭ cu dlŭ Nic. Densuşanŭ ca vechĭ cunoscuţĭ, dînsulŭ răzimându-se pre actulŭ uniriĭ din 1698 aflatŭ de d-sa la 1879 păşi cu idea, carea multŭ mĕ surprinse, că Unirea nu este o unire dogmatică, ci o simplă alianţă politică între dóuĕ confesiunĭ spre a se apĕra în contra la a treia. Confesiunile aceste dóuĕ suntŭ: biserica românéscă şi cea catolică din Ardélŭ. Ér a treia, împotriva căreia aŭ voitŭ amîndóuĕ să se apere, a fostŭ biserica calvină-luterană din Ardélŭ. O idee aşa bizară nu puteam la începutŭ crede să pótă profesa unŭ omŭ deşteptŭ, cum ilŭ cunosceam eŭ pre dlŭ Nic. Densuşanŭ de multŭ. De aceea dorindŭ lămurirea lucruluĭ, l'am întrebatŭ, că închipuesce-şĭ

dînsulŭ unirea bisericeĭ românescĭ din Ardélŭ cu biserica catolică, proprie alianţa lorŭ, precum o numia dînsulŭ, aşa precum este alianţa ofensivă saŭ defensivă alorŭ dóuĕ state vis-à-vis de unŭ alŭ treilea? Dînsulŭ mĭ-a rĕspunsŭ, că întocmaĭ aşa şĭ-o închipuesce.

„Eŭ pre atuncĭ încă nu vĕḍusem actulŭ uniriĭ dela 1698 aflatŭ de dlŭ Nic. Densuşanŭ, la care se provócă dînsulŭ spre dovedirea teseĭ sale. De aceea replicăĭ dluĭ N. Densuşanŭ numaĭ atâta, că orĭ cum va suna actulŭ, la care se provócă dînsulŭ, consciinţa publică bisericéscă începêndŭ dela 1698 manifestată în tótă viaţa nóstră bisericéscă este dovada cea maĭ eclatantă, că unirea nóstră a fostŭ considerată tot-deuna ca o unire dogmatică cu biserica catolică, prin carea noĭ ne-amŭ decheratŭ a profesa o credinţă cu biserica catolică. Consciinţa acésta publică bisericéscă clară ca lumina sóreluĭ în timpŭ de maĭ doĭ seculĭ desavuéză opiniunea dluĭ Densuşanŭ aşa de tare, câtŭ dacă ar eşi în publicŭ cu ea, atuncĭ ar stîrni multŭ rîsŭ în cetitorĭ.

„Cu aceste m'am despărţitŭ de dlŭ Densuşanŭ escusându-lŭ în mine însu-mĭ

cu aceea, că dînsulŭ fiindŭ mândru de documentulŭ, ce l'a aflatŭ, nu se mulţămesce cu onórea, ce pre dreptŭ i-se cuvine pentru aflarea luĭ, ci voesce multŭ maĭ multŭ. Ar voi adecă, să afle în documentulŭ acela unŭ atare înţelesŭ, câtŭ pre basa luĭ să se schimbe radicalŭ tótă idea despre sfînta unire, aşa câtŭ aflarea luĭ prin dlŭ Densuşanŭ să formeze în istoria nóstră bisericéscă o epocă legată de numele dînsuluĭ. Şi ca să-şĭ ajungă ţinta acésta, a alergatŭ la unŭ înţelesŭ aşa cutezatŭ şi forţatŭ spre a-lŭ vîrî cu orĭ ce preţŭ în documentulŭ aflatŭ de dînsulŭ. Căcĭ în adevĕrŭ dacă dlŭ Densuşanŭ din documentulŭ dînsuluĭ ar puté dovedi vre-odată, că unirea nóstră dela 1698 a fostŭ numaĭ o alianţă politică cu catoliciĭ, o specie de *unio*, cum a fostŭ celebra *unio trium nationum* de pildă, şi nu o unire dogmatică, şi dacă pre Româniĭ unıţĭ ar puté dlŭ Densuşanŭ să-ĭ şi convingă despre acésta, câtŭ de aci încolo pre catolicĭ să-ĭ considere de aliaţĭ şi nu de confidelĭ, atuncĭ în adevĕrŭ dlŭ Densuşanŭ ar fi maĭ mare ca Atanasiŭ, ca Clain, Vulcanŭ, Maĭorŭ, Bobŭ, Şuluţŭ, Vancea şi toţĭ archiereiĭ nostri. Maĭ mare, căcĭ aceştia toţĭ aŭ trăitŭ, lucratŭ şi mu-

ritŭ în convingerea, că eĭ profeséză credința catolică stândŭ pre basa uniriĭ din 1698, în adevĕrŭ însă eĭ aŭ fostŭ înșelațĭ și aŭ înșelatŭ apoĭ și eĭ pre alțiĭ. Și comedia asta ar maĭ fi duratŭ multŭ timpŭ, dacă nu afla dlŭ Densușanŭ actulŭ din 1698. De unde descoperirea Americeĭ prin Columbŭ pentru Europa nu a avutŭ atâta valóre, ca pentru noĭ aflarea documentuluĭ din 1698 prin domnulŭ Densușanŭ.

„Am maĭ escusatŭ pre dlŭ Densușanŭ și cu aceea, că dînsulŭ nefiindŭ teologŭ, ci unŭ diligentŭ scrutătoriŭ istoricŭ, ușorŭ a pututŭ ajunge la unŭ cugetŭ așa curiosŭ. Cu tóte aceste cunoscêndu-lŭ de unŭ bărbatŭ seriosŭ și luminatŭ n'am credutŭ de locŭ, că se va juca astfelŭ cu numele sĕŭ celŭ bunŭ, câtŭ să cuteze a eși în publicŭ cu o idee așa bizară. Și mie unuia nicĭ nu-mĭ erá încă cunoscutŭ, că a pășitŭ dlŭ Densușanŭ cu ea în publicŭ. De aceea nu eram să credŭ ochilorŭ, cândŭ am vĕdutŭ în „Gazeta Transilvanieĭ“, că dlŭ Densușanŭ nu numaĭ cu risiculŭ numeluĭ sĕŭ celuĭ bunŭ pășesce érăși cu acea idee în publicŭ, ci și-o espune cu o cutezare și încredere așa mare, ca și cândŭ

ar fi vorba nu de unŭ ce istoricŭ, și chiar pentru aceea greŭ de probatŭ, ci de o tesă matematică, ce se dovedesce deplinŭ prin esecutarea unuĭ calculŭ algebraicŭ.“

Până aci Domnulŭ din Blașiŭ.

Maĭ multe lucrurĭ din cestionariulŭ istoricŭ, ce-lŭ publică dlŭ Densușanŭ chiar acum în „Gazeta Transilvanieĭ“, ne siliră a crede, că dînsulŭ în scrutările istorice e capabilŭ și de lucrurĭ fantastice. Bizara idee însă cu privire la natura uniriĭ nóstre cu biserica catolică espusă pre largŭ și proptită cu multe cuvinte în Nr. 67 alŭ „Gazeteĭ Transilvanieĭ“ ne sili cu tótă puterea, ca de aci încolo să fimŭ fórte cu luare aminte chiar și în lucrurile, în carĭ dînsulŭ e specialistŭ, ca nu cumva închipuirĭ subĭective de ale dînsuluĭ să le considerămŭ de adevĕrurĭ istorice obĭective.

„Gazeta Transilvanieĭ“ de câteva lunĭ pórtă o luptă desperată cu „Unirea“. A scăpatŭ din lupta asta în o stare de totŭ precariă. De aceea ĭ-a părutŭ bine, cândŭ ĭ-a venitŭ dlŭ Densușanŭ într'ajutorŭ. Ea ne maĭ avêndŭ ce perde, s'a retrasŭ, și frontulŭ, loculŭ celŭ maĭ

espusŭ, spaţulŭ articululuĭ de fondŭ, l'a lăsatŭ dluĭ Densuşanŭ.

E adevĕratŭ, că „Gazeta“ în dispute bisericescĭ ne maĭ avêndŭ ce perde, n'a perdutŭ nimicŭ prin articuliĭ dluĭ Densuşanŭ. A perdutŭ însă fórte multŭ dlŭ Densuşanŭ ca istoricŭ înaintea la toţĭ bărbaţiĭ serioşĭ, şi tare credemŭ, că după ce vomŭ găta, însu-şĭ dlŭ Densuşanŭ se va convinge despre acésta.

Dacă dlŭ Densuşanŭ în „Gazeta“ îşĭ espunea numaĭ bizara sa idee cu privire la natura uniriĭ nóstre cu biserica catolică, n'amŭ fi luatŭ nicĭ cândŭ péna în mână să-ĭ combatemŭ idea. Cugetarea cleruluĭ şi poporuluĭ nostru este multŭ maĭ sănĕtósă, decâtŭ ca cu o atare idee să pótă seduce pre cineva. Dlŭ Densuşanŭ însă în articuliĭ sĕĭ atinge o mulţime de cestiunĭ bisericescĭ, carĭ tóte deveniră întunecate de idea aceea curiósă dominantă în eĭ. Pre lângă aceea atacă cu vehemenţă codiciĭ noştri bisericescĭ.

A tăcé acum şi în faţa lucrurilorŭ acestora, ar fi o laşitate.

Înainte însă de a întra în meritulŭ lucruluĭ, trebue să amintimŭ, că totŭ modulŭ, cum tractéză dlŭ Densuşanŭ în „Gazeta“ cestiunile bisericescĭ, este câtŭ

se póte de superficialŭ. Nu scimŭ, unde este de a se căuta causa împrejurăriĭ acesteia, în precipitarea, cu care a scrisŭ, în lipsa cunoscinţelorŭ teologice, ce ar trebui să le aibă, cândŭ se ocupă cu cestiunĭ bisericescĭ, în lipsa de eserciţiŭ logicŭ pentru lucrurĭ de acestea, saŭ dóră, ceea ce totuşĭ din câtŭ ilŭ cunoscemŭ, n'amŭ puté crede despre dînsulŭ, în credinţa, că dintre cetitorĭ nimenĭ nu va observa contradicerile cele multe din articuliĭ sĕĭ, şi aşa nicĭ unuia dintre cetitorĭ nu-ĭ va fi bătătóre la ochĭ superficialitatea articulilorŭ dînsuluĭ.

De pildă, ca cetitoriĭ în antecessu să-şĭ pótă face o idee de superficialitatea acésta, aducemŭ numaĭ câteva împrejurărĭ.

În numĕrulŭ 67 din „Gazeta“ la capetulŭ articuluĭ, resumândŭ esenţa pactuluĭ cuprinsŭ în manifestulŭ de unire dela 1698, dice dlŭ Densuşanŭ din cuvîntŭ în cuvîntŭ: „*Româniĭ în manifestulŭ lorŭ de unire dela 1698 făcură numaĭ nisce declaraţiunĭ generale, şi într'unŭ modŭ fórte vagŭ, că se unescŭ cu biserica Romeĭ, fără să spună anume, în ce felŭ de cestiunĭ se unescŭ.*“ Cu tóte aceste resumândŭ a dóua óră

totŭ acolo acelŭ manifestŭ dice: *„Legătura așa dară, carea o făcuse biserica română cu biserica Romeĭ la 1698, era numaĭ o simplă alianță bisericéscă făcută între dóuĕ state saŭ corporațiunĭ bisericescĭ.“* Din *„declarațiunĭ generale“* făcute *„într'unŭ modŭ fórte vagŭ“*, în carĭ *„nu se spune anume, că în ce felŭ de cestiunĭ se unescŭ,“* cum scóte dlŭ Densușanŭ nu érășĭ ceva *„generalŭ“* și *„vagŭ“*, ci ceva fórte specialŭ și determinatŭ, anume: *„Alianța bisericéscă făcută între dóuĕ state saŭ corporațiunĭ?“*

Maĭ departe totŭ acolo dlŭ Densușanŭ susține, ca manifestulŭ din 1698 după ce dechéră, că Românii se unescŭ cu biserica Romeĭ, adauge numaĭ decâtŭ, că *„motivulŭ principalŭ și condițiunea politică bisericéscă esențială a unirii“*, *„ca să trăéscă cu acelea-șĭ privilegiĭ, cu carĭ trăescŭ mĕdulariĭ acesteĭ sfinte biserice“*. Fiindŭ dară motivulŭ principalŭ alŭ uniriĭ de natură politică, dice dlŭ Densușanŭ, că urméză, că și unirea e numaĭ politică, saŭ alianță, éră nu unire dogmatică din motive sufletescĭ saŭ religióse.

Acum dacă dlŭ Densușanŭ va maĭ ceti odată manifestulŭ aflatŭ de dînsulŭ, va vedé, că acela se începe cu motivulŭ următoriŭ: *„Cercândŭ schimbarea acesteĭ lumĭ înșelătóre și nestarea și neperirea sufletelorŭ, căruia în mĕsură maĭ mare trebue a fi decâtŭ tóte, din bună voea nóstră ne unimŭ cu biserica Romeĭ cea catolică și ne mărturisimŭ a fi mĕdularele acesteĭ biserice sfinte catolicéscă a Romeĭ.“* Unŭ motivŭ maĭ spiritualŭ și maĭ religiosŭ ca acesta, va concede și dlŭ Densușanŭ, că nu póte esista. Din motive religióse sufletescĭ însă ca acesta nu se face nicĭ cândŭ alianță politică între dóuĕ bisericĭ, ci se face uniune dogmatică, și acésta érășĭ o va concede dlŭ Densușanŭ.

Încă vre-o dóuĕ exemple de superficialitate. Totŭ în resumatulŭ acela dice dlŭ Densușanŭ, că Românii în soborulŭ din 1698, precum arată manifestulŭ, n'aŭ recunoscutŭ *„nicĭ chiar calitatea de primŭ Patriarcă a Papeĭ dela Roma, și soborulŭ nu concese Papeĭ nicĭ unŭ dreptŭ de jurisdicțiune în biserica română de Alba-Iulia“*.

Multŭ ne-am miratŭ, cum póte dlŭ Densușanu să nu-șĭ cunóscă chiar nicĭ documentulŭ, ce l'a aflatŭ d-sa. Căcĭ în documentulŭ acesta, manifestulŭ so-

borului din 1698, chiar la capetŭ se cetescŭ următórele: *„Ci tocmaĭ de s'ar întîmpla mórte* (Vlădicăĭ), *să stea în voea soborului, pre cine ar alege să fie Vlădică, pre care Sfinția Sa Papa să-lŭ întărescă.“* Manifestulŭ dice, că *„Papa să întărescă pre Vlădica“*, şi totuşĭ după dlŭ Densuşanŭ manifestulŭ n'a recunoscutŭ *„nicĭ chiar calitatea de primŭ Patriarchŭ alŭ Papeĭ dela Roma, şi nu concese Papeĭ nicĭ unŭ dreptŭ de jurisdicțiune în biserica română de Alba-Iulia“*. Se póte închipui o întăĭetate şi jurisdicțiune maĭ clară ca dreptulŭ de confirmare saŭ întărire? A trebuitŭ dlŭ Densuşanŭ să fie estraordinarŭ de preocupatŭ, cândŭ le-a scrisŭ aceste.

Încă una. La începutulŭ articlului din Nr. 67 alŭ „Gazeteĭ“ dlŭ Densuşanŭ voindŭ a spune motivulŭ, pentru care guvernulŭ din Viena a favorisatŭ unirea, ba a pus'o şi la cale însu-şĭ elŭ, dice din cuvîntŭ în cuvîntŭ: *„Acum guvernulŭ din Viena vědêndŭ starea cu totulŭ miserabilă a catolicismuluĭ din Transilvania, se decise, ca să înmulțéscă numěrulŭ acestorŭ catolicĭ prin câştigare de suflete.“* Apriatŭ ne spune aci dlŭ Densuşanŭ, şi fórte adevěratŭ, că guvernulŭ

din Viena îşĭ propuse a înmulți numěrulŭ catolicilorŭ prin câştigarea de suflete, va să dică prin câştigarea de individĭ, carĭ să profeseze credința catolică, căcĭ aceea însemnéză câştigarea de suflete pentru o biserică.

Cu tóte aceste în aceea-şĭ alineă voindŭ dlŭ Densuşanŭ a ne spune, cum guvernulŭ din Viena *„a câştigatŭ suflete“* catolicismuluĭ *„înmulțindu-ĭ numěrulŭ“*, dice totŭ dînsulŭ, *„că guvernulŭ din Viena făcu planulŭ ca să mijlocéscă o alianță bisericéscă între catolicĭ şi Românĭ“*. Cum póte cineva *„să înmulțéscă numěrulŭ“* membrilorŭ uneĭ confesiunĭ, *„să-ĭ câştige suflete“* uneĭ bisericĭ prin o simplă alianță politică-bisericéscă, de bună samă nicĭ dlŭ Densuşanŭ nu o scie nicĭ acum şi nu o va sci nicĭ cândŭ. Chiar şi în istoria politică a statelorŭ, dacă unŭ statŭ se decide să-şĭ *„înmulțéscă“* supuşiĭ cu şupuşĭ de aĭ altuĭ statŭ, nu încheie cu acesta alianță, ci folosesce alte mijlóce.

Ne pare fórte rěŭ, că suntemŭ silițĭ să descoperimŭ nisce contradicerĭ aşa frapante în ceea ce a scrisŭ dlŭ Densuşanŭ. Noĭ însă nu suntemŭ de vină.

Contradiceri de aceste vomŭ întîlni altcum totŭ mereŭ în studiulŭ domnuluĭ Densuşanŭ.

Premiţêndŭ introducerea acésta vomŭ intra în meritulŭ lucruluĭ constatândŭ maĭ întâiŭ natura sânteĭ Unirĭ în contra dluĭ Densuşanŭ, şi apoĭ tractândŭ şi celealalte cestiunĭ, ce suntŭ în legătură cu ea, şi carĭ fură atinse şi de dlŭ Densuşanŭ, după ce şi fără de aceea tóte aŭ valóre actuală.

I.
Natura Unirii pre basa manifestuluĭ sinoduluĭ din 1698 aflatŭ de domnulŭ Nic. Densuşanŭ.

În numĕrulŭ 67 din „Gazeta“ dlŭ Densuşanŭ după ce a publicatŭ manifestulŭ de unire alŭ sinoduluĭ din 1698, se esprimă astfelŭ: „*Manifestulŭ originalŭ de unire nu amintesce absolutŭ nimicŭ, că biserica română de Alba-Iulia ar fi primită patru puncte dogmatice,*“ éră maĭ la vale, că „*sinodulŭ din 1698 nu primi nicĭ o dogmă de credinţă catolică*“. Din împrejurarea acésta şi deduce apoĭ dlŭ Densuşanŭ curiósa sa tesă, că sfînta Unire n'a fostŭ o unire dogmatică, ci o *alianţă bisericéscă*, ca alianţa între dóuĕ state.

Superficialitatea dluĭ Densuşanŭ nicăirĭ nu este aşa evidentă ca în analisa manifestuluĭ acestuia. Nefiindŭ dlŭ Densuşanŭ teologŭ, nicĭ n'a pututŭ analisa documentulŭ acesta ca teologŭ. Dlŭ Densuşanŭ însă este iuristŭ de profesiune. De aceea pre dreptulŭ amŭ fi aşteptatŭ, ca să-lŭ analiseze barĕm ca iuristŭ. Analisându-lŭ ca iuristŭ, numaĭ decâtŭ ar fi vĕdutŭ, câtŭ suntŭ de fără temeiŭ tóte deducţiunile dînsuluĭ cu privire la natura sfînteĭ unirĭ.

Să vedemŭ însa, óre este adevĕratŭ, că „*sinodulŭ din 1698 nu primi nicĭ o dogmă de credinţă catolică*“, cum dice dlŭ Densuşanŭ!

După Dlŭ Densuşanŭ biserica românéscă din Ardélŭ pre timpulŭ Unirii era biserică „ortodoxă orientală“. De aceea în biserica românéscă din Ardélŭ la 1698 conceptulŭ „biserică“ avea totŭ acela-şi înţelesŭ, care-lŭ are şi astădî în biserica „ortodoxă orientală“ din Ardélŭ.

Acum Şaguna în dreptulŭ sĕŭ canonicŭ § 21, pre care totuşi ar fi trebuitŭ să-lŭ consulteze dlŭ Densuşanŭ maĭ înainte de ce s'a apucatŭ de unŭ lucru aşa mare, definesce biserica astfeliŭ: *„Biserica este totalitatea acelorŭ indivigĭ, carĭ s'aŭ învoitŭ . . . . într'o credinţă . . . . .“* [1] Aşa dară nu după unŭ „ĭesuitŭ celebru“, ci după unulŭ dintre ceĭ maĭ marĭ „ortodoxĭ orientalĭ“ numaĭ aceĭ indivigĭ se ţinŭ de o biserică, carĭ mărturisescŭ o credinţă cu ea.

Eră în manifestulŭ sinodului din 1698 nu odată, ci de dóuĕ orĭ dicŭ părinţiĭ sinodului, că *„ne mărturisimŭ a fi mădularile sfinteĭ catolicesceĭ biserici a Romeĭ“*. După însă şi definiţiunea bisericeĭ dată de Şaguna aşa dară, cândŭ părinţiĭ sinodului din 1698 s'aŭ decheratŭ *„mădulare a sfinteĭ catolicesceĭ biserici a Romeĭ“*, aŭ intratŭ în totalitatea acelorŭ indivigĭ, carĭ s'aŭ învoitŭ în credinţa catolică a Romeĭ, şi prin aceea aŭ primitŭ nu o dogmă *„a sfinteĭ catolicesceĭ biserici a Romeĭ“*, ci tóte dogmele acesteĭ biserici.

Până la 1698 părinţiĭ sinodului aŭ fostŭ „mădularĭ“ aĭ bisericeĭ „ortodoxe orientale“,

[1] Andreiŭ Şaguna, Compendiŭ de dreptulŭ bisericescŭ pag. 19.

cum susţine dlŭ Densuşanŭ. Fiindŭ mădularĭ aĭ acesteĭ biserice, dela sine se înţelege, că aŭ mărturisitŭ dogmele eĭ. În sinodulŭ din 1698 aŭ decheratŭ aceia-şi părinţĭ, că nu maĭ suntŭ de aci încolo „mădularĭ“ aĭ bisericeĭ „ortodoxe orientale“, ci mădularĭ *„aĭ sfinteĭ catolicesceĭ biserici a Romeĭ“*. De unde dela sine a urmatŭ, că de atuncĭ aŭ începutŭ a mărturisi tóte dogmele acesteĭ biserici părăsindŭ pre ale bisericeĭ „ortodoxe orientale“.

Tóte lucrurile acestea suntŭ aşa de evidente, câtŭ numaĭ o tractare superficială ca a dluĭ Densuşanŭ póte să nu le vadă, şi să tragă din manifestulŭ dela 1698 conclusiunĭ aşa false, cum nu ar puté trage decâtŭ numaĭ unŭ bărbatŭ lipsitŭ de orĭ ce cunoscinţe teologice şi ĭuridice, cum nu-lŭ ţinemŭ a fi pre dlŭ Densuşanŭ.

A te dechera „mădulariŭ alŭ uneĭ biserici“ şi totuşĭ a nu primi nicĭ o dogmă a aceleĭ biserici, atâta însémnă, câtŭ a te dechera membru alŭ uneĭ societăţĭ şi a nu primi nicĭ unŭ paragrafŭ din statutele aceleĭ societăţĭ, saŭ a te dechera membru alŭ unuĭ statŭ şi a nu primi nice una din legile aceluĭ statŭ. Asta însă şi dlŭ Densuşanŭ ca ĭuristŭ o va concede, că e o absurditate, şi de aceea ne pare rĕŭ, că ceea ce susţine dlŭ Densuşanŭ, nu e numaĭ ceva falsŭ, ci chiarŭ absurdŭ.

Dlŭ Densuşanŭ tesa sa, că sinodulŭ din 1698 n'a primitŭ nice o dogmă de credinţă catolică, din causă că acésta nu se dice espresŭ în manifestŭ, deşi, cum amŭ arĕtatŭ deja până la evidenţă, se cuprinde lămuritŭ

în cuvintele: *„mădulari aĭ sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ“*, şi-o maĭ baséză maĭ departe pre repeţirea pre scurtŭ a condiţiunilorŭ de unire scrise la capĕtulŭ manifestuluĭ de Mitropolitulŭ Atanasiŭ cu mâna sa proprie astfelŭ: *„Şi aşa ne unimŭ, aceştĭ ce scri maĭ susŭ, cum tótă lege nóstră, sluşba bisericeĭ, leturghia şi posturile să stea pre locŭ.“*

Cuvintelorŭ: *„legea nóstră“* dlŭ Densuşanŭ le dă înţelesulŭ de „credinţa nóstră“, ca şi cum Atanasiŭ ar fi voitŭ să dică, cumcă sinodulŭ rĕmâne pre lângă credinţa, ce o a avutŭ maĭ înainte, fără de a schimba nimica în ea.

Cuvintele acestea ale luĭ Atanasiŭ aşa dară susţine chiarŭ şi dlŭ Densuşanŭ, că suntŭ numaĭ o repeţire a condiţiunilorŭ uniriĭ cuprinse în manifestŭ. Acum condiţiunile acestea în manifestŭ sună în modulŭ următoriŭ: *„Însă într'acestŭ chipŭ ne unimŭ şi ne mărturisimŭ a fi mădularile sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ, cum pre noĭ şi rĕmăşiţele nóstre din obiceĭurile bisericeĭ nóstre a rĕsăritului să nu ne clătéscă. Ci tóte ceremoniile, sĕrbătorile, posturile, cum până acum, aşa şi de acum înainte să fimŭ slobodĭ a le ţiné după călindariulŭ vechiŭ.“* Condiţiunea uniriĭ aşa dară nu este, ca părinţiĭ sinoduluĭ să rĕmână totŭ în credinţa de până atuncĭ, căcĭ atuncĭ nicĭ n'ar fi pututŭ să se mărturiséscă *„mădularĭ aĭ sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ“*, ci că pre dînşiĭ *„din obiceĭurile bisericeĭ rĕsăritului să nu-ĭ clătéscă“*, va să dică ritulŭ şi disciplina bisericĭ rĕsărituluĭ să le rĕmână neatinse, căcĭ cuvîntulŭ *„obiceiŭ“* numaĭ acestŭ înţelesŭ

póte să-lŭ aĭbă, cum arată esplicarea luĭ prin cuvintele: *ceremoniile, sĕrbătorile, posturile*, carĭ suntŭ lucrurĭ rituale şi disciplinare.

Condiţiunea uniriĭ dară cuprinsă în manifestŭ este, că rĕmânŭ pre lângă ritulŭ şi disciplina rĕsăriténă. De aceea repeţindŭ Atanasiŭ condiţiunea manifestuluĭ, numaĭ acéstă a pututŭ să o dică şi elŭ. Pentru aceea cuvîntulŭ: *„tóta lege nóstră“* din repeţirea luĭ Atanasiŭ numaĭ acela-şi înţelesŭ póte să-lŭ aĭbă, care-lŭ are cuvîntulŭ *„obiceiŭ“* din însu-şĭ manifestulŭ, va să dică ritulŭ şi disciplina. Şi cumcă numaĭ acestŭ înţelesŭ póte să-lŭ aĭbă cuvîntulŭ *„tóta lege nóstră“*, se vede de acolo, că nemijlocitŭ Atanasiŭ esplicândŭ cuvîntulŭ *„lege“*, saŭ voindŭ a spune că ce înţelege sub ea, ne spune, că înţelege: *„sluşba bisericeĭ, leturghia şi posturile“*, va să dică lucrurile rituale şi disciplinare. Se vede că dlŭ Densuşanŭ este fórte nedeprinsŭ în interpretare, căcĭ altcum fórte uşorŭ ar fi pututŭ să se convingă alăturândŭ manifestulŭ cu repeţirea luĭ la capĕtŭ pre scurtŭ de cătră Atanasiŭ, că cuvîntulŭ: *„lege“* nu este aci coordinatŭ cu *„slujba bisericeĭ“*, *„leturghia“*, *„posturile“*, ci acestea suntŭ subordinate aceluia, suntŭ părţĭ ale aceluia, şi esplicarea maĭ detaiată a aceluia, saŭ vorbindŭ cu terminĭ din sciinţa logiceĭ, cuvîntulŭ *„lege“* este genulŭ, éră celealalte treĭ suntŭ speciile aceluĭ genŭ. Servimŭ dluĭ Densuşanŭ şi cu unŭ esemplu. Cândŭ dicemŭ: tóte animalele, sugătórele, paserile şi pesciĭ, atuncĭ nimenĭ nu va înţelege lucrulŭ aşa, că animalele suntŭ diverse de sugătóre, paserĭ şi pescĭ,

ci orĭ cine va pricepe, ca acestea părţĭ din animale suntŭ esplicărĭ maĭ detaĭate ale cuvîntuluĭ: animale, saŭ animalŭ e genulŭ, şi celealalte suntŭ speciile genuluĭ.

Evidentŭ este decĭ, că în repeţirea luĭ Atanasiŭ cuvîntulŭ *„lége“* n'are înţelesulŭ de *credinţă*, ci înţelesulŭ, ce-lŭ are cuvîntulŭ: *„obiceiŭ“* în însu-şĭ manifestulŭ, va să ḑică înţelesulŭ de *ritŭ* şi *disciplină*, adecă *„sluşba bisericeĭ, leturghia şi posturile“*, din carĭ pre rĕmăşiţele lorŭ nimenĭ nicĭ nu le-a clătitŭ nicĭ odată, şi nu le va clăti nicĭ cândŭ.

Constatămŭ dară resultatulŭ. Întâiŭ în manifestulŭ dela 1698 părinţiĭ sinoduluĭ dechiarându-se mădularĭ aĭ „sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ“ aŭ primitŭ tóte dogmele aceste bisericĭ părăsindŭ pre ale bisericeĭ „ortodoxe orientale“, aĭ căreĭ mădularĭ aŭ fostŭ până atuncĭ.

A dóua în manifestulŭ dela 1698 părinţiĭ sinoduluĭ aŭ reservatŭ neatinsŭ ritulŭ şi disciplina rĕsăriténă pentru sine şi următoriĭ sĕĭ.

De unde cândŭ sinodulŭ provincialŭ dela 1872 ţinutŭ de mitropolitulŭ Vancea a codificatŭ credinţa catolică a bisericeĭ Romeĭ, n'a făcutŭ alta decâtŭ a codificatŭ credinţa primită de părinţiĭ sinoduluĭ din 1698, a căruĭ manifestŭ l'a aflatŭ dlŭ Densuşanŭ. Éra cândŭ acelŭ sinodŭ la pag. 13 poftesce, ca toţĭ episcopiĭ şi preoţiĭ, carĭ vorŭ lua parte la sinódele provinciale, să facă marturisirea publică a credinţeĭ după formula prescrisă de Papa Urbanŭ VIII, nu poftesce, decâtŭ ca aceştia să mărturisescă credinţa *„sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ“*, carea aŭ mărturisit'o părinţiĭ sinoduluĭ din 1698, cândŭ s'aŭ declaratŭ *„mădularĭ aĭ acesteĭ sfinte bisericĭ“*.

Maĭ departe cândŭ sinodulŭ provincialŭ din 1872 ţinutŭ de Mitropolitulŭ Vancea a codificatŭ principiulŭ, că ritulŭ şi disciplina orientală în biserica nóstră să rĕmână neatinse, n'a făcutŭ alta, decâtŭ a codificatŭ condiţiunea uniriĭ cuprinsă în manifestulŭ dela 1698, ca adecă: *„obiceĭurile, ceremoniile, serbătorile, posturile“* să rĕmână cele orientale.

Sinodulŭ provincialŭ dela 1872 ţinutŭ sub Mitropolitulŭ Vancea n'a făcutŭ decĭ absolutŭ nimicŭ alta, decâtŭ ceea ce a făcutŭ sinodulŭ din 1698 ţinutŭ sub Mitropolitulŭ Atanasiŭ.

Pentru ce condamnă dară D. Densuşanŭ pre Mitropolitulŭ Vancea şi sinodulŭ ţinutŭ de elŭ la 1872? Din rĕutate de sigurŭ nu. Ne pare rĕŭ, că trebue să o spunemŭ francŭ, că din ignorarea lucruluĭ.

Celŭ dintâiŭ actŭ momentosŭ publicŭ după 1698, în care s'a pututŭ arĕta, că óre prin unirea dela 1698 primit'au Româniĭ saŭ nu credinţa catolică, a fostŭ cândŭ împĕratulŭ Carolŭ VI voindŭ a introduce în catedrala din Alba Iulia recâştigată dela Calvinĭ pre noulŭ episcopŭ catolicŭ Georgiŭ Mártonfi, şi să sfinţéscă cetatea, lipsindu-ĭ preoţĭ romano-catolicĭ, s'a folositu la lucrulŭ acesta de preoţĭ românescĭ uniţĭ, după uniĭ de maĭ bine de 100, dintre carĭ protopopulŭ Petru dela Daĭa a servitŭ sfînta liturgie în limba românéscă la altariulŭ celŭ mare din biserica catolică [1]).

[1]) Laurianŭ Magazinŭ istoricŭ tom. III. pag. 327. Samuilŭ Clain la Cipariŭ Acte şi fragmente pag. 90.

Dacă Românii la 1698 n'ar fi primitŭ credinţa catolică, atuncĭ preoţĭ românescĭ uniţĭ de sigurŭ că n'ar fi fostŭ chemaţĭ de împĕratulŭ să servéscă în biserica catolică. Catoliciĭ nu permitŭ nicăirĭ ereticilorŭ şi rĕsăritenilorŭ desbinaţĭ să servéscă în bisericile lorŭ. Cu atâtŭ maĭ puţinŭ ar fi permis'o acésta împĕratulŭ Carolŭ VI, care era fórte bunŭ catolicŭ. Preoţilorŭ românescĭ însă nu numaĭ le-a permisŭ, ci ĭ-a chiarŭ invitatŭ să servéscă în catedrala catolică. Pentru-ce? Pentru-că scia, că Românii în 1698 aŭ primitŭ întrégă credinţa catolică, şi ĭ-a consideratŭ de confidelĭ şi conmembri aĭ bisericeĭ catolice. Étă dară o mărturisire publică a împĕratuluĭ, o mărturisire publică a episcopuluĭ catolicŭ, o mărturisire publică a unuĭ numĕrŭ fórte însĕmnatŭ de preoţĭ românescĭ, că Românii la 1698 aŭ făcutŭ o unire dogmatică cu biserica catolică a Romeĭ.

Ce este faţă cu acéstă mărturisire de atâţĭ factorĭ competenţĭ rabulistica slabă şi superficialitatea comică a Dluĭ Densuşanŭ?

II.

Consciinţa publică bisericéscă despre natura sfinteĭ Unirĭ dela începutŭ până astădĭ, şi „alianţa“ domnuluĭ Densuşanŭ.

Amŭ vĕdutŭ deja în articululŭ precedentŭ, că din însu-şĭ documentulŭ dluĭ Densuşanŭ se vede luminatŭ ca lumina sóreluĭ, că s. Unire a fostŭ o unire dogmatică cu biserica catolică a Romeĭ, prin carea membriĭ sinoduluĭ din 1698 decherându-se *„mădularĭ aĭ sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ“* aŭ primitŭ întrégă credinţa acesteĭ bisericĭ. Amŭ vĕdutŭ şi unŭ actŭ solemnŭ curêndŭ după s. Unire, cu prilejulŭ căruia unirea acésta în credinţă s'a manifestatŭ în modulŭ celŭ maĭ strălucitŭ.

Consciinţa publică bisericéscă însă cu privire la natura s. Unirĭ s'a manifestatŭ în timpŭ de dóuĕ vécurĭ aşa de neîntreruptŭ şi aşa de evidentŭ, câtŭ trebue să ne cuprindă o adevĕrată nu mirare, ci uĭmire, că dlŭ Densuşanŭ a cutezatŭ a lovi în faţă acéstă consciinţă.

Amŭ fi prea lungĭ, grozavŭ de lungĭ, dacă amŭ voi a înşira şi numaĭ cele maĭ momentóse acte din istoria bisericeĭ nóstre de dóuĕ vécurĭ, în carĭ s'a manifestatŭ consciinţa acésta publică bisericéscă cu privire la natura sfinteĭ Unirĭ. De aceea vomŭ aminti numaĭ unele acte, în carĭ s'a manifestatŭ

consciința acésta, saŭ în viața și faptele Archiereilorŭ noștri, saŭ în sinódele nóstre, saŭ în școlă și literatură, saŭ în consciința poporuluĭ, saŭ în purtarea heterodoxilorŭ.

1. *Archiereiĭ noștri și s. Unire.* După mórtea Mitropolituluĭ Atanasiŭ a urmatŭ Ioanŭ Pataki, românŭ de origine, însă în urma împrejurărilorŭ vitrege trecutŭ de multŭ la ritulŭ latinŭ. Cândŭ Pataki fu numitŭ Archiereŭ alŭ Românilorŭ uniți, atuncĭ căpĕtă dela Papa concesiune, să se rentórcă érăși la ritulŭ grecescŭ, ca să pótă funcționa ca Archiereŭ alŭ Românilorŭ uniți. Clerulŭ și poporulŭ a fostŭ mulțămitŭ cu acésta, și maĭ multŭ nu a poftitŭ nicĭ dela elŭ, nicĭ dela Papa.

Acum dacă ar fi adevĕrată curiósa tesă a dluĭ Densușanŭ, că prin Unire nu amŭ primitŭ nicĭ o dogmă catolică, ci amŭ rĕmasŭ pre lângă credința de maĭ înainte a bisericeĭ *„ortodoxe orientale“*, atuncĭ Papa ar fi trebuitŭ să dea luĭ Pataki nu numaĭ concesiune de a se rentórce la ritulŭ și disciplina grecéscă, ci la credința bisericeĭ *„ortodoxe orientale“*, altcum clerulŭ și poporulŭ românescŭ n'ar fi fostŭ mulțămitŭ. Suntemŭ gata a primi și adopta de a nóstră tesa dluĭ Densușanŭ, dacă ne-ar arĕta numaĭ unŭ singurŭ casŭ, cândŭ Papa a datŭ cuĭva concesiune să se întórcă dela credința catolică a bisericeĭ Romeĭ la credința bisericeĭ „ortodoxe orientale“, éră de altă parte, dacă ne-ar arĕta, că clerulŭ și poporulŭ românescŭ unitŭ din Ardélŭ a poftitŭ dela Pataki, spre a puté fi episcopŭ unitŭ, ca să nu părăséscă numaĭ ritulŭ și disciplina apusană, ci și credința *„sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ“* și să se rentórcă la cea ortodoxă orientală.

Ce urméză de aci? Evidentŭ aceea, că maĭ întâiŭ Papa, după aceea Episcopulŭ nostru Ioanŭ Pataki, apoĭ clerulŭ și poporulŭ cu ocasiunea acésta aŭ mărturisitŭ în modulŭ celŭ maĭ lămuritŭ, că unirea este o unire dogmatică cu biserica Romeĭ remânêndŭ ritulŭ și disciplina neatinse.

Întrebămŭ érăși, ce valóre are ne maĭ audita tesă a dluĭ Densușanŭ față cu mărturisirea acésta a Papeĭ, a Episcopuluĭ Ioanŭ Pataki și a întregŭ cleruluĭ și poporuluĭ unitŭ?

Și Pataki a cunoscutŭ nu numaĭ fórte bine natura uniriĭ, ci fórte bine și idea cleruluĭ și a poporuluĭ despre ea. Elŭ a fostŭ fórte zelosŭ în apĕrarea și predicarea credințeĭ catolice, ba póte câte odată cu zelulŭ a mersŭ prea departe. De altă parte însă a cunoscutŭ și alipirea mare a cleruluĭ și a poporuluĭ de ritulŭ și disciplina rĕsăritênă, și cu privire la acésta s'a silitŭ a împlini pre câtŭ numaĭ ĭ-a fostŭ posibilŭ, dorința cleruluĭ și a poporuluĭ. Amŭ puté aduce multe dovedĭ despre acésta. Ne mărginimŭ însă numaĭ la unulŭ.

Dacă dlŭ Densușanŭ s'a învîrtitŭ vre-odată prin castelulŭ mitropolitanŭ din Blașiŭ și a privitŭ galeria portretelorŭ archiereilorŭ noștri, ce se află în etajulŭ alŭ doilea, a pututŭ vedé, că până la Mitropolitulŭ Șuluțŭ singurŭ Pataki, deși crescutŭ în ritulŭ latinŭ, e îmbrăcatŭ în costumulŭ preoțescŭ (nu călugărescŭ) orientalŭ. Singurŭ elŭ e îmbrăcatŭ în grecă négră cu fimbriĭ și cuptușală roșie

și brâŭ roșu de forma, cum pórtă tinerii noștri la sate.

În predicarea credinței catolice a Romeĭ era așa dară Pataki neobositŭ. Ritulŭ și disciplina orientală însă le observa cu tótă rigórea până și în îmbrăcăminte. În purtarea acésta a manifestatŭ Pataki consciința publică, ce o avea clerulŭ și poporulŭ despre s. Unire ca unire dogmatică pre lângă păstrarea ritului și a disciplinei orientale.

O atare purtare însă n'ar fi putută nicĭ de cum să aĭbă Pataki, dacă unirea ar fi fostŭ aceea, ce ḑice dlŭ Densușanŭ.

Trecemŭ la altŭ Archiereŭ. Atanasiŭ Rednicŭ a fostŭ nu numaĭ unulŭ din ceĭ maĭ profunḑĭ cunoscĕtorĭ archiereĭ de ritulŭ și disciplina orientală, ci și unulŭ din ceĭ maĭ marĭ observătorĭ aĭ rituluĭ și disciplineĭ acesteia. Istoriculŭ Claĭn ḑice despre elŭ, că *„era fórte păzitoriŭ rînduelelorŭ bisericeĭ rĕsărituluĭ. . . . Nu suferia elŭ nicĭ în ceremoniĭ, nicĭ în orĭ ce altceva latinisație.“* 1)

Cu tóte acestea Atanasiŭ Rednicŭ este cunoscutŭ ca unŭ bărbatŭ fórte zelosŭ pentru credința catolică a Romeĭ, de carea se deosĕbia a orientalilorŭ desbinațĭ numaĭ în patru puncte. Și a și scrisŭ la Roma, că credința catolică cu cele patru puncte o profeséză bucurosŭ laolaltă cu clerulŭ, în ritŭ și în disciplină însă nu sufere nicĭ o înoire.

Dacă acum unŭ orientalistŭ așa mare ca Rednicŭ a fostŭ așa fidelŭ și însuflețitŭ apĕrătoriŭ alŭ credințeĭ catolice a Romeĭ, fără

1) Acte și fragmente pag. 124.

ca să fie întimpinatŭ din nicĭ o parte nicĭ cea maĭ mică împotrivire, atuncĭ acésta ar rĕmâné o enigmă, dacă cumva în elŭ nu era întrupată consciința publică a cleruluĭ și a poporuluĭ românescŭ despre s. Unire ca o unire dogmatică cu biserica Romeĭ pre lângă păstrarea și maĭ departe a rituluĭ și a disciplineĭ orientale.

În tótă purtarea luĭ Rednicŭ și a cleruluĭ și poporuluĭ față cu elŭ nu se vede nicĭ cea maĭ mică urmă despre o consciință publică bisericéscă fată cu natura sfinteĭ Unirĭ în înțelesulŭ ne maĭ auḑitŭ alŭ dluĭ Densușanŭ.

Mergemŭ la Mitropolitulŭ Șuluțŭ, cunoscutŭ de unŭ fórte mare prețuitoriŭ și observătoriŭ alŭ rituluĭ și disciplineĭ orientale. Cum a statŭ însă Șuluțŭ în privința credințeĭ? Óre a profesatŭ elŭ o credință diversă de cea cuprinsă în sinodulŭ provincialŭ ținutŭ de Mitropolitulŭ Vancea la 1872? Vomŭ vedé.

La 1852 Șuluțŭ ca Episcopŭ alŭ dieceseĭ Făgărașuluĭ, ce se estindea atuncĭ preste întregŭ Ardélulŭ, în o pastorală îndreptată cătră întregŭ clerulŭ și poporulŭ diecesanŭ vorbesce despre credința Românilorŭ unițĭ astfelŭ: *„Prin sfînta Unire în o credință mântuitóre cu Sfîntulŭ Scaunŭ Apostolicŭ alŭ Romeĭ suntemŭ ca în o legătură dumneḑeéscă cu cerulŭ.“* Maĭ la vale: *„Suntemŭ legațĭ de Capulŭ sfinteĭ biserice a Romeĭ nu numaĭ prin comuniunea credințeĭ, ci și prin legătură de sânge.“* Și maĭ la vale: *„Fericirea nóstră o potŭ funda dóuĕ . . . . . legătura cu Scaunulŭ Romeĭ prin unitatea credințeĭ.“*

Şuluţŭ aşa dară n'are cuvinte de ajunsŭ spre a lăuda credinţa catolică a bisericeĭ Romeĭ, carea este şi credinţa Românilorŭ uniţĭ. Şi nicĭ dlŭ Densuşanŭ, nicĭ nimenĭ nu ĭ-a făcutŭ pentru aceea nicĭ o imputare, că ar fi „stricatŭ legea strămoşéscă“. Cândŭ însă Mitropolitulŭ Vancea în sinodulŭ provincialŭ din 1872 a codificatŭ credinţa acésta, pentru carea Mitropolitulŭ Şuluţŭ era aşa însufleţitŭ, atuncĭ dlŭ Densuşanŭ strigă în lumea largă, că Mitropolitulŭ Vancea în sinodulŭ dela 1872 ne-a *„stricatŭ legea strămoşéscă“*.

În urmă de maĭ 200 de anĭ toţĭ Mitropoliţiĭ şi Episcopiĭ nostri din cele 4 diecese cu ocasiunea suiriĭ pre scaunulŭ episcopescŭ aŭ depusŭ profesiunea credinţeĭ după formula prescrisă de Urbanŭ VIII ca *„mădularĭ aĭ sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ“*. Asta nu o scie dlŭ Densuşanŭ, cu tóte că ar trebui să o scie, dacă se apucă să scrie de lucrurĭ, de carĭ a scrisŭ. Cum póte fi atuncĭ schimbare a *„legiĭ strămoşescĭ“*, cândŭ sinodulŭ provincialŭ din 1872 poftesce dela membriĭ săĭ mărturisirea credinţeĭ, ce o aŭ mărturisitŭ de 200 de anĭ toţĭ episcopiĭ nostri?

Se vede, câtŭ de necompetentŭ e dlŭ Densuşanŭ în lucrurile, de carĭ s'a apucatŭ.

2. *Sinódele nóstre.* Însu-şĭ dlŭ Densuşanŭ recunósce în numĕrulŭ 68 din „Gazeta Transilvanieĭ“, că sinóde de ale nóstre ţinute în aceste dóuĕ vécurĭ aŭ recunoscutŭ s. Unire ca o unire dogmatică cu biserica Romeĭ. Sinódele acestea îlŭ şi aduseră pre dlŭ Densuşanŭ în o confusiune mare. Ca să scape însă din încurcătură, îşĭ caută

scăparea în curiósa aserţiune, că acele sinóde nu aŭ fostŭ compuse din *„toţĭ protopopiĭ, preoţiĭ şi deputaţiĭ mirenilorŭ“*, prin urmare n'aŭ fostŭ competente a se pronunţa în lucrurĭ de credinţă. Va să dică dlŭ Densuşanŭ nu voesce să scie de alte sinóde, decâtŭ de cele compuse după sistemulŭ parlamentarŭ anglesŭ, cu tóte că în tótă istoria bisericeĭ orientale nu va găsi unŭ singurŭ sinodŭ compusŭ după sistemulŭ acesta străinŭ cu totulŭ de spiritulŭ creştinismuluĭ.

Domnulŭ Densuşanŭ însă, superficialŭ ca tot-deuna, nu vede, că rĕmâne datoriŭ a arĕta, că s. Unire, aşa cum o înţelege dînsulŭ, fu primită în adevĕrŭ în unŭ sinodŭ compusŭ după gustulŭ dînsuluĭ din *„toţĭ protopopiĭ, preoţiĭ şi deputaţiĭ mirenilorŭ“*. Unŭ atare sinodŭ n'a pututŭ afla până acum dlŭ Densuşanŭ, şi nu va puté afla nicĭ cândŭ. Chiar şi celŭ dela 1698, cu care dînsulŭ face atâta larmă, n'a fostŭ compusŭ astfelŭ. Şi totuşĭ dlŭ Densuşanŭ pre sinodulŭ acesta îşĭ baséză tótă ne maĭ audita sa tesă. Cândŭ însă alţiĭ îşĭ baséză tesa lorŭ totŭ pre sinóde compuse ca şi acesta, atuncĭ dluĭ Densuşanŭ nu-ĭ place.

Sinodulŭ p. e. din 1739 şi 1868 dechéră apriatŭ, că s. Unire e unire dogmatică. Că sinódele acestea dóuĕ acésta o dechéră, recunósce şi dlŭ Densuşanŭ; dice însă că n'aŭ avutŭ dreptŭ să dechere aşa ceva, că n'aŭ fostŭ compuse din *„toţĭ protopopiĭ, preoţiĭ şi deputaţiĭ mirenilorŭ“*.

Sinodulŭ din 1698 după interpretarea superficială a dluĭ Densuşanŭ dechéră, că

s. Unire nu e o unire dogmatică, ci o aliantă. Şi dlŭ Densuşanŭ ḑice, că aŭ avutŭ dreptŭ să o facă acésta, cu tóte că n'a probatŭ absolutŭ cu nimica, ca a fostŭ compusŭ din *„toţĭ protopopiĭ, preoţiĭ şi deputaţiĭ mirenilorŭ"*.

A tracta astfelŭ istoria, însemnéză a o chinui.

Ne maĭ rĕmâne însă dlŭ Densuşanŭ datoriŭ şi cu rĕspunsulŭ, că dacă de pildă sinodulŭ dela 1739 ţinutŭ sub episcopulŭ Claĭn, şi celŭ dela 1868 ca sinodŭ electoralŭ aŭ decheratŭ, că s. Unire e o unire dogmatică cu Roma, prin carea noĭ amŭ primitŭ şi cele 4 puncte de diverginţă, éră prin acésta după dlŭ Densuşanŭ s'aŭ abătutŭ dela pactulŭ uniriĭ din 1698, prin care n'amŭ primitŭ nicĭ cele 4 puncte, ci amŭ închiatŭ numaĭ o alianţă, atuncĭ cum de decheraţiunile acestea ale sinódelorŭ n'aŭ provocatŭ nicĭ celŭ maĭ micŭ resensŭ, nicĭ cea maĭ mică oposiţie nicĭ în clerŭ nicĭ în poporŭ? Cum de atuncĭ între atâţia învăţaţĭ, — la celŭ din 1868 fu şi Cipariŭ de faţă — nu s'a aflatŭ unŭ singurŭ Densuşanŭ, care să strige sinódelorŭ unŭ *veto?*

Nu s'aŭ aflatŭ şi nu se vorŭ afla nicĭ cândŭ, pentru că amîndóuĕ sinódele acestea aŭ vorbitŭ din consciinţa publică a cleruluĭ şi a poporuluĭ, şi nu din rabulistica dluĭ Densuşanŭ. Éră conseiinţa acésta a fostŭ, este şi va fi, că unirea nóstră a fostŭ o unire dogmatică, determinată şi precisată, şi nu unŭ monstru, o caricatură, cum se silesce dlŭ Densuşanŭ a o degrada spre a se înălţa apoĭ pre sine la rangulŭ de Columbŭ alŭ s. Unirĭ.

3. *S. Unire în şcólă şi literatură.* Suntemŭ de firma convingere, că însu-şĭ dlŭ Densuşanŭ va concede, că în şcólele bisericeĭ românescĭ unite a trebuitŭ să se propună totdeuna până la Mitropolitulŭ Vancea acea credinţă, carea o a mărturisitŭ acéstă biserica şi nu alta.

Acum dacă de o parte ar fi de lipsă, éră de alta nu ne-amŭ teme, că vomŭ fi prea lungĭ, amŭ puté lua pre rîndŭ tóte catechismele bisericeĭ nóstre începêndŭ dela cele maĭ vechĭ până la cele edate sub Mitropolitulŭ Vancea spre a aréta, că in acelea ca credinţă a bisericeĭ românescĭ unite s'a propusŭ totdeuna credinţa *„sfinteĭ bisericĭ catolicescĭ a Romeĭ"*, carea e şi în sinodulŭ provincialŭ din 1872 ţinutŭ sub Mitropolitulŭ Vancea. Maĭ cu samă pentru scurţime însă ne mărginimŭ maĭ întâiŭ la unŭ singurŭ manualŭ de religiune propusŭ în şcólele nóstre înainte de Mitropolitulŭ Vancea. Şi acesta este manualulŭ de religiune, din care a învăţatŭ dlŭ Densuşanŭ, şi din care ĭ-a propusŭ religiunea ca studentŭ de a cincia clasă gimnasială în Blaşiŭ în semestrulŭ alŭ doilea alŭ anuluĭ scolasticŭ $186^{1}/_{2}$ sub Mitropolitulŭ Şuluţŭ profesorulŭ de religiune Iosifŭ Tarţa. În manualulŭ acesta în § 17 a învăţatŭ dlŭ Densuşanŭ, *„că biserica adevĕrată a luĭ Isusŭ Christosŭ e biserica catolică, căcĭ numaĭ ea e întocmită tocmaĭ aşa, după cum se scie, că a întocmitŭ Mântuitorulŭ biserica, ce a fundat'o"*. Acésta nu o a pututŭ învăţa dlŭ Densuşanŭ în Blaşiŭ, decâtŭ pre basa consciinţeĭ publice bisericescĭ, că credinţa bisericeĭ românescĭ

unite dela 1698 în cóce este credinţa *„sfinteĭ catolicesceĭ biserică a Romeĭ“*, singura *„biserică adevĕrată a luĭ Isusŭ Christosŭ“*.

Ne mirămŭ fórte tare, cum de dlŭ Densuşanŭ nu inculpă şi pre Mitropolitulŭ Şuluţŭ, că a permisŭ profesoruluĭ Iosifŭ Tarţa să-ĭ propună în şcólă, *„că biserica adevĕrată a luĭ Isusŭ Christosŭ e biserica catolică“*, după ce inculpă pre Mitropolitulŭ Vancea cu sinodulŭ provincialŭ din 1872, care în acestŭ sinodŭ nu a făcutŭ alta, decâtŭ a codificatŭ şi mărturisitŭ credinţa bisericeĭ aceleia, despre carea dlŭ Densuşanŭ încă sub Mitropolitulŭ Şuluţŭ a învăţatŭ în şcólă dela profesorulŭ Tarţa, că *„e biserica adevĕrată a luĭ Isusŭ Christosŭ“*. Dacă sinodulŭ din 1872 cu Mitropolitulŭ Vancea mărturisindŭ credinţa acesteĭ biserice a *„stricatŭ legea strămoşéscă“* după dlŭ Densuşanŭ, atuncĭ stricată a fostŭ *„legea strămoşéscă“* şi în manualulŭ de religiune, ce l'a învăţatŭ dlŭ Densuşanŭ la 1861/2, căcĭ manualulŭ acesta nu ĭ-a propusŭ, că *„sfînta biserică catolicéscă a Romeĭ“* este *„aliata“* dluĭ Densuşanŭ, ci că dlŭ Densuşanŭ este *„mădularĭŭ“* alŭ acesteĭ biserice, *„biserica adevĕrată a luĭ Isusŭ Christosŭ“*.

Dlŭ Densuşanŭ însă nu inculpă pentru acésta pre Mitropolitulŭ Şuluţŭ, nu pentru că nu vre, ci pentru că şi-a uĭtatŭ ce a învăţatŭ în şcólă la Blaşiŭ din religiune ca gimnasistŭ. Şi apoĭ s'a credutŭ destulŭ de tare spre a puté scrie despre lucrurĭ bisericescĭ şi de credinţă, fără de a maĭ resfoi odată cărţile, ce le-a învăţatŭ ca gimnasistŭ. Acĭ este apoĭ greşala dluĭ Densuşanŭ, că s'a simţitŭ destulŭ de tare, cu tóte că a uĭtatŭ şi ce a învăţatŭ ca studentŭ. De era cu maĭ puţină încredere în puterile şi cunoscinţele sale, atuncĭ înainte de a se apuca să susţină în publicŭ o tesă ne maĭ audită, ar maĭ fi resfoitŭ încă odată barĕm manualele de religiune, ce le-a învăţatŭ, şi apoĭ s'ar fi apucatŭ să probeze, că unŭ bărbatŭ epocalŭ ca Mitropolitulŭ Vancea la olaltă cu lamura cleruluĭ din cele 4 diecese în sinódele provinciale dela 1872 şi 1882 ne-a stricatŭ *„legea strămoşéscă“*. Prin încrederea prea mare în sine însă şi alţĭ bărbaţĭ maĭ marĭ ca dlŭ Densuşanŭ aŭ ajunsŭ la — absurdităţĭ.

În biblioteca Seminaruluĭ archidiecesanŭ din Blaşiŭ se află până în diua de astădĭ o mulţime de manuale de şcólă, din carĭ s'a propusŭ dogmatica saŭ sciinţa credinţeĭ teologilorŭ din acestŭ seminariŭ încă din secululŭ trecutŭ dela începutulŭ luĭ. Şi ce manuale suntŭ aceste? Manuale în limba latină, din carĭ se propunea sciinţa credinţeĭ nu numaĭ în Blaşiŭ, ci şi în seminarele catolice de prin Germânia, Frância, Spania şi Italia. Tóte tractéză sciinţifice pentru şcólă credinţa *„sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ“*, carea o profesaŭ Românii uniţĭ laolaltă cu Germânii, Italienii, Spaniolii şi Francesii. Tóte tractéză credinţa cuprinsă în mărturisirea credinţeĭ după formula prescrisă de Papa Urbanŭ VIII, carea o a poftitŭ Mitropolitulŭ Vancea cu sinodulŭ dela 1882 dela toţĭ membriĭ sinódelorŭ. Tóte cuprindŭ credinţa de atuncĭ a *„sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ“* codificată în sinódele provinciale din 1872 şi 1882.

Pre multe din manualele aceste este scrisŭ şi numele seminaristuluĭ, ce l'a folositŭ. Şi dacă dlŭ Densuşanŭ le-ar căuta, fórte credemŭ, că între aceştĭ seminariştĭ va afla şi pre vre-unulŭ din strămoşiĭ sĕĭ. Atuncĭ de sigurŭ l'ar cuprinde mirarea, că *„strămoşiĭ“* sĕĭ aŭ profesatŭ credinţa aceea, carea o a profesatŭ şi Mitropolitulŭ Vancea cu sinódele dela 1872 şi 1882.

După ce dlŭ Densuşanŭ însă nu a căutatŭ niciĭ manualulŭ, din care însu-şĭ a învăţatŭ religiunea, aşa amŭ pofti prea multŭ, dacă amŭ pofti, să fi căutatŭ şi manualele, din carĭ aŭ învăţatŭ teologia strămoşiĭ sĕĭ. Căcĭ de făcea acésta, atuncĭ de sigurŭ nu scria ce a scrisŭ.

Manualele acestea însă nu suntŭ altceva decâtŭ manifestarea cea maĭ luminată a consciinţeĭ publice bisericescĭ în véculŭ trecutŭ şi în acesta, că s. Unire a fostŭ şi este o unire dogmatică în aceea-şĭ credinţă cu *„sfinta catolicéscă biserică a Romeĭ“*.

Consciinţa publică însă despre natura sfinteĭ Unirĭ ca o unire dogmatică cu biserica Romeĭ a fostŭ tot-deuna aşa de puternică în biserica nóstră, câtŭ tractăriĭ sciinţifice a celorŭ 4 puncte de diverginţă i-s'a consacratŭ şi o literatură óre care bisericéscă în clasele maĭ culte ale cleruluĭ nostru. Vomŭ aminti numaĭ ceva din literatura acésta.

Călugăriĭ din Blaşiŭ în seculuŭ trecutŭ scóseră la lumină o cărticică mică numită *„Flosculus veritatis“*, care în scurtŭ timpŭ îşĭ câştigă renume européնŭ înaintea teologilorŭ. În cărticica acésta călugăriĭ cu multă age-

rime probéză adevĕrulŭ celorŭ patru puncte din cărţile nóstre rituale comune cu greco-orientaliĭ.

Cum aŭ pututŭ ajunge călugăriĭ din Blaşiŭ la idea curiósă, să probeze adevĕrulŭ celorŭ 4 puncte chiar din cărţile nóstre rituale, dacă eĭ ca Românĭ uniţĭ n'aŭ primitŭ după dlŭ Densuşanŭ cu ocasiunea uniriĭ nicĭ una din dogmele aceste patru, ce le profeséză *„sfinta catolicéscă biserică a Romeĭ“*? Dóră ca *„aliaţĭ“* aĭ bisericeĭ Romeĭ n'aŭ mersŭ cu servilismulŭ până acolo, ca în favorulŭ acesteĭ bisericĭ să probeze din cărţile nóstre rituale, că suntŭ adevĕrate cele patru puncte, în carĭ eĭ înşi-şĭ nu credeaŭ, necredêndŭ în ele nicĭ biserica românéscă unită?

Dlŭ Densuşanŭ, ca să-şĭ mântue bizara sa tesă, póte că ar fi gata să méргă până acolo, câtŭ din bărbaţiĭ aceştia venerandĭ, „a cărorŭ nume şi erudiţiune era cunoscută dela mare până la mare,“ să facă nisce suflete servile fără de nicĭ o consciinţă de demnitatea proprie şi a bisericeĭ unite.

Aŭ probatŭ însă aceştĭ venerandĭ bărbaţĭ în *„Flosculus veritatis“* din cărţile nóstre rituale adevĕrulŭ celorŭ 4 puncte, fiindŭ că trăiaŭ în mijloculŭ consciinţeĭ publice bisericescĭ, că dela Unire încóce Româniĭ uniţĭ, profesândŭ întrégă credinţa bisericeĭ Romeĭ, profeséză şi cele 4 puncte.

Analogŭ cu *„Flosculus veritatis“* este eruditulŭ opŭ intitulatŭ *„Despre schismaticia Grecilorŭ“* şi *„Despre articuluşurile de price“* de învăţatulŭ călugărŭ din Blaşiŭ Geronţiŭ

Cotorea, carĭ în parte până în ḍiua de aḍĭ se află în manuscriptŭ în biblioteca basilițilorŭ.

Totŭ urmândŭ consciințeĭ publice bisericescĭ despre natura sfinteĭ Unirĭ ca o unire dogmatică cu Roma, a scrisŭ şi Mitropolitulŭ Şuluțŭ opulŭ sĕŭ despre Primatulŭ Romeĭ, în care cu erudițiune multŭ maĭ frumósă decâtŭ cum ar aştepta omulŭ dela unŭ bărbatŭ, care a petrecutŭ maĭ multŭ *in cura animarum*, probéză Primatulŭ Romeĭ din canónele, sfințiĭ Părințĭ orientalĭ şi din cărțile nóstre rituale. Opulŭ se află până în ḍiua de astăḍĭ în biblioteca Şuluțană din Blaşiŭ. Dacă după dlŭ Densuşanŭ Mitropolitulŭ Vancea la olaltă cu sinódele din 1872 şi 1882 mărturisindŭ credința „*sfinteĭ catolicesceĭ bisericĭ a Romeĭ*“ ne-a „*schimbatŭ legea strămoşéscă*“, atuncĭ toțĭ aceia propunêndŭ, apĕrândŭ şi dovedindŭ adevĕrulŭ aceleĭ credințe multŭ înainte de 1872 şi de Mitropolitulŭ Vancea, ne-aŭ „*stricatŭ legea strămoşéscă*“ multŭ înainte de dlŭ, ceea ce dlŭ Densuşanŭ ca istoricŭ totuşĭ ar trebui să o scie.

4. *Clerulŭ şi poporulŭ nostru.* Condițiunea politică a s. Unirĭ după manifestulŭ din 1698 a fostŭ, că Româniĭ unițĭ „*cu acele privilegiomurĭ vorŭ să trăéscă, cu carĭ trăescŭ mădulările şi popiĭ sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ*“. Prin condițiunea acésta Româniĭ unițĭ aŭ fostŭ în credința, că „*mărturisindu-se mădularĭ aĭ sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ*“ aparținŭ de aci în colo uneĭ bisericĭ recepte în țară, şi aşa aŭ să se bucure de tóte privilegiile, de carĭ se bucura aceea-şĭ biserică. De unde în continuŭ pre basa împrejurăriĭ, că suntŭ acum „*mădularele*“

uneĭ bisericĭ recepte, aŭ poftitŭ totŭ într'una, ca să se bucure de privilegiile acesteĭ bisericĭ. Pre basa acésta staŭ tóte representațiunile Românilorŭ unițĭ făcute la curte în causa scutințelorŭ, pre basa acésta stă tótă activitatea şi trepădarea neobosită a episcopuluĭ Clain, ca Româuilorŭ unițĭ să li-se dea, ce li-s'a promisŭ cu ocasiunea unirii. De aceea, că să fi cerutŭ vre-odată Româniĭ unițĭ împlinirea condițiuniĭ politice a uniriĭ pre basa, că nu suntŭ „*mădularĭ aĭ sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ*“, ci „aliațĭ“ aĭ aceleia, nicăirĭ nicĭ cea maĭ mică urmă. Ba s'ar fi făcutŭ şi de rîsŭ păşindŭ înaintea Calvinilorŭ cu unŭ atare motivŭ.

Ce urméză de aci? Evidentŭ aceea, că consciința publică a cleruluĭ şi a poporuluĭ românescŭ unitŭ era, că eĭ reservându-şĭ ritulŭ şi disciplina orientală profeséză credința bisericeĭ catolice, care era receptă în țară, şi aşa trebuescŭ să se împărtăşéscă de tóte privilegiile acesteĭ bisericĭ. Cum s'a pututŭ însă nasce consciința acésta, dacă ea nu-şĭ are isvorulŭ în însă-şĭ unirea dela 1698, nu va puté arĕta nimenĭ. Asemenea nu va puté arĕta nimenĭ, că dacă la 1698 condițiunea politică a uniriĭ a fostŭ după dlŭ Densuşanŭ numaĭ condițiunea politică a uneĭ alianțe, atuncĭ cum de totuşĭ curêndŭ după aceea, cândŭ Româniĭ unițĭ aŭ începutŭ a cere împlinirea condițiuniĭ aceleia, nu o aducŭ, înainte de locŭ ca condițiune de alianță, ci ca condițiune de unire dogmatică.

Cu deosebire însă poporulŭ desavuéză fără îndurare pre dlŭ Densuşanŭ. Sciutŭ este,

că şi din clerŭ, dară maĭ cu samă din poporŭ s'aŭ opusŭ maĭ mulţi sfinteĭ Unirĭ dela începutŭ. Dacă s. Unire n'a fostŭ dogmatică, ci alianţă politică, atuncĭ tótă oposiţia Românilorŭ acestora n'ar avé nicĭ unŭ înţelesŭ. Căcĭ eĭ prin „alianţa" acésta rĕmâneaŭ după dlŭ Densuşanŭ în tótă *credinţa*, ritulŭ şi disciplina veche fără de nicĭ o schimbare. De altă parte însă căpĕtaŭ tóte privilegiile uneĭ bisericĭ recepte. O atare alianţă a o respinge în împrejurările de atuncĭ ale Românilorŭ era o adevĕrată nebunie. Şi destuĭ Românĭ totuşĭ aŭ respins'o. Pentru ce? Pentru că sciaŭ, că nu e o alianţă politică, ci o unire dogmatică, prin carea rĕmânêndu-le ritulŭ şi disciplina, trebuescŭ să priméscă dogmele *„sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ"*, şi asta, Dumnedeŭ scie, din ce cause, nu se unia cu consciinţa lorŭ.

Ba ceĭ ce n'aŭ primitŭ s. Unire, saŭ maĭ târdiŭ aŭ cădutŭ dela ea, aŭ mersŭ şi maĭ departe. Şĭ-aŭ ziditŭ adecă bisericĭ diverse de ale uniţilorŭ, şi şĭ-aŭ adusŭ preoţĭ diverşĭ de aĭ acestora. O aŭ făcutŭ óre acésta numaĭ pentru aceea, că paşulŭ politicŭ, alianţa politică a uniţilorŭ nu le convenia? Dacă între eĭ şi uniţĭ n'ar fi fostŭ decâtŭ diverginţa politică cu privire la o alianţă, nicĭ cândŭ nu şĭ-ar fi edificatŭ bisericĭ diverse nicĭ nu şĭ-ar fi adusŭ preoţĭ diverşĭ. Ci le-aŭ făcutŭ acestea, pentru că sciaŭ, că între eĭ şi uniţĭ este diverginţă dogmatică saŭ de credinţă, saŭ cu alte cuvinte, pentru că sciaŭ, că s. Unire n'a fostŭ o alianţă politică, ci o unire dogmatică.

Totŭ asemenea a purcesŭ şi poporulŭ unitŭ. S'a separatŭ de celŭ neunitŭ cu bisericele şi preoţiĭ. Óre pentru ce? Dóră pentru că eraŭ mănioşĭ pre ceĭ neuniţĭ, că aceştia după dlŭ Densuşanŭ fără de a schimba nimicŭ în credinţa lorŭ şi nicĭ în ritŭ şi disciplină, ci rĕmânêndŭ pre lângă *„tótă legea nóstră"* nu voĭaŭ să priméscă *„privilegiomurile"*, ce li-se promiseră în urma alianţeĭ dînsuluĭ? Credemŭ, că dlŭ Densuşanŭ pre Românĭ, uniţĭ şi neuniţĭ, nu-ĭ va ţiné de aşa rĕutăcioşĭ, câtŭ din motivulŭ, că uniĭ doriaŭ „privilegiomurile" şi alţiĭ nu, să se separeze deolaltă cu preoţiĭ şi bisericele. Câte bisericĭ românescĭ unite şi neunite şi preoţĭ uniţĭ şi neuniţĭ aŭ fostŭ şi suntŭ în Transilvania şi Ungaria, tóte şi toţĭ îlŭ desavuéză pre dlŭ Densuşanŭ cu alianţa luĭ.

5. *Purtarea heterodoxilorŭ* faţă cu sfînta Unire îlŭ desavuéză pe dlŭ Densuşanŭ chiar aşa de tare ca şi purtarea poporuluĭ românescŭ unitŭ şi neunitŭ. Vomŭ aduce şi din purtarea acésta a heterodoxilorŭ numaĭ câteva specimene.

Maĭ întâiŭ Calviniĭ înşi-şĭ aŭ mărturisitŭ cu ocasiunea sfinteĭ Unirĭ, că unirea Românilorŭ a fostŭ unire dogmatică cu biserica Romeĭ. Calviniĭ adecă încă doriaŭ, şi mişcaŭ tótă pétra, ca Româniĭ să facă o unire dogmatică cu eĭ. Sciaŭ însă, că dacă poporulŭ românŭ va audi şi va sci, că în ce stă credinţa calvină, atuncĭ cu greŭ va puté fi înduplecatŭ a primi credinţa lorŭ, fiindŭ că se deosebia prea tare de credinţa luĭ de până atuncĭ, pre carea deşi puţinŭ o înţe-

legea, era însă legatŭ de tóte usanţiile religióse, în carĭ era întrupată. De unde îmbetaŭ poporulŭ românescŭ cu aceea, că eĭ se mulţămescŭ, dacă Româniĭ fără de a adauge saŭ subtrage nimica din credinţa lorŭ de maĭ înainte, dechéră, că primescŭ clientela şi protecţiunea lorŭ. Cu atâta, ḑiceaŭ Calviniĭ, că nu se mulţămescŭ catoliciĭ, ci poftescŭ dela Românĭ *credinţa în dogme nóuĕ, şi mărturisirea credinţeĭ după formule nóuĕ,* sub care înţelegeaŭ formula profesiuniĭ de credinţă a Papeĭ Urbanŭ VIII usitată la intórcerea orientalilorŭ, carea o a poftitŭ şi Sinodulŭ dela 1882 ţinutŭ sub Mitropolitulŭ Vancea. [1])

Óre maĭ are lipsă dlŭ Densuşanŭ de unŭ testimoniŭ maĭ clasicŭ, că s. Unire cu Roma a fostŭ o unire dogmatică în aceea-şĭ credinţă, decâtŭ cum este testimoniulŭ acesta alŭ calvinilorŭ de atuncĭ, carĭ spunŭ apriatŭ, că cu ocasiunea uniriĭ Româniĭ aŭ trebuitŭ să priméscă dogmele catolice ale bisericeĭ Romeĭ, şi să mărturiséscă credinţa după formula prescrisă de acéstă biserică?

Maĭ aducemŭ numaĭ unŭ testimoniŭ calvinescŭ, care-lŭ dă celŭ maĭ mare literatŭ alŭ Calvinilorŭ de pre timpurile acelea. Şi acesta este istoriculŭ Petru Bod, predicatorŭ calvinescŭ în Ighiŭ. Bietulŭ istoricŭ Bod scia, că unirea Româniilorŭ cu Roma a fostŭ unire dogmatică, şi altcum niciĭ nu şĭ-o putea închipui. Scia şi aceea, că biserica Romeĭ nu poftesce dela Românĭ altceva decâtŭ pro-

[1]) Nilles Symbolae t. I. pg. 278.

fesarea celorŭ 4 puncte de divergință. Bietulŭ predicatorŭ calvinescŭ însă atâta era de ignorantŭ, câtŭ nu scia proprie, carĭ suntŭ cele patru puncte. În urmă bătêndu-şĭ multŭ capulŭ, şi póte maĭ întrebândŭ şi pe vre-unŭ ignorantŭ ca şi elŭ, creḑêndŭ, că e destulŭ de bine informatŭ, ḑice, că Româniĭ prin unire cu Roma aŭ primitŭ următórele puncte: Că Româniĭ nu recunoscŭ pe Patriarculŭ dela Constantinopolŭ, ci numaĭ pe celŭ dela Roma; 2. că vorŭ lua cuminecătura numaĭ sub o specie; 3. că vorŭ introduce la preoţĭ celibatulŭ, şi 4. că vorŭ posti Sâmbăta cu lăptăriĭ. [2])

Veḑĭ bine, că noĭ ca şi Româniĭ de atuncĭ, cetindŭ aceste, rîdemŭ de ignoranţa bietuluĭ predicatorŭ calvinescŭ. Una însă pe lângă tótă ignoranţa luĭ totuşĭ a sciut'o fórte bine. Şi acésta este ceea ce nu vre să o scie dlŭ Densuşanŭ, cumcă adecă Româniĭ prin unire aŭ primitŭ credinţa bisericeĭ Romeĭ, de carea se deosĕbia a orientalilorŭ dissidenţĭ numaĭ în patru puncte, va să ḑică, că unirea a fostŭ unire dogmatică şi nu alianţă. Mărturisirea acésta a Calvinuluĭ Bod nu o alteréză de locŭ împrejurarea, că elŭ nu cunoscea, carĭ suntŭ proprie cele 4 puncte. De ar fi fostŭ alianţă, atuncĭ nu şĭ-ar fi bătutŭ sermanulŭ atâta capulŭ, să afle cele 4 puncte, carĭ le-aŭ primitŭ Româniĭ prin Unire.

Să trecemŭ acum la alţĭ heterodoxĭ, la „ortodoxiĭ orientali“, pe carĭ ĭ-a turburatŭ de totŭ tare unirea luĭ Atanasiŭ, chiar pentru că a fostŭ o unire dogmatică. Teodosiŭ Mi-

[2]) Petru Bod Historia unionis Valachorum.

tropolitulŭ dela Bucurescĭ audĭndŭ de unirea luĭ Atanasiŭ, la 3 Maiŭ 1702 ĭĭ scrie luĭ Atanasiŭ o epistolă înfruntătóre, în carea ĭĭ impută, că prin unire a cădutŭ *în maĭ multe eresiĭ*. Îĭ spune apoĭ, carĭ suntŭ *eresiile* aceste, fiindŭ că umblă să-ĭ probeze din Octoichŭ, că nu esistă purgatoriŭ, şi că Spiritulŭ Sfîntŭ nu purcede şi dela Fiulŭ. Se înţelege de sine, că înaintea luĭ Teodosiŭ, Mitropolitulŭ dela Bucurescĭ, profesarea celorŭ patru puncte era profesarea uneĭ eresiĭ. Asta însă nu impórtă. Ce impórtă, este, că însu-şĭ Teodosiŭ recunósce, că Atanasiŭ a primitŭ cele patru puncte, şi a făcutŭ unire dogmatică cu Roma. [1]) De ar fi fostŭ unirea numaĭ alianţa dluĭ Densuşanŭ, atuncĭ Teodosiŭ pre Atanasiŭ de sigurŭ nu l'ar fi numitŭ ereticŭ, nicĭ n'ar fi umblatŭ să-ĭ probeze din Octoichŭ neadevĕrulŭ celorŭ 4 puncte.

Totŭ pe atuncĭ Calinicŭ Patriarchulŭ din Constantinopolŭ în unŭ sinodŭ patriarcalŭ laolaltă cu 9 Archiepiscopĭ grecescĭ escomunică pe Mitropolitulŭ nostru Atanasiŭ, pe care în batjocură ĭlŭ numesce Satanasiŭ, şi cu elŭ şi pe totŭ clerulŭ şi poporulŭ, ce va fi în legătură cu elŭ. Şi pentru ce? Pentru că, cum dice Calinicŭ în scrisórea de anatemă, Atanasiŭ *„a primitŭ dogme contrare credinţeĭ ortodoxe orientale"*. [2])

---

[1]) Nilles Symbolae t. I. pag. 344 şi nu. G. Bariţiŭ Părţĭ alese din istoria Transilvanieĭ v. I. pag. 224.

[2]) Nilles, totŭ acolo pag. 348 şi G. Bariţiŭ totŭ acolo la aceea-şĭ pagină ca maĭ susŭ.

Étă şi unŭ grecŭ dintre ceĭ maĭ competenţĭ desavuéză pe dlŭ Densuşanŭ cu alianţa sa, şi dechéră în actŭ publicŭ, că s. Unire a fostŭ unire dogmatică, prin carea Atanasiŭ cu aĭ sĕĭ *„a primitŭ dogme contrare credinţeĭ ortodoxe orientale"!* Îĭ maĭ trebue maĭ multŭ dluĭ Densuşanŭ?

Dintre heterodoxiĭ maĭ noĭ ne provocămŭ numaĭ la unulŭ, şi acesta este Mitropolitulŭ Şaguna, care în istoria sa bisericéscă apriatŭ spune în maĭ multe locurĭ, că unirea a fostŭ dogmatică, şi a statŭ în primirea celorŭ 4 puncte de diverginţă între ambele bisericĭ. Aşa la pag. 127 numĕră aceste 4 puncte în modulŭ următoriŭ: 1. Precunóscerea Papeĭ de Capulŭ bisericeĭ. 2. Precunóscerea sânteĭ Cuminecăturĭ cu pâne dospită şi cu azimă. 3. Precunóscerea purcederiĭ sfîntuluĭ Duchŭ dela Tatălŭ şi dela Fiulŭ, şi 4. Precunóscerea foculuĭ curăţitoriŭ adecă a Purgatoriuluĭ.

Pre lângă aceea Şaguna sfînta Unire nu o numesce nicĭ când alianţă, ci *„apostasie"*. Ce însemnéză însă cuvîntulŭ: „apostasie"? Spre esplicarea luĭ nu ne vomŭ provoca la vre-unŭ „Iesuitŭ celebru", ci la unŭ opŭ de alŭ „libĕrŭ-cugetătorilorŭ", carĭ nu-ĭ suntŭ dluĭ Densuşanŭ aşa odioşĭ ca Iesuiţiĭ. Acesta este „Brockhaus Conversations-Lexicon" ed. 11, t. I, pag. 884, care dice, că apostasia este lucrarea, prin care cineva cade dela credinţa sa. [3]) Însu-şĭ Şaguna

---

[3]) Apostaten nennt man vorzugsweise die von ihrem religiösen Glauben Abgefallenen, demnach Apostasie die Handlung selbst.

aşa dară recunósce chiarŭ, că prin Unire Românii aŭ cădutŭ dela credinţa lui la altă credinţă, carea este credinţa *„sfintei catolicesci biserici a Romei“*, ceea ce însémnă, că unirea a fostŭ unire dogmatică.

* * *

Tótă tesa dluĭ Densuşanŭ, că sfînta Unire n'a fostŭ o unire dogmatică în credinţă cu biserica Romeĭ, este aşa de străină de totŭ modulŭ de cugetare a Românilorŭ uniţĭ şi neuniţĭ şi a neromânilorŭ în timpŭ de dóuĕ vécurĭ, câtŭ dacă dînsulŭ nu păşia cu idea sa în unŭ organŭ, care până maĭ erĭ alaltăerĭ se bucura de o vadă frumósă, şi dacă nu trăgea din ea conclusele, ce le-a trasŭ cu privire la neuĭtatulŭ Vancea, atuncĭ o amŭ fi ignoratŭ cu totulŭ. Căcĭ la popórĕ, ce suntŭ în gradulŭ de cultură ca alŭ nostru, tese aşa bizare şi cutezătóre nu suntŭ ceva rarŭ. Rădăcinĭ afunde însă nu potŭ să prindă, şi maĭ iute saŭ maĭ târdiŭ disparŭ. Ba lucrurĭ de aceste se maĭ întîmplă câte odată chiar şi la popórĕ maĭ înaintate în cultură. Dlŭ Densuşanŭ va fi auditŭ, cum Francesulŭ Hardouin în vécului trecutŭ a negatŭ autenţia Eneideĭ luĭ Virgiliŭ, despre care dicea, că o a compusŭ unŭ călugărŭ Benedictinŭ în seculului XIII, a scrierilorŭ luĭ Sallustiŭ şi Caesar, a operelorŭ luĭ Ovidiŭ şi apróре a tuturorŭ auctorilorŭ classicĭ. Atuncĭ şi-a aflatŭ şi Hardouin uniĭ şi alţiĭ, carĭ i-aŭ credutŭ. Astădĭ înstă stîrnesce numaĭ rîsŭ. Şi tare credemŭ, că o asemenea sórte îlŭ aştéptă şi pe dlŭ Densuşanŭ.

De sórtea acésta nu va scăpa domnulŭ Densuşanŭ cu atâtŭ maĭ vîrtosŭ, cu câtŭ că dacă ar fi cugetatŭ numaĭ câtŭ de puţinŭ seriosŭ asupra alianţeĭ dînsuluĭ, ar fi aflatŭ, că aceea e unŭ nonsens. Biserica Românilorŭ pre timpulŭ sfinteĭ Unirĭ era numaĭ tolerată, şi nu se bucura de nicĭ unulŭ din privilegiile celoralalte bisericĭ recepte. Era va să dică cea maĭ slabă şi maĭ decădută biserică în ţară, carea nicĭ pe sine nu se putea ajuta, necum să ajute pe alte bisericĭ din ţară. Ce folosŭ putea dară să aĭbă biserica catolică din o simplă alianţă cu biserica românéscă, dacă acésta nu se unia în o credinţă cu aceea? De altă parte, dacă biserica românéscă rĕmânêndŭ şi maĭ departe în „vechea eĭ credinţă“ prin o simplă alianţă cu catoliciĭ căpĕta tóte privilegiile acestora, atuncĭ e mirare, că Româniĭ n'aŭ pretinsŭ, ca dieta ţereĭ să inarticuleze ca a 5-a biserică receptă în ţară şi *„biserica ortodoxă orientală“*, căcĭ după dlŭ Densuşanŭ pre basa uniriĭ, respective alianţeĭ dînsuluĭ, de facto era deja a 5-a biserică receptă în ţară. Să se fie întîmplatŭ aşa ceva, nu va puté proba dlŭ Densuşanŭ nicĭ cândŭ. Afară de aceea, chiar şi în manifestulŭ dela 1698 se dice, că ceĭ uniţĭ *„se mărturisescŭ mădularĭ aĭ sfinteĭ catolicescĭ biserice a Romeĭ“*. Acum cândŭ unŭ statŭ încheĭe alianţă cu altulŭ, e ceva ne maĭ auditŭ, ca cetăţeniĭ unuĭ aliatŭ să se dechere *„mădularĭ“* aĭ celuĭalaltŭ. Cetăţeniĭ Austro-Ungarieĭ de pildă prin alianţa statuluĭ nostru cu Germânia şi Italia nu se mărturisescŭ *„mădularĭ“* aĭ acestorŭ state,

cândŭ totuşĭ, după conceptulŭ, ce-lŭ are dlŭ
Densuşanŭ despre cuvîntulŭ: alianţă, ar trebui
să se dechere. La atarĭ curiosităţĭ ajunge
dlŭ Densuşanŭ cu tesa sa.

Constatămŭ dară resultatulŭ. Manife-
stulŭ dela 1698, purtarea Archiereilorŭ nostri,
a sinódelorŭ, a poporuluĭ şi a heterodoxilorŭ,
şcóla şi literatura bisericeĭ unite arată până
la evidenţă, că Româniĭ prin s. Unire aŭ
închiatŭ o unire dogmatică cu biserica Romeĭ,
mărturisindŭ credinţa, ce o mărturisesce bi-
serica acésta, De unde Mitropolitulŭ Vancea
cu sinódele sale stândŭ pe basa credinţeĭ
acesteia s'a purtatŭ ca celŭ maĭ fidelŭ fiŭ
alŭ bisericeĭ româneşcĭ unite, şi a ţinutŭ co-
muniunea de credinţă cu toţĭ antecesoriĭ sěĭ
şi cu totŭ clerulŭ şi poporulŭ începêndŭ dela
Atanasiŭ până la elŭ.

În ce relaţiune suntemŭ dară noĭ cu
romano-catoliciĭ din ţară? Suntemŭ noĭ óre
supuşi lorŭ saŭ hierarchieĭ lorŭ?

Între noĭ şi Romano-catoliciĭ din ţară
şi de airea nu este altă relaţiune, decâtŭ
ceea ce resultă din comuniunea de credinţă.
Mărturisimŭ aceea-şĭ credinţă, ce o mărturi-
sescŭ eĭ, saŭ pe lângă noĭ îĭ considerămŭ
numaĭ şi numaĭ pe eĭ de creştinĭ dreptŭ-cre-
dincioşĭ şi pe alţiĭ nu. De unde de câte orĭ
ne rugămŭ în biserică pentru toţĭ *„dreptŭ-
credincioşiĭ creştinĭ“* şi *„pentru toţĭ fraţiĭ nostri
cei întru Christosŭ“*, îĭ înţelegemŭ şi pe eĭ,
pe cândŭ pe dissidenţĭ, calvinĭ, luteranĭ, uni-
tarĭ nu-ĭ înţelegemŭ, ci pe aceştia îĭ înţele-
gemŭ numaĭ atuncĭ, cândŭ ne rugămŭ pentru
„unirea tuturorŭ“, fiindŭ că eĭ nemărturisindŭ

credinţa cea adevěrată ca noĭ şi romano-
catoliciĭ, aŭ lipsă de „unire“.

Maĭ departe profesândŭ şi Romano-ca-
toliciĭ ca şi noĭ credinţa *„sfinteĭ catolicescĭ
bisericĭ a Romeĭ“*, de câte orĭ cineva atacă
credinţa acésta, noĭ suntemŭ aliaţiĭ firescĭ aĭ
lorŭ şi eĭ aĭ nostri întru apěrarea credinţeĭ
atacate. Şi în sensulŭ acesta se póte ḑice,
că între noĭ şi eĭ esistă o alianţă religiósă
în contra la orĭ ce inimicŭ alŭ credinţeĭ nóstre
comune. Alianţa asta firéscă între noĭ şi eĭ
însă îşĭ are basa în unitatea credinţeĭ, şi nicĭ
decum în unŭ pactŭ saŭ legătură diplomatică,
cum susţine dlŭ Densuşanŭ. Analogŭ stă
lucrulŭ între noĭ şi gr.-orientaliĭ Românĭ.
Fiindu-ne limba liturgică şi oficiósă biseri-
céscă comună, de câte orĭ atacă cineva limba
nóstră, noĭ suntemŭ aliaţiĭ firescĭ aĭ greco-
orientalilorŭ şi eĭ aĭ nostri întru apěrarea
limbeĭ. Alianţa acésta însă nu se baséză pre
vre-unŭ actŭ politicŭ, ci se baséză pe comu-
niunea limbeĭ, şi ese la ivélă în modu spon-
taneŭ, de câte orĭ cere lipsa.

Altă relaţiune între noĭ şi romano-ca-
toliciĭ din ţară, afară de alianţa asta firéscă,
care resultă din unitatea credinţeĭ, nu vomŭ
cunósce nicĭ cândŭ. În specialŭ nu cunóscemŭ
nicĭ cea maĭ mică dependinţă dela ierarchia
romano-catolicilorŭ din ţară, şi orĭ ce încer-
care de a introduce o atare dependinţă o
vomŭ respinge orĭ şi cândŭ. Provincia nóstră
românéscă unită mitropolitană de Alba-Iulia
este provincie coordinată provincieĭ rom. ca-
tolice de Strigonŭ, şi nu subordinată acesteia
întru nimicŭ. Nicĭ în confirmaţiunea Mitro-

politului Atanasiŭ, nicĭ în bula ridicăriĭ episcopatuluĭ Făgăraşuluĭ Româniĭ uniţĭ nu furŭ supuşĭ iurisdicţiuniĭ Primateluĭ dela Strigonŭ. Éră în bula reactivăriĭ Mitropolieĭ de Alba-Iulia apriatŭ se dice, că Primatele dela Strigonŭ nu are nicĭ unŭ dreptŭ de iurisdicţiune asupra Mitropolieĭ românescĭ de Alba-Iulia. Şi aşa Mitropolia de Alba-Iulia profeséză, ce e dreptŭ, aceea-şĭ credinţă cu Mitropolia dela Strigonŭ, legătură de subordinaţiune între ele însă nu esistă. De unde Şincaĭ, ca şi alţĭ maĭ mulţĭ, rĕŭ înţelesŭ de dlŭ Densuşanŭ, adevĕrulŭ îlŭ dice, cândŭ susţine, că Româniĭ gr. catolicĭ nu suntŭ supuşĭ romano-catolicilorŭ.

Analogă este legătura între Româniĭ gr.-orientalĭ şi între Sêrbiĭ din Ungaria. Suntŭ unite Mitropoliile lorŭ prin unitatea credinţeĭ, cum susţinŭ. Dependinţă hierarchică însă între Mitropoliile lorŭ nu esistă. În relaţiunea, ce resultă din unitatea credinţeĭ, suntemŭ ca şi cu romano-catoliciĭ din ţară, cu romano-catoliciĭ francesĭ, italianĭ, germânĭ, spaniolĭ, americanĭ şi alţiĭ. Dependinţă hierarchică între noĭ şi eĭ însă nu esistă, cum nu esistă p. e. între Româniĭ gr. orientalĭ dela noĭ şi între Muscalĭ, Grecĭ, Bulgarĭ şi alţiĭ

Acésta este natura cea adevĕrată a s. Unirĭ espusă de Mitropolitulŭ Vancea şi de fruntaşiĭ cleruluĭ din 4 diecese în sinódele din 1872 şi 1882, şi în înţelesulŭ acesta e considerată sfînta Unire de toţĭ Româniĭ şi străiniĭ, carĭ aŭ ceva cunoscinţe de lucrurile bisericescĭ. În înţelesulŭ acesta doctoriĭ în

teologie propunŭ s. unire în şcólă, o apĕră în „Unirea“, o espunŭ în opurĭ sciinţifice, şi suntŭ gata a o apĕra în contra tuturorŭ inimicilorŭ din lăuntru şi dinafară chiar şi cu viaţa.

În cadrulŭ sfinteĭ Unirĭ cuprinse în înţelesulŭ acesta biserica nóstră se bucură de cea maĭ mare libertate posibilă de desvoltare, independinţa nóstră dela romano-catoliciĭ magiarĭ ne este asigurată, ritulŭ, disciplina şi limba nóstră mântuită de periculŭ, éră de altă parte suntemŭ la olaltă cu Mitropolitulŭ Şuluţŭ mândri pre unitatea în credinţă cu gintea latină şi cu naţiunile cele maĭ culte ale Europeĭ, şi mândri cu Mitropolitulŭ Vancea, că nu depindemŭ dela ierarchia vre-uneĭ naţiunĭ străine de noĭ în ritŭ şi limbă. Pre cândŭ după s. Unire a dluĭ Densuşanŭ amŭ fi nisce lâncedĭ, nisce nepronunţaţĭ, nisce caricaturĭ morale, pe carĭ nicĭ neuniţiĭ nicĭ catoliciĭ nu ne-ar considera de fraţĭ în nicĭ o privinţă, ci amŭ fi ca şi amărîţiĭ aceia din „Comedia divină“ a luĭ Dante, pe carĭ ceriulŭ nu-ĭ primesce, éră iadulŭ îĭ respinge.

În înţelesulŭ acesta biserica nóstră unită păstrândŭ unitatea credinţeĭ cu întrégă lumea catolică din cincĭ continente, în manifestarea eĭ în mijloculŭ poporuluĭ nostru este totuşĭ biserică naţională, avêndŭ ierarchia sa naţională, institutele sale naţionale şi limba sa naţională. Precândŭ biserica dluĭ Densuşanŭ rumpêndŭ comuniunea de credinţă cu tótă lumea, şi aşedândŭ credinţa pe base de pacte politice închiate de „strămoşiĭ noştri“, saŭ cu unŭ cuvîntŭ făcêndŭ şi credinţa „na-

ţională" este o biserică lipsită de orĭ ce putere morală asupra sufletelorŭ. Căcĭ credinţa din firea eĭ nu póte fi naţională, şi poftesce base multŭ maĭ puternice decâtŭ o hârtie saŭ unŭ manifestŭ „naţionalŭ" de alŭ *„strămoşilorŭ noştri"*, dacă e vorba să străbată totŭ sufletulŭ omuluĭ, şi să-ĭ dea tăria morală de lipsă spre a se ridica la idealulŭ moralităţiĭ inspiratŭ de religiune. Chiarŭ nice sciinţa, analógă cu credinţa, nu póte fi naţională, va să ḑică adevĕrată numaĭ pentru o naţiune, şi pentru alta nu. Ci sciinţa este universală pentru tóte popórĕle. Instituţiunile de sciinţă, modulŭ cum să cultivă sciinţa, şi efectele, ce le produce la diverse popórĕ, potŭ fi naţionale, va să ḑică să se manifesteze în o formă anumită numaĭ la o naţiune. Sciinţa în sine însă nu póte fi nicĭ cândŭ naţională. Chiar aşa e şi cu credinţa. Ea nu póte fi naţională, va să ḑică adevĕrată numaĭ pentru unŭ poporŭ, şi pentru altulŭ nu. Ci saŭ e adevĕrată pentru tóte, saŭ pentru nicĭ unulŭ. Instituţiunĭ bisericescĭ, în carĭ se manifestéză credinţa şi se sbe în sufletulŭ poporuluĭ nobilitându-lŭ, şi efectele ce le produce la diverse popórĕ, potŭ fi naţionale, va să ḑică ale uneĭ naţiunĭ, nicĭ odată însă credinţa, care îndată ce e decherată de naţională, a unuĭ singurŭ poporŭ, îşĭ perde tótă puterea, totŭ farmeculŭ asupra sufletelorŭ, şi-şĭ pórtă simburulŭ disoluţiuniĭ în sine însă-şĭ.

Destulŭ de triste esemple despre acésta ne subministră încercărĭ nesuccese pe la alte popóre de a făuri câte o credinţă naţională.

Elisabeta, regina Anglieĭ în 39 de articulĭ a prescrisŭ Anglesilorŭ credinţa naţională a bisericeĭ Anglicane. Şi ce s'a întîmplatŭ? Până cândŭ credinţa acésta naţională fu susţinută cu puterea statuluĭ, s'a conservatŭ. Cândŭ şĭ-a trasŭ statulŭ dela ea mâna numaĭ în parte, multe suflete nobile însetate de religiune aŭ începutŭ a o părăsi, şi a se întórce la biserica catolică, a căreĭ credinţă nu e naţională, ci universală. Şi procesulŭ acesta în Anglia şi America decurge totŭ crescêndŭ, aşa câtŭ ţĕrile aceste aŭ căpĕtatŭ pe dreptulŭ numele de: ţĕrile conversiunilorŭ. Asemenea a păţit'o şi esaltatulŭ Ronge în Germânia cu credinţa sa naţională numită: germano-catolică. Asemenea le-a mersŭ şi Italienilorŭ esaltaţĭ, carĭ aŭ fundatŭ aşa numita: chiesa libera italiana = biserica liberă italiană, cu credinţa naţională italiană. Templulŭ lorŭ stă astăḑĭ închisŭ în Roma lângă Tibru, fiindŭ că nimenĭ nu-lŭ cercetéză. Căcĭ credinţa religiósă este unŭ ce multŭ maĭ înaltŭ şi dumneḑeescŭ, decâtŭ ca să pótă subsiste, dacă e trasă în vîrtejulŭ frecărilorŭ trecĕtóre dintre popórĕ, şi prin accea în loculŭ sigiluluĭ cerescŭ, ce-lŭ pórtă dela originea eĭ, i-se imprimă sigilulŭ omenescŭ.

De unde, dacă s'ar realisa vre-odată ideile dluĭ Densuşanŭ, atuncĭ amŭ puté ḑice, că din unŭ zelŭ morbosŭ naţionalŭ nimicindŭ credinţa a nimicitŭ însă-şĭ biserica, de care naţiunea nóstră, va concede şi dînsulŭ, are cea maĭ mare lipsă acum şi în viitoriŭ totdeuna.

III.

Domnulŭ N. Densușanŭ și S. Scaunŭ Apostolicŭ alŭ Romeĭ.

După ce dlŭ Densușanŭ cu o ușorătate de necredutŭ a pășitŭ în publicŭ cu ne maĭ audita sa tesă, că s. Unire cu Roma n'a fostŭ o unire dogmatică, ci o alianță politică, pre carea chiar nicĭ dînsulŭ nu e în stare a o defini că ce este, a fostŭ lucru firescŭ, ca să cadă în erorĭ carĭ de carĭ maĭ marĭ și maĭ curióse. Una dintre aceste este și relațiunea bisericeĭ nóstre față cu s. Scaunŭ Apostolicŭ alŭ Romeĭ.

Sinodulŭ provincialŭ dela 1872 ținutŭ sub Mitropolitulŭ Vancea espune principiile deduse din adevĕrulŭ de credință, că Pontificele Romeĭ e Capulŭ bisericeĭ, în carĭ principiĭ suntŭ enumerate pe rîndŭ drepturile de magisteriŭ, ministeriŭ și guvernare ale Pontificeluĭ. Dlŭ Densușanŭ fără a cunósce, că acele suntŭ principiĭ teoretice și nu legĭ practice, carĭ se aplică din literă în literă în fiesce care di, și fără de a cerca să străbată în spiritulŭ principiilorŭ acestora la lumina praxeĭ și a istorieĭ, le espune unulŭ după altulŭ încercându-se a le face câtŭ maĭ odióse.

1. Întâiŭ dlŭ Densușanŭ se scandaliséză, că sinodulŭ acesta la pag. 7 dice despre Papa dela Roma, că *„are deplină putere de a pasce, de a cârmui și de a administra“* întrégă biserica de orĭ ce ritŭ, și prin urmare și biserica nóstră. Voesce prin asta dlŭ Densușanŭ să dică: Etă că sinodulŭ acesta cu Vancea învață, că cu toțiĭ, episcopĭ, preoțĭ și poporŭ atîrnămŭ în ocârmuire și administrare dela Papa, ceea ce — dice dînsulŭ totŭ acolo — e o aserțiune, care până atuncĭ n'a fostŭ acceptată în biserica română de Alba-Iulia!

Bine! Dacă învățătura acésta despre Papa a fostŭ până la sinodulŭ ținutŭ de Mitropolitulŭ Vancea la 1872 *„neacceptată în biserica română de Alba-Iulia“*, atuncĭ de bună samă, — va concede și dlŭ Densușanŭ, — înainte de Mitropolitulŭ Vancea cu sinodulŭ dela 1872 nicĭ în școlele române unite nu s'a pututŭ propune nicĭ odată ca învățătură a bisericeĭ nóstre. Cu tóte aceste însă sub Mitropolitulŭ Șuluțŭ chiar dlŭ Densușanŭ a învățatŭ dela profesorulŭ Tarța ca gimnasistŭ de a V-a cl. în Blașiŭ în semestrulŭ alŭ II-le alŭ anuluĭ 1861/2 în manualulŭ sĕŭ de religiune § 12, că *„Petru s'a pusŭ, ca să fie capulŭ, dela care să atîrne toțĭ ceĭalalțĭ membri“*, éră în § 17, că *„Episcopiĭ pentru susținerea ordiniĭ cu toțiĭ atîrnă dela Episcopulŭ din Roma, care în demnitatea primațială este adevĕratŭ următoriŭ aluĭ Petru“*.

Propusĕțiunile aceste dogmatice, carĭ le-a învățatŭ atuncĭ dlŭ Densușanŭ póte cu eminență ca *„acceptate în biserica română de Alba-Iulia“*, nu cuprindŭ cu nimicŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ ca propusĕțiunea sinoduluĭ din 1872 ținutŭ sub Vancea.

Pentru ce nu s'a apucatŭ așa dară dlŭ Densușanŭ să scarmene maĭ întâiŭ manualulŭ profesoruluĭ Tarța, din care a învățatŭ s. religiune înainte de Mitropolitulŭ Vancea sub Mitropolitulŭ Șuluțŭ? Rĕspundemŭ érăși, pentru că nu și-a luatŭ ostenéla a resfoi încă odată barĕm manualulŭ de religiune, din care a învățatŭ ca gimnasistŭ încă sub Mitropolitulŭ Șuluțŭ, înainte de ce s'a apucatŭ de unŭ lucru așa mare, ca acela, de care s'a apucatŭ. De resfoia însă manualulŭ acesta, s'ar maĭ fi gânditŭ multŭ, până ar fi luatŭ péna în mână, saŭ póte n'ar maĭ fi luat'o nicĭ odată spre a scrie astfelŭ despre lucrurile, de carĭ a scrisŭ.

Celealalte tese despre potestatea bisericéscă a Pontificeluĭ Romeĭ cuprinse în sinodulŭ provincialŭ dela 1872, pre carĭ le enumĕră una după alta dlŭ Densușanŭ ca *„neacceptate până atuncĭ în biserica română de Alba-Iulia“*, pentru că după părerea dînsuluĭ nu fură nicĭ cândŭ maĭ înainte acceptate în biserica resărituluĭ, nu suntŭ altceva, decâtŭ specificarea potestățiĭ pontificalĭ bisericescĭ cuprinse în propusĕțiunile, ce le-a învățatŭ dlŭ Densușanŭ în manualulŭ amintitŭ despre Papa dela Roma înainte de Vancea.

Ca să vadă însă dlŭ Densușanŭ, cu câtă ușorătate a purcesŭ dînsulŭ, și câtă cunoscință are dînsulŭ despre biserica rĕsărituluĭ și despre praxa legislativă bisericéscă, vomŭ chiarifica tesele aceste la lumina dreptuluĭ, praxeĭ și a istorieĭ.

2. Așa cu privire la tesa din acelŭ sinodŭ, că dreptulŭ de legislațiune alŭ Pontificeluĭ Romeĭ se estinde preste tótă biserica, și prin urmare și preste a nóstră, nu unŭ *„Iesuitŭ celebru“*, ci istoriculŭ grecescŭ Socrate dice că *„legea bisericeĭ demândă* (κάνονος ἐκκλησιαστικοῦ κελεύοντος), *ca să nu se decidă ceva în biserică fără de consensulŭ Pontificeluĭ Romeĭ“*. 1) Éră istoriculŭ grecescŭ Sozomenŭ, că *„este lege sacră* (νόμον ἱερατικὸν), *că tóte acele, carĭ se decidŭ fără voea* (παρὰ γνώμην) *Pontificeluĭ Romanŭ, n'aŭ nicĭ o valóre“*. 2)

Credemŭ, că maĭ clasice testimoniĭ despre tesa relativă la dreptulŭ Pontificeluĭ de legislațiune în întréga biserică nu va pofti nicĭ dlŭ Densușanŭ dela biserica resărituluĭ. Și totuși după dînsulŭ Vancea cu sinodulŭ dela 1872 susținêndŭ tesa acésta canonică s'a abătutŭ dela biserica rĕsărituluĭ, deși cu 1400 de anĭ înainte de elŭ o aŭ maĭ susținutŭ doĭ din ceĭ maĭ celebri resăritenĭ și încă Grecĭ ca tesă de sine înțelésă în biserica rĕsărituluĭ.

Dlŭ Densușanŭ, care nu cunósce de locŭ nicĭ spiritulŭ legislațiuniĭ bisericescĭ, nicĭ practica legislațiuniĭ acesteia, cetindŭ cu privire la lucrulŭ acesta în sinodulŭ provincialŭ dela 1872, că Papa *„are dreptulŭ perfectŭ și independentŭ de guvernare și legislațiune“*, se înțelege dela sine, că în tótă biserica și și în cea greco-catolică de Alba-Iulia, numaĭ decâtŭ își închipuesce, că tótă autonomia nóstră e nimicită, și Mitropolitulŭ cu Episcopatulŭ nostru suntŭ și vorŭ fi numaĭ nisce organe

1) Socrate H. e. II, 8.
2) Sozomenŭ H. e. III, 10.

esecutive a voinţeĭ Papeĭ în tóte afacerile nóstre bisericescĭ.

Şi totuşĭ dacă dlŭ Densuşanŭ ar fi studiatŭ cum se cuvine numaĭ istoriculŭ celorŭ dóuĕ sinóde provinciale ale Mitropolituluĭ Vancea dela 1872 şi 1882 şi istoriculŭ celoralalte sinóde ale nóstre dela începutŭ până astădĭ, şi apoĭ ar maĭ fi resfoitŭ ceva şi prin istoria sinódelorŭ bisericeĭ rĕsărituluĭ, fórte uşorŭ ar fi aflatŭ următórea praxă legislativă papală observată şi în resăritŭ din timpurile cele maĭ vechĭ. Anume, Papa deprinde dreptulŭ sĕŭ de legislaţiune asupra bisericelorŭ particulare în modulŭ următoriŭ: Dacă în unŭ sinodŭ óre care se tractéză şi despre lucrurĭ de credinţă, saŭ de acele, carĭ suntŭ în cea maĭ strînsă legătură cu credinţa, atuncĭ acele după dĭsele de maĭ susŭ a Grecilorŭ Socrate şi Sozomenŭ nu potŭ avé valóre, până nu suntŭ confirmate de Papa. Pentru ce? Pentru că elŭ este păzitoriulŭ supremŭ alŭ purităţiĭ credinţeĭ, căcĭ prin S. Petru luĭ ĭ-a dĭsŭ Mântuitoriulŭ: *„Eră eŭ am rugatŭ pe Tatălŭ meŭ, ca să nu scadă credinţa ta, şi tu întorcêndu-te întăresce pe fraţiĭ tĕĭ!“* [1]) Şi cumcă *„credinţa“* următorilorŭ Sântuluĭ Petru nicĭ cândŭ *„nu a scădutŭ“* şi în ea *„a întăritŭ“* tot-deuna pe fraţiĭ sĕĭ din tótă lumea, nu o recunósce unŭ „Iesuitŭ celebru“, ci maĭ întâiŭ însu-şĭ Mineĭulŭ nostru, care în icosulŭ dela 2 Ianuariŭ cântă despre Papa Silvestru, că *„a înfrumseţatŭ, întăritŭ şi măritŭ biserica cu dumnedĕescile dogme“*, şi

[1]) Luca 22, 32.

apoĭ unŭ fórte eruditŭ protestantŭ, istoriculŭ Engelhardt, care se esprimă, că *„Pontificiĭ Romeĭ cu o consecinţă perseverantă maĭ fără escepţiune şi-aŭ apĕratŭ credinţele lorŭ dogmatice, şi aceste maĭ pe urmă aŭ învinsŭ totdeuna“*. [1]) Încă şi maĭ luminatŭ recunósce lucrulŭ acesta protestantulŭ Marheinecke în „Universal-Kirchenhistorie“ pag. 308.

Şi cumcă în resăritŭ de câte orĭ în unŭ sinodŭ s'a tractatŭ şi despre lucrurĭ de credinţă, saŭ carĭ suntŭ în cea maĭ strînsă legătură cu credinţa, s'a cerutŭ tot-deuna confirmarea Pontificeluĭ, póte dlŭ Densuşanŭ afla fórte uşorŭ, dacă va resfoi actele sinoduluĭ celuĭ mare dela Calcedonŭ în Asia mică ţinutŭ la 451 cuprinsŭ şi în Pravilă şi în Pidalion. Din aceste va afla, că părinţiĭ sinoduluĭ acestuia aŭ cerutŭ dela Papa Leonŭ I, ca să întărésca decisiunile luĭ. [2]) Totŭ asemenea purcese şi însu-şĭ Tarasiŭ Patriarculŭ Constantinopolitanŭ, care ceru dela Papa Adrianŭ I confirmarea decisiunilorŭ sinoduluĭ II dela Nicea, şi dacă nu ne-amŭ teme, că vomŭ fi prea lungĭ, ne-amŭ puté provoca încă la multe alte esemple din resăritŭ.

Numaĭ ce aŭ făcutŭ părinţiĭ sinoduluĭ dela Calcedonŭ şi dela Nicea, a făcutŭ şi Mitropolitulŭ Vancea, cândŭ decisiunile sinódelorŭ provinciale dela 1872 şi 1882 le-a supusŭ confirmaţiuniĭ pontificie, fiindŭ că în ele s'a tractatŭ şi despre lucrurĭ ţinĕtóre de credinţă saŭ în strînsă legătură cu credinţa.

[2]) Hardouin Col. Conc. t. II pag. 626.
[1]) Kirchengeschichte t. I pag. 312.

Decisiunile sinódelorŭ diecesane, fiindŭ că în ele nu se tractéză nicĭ cândŭ de lucrurĭ ţinĕtóre de credinţă, ci numaĭ de lucrurĭ de guvernŭ şi administraţiune internă diecesană, nu se trimitŭ nicĭ cândŭ la Roma spre confirmare, şi Mitropolitulŭ Vancea a ţinutŭ treĭ sinóde diecesane, unulŭ la 1869, altulŭ la 1882 şi altulŭ la 1889 şi pe lângă aceea unŭ congresŭ mestecatŭ scolasticŭ la 1873 şi altulŭ bisericescŭ la 1875, éră Episcopiĭ de Orade, Lugoşŭ şi Gherla aŭ ţinutŭ fiesce care sinodŭ diecesanŭ în 1882, şi decretele nicĭ unuia din sinódele şi congresele aceste nu fură trimise la Roma spre confirmaţiune, ci şĭ-aŭ avutŭ puterea lorŭ obligătóre ele în sine înse-şĭ.

În modulŭ acesta îşĭ deprinde Papa dela Roma puterea sa de legislaţiune în Mitropoliile singuratice. Modulŭ acesta aşa e de părinţescŭ, aşa de blândŭ, aşa de inocentŭ, şi pe lângă supraveghiarea graţiósă asupra unităţiĭ credinţeĭ în întrégă lumea lasă Mitropoliilorŭ şi dieceselorŭ, precum şi Mitropolieĭ şi dieceselorŭ nóstre aşa largă libertate şi autonomie în tóte afacerile interne, câtŭ de elŭ se teme numaĭ unŭ omŭ, care nu cunósce admirabilulŭ, dumnedeescułŭ organismŭ alŭ *„sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ"*, carea singură scie uni în o lume întrégă unitatea cea maĭ armonică a credinţeĭ cu libertatea cea maĭ frumósă şi maĭ largă a desvoltăriĭ singuraticelorŭ bisericĭ din cincĭ continente.

Din aceste se póte vedé şi aceea, câtŭ de pe dreptulŭ se miră dlŭ Densuşanŭ, că

Mitropolitulŭ Vancea a supusŭ decretele sinoduluĭ provincialŭ din 1872 aprobăriĭ Romeĭ, cu tóte că unŭ atare usŭ n'a esistatŭ până atuncĭ în biserica de Alba-Iulia. Da! şi noĭ dicemŭ, că unŭ atare usŭ n'a esistatŭ până atuncĭ în Mitropolia de Alba-Iulia. Dlŭ Densuşanŭ însă nu şĭ-a pusŭ întrebarea, că pentru ce n'a esistatŭ? Dacă şĭ-o punea, atuncĭ căpĕta rĕspunsulŭ categoricŭ, că singurŭ pentru aceea, că după reactivarea Mitropolieĭ de Alba-Iulia întîmplată la 1855 celŭ dintâiŭ sinodŭ mitropolitanŭ provincialŭ a fostŭ celŭ dela 1872. De unde neţinêndu-se maĭ înainte nicĭ unŭ sinodŭ provincialŭ, nicĭ decretele lorŭ nu aŭ pututŭ fi supuse Romeĭ spre confirmare. Până n'amŭ avutŭ Mitropolia, nicĭ nu s'aŭ pututŭ ţiné decâtŭ sinóde diecesane. Éră decisiunile sinódelorŭ diecesane nu se supunŭ Romeĭ spre aprobare, şi pe aceste ca şi antecesoriĭ sĕĭ nu le-a supusŭ nicĭ Mitropolitulŭ Vancea, deşi, cum amŭ vĕdutŭ, a ţinutŭ treĭ şi dóuĕ congrese mestecate.

3. Maĭ departe dlŭ Densuşanŭ se supĕră fórte tare pre tesa cu privire la potestatea bisericéscă a Papeĭ din sinodulŭ provincialŭ alŭ Mitropolituluĭ Vancea ţinutŭ la 1872, carea dice, că *„Pontificele Romanŭ după dreptulŭ divinŭ este judecătoriulŭ supremŭ alŭ credincioşilorŭ, şi în tóte causele supuse judecăţiĭ bisericescĭ se póte face recursŭ la dînsulŭ"*. Acum amŭ puté, şi cu totŭ dreptulŭ, să-ĭ facemŭ dluĭ Densuşanŭ imputare, că citândŭ cuvintele acestea nu a spusŭ, că sinodulŭ provincialŭ în notă spune apriatŭ, că prin-

cipiulŭ acesta l'aŭ mărturisitŭ şi orientaliĭ în sinodulŭ II dela Lyon, în care aŭ fostŭ şi eĭ de faţă. Însă de o spunea acésta, atuncĭ nu-ĭ succedea să înfrice pe cetitorĭ cu aceea, că şi tesa acésta este unŭ ce necunoscutŭ orientalilorŭ. Noĭ nu-ĭ facemŭ imputărĭ, ci lăsămŭ să i-le facă publiculŭ cetitoriŭ. Ce-ĭ imputămŭ, este, că n'a voitŭ să spună cetitorilorŭ nicĭ aceea, că Pontificele romanŭ după acela-şĭ sinodŭ dela 1872 în Mitropolia nóstră de Alba-Iulia în ce modŭ îşĭ deprinde judicatura sa supremă asupra credincioşilorŭ, care judicatură e unŭ principiŭ de dreptŭ alŭ *„sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ“*, a căreĭ „mădularĭ“ suntemŭ dela 1698. Căcĭ în acela-şĭ sinodŭ la pag. 181 este determinatŭ modulŭ acesta în chipulŭ următoriŭ: *„Dela forurile episcopescĭ* (de Orade, Lugoşiŭ şi Gherla) *se apeléză la forulŭ Mitropolitanŭ* (din Blaşiŭ), *éră dela acesta de-a dreptulŭ la S. Scaunŭ Apostolicŭ, carele amĕsuratŭ principiilorŭ edise în conciliulŭ dela Sardica can. 5* (conciliŭ orientalŭ cuprinsŭ şi în Pravilă şi în Pidalionŭ) *constitue în provincia gr. cat. de Alba-Iulia pre unulŭ din Episcopiĭ acesteĭ provincie, carele în numele S. Scaunŭ Apostolicŭ cu putere delegată judecă ca forŭ de III instanţă.“* Prin dispusetiunea acésta se susţine şi legătura canonică cu S. Scaunŭ Apostolicŭ, care în principiŭ este judecătoriŭ supremŭ, éră de altă parte nicĭ o causă bisericéscă nu ese afară din provincia nóstră bisericéscă de Alba-Iulia, fiindcă totŭ episcopiĭ nostri cu consistórele lorŭ judecă şi ca forurĭ delegate supreme.

O dispuseţiunea maĭ prevenitóre, maĭ plină de ĭubire şi maĭ cu considerare faţă cu afacerile şi causele nóstre interne abia se póte cugeta. Prin ea e salvatŭ şi principiulŭ de dreptŭ alŭ foruluĭ supremŭ alŭ Pontificeluĭ Romanŭ, şi şi principiulŭ practicŭ, că noĭ acasă, fiindŭ maĭ uşorŭ, să ne judecămŭ causele controverse dintre noĭ, şi aşa amîndóuĕ forméză unŭ întregŭ armonicŭ! Dispoşiţiunea acésta nu e nóuă, ci fu observată şi înainte de Mitropolitulŭ Vancea sub Mitropolitulŭ Şuluţŭ, cândŭ Episcopulŭ de Orade funcţiona ca judecĕtoriŭ supremŭ pontificiŭ delegatŭ de a III instanţă.

Ba şi cu privire la delegaţiunea Episcopilorŭ de Orade, Lugoşŭ şi Gherla este S. Scaunŭ Apostolicŭ câtŭ se póte maĭ condescendentŭ şi maĭ prevenitoriŭ. Căcĭ de câte orĭ se întîmplă apelaţiune la forulŭ Apostolicŭ de a III instanţă din orĭ care din cele patru diecese, Mitropolitulŭ din Blaşiŭ, éră pe timpulŭ vacanţeĭ scaunuluĭ mitropolitanŭ Vicariulŭ capitulariŭ din Blaşiŭ propune Nunţiatureĭ Apostolice din Viena pre rîndŭ pre Episcopiĭ nostri sufraganĭ ca judecătorĭ delegaţĭ Apostolicĭ de a III instanţă, carea îndată trimite aceluia şi nu altuia delegaţiunea. Ba S. Scaunŭ Apostolicŭ prin Nunţiatura din Viena nicĭ nu delégă pre nicĭ unŭ Episcopŭ sufraganŭ nicĭ cândŭ, până nu este propusŭ de Mitropolitulŭ, orĭ de Vicariulŭ Capitularŭ. Se póte óre închipui la vre-unŭ judecătoriŭ supremŭ o conduită maĭ simpatică, maĭ nevătĕmătore, saŭ dacă dluĭ Densuşanŭ îĭ place, maĭ democratică ca acésta?

Căcĭ S. Scaunŭ Apostolicŭ în deprinderea dreptuluĭ sĕŭ de legislaţiune şi judicatură nicĭ căndŭ nu merge maĭ departe decâtŭ până unde poftesce susţinerea unităţiĭ în credinţă. Unde unitatea credinţeĭ nu maĭ poftesce, acolo e câtŭ se póte de graţiosŭ, liberalŭ şi amabilŭ în tóte disposiţiile sale, de unde şi diplomaţia luĭ este până astădĭ admirată de tótă lumea pentru fineţa şi tactulŭ eĭ pururea nimeritŭ şi admirabilŭ. O mică dovadă despre acésta este şi modulŭ espusŭ acum de noĭ, cum îşi deprinde s. Scaunŭ supremulŭ sĕŭ dreptŭ de legislaţiune şi judicatură în Mitropolia nóstră, decâtŭ care din punctŭ de vedere alŭ unităţiĭ în credinţă ceva maĭ perfectŭ nu póte fi.

Dacă dlŭ Densuşanŭ astfelŭ ar fi espusŭ lucrulŭ cu dreptulŭ de judicatură supremă a Pontificeluĭ Romeĭ, atuncĭ ar fi arĕtatŭ, şi că a studiatŭ causa, şi că e dreptŭ şi ĭubitoriŭ de adevĕrŭ. Aşa însă s'a espusŭ periculuiuĭ de a i-se denega amîndóuĕ aceste însuşirĭ neîncunjurate în unŭ scriitoriŭ.

4. Îĭ maĭ face maĭ departe gândurĭ dluĭ Densuşanŭ şi tesa din sinodulŭ provincialŭ dela 1872 cu privire la potestatea Papeĭ, carea dice, că *„Papa are dreptulŭ esclusivŭ de a prescrie forma cultuluĭ publicŭ şi privatŭ“* chiar şi în biserica nóstră. Şi acĭ nu scimŭ din nebăgare de samă saŭ din altă pricină, dlŭ Densuşanŭ érăşĭ a omisŭ a spune cetitorilorŭ, că după acelŭ sinodŭ provincialŭ dela 1872 în ce modŭ plăcutŭ şi plinŭ de graţie deprinde S. Scaunŭ Apostolicŭ dreptulŭ de a *„prescrie forma cultuluĭ publicŭ şi pri-*

vatŭ“ în biserica nóstră de Alba-Iulia. Căcĭ în decretele aceluĭ sinodŭ la pag. 25 se spune apriatŭ prescrierea S. Scaunŭ Apostolicŭ, că în Mitropolia de Alba-Iulia *„ritulŭ orientalŭ să rĕmână inviolatŭ şi să fie păzitŭ cu sfinţenie, fiindŭ că se baséză pe venerande liturgiĭ şi cărţĭ rituale antice“*.

Afară de aceea cultulŭ publicŭ şi privatŭ dumnedeescŭ este forma din afară, în carea se manifestă credinţa. Păzitoriulŭ credinţeĭ preste tótă lumea este Sântulŭ Scaunŭ Apostolicŭ. De unde ce ar fi de biserică, cândŭ fiesce care Mitropolitŭ, Episcopŭ saŭ preotŭ ar puté să întocméscă cultulŭ dumnedeescŭ după bunŭ placulŭ luĭ, fără ca să pótă fi adusŭ la ordine de óre cine. Acestŭ óre cine însă maĭ înaltŭ ca toţĭ, care şi pe unŭ Mitropolitŭ să-lŭ pótă revoca la ordine, nu póte fi decâtŭ Capulŭ bisericeĭ. Lucrurĭ acestea aşa de firescĭ, încâtŭ nu le póte nega decâtŭ unŭ omŭ, care n'are fericirea de a cunósce nicĭ natura, nicĭ istoria bisericeĭ, şi care în biserica nóstră unită vede unŭ aliatŭ nepoftitŭ şi nechematŭ alŭ bisericeĭ Romeĭ, éră nu o mlădiţă din marea viţă a bisericeĭ catolice sădită în naţiunea română. Acesta e principiulŭ, pe care se razimă dreptulŭ supremŭ alŭ Pontificeluĭ Romeĭ cu privire la cultŭ. Dreptulŭ acesta l'a deprinsŭ S. Scaunŭ faţă cu noĭ după cele maĭ ferbinţĭ dorinţe ale inimeĭ nóstre, fiindŭ că acele eraŭ în conformitate cu unitatea credinţeĭ, cândŭ a decheratŭ, că forma cultuluĭ la noĭ are să fie ritulŭ orientalŭ, căcĭ acela oglindéză genuinŭ credinţa *„sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ“*, şi prin urmare în acela ni-

menuĭ nu-ĭ e ĭertatŭ a face nicĭ o schimbare. Decheraţiunea acésta o a făcutŭ S. Scaunŭ Apostolicŭ încă sub Mitropolitulŭ Şuluţŭ, care la orĭ ce casŭ a avutŭ o ĭubire maĭ curată ca dlŭ Densuşanŭ faţă cu biserica sa, şi totuşĭ Şuluţŭ n'a vĕḑutŭ nicĭ în ea nicĭ în principiulŭ, din care a purcesŭ, nicĭ o schimbare a *„legiĭ strămoşescĭ"*, şi nicĭ dlŭ Densuşanŭ nu-ĭ face pentru aceea nicĭ o imputare. [1]) Cândŭ însă Mitropolitulŭ Vancea în sinodulŭ dela 1872 se provócă la acea decheraţiune şi la principiulŭ de dreptŭ, din care a purcesŭ, atuncĭ dlŭ Densuşanŭ ḑice, că Mitropolitulŭ Vancea *„a făcutŭ o lovitură de statŭ"* în biserică. În adevĕrŭ nu scimŭ, de ce să ne mirămŭ maĭ tare, de superficialitatea, de cutezarea dluĭ Densuşanŭ, saŭ de ce?

Apoĭ Pontificele Romanŭ a deprinsŭ tot-deuna în biserica rĕsărituluĭ dreptulŭ sĕŭ cu privire la cultulŭ dumneḑeescŭ. Îĭ vomŭ aduce numaĭ unŭ esemplu din cele maĭ eclatante.

Cândŭ în secululŭ alŭ şeselea orientaliĭ aŭ voitŭ a avé o liturgie a Maĭ înainte Sânţitelorŭ, unŭ necunoscutŭ o a compusŭ şi apoĭ o a supusŭ Papeĭ Gregoriŭ Marele spre aprobare. Gregoriŭ o a şi aprobatŭ. Orientaliĭ însă nu ĭ-aŭ datŭ numele dela autoriulŭ eĭ, ci dela aprobatoriulŭ eĭ. De unde se şi numesce liturgia asta folosită şi de gr. orientalĭ până aḑĭ: Liturgia S. Gregoriŭ Dialogulŭ

[1]) Veḑĭ »Instrucţiunea congregaţiuniĭ de propaganda fide« dela 28 Iuniŭ 1858 trimisă Mitropolituluĭ Şuluţŭ.

(în liturgiile vechĭ: dvoeslovulŭ), fiindŭ că Papa Gregoriŭ Marele în resăritŭ dela unŭ opŭ alŭ sĕŭ numitŭ: dialogŭ, se numia: Gregoriŭ Dialogulŭ. [1])

Mitropolitulŭ Vancea decĭ susţinêndŭ cu sinodulŭ dela 1872 dreptulŭ Papeĭ cu privire la cultŭ, n'a făcutŭ decâtŭ ce a făcutŭ biserica resărituluĭ încă deja în secululŭ alŭ şeselea. Şi totuşĭ după dlŭ Densuşanŭ Mitropolitulŭ Vancea a întrodusŭ în biserica nóstră resăriténă principiĭ nepractisate până atuncĭ de biserica resărituluĭ!

5. Încă treĭ tese teoretico-dogmatice cu privire la potestatea Papeĭ îĭ maĭ pricinuescŭ dluĭ Densuşanŭ grijĭ, după ce le-a vĕḑutŭ în sinodulŭ provincialŭ din 1872. Aceste suntŭ a) tesa, *„că judecata Sfîntuluĭ Scaunŭ Apostolicŭ nu se maĭ póte anula de nimenĭ"*, b) că *„dela judecata Pontificeluĭ Romeĭ nu se maĭ póte apela la conciliulŭ ecumenicŭ"*, şi c) că *„Mitropolitulŭ este unŭ gradŭ intermediarŭ între Pontificele Romei şi între Episcopĭ"*.

Nu putemŭ crede, că dlŭ Densuşanŭ ca ĭuristŭ póte avé ceva în contra teselorŭ acestora de dreptŭ bisericescŭ. Ele curgŭ de sine din adevĕrulŭ de credinţă, că Pontificele Romeĭ este Capulŭ, saŭ vorbindŭ cu terminŭ civilŭ, suveranulŭ bisericeĭ catolice. Căcĭ nicĭ în viaţa statuluĭ, dacă judecata suveranuluĭ este cea supremă, atuncĭ pe calea dreptuluĭ de nimenĭ nu se maĭ póte anula, nicĭ

[1]) Veḑĭ Pidalion, Prolegomena la sinodulŭ I Nicenŭ.

nu se maĭ póte dela ea apela de pildă la parlamentŭ, care în viaţa statuluĭ e analogŭ cu conciliulŭ ecumenicŭ în viaţa bisericeĭ. Totŭ asemenea ministrulŭ de pildă este unŭ gradŭ intermediariŭ între suveranŭ şi între alte dignităţĭ şi oficiĭ inferióre, ca în biserică Mitropolia între Primatŭ şi episcopatŭ.

De aceea tare credemŭ, că dlŭ Densuşanŭ ca iuristŭ totuşĭ ar primi şi subscrie tesele acestea. Nu le póte însă primi ca „istoricŭ". Cunoscinţele istorice ale dînsuluĭ aşa se vede, că-ĭ spunŭ, că biserica unită nicĭ odată n'a veneratŭ pe Papa dela Roma de Capŭ alŭ bisericeĭ, căcĭ după dînsulŭ biserica unită a fostŭ, vorbindŭ cu terminulŭ grecescŭ barbarŭ alŭ dînsuluĭ, autochefală, va să dică ea şie-şĭ şi capŭ. Ne cunoscêndŭ biserica unită pe Pontificele Romeĭ de Capŭ şi preste sine, deduce cu logică dlŭ Densuşanŭ, că nicĭ tesele de maĭ susŭ nu le-a pututŭ recunósce de îndreptăţite pentru sine.

Suntŭ tesele acelea după dlŭ Densuşanŭ adevĕrate pentru alţĭ catolicĭ de pe airea, carĭ în Papa dela Roma venerézŭ Capulŭ bisericeĭ. Nu aŭ fostŭ însă nicĭ cândŭ până la 1872 primite de biserica unită, carea ca „autochefală" n'a vrutŭ să scie nimicŭ de drepturile Papeĭ dela Roma, întru câtŭ e Capŭ alŭ bisericeĭ.

Deducţiunile dluĭ Densuşanŭ, precum se póte vedé, suntŭ fórte logice în procesulŭ lorŭ discursivŭ. Una însă o a uĭtatŭ dînsulŭ, carea e chiar lucrulŭ de căpetenie. Şi acésta este, că şi-a uĭtatŭ să probeze maĭ întâiŭ,

că biserica unită n'a veneratŭ până la 1872 pe Papa de Capŭ alŭ bisericeĭ întregĭ şi prin urmare şi alŭ bisericeĭ unite.

Acum dacă dlŭ Densuşanŭ deschidea amintitulŭ manualŭ de religiune, din care încă sub Mitropolitulŭ Şuluţŭ a învăţatŭ în Blaşiŭ ca studentŭ, atuncĭ acolo la § 11 ar fi vĕdutŭ, că a învăţatŭ, că Mântuitoriulŭ pe S. Petru l'a pusŭ să fie *„Capŭ vĕdutŭ alŭ bisericeĭ"*, éră în § 17, că *Episcopulŭ Romeĭ este următoriulŭ Sântuluĭ Petru, va să dică érăşĭ Capŭ vĕdutŭ alŭ bisericeĭ.* Acestea nu le-a învăţatŭ dlŭ Densuşanŭ ca învăţătură de credinţă a „aliatuluĭ" nostru, ci ca învăţătură a bisericeĭ unite. Afară de aceea, dacă dlŭ Densuşanŭ înainte de a scrie venia la Blaşiŭ, şi căuta în biblioteca Seminariuluĭ manualele de dogmatică şi dreptŭ canonicŭ, din carĭ în aceştĭ doĭ seculĭ aŭ învăţatŭ candidaţiĭ de preoţĭ uniţĭ studiile acestea, atuncĭ ar fi aflatŭ din ele, că biserica unită totdeuna a veneratŭ în Papa dela Roma pe Capulŭ bisericeĭ întregĭ, şi şi pe alŭ sĕŭ, de unde a profesatŭ tot-deuna şi tesele de maĭ susŭ cu privire la potestatea papală. Cuvîntulŭ „autochefalŭ" nu-lŭ va afla dlŭ Densuşanŭ întrebuinţatŭ cu privire la biserica unită în tótă literatura nóstră bisericéscă, de ar căuta şi cu lampa luĭ Diogene. În biserica catolică de orĭ ce ritŭ nicĭ nu fu folositŭ nicĭ cândŭ. Ci l'aŭ folositŭ maĭ întâiŭ Patriarchiĭ dela Alesandria, Antiochia şi Ierusalimŭ despre bisericele lorŭ, cândŭ s'aŭ tăiatŭ de Patriarchulŭ dela Constantinopolŭ, apoĭ pe rîndŭ Rusiĭ, Greciĭ din re-

gatŭ, Greciĭ din Cipru, Sêrbiĭ, Bulgariĭ, Montenegriniĭ, Libaniţiĭ şi Româniĭ din România despre biserica lorŭ, cândŭ s'aŭ ruptŭ de sub Patriarchulŭ Constantinopolitanŭ, şi acum vine dlŭ Densuşanŭ să ne fericéscă cu elŭ şi pe noĭ.

Maĭ departe dacă dlŭ Densuşanŭ ar fi consultatŭ barĕm Pravila, ar fi aflatŭ, că aceea pe Papa îlŭ recunósce de capŭ alŭ întregeĭ bisericĭ, căcĭ nu-lŭ numesce numaĭ Partiarchŭ a tótă lumea, cum s'a numitŭ pe sine fără voea bisericeĭ Patriarchulŭ din Constantinopolŭ, ci-lŭ numesce: *„Stăpânŭ a tóte adeveritele Apostolescĭ bisericĭ.“* [1]) Saŭ dacă îĭ trebue şi o profesiune solemnă dela vre-unŭ Archiereŭ de aĭ noştri, atuncĭ îlŭ îndreptămŭ la pastorala Mitropolituluĭ Şuluţŭ din 1852, în care astfelŭ vorbesce despre Papa: *„Aŭ nu ne este spre mângăiare şi bucurie sufletéscă, că Antistele supremŭ alŭ Sfîntuluĭ Scaunŭ Apostolicŭ alŭ Romeĭ, pe care noĭ îlŭ venerămŭ ca pe Capulŭ bisericeĭ lăţite preste tótă lumea. . . ?“*, éră în catechismulŭ s. Unirĭ compusŭ şi edatŭ la 1857 de neuĭtatulŭ acestŭ Archiereŭ ĭubitorŭ de biserică şi némulŭ séŭ se esprimă astfelŭ: *„Adevĕrulŭ, cumcă a fostŭ capŭ vĕḑutŭ maĭ marele bisericeĭ luĭ Christosŭ între Apostolĭ Petru, şi după elŭ următoriĭ luĭ, carĭ suntŭ Patriarchiĭ dela Roma cea veche, l'a creḑutŭ şi mărturisitŭ totdeuna biserica orientală şi Sfinţiĭ Părinţĭ aĭ aceleia.“*

Maĭ departe aprobarea uniriĭ nóstre şi a Mitropolituluĭ Atanasiŭ prin S. Scaunŭ Apostolicŭ alŭ Romeĭ, canonisarea episcopieĭ Făgăraşuluĭ prin acela-şĭ, a dieceseĭ de Oradea-mare, a reactivăriĭ Mitropolieĭ de Alba-Iulia, a dieceselorŭ de Gherla şi Lugoşŭ, bulla confirmăriĭ Capituluḷuĭ din Blaşiŭ înfiinţatŭ de Episcopulŭ Bobŭ, a Capituluĭ de Oradea-mare, a celorŭ de Lugoşŭ şi Gherla, confirmarea papală a tuturorŭ Episcopilorŭ nostri din cele 4 diecese prin S. Scaunŭ Apostolicŭ de dóuĕ vécurĭ, nu suntŭ óre totŭ atâtea doveḑĭ din cele maĭ eclatante, ce le póte primi şi celŭ maĭ scepticŭ muritorŭ, că biserica unită tot-deuna a veneratŭ în Pontificele Romeĭ pe Capulŭ supremŭ alŭ bisericeĭ întregĭ şi prin urmare şi a bisericeĭ nóstre?

1) Pravila veche 415.

De unde Mitropolitulŭ Vancea cu sinodulŭ provincialŭ dela 1872 mărturisindŭ pe Pontificele Romanŭ de Capŭ alŭ bisericeĭ întregĭ, de carea se ţine şi biserica românéscă unită, a mărturisitŭ numaĭ aceea, ce a mărturisitŭ biserica unită timpŭ de maĭ 200 de anĭ. Mărturisindŭ odată pe Pontificele Romeĭ de Capŭ alŭ bisericeĭ, dela sine urméză cu o consecinţă ĭuridică câtŭ maĭ logică principiulŭ, că judecata Pontificeluĭ nu se maĭ póte anula, nicĭ dela ea nu se maĭ póte apela la nimenĭ, şi că gradulŭ ĭerarchicŭ alŭ Mitropolieĭ este unŭ gradŭ intermediarŭ între gradulŭ celŭ maĭ înaltŭ, care e Pontificatulŭ Romeĭ, şi între episcopatŭ.

Nicĭ o ĭotă saŭ o cirtă n'a schimbatŭ Mitropolitulŭ Vancea în „legea strămoşéscă“ nicĭ cu tesele acestea, ci din potrivă o schimonosesce dlŭ Densuşanŭ cu aserţiunile sale până a nu o maĭ cunósce.

După ce amŭ vĕḑutŭ, că tesele sinodului provincialŭ ţinutŭ sub Mitropolitulŭ Vancea la 1872, întru câtŭ se ocupă de potestatea ministerială şi de regimŭ a Pontificeluĭ Romeĭ, nu cuprindŭ în sine nimicŭ nicĭ contrariŭ praxeĭ vechĭ a bisericeĭ resărituluĭ, nicĭ vătĕmătoriŭ de ritulŭ şi disciplina nóstră resăriténă, se nasce întrebarea, că pentru ce totuşĭ s'a ocupatŭ acelŭ sinodŭ de ele?

Dlŭ Densuşanŭ basatŭ pe „alianţa" sa susţine, că numaĭ pentru că Mitropolitulŭ Vancea a voitŭ în sinodulŭ acesta să potenţeze „alianţa" la gradulŭ *„de o mie de orĭ maĭ înaltă"* alŭ uneĭ unirĭ dogmatice cu biserica Romeĭ.

Că „alianţa" dluĭ Densuşanŭ este numaĭ o născocitură, originală în adevĕrŭ, însă fără spiritŭ, credemŭ, că aŭ putută să se convingă cetitoriĭ din cele espuse până acum atâtŭ pe basa documentuluĭ aflatŭ de dînsulŭ, câtŭ şi pe basa consciinţeĭ publice bisericescĭ de dóuĕ vécurĭ.

Causa, că sinodulŭ s'a ocupatŭ de ele, trebue să o căutămŭ dară cu totulŭ airea, şi adecă în legătura dogmatică, ce Mitropolitulŭ Vancea cu sinodulŭ a voitŭ să o păstreze atâtŭ faţă cu biserica Romeĭ, câtŭ şi faţă cu antecesoriĭ nostri. Ca însă să cunóscemŭ întregŭ spiritulŭ acţiuniĭ acesteia, trebue să premitemŭ, că tesele acestuĭ sinodŭ cu privire la dreptulŭ de legislaţiune şi judicatură supremă a Pontificeluĭ, carĭ l'aŭ turburatŭ aşa tare pe dlŭ Densuşanŭ, suntŭ tesele enunţate de conciliulŭ ecumenicŭ Vaticanŭ, precum se vede învederatŭ de acolo, că în sinodulŭ provincialŭ din 1872 suntŭ citate chiarŭ cu cuvintele Vaticanuluĭ între semnele de citare, ceea ce nu a voitŭ să spună dlŭ Densuşanŭ, ca nu cumva spunêndŭ-o să micşoreze spaĭma în cetitoriĭ simplĭ.

Acum chiarŭ după manifestulŭ aflatŭ de dlŭ Densuşanŭ strămoşiĭ nostri la 1698 s'aŭ decheratŭ *„mădularĭ aĭ sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ"*. Decherându-se *„mădularĭ"* aĭ acesteĭ sfinte bisericĭ aŭ primitŭ de ale lorŭ tóte acele, prin carĭ cineva devine *„mădulariŭ"* alŭ eĭ. *„Mădulariŭ alŭ sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ"* devine însă óre cine nu prin observarea rituluĭ saŭ disciplineĭ latine, căcĭ aceste suntŭ lucrurĭ schimbăciόse, ci devine prin mărturisirea credinţeĭ, ce o profeséză biserica Romeĭ, carea până la capetulŭ lumiĭ rĕmâne neschimbată, căcĭ *„ceriulŭ şi pămîntulŭ vorŭ trece, éră cuvintele mele nu vorŭ trece"*.

Dară unŭ punctŭ cardinalŭ în credinţa bisericeĭ Romeĭ este, că Pontificele Romanŭ este Capulŭ bisericeĭ. Nemărturisindŭ şi noĭ acésta, nu putemŭ fi *„mădularĭ aĭ eĭ"*, precum dlŭ Densuşanŭ de pildă nerecunoscêndŭ pe regele Românieĭ de capŭ alŭ regatuluĭ, nu póte fi cetăţénŭ alŭ aceluĭ regatŭ, şi mărturisindŭ adevĕrulŭ, nicĭ chiar „aliatŭ" alŭ luĭ. Ba maĭ multŭ! Nerecunoscêndŭ dlŭ Densuşanŭ drepturile, carĭ după constituţiune competŭ regeluĭ Românieĭ ca capŭ alŭ regatuluĭ, nu póte fi cetăţénŭ alŭ Românieĭ. Chiarŭ aşa stă lucrulŭ cu *„mădulariĭ sfinteĭ bisericĭ catolicescĭ a Romeĭ"*. Nerecunoscêndŭ eĭ tóte drepturile, carĭ după constituţiunea

dumnedeéscă competŭ Pontificeluĭ Romeĭ ca Capŭ alŭ bisericeĭ, nu maĭ potŭ fi mădularĭ aĭ aceleĭ biserice.

Lucrurile acestea pentru unŭ juristŭ ca dlŭ Densușanŭ suntŭ clare ca lumina sóreluĭ.

Acum cu deosĕbire în véculŭ alŭ XVII și XVIII-lea maĭ cu samă uniĭ monarchĭ catolicĭ jalușĭ de potestatea bisericéscă, ce șĭ-o usurpară dinastiĭ protestanțĭ asupra bisericeĭ protestante, începură și eĭ a-șĭ aroga drepturĭ suverane asupra bisericeĭ catolice și a umbla să micșoreze totŭ maĭ tare drepturile Pontificeluĭ Romeĭ. Începură așa dicêndŭ a pregăti calea pentru introducerea cesaro-papismuluĭ în biserica catolică, cum fu órecândŭ în biserica bizantină și cum e astădĭ în Rusia.

Începutulŭ îlŭ făcu Ludovicŭ XIV cu așa numitele „libertățĭ ale cleruluĭ galicanŭ", prin carĭ în biserică în loculŭ Papeĭ în multe privințe avea să figureze regele. Pentru aceea nu unŭ „Iesuitŭ celebru", ci renumitulŭ predicatoriŭ protestantŭ francesŭ *Pressensé* dice despre libertățile acestea, că *„aŭ făcutŭ din biserică o sclavă a principilorŭ, și libertățile numite ale cleruluĭ eraŭ în faptă numaĭ libertatea regeluĭ de a regula tóte afacerile bisericescĭ și lumescĭ"*.

Pe Ludovicŭ XIV îlŭ urmară maĭ întâiŭ uniĭ principĭ din Germania, carĭ încă căpĕtară rîvna de a fi cesaropapĭ în statele lorŭ. Aceștia ișĭ aflară și unŭ canonistŭ literatŭ, care să le apere ideile, în persóna renumituluĭ pseudonimŭ Iustinŭ Febroniŭ. Despre cesaro-papismulŭ luĭ Febroniŭ pártinitŭ de

totŭ tare de uniĭ principĭ se esprimă érăși nu unŭ „Iesuitŭ celebru", ci libĕrulŭ cugetătoriŭ Lessing, că *„ceea ce învață Febroniŭ, este numaĭ o lingușire nerușinată față cu principiĭ lumescĭ. Tóte argumentele, ce le aduce Febroniŭ în contra drepturilorŭ Papeĭ, saŭ nu suntŭ argumente, saŭ aŭ valóre duplă și triplă în contra potestățiĭ principilorŭ asupra bisericeĭ"*.

În urma tuturorŭ veni împĕratulŭ altcum nobilŭ Iosifŭ II, care cu cesaro-papismulŭ merse până acolo, câtŭ din clerŭ făcu o instituțiune civilă polițiană a statuluĭ. Ba se mestecă chiarŭ și la altariŭ dândŭ la 1783 o ordonanță cu privire la S. Liturgie și cultulŭ dumnedeescŭ, câtŭ nu „Iesuițiĭ celebri", ci protestantulŭ rege alŭ Prusieĭ Fridericŭ II se scandalisă și în ironie numia pe Iosifŭ II „fratele meŭ crâsniculŭ".

Idea conducĕtóre în tóte tendințele aceste a fostŭ, ca centrulŭ potestățiĭ bisericescĭ să se mute pe încetulŭ din Roma la curțile regilorŭ, și în persóna domnitorilorŭ pe lângă potestatea civilă să se concentreze și întrégă potestatea bisericéscă. Înși-șĭ scriitoriĭ protestanțĭ recunoscŭ, că ce mare periculŭ pentru omenime este a concentra în unŭ guvernŭ acestea dóuĕ potestățĭ marĭ, civilă și bisericéscă. Și înși-șĭ eĭ recunoscŭ, că singurŭ Papilorŭ dela Roma li-se cuvine meritulŭ, că în Europa apusană niciĭ unuĭ guvernŭ nu ĭ-a succesŭ a concentra amîndóuĕ aceste potestățĭ în mânile lorŭ. Niciĭ Iudeiĭ nu aŭ apĕratŭ Ierusalimulŭ, niciĭ Greciĭ Constantinopolulŭ, niciĭ Puniĭ Cartagena cu atâta

tărie, curajŭ, resoluţiune şi perseveranţă, cum aŭ apěratŭ Papiĭ independenţa potestăţiĭ bisericescĭ de cea civilă. De n'ar fi fostŭ Papiĭ, Europa ar avé astădĭ maĭ puţinŭ cu o idee din cele maĭ fructifere şi maĭ liberale. Şi acéstă idee este idea independenţeĭ bisericeĭ dela statŭ. Tristŭ esemplu ne subministră orientulŭ, unde dela desbinare a peritŭ idea acésta cu totulŭ, şi nicĭ chiarŭ faţă cu sultaniĭ mohamedanĭ nu o a susţinutŭ nimenĭ, aşa câtŭ chiarŭ şi astădĭ sultanulŭ turcescŭ din Constantinopolŭ are multŭ maĭ multă putere în lucrurile bisericeĭ creştine „ortodoxe" din ţěrile supuse luĭ decâtŭ împěratulŭ Austrieĭ în lucrurile bisericeĭ catolice din ţěrile sale. E destulŭ a aminti, că Sultanulŭ e judecătoriulŭ supremŭ în lucrurile bisericescĭ, fără ca „Patriarchulŭ a tótă lumea" din Constantinopolŭ să se simţéscă vătěmatŭ prin aceea. [1])

În totŭ timpulŭ însă începêndŭ dela Ludovicŭ XIV, de cândŭ independinţa potestăţiĭ bisericescĭ a fostŭ de atâtea orĭ atacată în multe state, nu s'a pututŭ ţiné nicĭ unŭ sinodŭ ecumenicŭ până la 1869, cândŭ a fostŭ ţinutŭ celŭ din Vaticanŭ. A fostŭ decĭ lucru firescŭ, ca sinodulŭ acesta să se ocupe şi de cestiunea cea gravă a independinţeĭ potestăţiĭ bisericescĭ, şi să condamne tóte învăţăturile contrare acesteĭ independinţe. Spre scopulŭ acesta conciliulŭ din Vaticanŭ a enunţatŭ principiile, după carĭ potestatea supremă în biserică este în mânile Capuluĭ eĭ, şi nu în

[1]) Vedĭ rěspunsulŭ Patriarchuluĭ din Constantinopolŭ dela 1868 la enciclica, prin care Piŭ IX l'a invitatŭ la sinodulŭ Vaticanŭ din 1869.

mânile principilorŭ lumescĭ. În enunciaţiunea acésta se cuprindŭ aprópe tóte tesele despre potestatea papală, carĭ îĭ facŭ dluĭ Densuşanŭ atâtea gândurĭ, fiindŭ că-n'are idee corectă nicĭ despre istoriculŭ, nicĭ despre motivulŭ, nicĭ despre scopulŭ lorŭ. Nu în contra potestăţiĭ şi drepturilorŭ episcopilorŭ din singuraticele diecese suntŭ îndreptate acelea, ci în contra principilorŭ lumescĭ, carĭ voiaŭ să fie cesaropapĭ în biserică. Cândŭ sinodulŭ Vaticanŭ dice p. e., că *„Papeĭ îĭ compete supremulŭ dreptŭ de legislaţiune în biserică"*, atuncĭ nu are în vedere legislaţiunea canonică diecesană, pe care dóră ar voi să o nimicéscă, ci are în vedere aşa numitulŭ *„Placetum regium"*, prin care domnitoriĭ lumescĭ îşĭ arogaseră dreptulŭ de a aproba în forulŭ supremŭ şi decisiunile sinódelorŭ bisericescĭ, şi pe acestŭ *„Placetŭ"* vre să-lŭ condamne sinodulŭ Vaticanŭ. Papa se mulţămesce, dacă i-se trimitŭ spre aprobare numaĭ decretele sinódelorŭ provinciale, cândŭ se tractéză în ele şi despre credinţă, ca să se păstreze unitatea în credinţă în tótă lumea. În lucrurile de guvernŭ şi administraţiune diecesană lasă dieceselorŭ deplină libertate. Domnitoriĭ lumescĭ însă îşĭ arogară dreptulŭ de a aproba şi respinge după placŭ orĭ ce decisiunĭ şi disposiţiunĭ bisericescĭ emanate dela episcopĭ şi sinóde. Ce ar dice dlŭ Densuşanŭ, cândŭ după *„Placetulŭ regescŭ"* decretele celorŭ 2 conciliĭ ţinute sub Vancea ar fi trebuitŭ supuse spre aprobare saŭ censurare guvernuluĭ ungurescŭ din Budapesta şi nu Curieĭ din Roma?

Maĭ departe cândŭ sinodulŭ Vaticanŭ dice, că Papa *e judecătoriulŭ supremŭ în biserică*, n'are în vedere dreptulŭ dumnedeescŭ ce-lŭ aŭ şi episcopiĭ de a fi judecătorĭ în causele bisericescĭ, pe care érăşĭ ar voi dóră să-lŭ nimicéscă, ci are în vedere dreptulŭ usurpatŭ alŭ principilorŭ lumescĭ, aşa numitulŭ dreptŭ de a primi dela forurile bisericescĭ apelaţiunĭ *„tamquam ab abusu“*. În puterea dreptuluĭ acestuia principiĭ poftiaŭ, că dacă cineva nu e mulţămitŭ cu sentinţa unuĭ forŭ bisericescŭ, atuncĭ să apeleze la eĭ saŭ la guvernele lorŭ. Ce ar dice dlŭ Densuşanŭ, dacă în Mitropolia nóstră astădĭ de pildă dela judecata foruluĭ delegatŭ de a III-a instanţă, care e tot-deuna unulŭ din consistórele sufragane, s'ar întîmpla apelaţiune la guvernulŭ din Budapesta? Acesta e înţelesulŭ teselorŭ amintite, carĭ îlŭ neliniştescŭ pe dlŭ Densuşanŭ în mĕsură aşa mare.

Éră sinodulŭ provincialŭ din 1872 ţinutŭ de Mitropolitulŭ Vancea şi compusŭ din *„mĕdularĭ aĭ sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ“* n'a făcutŭ altceva, decâtŭ că în articululŭ, ce tractéză despre credinţă, a decheratŭ, că primesce şi elŭ principiile despre libertatea şi independinţa potestăţiĭ bisericescĭ faţă cu domnitoriĭ lumescĭ, după cum acelea fură edise în sinodulŭ Vaticanŭ, a cărorŭ cuintesenţă este, că recunoscŭ principiulŭ, că Papa este legislatorŭ şi judecătoriŭ supremŭ bisericescŭ, nicĭ cândŭ însă nu vorŭ recunósce de atarĭ pe principiĭ şi guvernele civile. Nedecherândŭ acésta, şi prin aceea reĭeptândŭ unŭ articulŭ de credinţă, ar fi încetatŭ a maĭ fi *„mădularĭ aĭ sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ“*, care-lŭ mărturisesce şi poftesce să fie mărturisitŭ de toţĭ *„mădulariĭ“* eĭ. Éră de altă parte ar fi datŭ pradă biserica nóstră guvernelorŭ civile, cărora le-ar fi recunoscutŭ dreptulŭ *placetuluĭ*, alŭ *apelaţiunilorŭ tamquam ab abusu* şi alŭ altorŭ multorŭ drepturĭ, prin carĭ biserica se degradéză la rolulŭ de o instituţiune poliţiană a statuluĭ.

Eră-şĭ amŭ pute pe dreptulŭ să-ĭ imputămŭ dluĭ Densuşanŭ, că enumĕrândŭ drepturile cele multe ale Papeĭ, nu a spusŭ, că acelea în sinodulŭ din 1872 nu suntŭ espuse ca paragrafĭ saŭ legĭ rigide, cum le espune dînsulŭ, ci ca o simplă mărtusire a unorŭ principiĭ de credinţă cu înse-şĭ cuvintele sinoduluĭ Vaticanŭ. Şi apoĭ va concede şi dînsulŭ, că e mare deosĕbire între unŭ principiŭ de unŭ cuprinsŭ fórte largŭ, şi între o lege cu unŭ cuprinsŭ fórte determinatŭ şi restrînsŭ. Rĕspundă consciinţa dînsuluĭ, că pe câţĭ din cetitoriĭ sĕĭ ĭ-a dusŭ în rătăcire cu procedura acésta, éră cetitoriĭ nostri judece-lŭ înşi-şĭ.

Recapitulămŭ dară încă odată pe scurtŭ.

Sinodulŭ provincialŭ alŭ Mitropolituluĭ Vancea dela 1872:

1. A recunoscutŭ pe Papa de Capŭ alŭ tuturorŭ *„mădularilorŭ sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ“*, a căreĭ mădularĭ suntemŭ şi noĭ dela 1698. Acésta a recunoscut'o biserica nóstră unită dela începutŭ tot-deuna, precum amŭ vĕdutŭ, şi despre ce afară de de dlŭ Densuşanŭ cu aliata sa „Gazeta“ nu s'a îndoitŭ şi nu se îndoesce nimenĭ.

2. A recunoscutŭ principiile dogmatico-juridice, ce curgŭ din adevĕrulŭ de credinţă, că Pontificele Romeĭ este Capulŭ bisericeĭ. N'a recunoscutŭ însă principiile acestea spre a *„pune bisericeĭ în gâtŭ laţurĭ de păingini"*, ca să vorbimŭ cu figura oratorică nenimerită a dluĭ Densuşanŭ, ci ca să apere biserica de laţurile de fierŭ, ce i-le potŭ pune în gâtŭ şi în picióre guvernele civile.

3. Aplicarea practică a principiilorŭ acestora dogmatico-juridice în Mitropolia de Alba-Iulia este următórea:

a) Papa confirmă pe Mitropoliţiĭ şi Episcopiĭ nostri, prin ce se susţine legătura între noĭ şi S. Scaunŭ Apostolicŭ. Acésta s'a întîmplatŭ şi înainte de Mitropolitulŭ Vancea.

b) Cândŭ sinódele nóstre provinciale se ocupă şi de lucrurĭ de credinţă, atuncĭ decretele se supunŭ Papeĭ spre aprobare, ca nu cumva să se străcóre în ele ceva străinŭ de credinţa catolică. Prin acésta se susţine unitatea de credinţă cu S. Scaunŭ şi prin elŭ cu tótă lumea catolică din cincĭ continente. Înainte de Mitropolitulŭ Vancea decretele conciliilorŭ provinciale nu s'aŭ trimisŭ la Roma spre aprobare din simpla causă, că nu s'a ţinutŭ nicĭ unŭ sinodŭ provincialŭ.

c) Ca forŭ supremŭ de apelaţiune în numele Papeĭ figurézâ pe rîndŭ episcopiĭ sufraganĭ de Orade, Lugoşŭ şi Gherla. Prin ce se susţine supunerea canonică faţă cu S. Scaunŭ Apostolicŭ. Acésta s'a întîmplatŭ şi sub Mitropolitulŭ Şuluţŭ cu singura deosĕbire, că atuncĭ figura numaĭ Consistoriulŭ de Orade

ca forŭ delegatŭ de a III-a instanţă, éra acum pe rîndŭ cu celŭ dela Gherla şi Lugoşŭ.

4. Nu numaĭ că Sfîntulŭ Scaunŭ Apostolicŭ nicĭ cândŭ nu ne-a jignitŭ nicĭ câtŭ de puţinŭ în folosirea rituluĭ orientalŭ grecescŭ, ci de repeţite orĭ înainte de Vancea şi-a esprimatŭ dorinţa, ca ritulŭ acesta în biserica nóstră să se păzéscă cu tótă sfinţenia. Acésta o susţine şi Mitropolitulŭ Vancea cu sinodulŭ dela 1872.

5. În tóte lucrurile, ce se ţinŭ de regimulŭ şi administraţiunea diecesană şi provincială, Mitropolia nóstră se bucură de cea maĭ mare libertate şi autonomie în conformitate cu principiulŭ admirabilŭ alŭ Sfîntuluĭ Scaunŭ Apostolicŭ mărturisitŭ încă de Papa Leonŭ Marele, după care *„Sanctae Sedis servatur auctoritas, ut non imminuatur inferiorum libertas"*. Aşa s'a întîmplatŭ înainte de Vancea, cândŭ decisiunile de regimŭ şi administraţiune aduse în sinódele diecesane nu fură supuse Romeĭ spre aprobare. Şi pe acestea nicĭ Vancea nu le-a supusŭ.

Pună-şĭ dară mâna pe inimă şi rĕspundă dlŭ Densuşanŭ, ce *„lege strămoşéscă"* a schimbatŭ Mitropolitulu Vancea cu sinodulŭ dela 1872?

De aprópe 200 de anĭ suntemŭ în legătură de ĭubire şi supunere canonică cu S. Scaunŭ Apostolicŭ alŭ Romeĭ. Şi în timpulŭ acesta lungŭ nicĭ celŭ maĭ micŭ rĕŭ nu ne-a venitŭ dela Roma. Ba chiarŭ dimpotrivă ne-a datŭ pe bărbaţiĭ ceĭ maĭ marĭ, ce ĭ-amŭ avutŭ şi cu carĭ ne mândrimŭ astădĭ în şirulŭ lungŭ alŭ Archiereilorŭ şi în alŭ literaţilorŭ, bărbaţĭ, că-

rora toţĭ amărîţiĭ de Mitropoliţĭ dinainte de unire nu suntŭ vrednicĭ nicĭ să le deslege curelele încălţămintelorŭ, bărbaţĭ, cărora avemŭ toţĭ Româniĭ să le mulţămimŭ cultura nóstră de astădĭ. Aŭ fostŭ şi vorŭ maĭ fi timpurĭ de acelea, cândŭ singură Roma ne-a fostŭ binevoitóre, cândŭ pretutindenea eraŭ pentru noĭ uşile închise, singurŭ în Roma deschise. Cândŭ se vorŭ puté publica tóte corespondinţele Mitropolituluĭ Vancea, se va vedé acésta şi maĭ evidentŭ. Şi cu ce-ĭ mulţămescŭ ómenĭ ca dlŭ Densuşanŭ? Cu suspiţionările cele maĭ ordinare, carĭ proprie nicĭ nu suntŭ ale dînsuluĭ, ci le-a suptŭ de prin scrierile pline de urgie ale libĕrŭ-cugetătorilorŭ, francmasonilorŭ şi fanarioţilorŭ.

De închiere ĭĭ aducemŭ aminte dluĭ Densuşanŭ de unŭ altŭ poporŭ lungŭ timpŭ asupritŭ ca şi noĭ, şi de unŭ bărbatŭ conducĕtoriŭ alŭ luĭ neasemĕnatŭ maĭ mare ca dînsulŭ. Acesta este poporulŭ irlandesŭ şi celebrulŭ luĭ conducĕtoriŭ O'Connel. Poporulŭ irlandesŭ, asupritŭ de vécurĭ de guvernele Engliterei, şi-a începutŭ luptele sale de emancipare sub tutela părinţéscă a Romeĭ Papilorŭ. Şi în Roma acésta poporulŭ irlandesŭ a aflatŭ atâta bunăvoinţă, atâta simţŭ de dreptate, atâta ĭubire faţă cu causa poporuluĭ asupritŭ, atâta spriginŭ, atâta încurajare în luptă, atâta întrepunere, atâtea sacrificiĭ, câtŭ O'Connel, genialulŭ luĭ conducĕtoriŭ, mişcatŭ până în sufletŭ în óra morţiĭ a disŭ: *Trupulŭ meŭ ĭlŭ lasŭ pămîntuluĭ, sufletulŭ luĭ Dumnedeŭ, éră inima mea o lasŭ Romeĭ.* Şi óre noĭ să fimŭ inferiorĭ Irlandesilorŭ în recunoscinţă? Nu! Poporulŭ românŭ are şi elŭ scăderĭ, dar are şi multe însuşirĭ bune, şi între altele elŭ întrece pe celealalte popórĕ cu aceea, că nu scie să fie nerecunoscĕtoriŭ. Nerecunoscĕtoriŭ este numaĭ dlŭ Nicolae Densuşanŭ cu „aliata" sa „Gazeta Transilvanieĭ" din Braşovŭ.

IV.

Domnulŭ N. Densuşanŭ şi infalibilitatea bisericéscă.

Faţă cu modulŭ aspru din samă afară, cu care dlŭ Densuşanŭ tractéză cestiunile din „cercetările“ sale, putemŭ să ḑicemŭ, că modulŭ, cu care tractéză infalibilitatea Pontificeluĭ Romeĭ, este fórte blândŭ. De aceea şi credemŭ, că dlŭ Densuşanŭ nicĭ n'a avutŭ idee despre infalibilitatea acésta, până ce nu a cetitŭ în conciliulŭ provincialŭ dela 1872, cândŭ apoĭ deşi idee corectă nicĭ atuncĭ nu şi-a câştigatŭ, totuşĭ s'a convinsŭ celŭ puţinŭ, că infalibilitatea acésta nu este aşa, cum şĭ-o închipuescŭ ceĭ maĭ mulţĭ, carĭ nu aŭ conceptŭ adevĕratŭ şi chiarŭ despre ea. De unde dînsulŭ se mulţămesce cu aceea, că susţine, că infalibilitatea Pontificeluĭ Romeĭ *„este în absolută contraḑicere cu spiritulŭ şi cu instituţiunile bisericeĭ rĕsărituluĭ, carĭ atribue puterea suverană în materie de credinţă şi de moravurĭ esclusivŭ numaĭ sinódelorŭ ecumenice“*. Aşa apodictice nu póte susţiné unŭ lucru decâtŭ saŭ unŭ omŭ superficialŭ, saŭ unulŭ care a făcutŭ studiĭ fórte profunde asupra bisericeĭ resărituluĭ. Vomŭ vedé numaĭ decâtŭ, de care clasă se ţine dlŭ Densuşanŭ, după ce maĭ întâiŭ vomŭ defini bine conceptulŭ şi natura infalibilităţiĭ.

Biserica adevĕrată s'a numitŭ pe sine tot-deuna: *apostolică*. De aceea şi în simbolulŭ de credinţă ḑicemŭ: *„într'una, sfîntă, ... apostolică biserică“*. Acésta însamnă, că credemŭ în biserica fundată de Apostolĭ, carea singură profeséză învăţătura predicată de Apostolĭ în tótă lumea, pe carea o aŭ primitŭ şi eĭ dela Fiulŭ luĭ Dumneḑeŭ. Prin acésta se deosĕbesce biserica adevĕrată de cele false, carĭ profeséză învăţăturĭ de ale altorŭ ómenĭ nepredicate de Apostolĭ, şi prin urmare carĭ nu-şĭ aŭ originea în Fiulŭ luĭ Dumneḑeŭ.

Apostoliĭ însă n'aŭ datŭ bisericeĭ fundate de eĭ o sumă de articulĭ gata de credinţă, unŭ numĕrŭ anumitŭ de dogme precisate până în cele maĭ micĭ detaĭurĭ, aşa câtŭ chemarea bisericeĭ să fie numaĭ a le păstra ca pe o proprietate mórtă, ce nu se maĭ póte desvolta. Aşa ceva nicĭ nu s'ar uni cu demnitatea omenéscă, fiindŭ că atuncĭ tótă activitatea minţiĭ omenescĭ în lucrurile de credinţă ar fi mărginită la rolulŭ de a fi numaĭ unŭ simplu depositoriŭ alŭ credinţeĭ, pe cândŭ Dumneḑeŭ a datŭ omuluĭ mintea, ca ea şi în lucrurile de credinţă să desvólte activitate cercândŭ, scrutândŭ, aflândŭ, desvoltândŭ şi perfecţionândŭ. Pentru aceea ce aŭ datŭ Apostoliĭ bisericeĭ, aŭ fostŭ numaĭ fapte istorice, principiĭ de credinţă, simburĭ şi alusiunĭ dogmatice, carĭ însă tóte eraŭ susceptibile de o evoluţiune succesivă, saŭ în carĭ în modŭ potenţatŭ era cuprinsŭ unŭ materialŭ infinitŭ dogmaticŭ, la a căruĭ cunoscinţă şi desvĕlire se poftesce trudă de

vécurĭ, fără să se pótă dice vre-odată că este eshauriatŭ definitivŭ. Ce aŭ datŭ Apostoliĭ bisericeĭ, a fostŭ o rădăcină dogmatică, din care în modŭ logicŭ avea să se desvólte în urmă unŭ arbore dogmaticŭ grandiosŭ. La desvoltarea acésta aveaŭ să lucre toţĭ seculiĭ până la capetulŭ lumiĭ, fiesce care însă pe basa celorŭ de maĭ înainte străbătêndŭ maĭ adâncŭ şi mărindŭ şi lărgindŭ orizonulŭ dogmaticŭ din ce în ce totŭ maĭ tare. Şi aşa putemŭ dice, că biserica, „împĕrăţia luĭ Dumnedeŭ", şi din punctŭ de vedere dogmaticŭ este asemenea grăunţuluĭ de muştariŭ, „carele este maĭ micŭ decâtŭ tóte seminţele, éră dacă cresce, este maĭ mare decâtŭ tóte verdeţele şi se face copaciŭ".

Sfera dogmatică saŭ de credinţă se ţine de ordinea supranaturală. Analogŭ stă lucrulŭ în ordinea naturală. Spiritulŭ omenescŭ are natura întrégă înaintea ochilorŭ sĕĭ, însă nu deschisă cu tóte secretele eĭ, ci cele maĭ multe ascunse, aşa câtŭ numaĭ după muncă de vécurĭ póte străbate la ele. Pentru aceea încă nimenĭ şi nicĭ unŭ seculŭ nu póte dice, că a străbătut'o întrégă, ci orizonulŭ eĭ se lărgesce din ce în ce totŭ maĭ tare, sufletuluĭ omenescŭ i-se presentă în continuŭ fenomene nóuĕ, ce trebuescŭ scrutate şi aduse în legătură cu cele cunoscute. Esistat'aŭ şi maĭ înainte stelele nebulóse în spaţulŭ immensŭ. Esistat'aŭ infusoriile şi maĭ înainte în picuriĭ de apă, şi totuşĭ numaĭ timpulŭ maĭ noŭ a străbătutŭ până la ele, şi a începutŭ a le scruta şi studia, şi cine scie, încă ce secrete stupende va maĭ desvĕli mintea omenéscă în sinulŭ natureĭ?

Pentru aceea este ceva ridiculŭ a susţiné, că desvoltarea cunoscinţeĭ natureĭ în o direcţiune saŭ alta ar fi ajunsŭ la punctulŭ supremŭ, preste care nu se maĭ póte trece. Şi lumea de astădĭ şi judecă de copiĭ pe aceia, carĭ în vécurile trecute consideraŭ sistemulŭ sidericŭ alŭ luĭ Ptolomeŭ de resultatulŭ din urmă şi definitivŭ în sciinţa astronomieĭ. De altă parte însă pentru analogiea între ordinea naturală şi supranaturală chiarŭ aşa de ridiculŭ e şi dlŭ Densuşanŭ cu teologiĭ sĕĭ ceĭ grecescĭ din Constantinopolŭ, pe carĭ vre să ni-ĭ facă teologĭ naţionalĭ, cândŭ susţine, că desvoltarea dogmatică s'a închiatŭ în biserică definitivŭ cu cele 7 sinóde ecumenice dela începutŭ. Ca să se convingă, câtŭ este de ridiculă o atare aserţiune, din principiŭ nu-lŭ îndreptămŭ la vre-unŭ „Iesuitŭ celebru", ci la unŭ autorŭ fórte nesuspectŭ de „Iesuitismŭ", anume la Döllinger, de sigurŭ cunoscutŭ barĕm după nume şi dluĭ Densuşanŭ.[1])

Din punctulŭ acesta de vedere este o analogie câtŭ se póte maĭ frumósă şi maĭ armonică între ordinea naturală şi supranaturală.

Constatarea definitivă însă a resultatelorŭ obţinute prin scrutarea amîndororŭ ordinilorŭ, saŭ câştigarea certitudiniĭ despre adevĕrulŭ resultatelorŭ se întîmplă în fiesce care ordine în modŭ diversŭ de celalaltŭ.

În ordinea naturală suntemŭ convinşĭ despre esistinţa reală a natureĭ pe basa obser-

[1]) Vedĭ Döllinger »Christenthum und Kirche in der Zeit der Grundlegung« pag. 163 şi uu.

vaţiunii îndeplinite cu ajutoriulŭ simţirilorŭ. De aceea şi constatarea resultatelorŭ, carĭ atingŭ scrutările naturei, se întîmplă prin esperimentare şi observare. Dacă s'a făcutŭ esperimentŭ cu unŭ fenomenŭ fisicŭ şi a fostŭ observatŭ, atuncĭ mintea nu se maĭ póte îndoi despre esistinţa luĭ.

Altcum stă însă lucrulŭ în ordinea supranaturală. Cuprinsulŭ dogmaticŭ datŭ de Fiulŭ luĭ Dumneḑeŭ prin Apostolĭ bisericeĭ a fostŭ primitŭ şi ţinutŭ de adevĕratŭ de cătră biserică nu pentru că membriĭ eĭ prin observare îndeplinită cu ajutoriulŭ simţirilorŭ şĭ-aŭ câştigatŭ certitudine şi convingere deplină despre adevĕrulŭ internŭ alŭ aceluĭ cuprinsŭ. Cum ar şi puté de pildă cu ajutoriulŭ simţirilorŭ să-şĭ câştige óre cine certitudine, că în s. Cuminecătură nu e substanţa pâniĭ şi a vinuluĭ, ci substanţa corpuluĭ şi a sângeluĭ Domnuluĭ nostru Isusŭ Christosŭ? Ci biserica a ţinutŭ de adevĕratŭ cuprinsulŭ dogmaticŭ datŭ de Dumneḑeŭ prin Apostolĭ pe basa autorităţiĭ infalibile a luĭ Dumneḑeŭ, care l'a datŭ. Pentru aceea însă credinţa în adevĕrulŭ absolutŭ alŭ aceluĭ cuprinsŭ dogmaticŭ este chiar aşa de raţionabilă, ca şi credinţa în unŭ fenomenŭ naturalŭ cunoscutŭ prin observaţiune. Căcĭ dacă odată suntŭ convinsŭ, că însu-şĭ Dumneḑeŭ celŭ atotputernicŭ, preaadevĕratŭ şi infalibilŭ a grăitŭ, atuncĭ credŭ în adevĕrulŭ celorŭ descoperite de elŭ, chiarŭ şi dacă prin observaţiune cu ajutorulŭ simţirilorŭ nu-mĭ potŭ câştiga cunoscinţa despre adevĕrulŭ lorŭ. Cândŭ grăesce însă Dumneḑeŭ, atuncĭ astfelŭ dispune lucrurile,

câtŭ omulŭ prin observaţiune cu ajutoriulŭ simţirilorŭ să-şĭ pótă câştiga certitudine despre aceea, că Elŭ a grăitŭ. Domnulŭ nostru Isusŭ Christosŭ maĭ întâiŭ ĭ-a convinsŭ pe Apostolĭ prin minunĭ şi prin eĭ biserica sa, că Elŭ e Dumneḑeŭ. După aceea apoĭ le-a datŭ cuprinsulŭ dogmaticŭ, pe care l'aŭ primitŭ pentru autoritatea luĭ Dumneḑeŭ, deşi era departe de orĭ ce observaţiune cu ajutoriulŭ simţirilorŭ. Convinşĭ fiindŭ Apostoliĭ şi biserica, că Domnulŭ nostru Isusŭ Christosŭ este Dumneḑeŭ adevĕratŭ, pentru autoritatea luĭ, care a ḑisŭ: *„Acesta este trupulŭ mieŭ şi acesta este sângele mieŭ"*, credŭ şi vorŭ crede tot-deuna, că în s. Eucharistie deşi nu o vĕdŭ eĭ, totuşĭ e de faţă substanţa trupuluĭ şi a sângeluĭ Fiuluĭ luĭ Dumneḑeŭ. Nu simţirilorŭ nóstre crede aci biserica, ci crede puteriĭ nemărginite a luĭ Dumneḑeŭ, care a ḑisŭ, că aşa este, şi care are şi putere să facă, ca aşa să fie. *Praestat fides supplementum sensuum defectui.*

Basa certitudiniĭ aşa dară în ordinea naturală este observaţiunea cu ajutoriulŭ simţirilorŭ. Basa certitudiniĭ în ordinea supranaturală este autoritatea luĭ Dumneḑeŭ.

Îndată ce însă Dumneḑeŭ prin Fiulŭ sĕŭ a datŭ bisericeĭ sale cuprinsulŭ dogmaticŭ, sufletulŭ omenescŭ în conformitate cu natura sa a şi începutŭ să se aprofundeze în elŭ cercându-lŭ şi scrutându-lŭ în continuŭ spre a-lŭ cunósce totŭ maĭ bine. Multele întrebărĭ dogmatice puse de Apostolĭ Mântuitoriuluĭ nostru Isusŭ Christosŭ şi enarate

în cele 4 Evangelii oglindéză fórte bine aplicarea acésta iresistibilă a sufletuluĭ omenescŭ de a străbate totŭ maĭ adâncŭ în cuprinsulŭ acesta, ca şi în tóte cuprinsurile, ce i-se oferescŭ în ordinea naturală pe terenulŭ fisicŭ, istoricŭ, socialŭ şi altele. Până cândŭ Mântuitorulŭ lumiĭ a petrecutŭ pe pămîntŭ, elŭ însu-şĭ a fostŭ, care a deslegatŭ tóte cestiunile dogmatice, ce s'aŭ ivitŭ în evoluţiunea cuprinsuluĭ dogmaticŭ datŭ de elŭ. Evoluţiunea acésta însă, saŭ progresulŭ dogmaticŭ alŭ şimburuluĭ, alŭ rădăcineĭ date de însu-şĭ Fiulŭ luĭ Dumneḑeŭ prin Apostolĭ bisericeĭ, avea să dureze şi după rentórcerea luĭ la ceriŭ până la capetulŭ lumiĭ. Scrutarea logică-dialectică, scrutarea literară, scrutarea pie prin contemplaţiunea cuprinsuluĭ dogmaticŭ alŭ bisericeĭ avea să producă în şirulŭ seculilorŭ totŭ cestiunĭ nóuĕ dogmatice, cu privire la carĭ sufletele credincióse poftiaŭ şi vorŭ pofti tot-deuna certitudine deplină şi absolută, cumcă din diversele modurĭ, ce se vorŭ oferi spre deslegarea cestiuniĭ, care modŭ de deslegare este celŭ cuprinsŭ în simburele şi rădăcina dogmatică dată de însu-şĭ Fiulŭ luĭ Dumneḑeŭ, şi prin aceea descoperitŭ de însu-şĭ Dumneḑeŭ, aşa câtŭ nicĭ unŭ dubiŭ să nu maĭ fie. S'a vĕḑutŭ acésta îndată după înălţarea Mântuitoruluĭ la ceriŭ, căcĭ încă pe timpulŭ Apostolilorŭ s'aŭ născutŭ o mulţime de cestiuniĭ dogmatice, éră după aceea cestiunile dogmatice n'aŭ maĭ încetatŭ nicĭ cândŭ. Ba unele aŭ cutrieratŭ fórte adâncŭ biserica, ca de pildă Arianismulŭ, Nestorianismulŭ şi altele, şi nu putemŭ ḑice, că nu vorŭ maĭ fi în viitoriŭ atarĭ cestiunĭ, carĭ fórte adâncŭ să turbure biserica.

Dară Mântuitorulŭ a promisŭ bisericeĭ sale, că ea dela adevĕrŭ nu se va abate nicĭ cândŭ, căcĭ elŭ în modŭ misticŭ va fi cu ea tot-deuna arĕtându-ĭ adevĕrulŭ în mijloculŭ la orĭ ce furtune. După ce însă fisice dela înălţarea la ceriŭ nu maĭ petrece pe pămîntŭ, aşa a trebuitŭ să se îngrijéscă de unŭ altŭ mijlocŭ óre careva, prin care să-ĭ arete adevĕrulŭ în orĭ ce cestiune dogmatică, ce s'ar ivi în decursulŭ vécurilorŭ până la capetulŭ lumiĭ, saŭ cu alte cuvinte să se îngrijéscă de unŭ organŭ óre care, prin care bisericeĭ sale Elŭ însu-şĭ în modŭ misticŭ să-ĭ enunţe tot-deuna adevĕrulŭ infalibilŭ, de câte orĭ va cere lipsa.

Se nasce acum întrebarea, care este organulŭ acesta nu elŭ însu-şĭ infalibilŭ, ci organulŭ, prin care Dumneḑeŭ, care singurŭ e infalibilŭ, cum ḑice şi dlŭ Densuşanŭ, enunţă adevĕrulŭ dogmaticŭ?

După protestanţĭ organulŭ acesta este spiritulŭ privatŭ alŭ unuĭ fiesce căruia. După biserica „ortodoxă" a dluĭ Densuşanŭ este sinodulŭ ecumenicŭ. După învăţătura catolică organulŭ acesta este următoriulŭ Sfîntuluĭ Petru, Pontificele Romanŭ cu şi fără conciliulŭ ecumenicŭ.

Cumcă organulŭ acesta nu póte fi spiritulŭ privatŭ alŭ unuĭ fiesce căruia, cum susţinŭ protestanţiĭ, se vede învederatŭ de acolo, că spiritulŭ acesta privatŭ la unulŭ îĭ deslégă o cestiune dogmatică într'o formă, la altulŭ în-

tr'alta, ceea ce nu se unesce cu noţiunea adevĕruluĭ, care nu póte fi decâtŭ numaĭ unulŭ.

Ce atinge însă deosĕbirea între ceea ce învaţă despre lucrulŭ acesta biserica „ortodoxă" de o parte, şi cea catolică de altă parte, însemnămŭ numaĭ atâta, că cea „ortodoxă" după praxa veche ar trebui să înveţe, că organulŭ acesta póte fi şi conciliulŭ ecumenicŭ, însă numaĭ dacă e recunoscutŭ şi confirmatŭ de Papa, cum se vede de acolo, că cele 7 sinóde vechĭ ecumenice aŭ fostŭ considerate ecumenice, numaĭ după ce fură aprobate de Papa. Totŭ acésta o învaţă şi biserica catolică cu singurulŭ adausŭ, că Papa şi singurŭ fără conciliulŭ ecumenicŭ este organŭ, prin care Dumneḑeŭ enunţă adevĕrulŭ dogmaticŭ, cândŭ cere lipsa. Calitatea acésta, ce din dispusĕţiune dumneḑeéscă o are Papatulŭ în istoria evoluţiuniĭ dogmatice, se numesce de comunŭ: *infalibilitate,* éră oficiulŭ, prin care o deprinde, se numesce: *magisteriulŭ infalibilŭ* alŭ luĭ.

Ce este dară infalibilitatea? Este ea impecabilitate, saŭ cum o numescŭ Greciĭ: ἀναμαρτησία? Nicĭ decum! Papa încă póte să pĕcătuéscă ca şi alţĭ muritorĭ, că şi elŭ e omŭ muritoriŭ şi supusŭ pĕcatelorŭ. Ci ea este aceea, ce Greciĭ numescŭ ἀσφαλεία, a căreĭ esenţă stă în aceea, că Dumneḑeŭ a promisŭ, că în tóte cestiunile dogmatice, ce se vorŭ ivi până la capetulŭ lumiĭ, din dispusĕţiunea sa dumneḑeéscă neînşelătóre, însă şi necuprinsă de mintea omenéscă, *şi în urma asistinţeĭ sale mistice-dumneḑeescĭ* modulŭ, în care următoriulŭ Sfîntului

Petru va deslega acele cestiunĭ, este modulŭ celŭ absolutŭ adevĕratŭ, câtŭ ceĭ ce-lŭ vorŭ urma, nicĭ odată nu vorŭ rătăci dela adevĕrŭ. Este infalibilitatea o χαρίσμα după Grecĭ, o *gratia gratis data* după Latinĭ, cum este de pildă charisma profeţieĭ, a minunilorŭ, a vindecărilorŭ, a limbilorŭ, a inspiraţiuniĭ, charisma din sacramentulŭ chirotonieĭ şi altele maĭ multe. Fiindŭ că tóte charismele se daŭ nu pentru binele celuĭ ce le capĕtă, ci pentru binele comunităţiĭ, de aceea şi charisma infalibilităţiĭ din natura eĭ nu poftesce statulŭ sfinţenieĭ în celŭ ce o are. De aceea precum nu toţĭ profeţiĭ aŭ fostŭ sfinţĭ (Valaam, Iona, Caĭafa), cândŭ aŭ fostŭ înzestraţĭ cu charisma profeţieĭ, aşa nicĭ Papiĭ nu suntŭ sfinţĭ pentru charisma infalibilităţiĭ legate de oficiulŭ lorŭ.

Maĭ departe precum profeţiĭ nu cu puterile lorŭ omenescĭ aŭ ajunsŭ la cunoscinţa lucrurilorŭ viitóre, ci acelea le-aŭ primitŭ dela Dumneḑeŭ în modŭ taĭnicŭ, aşa şi Papiĭ, deşi suntŭ datorĭ a face totŭ posibilulŭ, ca să afle adevĕrulŭ, şi să nu apară, ca şi cum ar vorbi ca oraculele păgâne din tripodŭ, totuşĭ infalibilitatea legată de enunciaţiunile lorŭ dogmatice aŭ de a o mulţămi asistinţeĭ taĭnice dumneḑeescĭ promise lorŭ de însu-şĭ Dumneḑeŭ Rescumpĕrătoriulŭ şi fundatoriulŭ bisericeĭ.

Totŭ asemenea precum nu totŭ ce aŭ vorbitŭ profeţiĭ este profeticŭ, aşa nicĭ totŭ ce ḑicŭ, laudă, promovéză, judecă Papiĭ, nu tóte dispositiile lorŭ de guvernŭ bisericescŭ suntŭ totŭ atâtea lucrurĭ infalibile, ci numaĭ şi numaĭ enunciaţiunile dogmatice aşa numite

ex cathedra saŭ făcute cu scopulŭ de a servi de articulŭ dogmaticŭ pentru întrégă biserica în o cestiune sulevată atuncĭ.

Se vede din acestea învederatŭ, că infalibilitatea este unŭ ce aparţinĕtoriŭ ordiniĭ preste fire saŭ supranaturale. De aceea nicĭ nu este de a se judeca după norma lucrurilorŭ din ordinea naturală. Pentru aceea dlŭ Densuşanŭ nu dice chiarŭ nimicŭ, cândŭ susţine, că Papa nu póte fi infalibilŭ *„fiindŭ şi elŭ supusŭ la totŭ felulŭ de bóle trupescĭ şi sufletescĭ şi la rătăcire ca toţi ómeniĭ"*. Căcĭ cu puterile naturale nu póte fi de bună samă infalibilŭ nicĭ elŭ, dară nicĭ conciliulŭ ecumenicŭ alŭ bisericeĭ dluĭ Densuşanŭ. Adevĕratŭ, că considerândŭ lucrulŭ după ordinea naturală, unde suntŭ maĭ mulţĭ, ca de pildă în conciliulŭ ecumenicŭ, e maĭ multă probabilitate, că vorŭ afla adevĕrulŭ, ca unde e numaĭ unulŭ. A dice însă, că unŭ conciliŭ ecumenicŭ numaĭ pentru că în elŭ suntŭ maĭ mulţĭ, nu póte absolutŭ să rătăcéscă, este chiarŭ aşa de absurdŭ, ca şi a dice acésta despre unulŭ singurŭ. Se schimbă însă îndată lucrulŭ, dacă îlŭ considerămŭ după norma lucrurilorŭ din ordinea supranaturală, de carea se ţine. Că Dumnedeŭ este infalibilŭ, recunósce şi dlŭ Densuşanŭ. De aceea adevĕrurĭ infalibile suntŭ cele ce ni-le-a descoperitŭ Dumnedeŭ prin diverse organe ale sale, saŭ precum dice S. Paulŭ, *„în multe felurĭ şi în multe chipurĭ"*, prin patriarchĭ, profeţĭ şi maĭ pe urmă prin însu-şĭ Fiulŭ sĕŭ. Dacă Dumnedeŭ acum ne-a încredinţatŭ, că în trecerea bisericeĭ sale prin vécurĭ, organulŭ,

prin care Elŭ va enunţa adevĕrulŭ absolutŭ şi infalibilŭ alŭ sĕŭ în cestiunile cele multe de credinţă, ce se vorŭ perînda unele pe altele, va fi Pontificele Romeĭ, atuncĭ nu multŭ mĕ maĭ impórtă, că supusŭ e organulŭ acesta *„la morburĭ sufletescĭ şi trupescĭ"*, căcĭ sciŭ, că acestea nu maĭ potŭ fi nicĭ o pedecă pentru Dumnedeŭ, cum suntŭ pentru omŭ, căcĭ nu organulŭ e infalibilŭ, ci Dumnedeŭ, care-lŭ folosesce.

De aceea tótă cestiunea infalibilităţiĭ se reduce la aceea, că óre încredinţatu-ne-a Dumnedeŭ saŭ nu, că organulŭ acesta alŭ sĕŭ va fi Pontificele Romanŭ? Dacă suntemŭ sigurĭ, că Dumnedeŭ ne-a încredinţatŭ despre acésta, atuncĭ nu pentru puterile omenescĭ, ci pentru auctoritatea infalibilă a luĭ Dumnedeŭ ţinemŭ de adevĕrată şi credemŭ infalibilitatea acésta a Pontificilorŭ romanĭ, precum pentru auctoritatea infalibilă a luĭ Dumnedeŭ credemŭ în presenţa corpuluĭ şi a sângeluĭ Domnuluĭ în S. Eucharistie, deşi nu putemŭ să o vedemŭ.

Acesta este conceptulŭ adevĕratŭ alŭ infalibilităţiĭ. La 1870, cândŭ fu proclamată, mulţĭ n'aveaŭ idee despre ea, şi o consideraŭ după legile din ordinea naturală. De aceea s'a şi făcutŭ atuncĭ mare sgomotŭ în lume. Pe încetulŭ însă publiculŭ fu instruatŭ în ea, şi prin aceea s'a convinsŭ, că nu este unŭ ce periculosŭ, cum strigaŭ francmasoniĭ şi libĕrŭ-cugetătoriĭ la începutŭ. De aceea şi protestanţiĭ recunoscŭ, că din punctŭ de vedere catolicŭ e o învăţătură consecuentă şi logică.

Fiindŭ că dlŭ Densuşanŭ ḑice, că
învățătura despre infalibilitatea Papeĭ este
în absolută contraḑicere cu spiritulŭ și in-
stituțiunile bisericeĭ rĕsărituluĭ, de aceea ne
provocămŭ numaĭ la unele lucrurĭ din rĕsăritŭ,
din carĭ se vede, că consciința infalibilitățiĭ
Pontificeluĭ în lucrurile de credință a esistatŭ
în biserica rĕsărituluĭ.

Întâiŭ însu-șĭ Pidalionulŭ recunósce, că
sinodulŭ alŭ II-lea și alŭ V-lea ecumenicŭ numaĭ
după ce fură aprobate de Pontificele Romeĭ,
fură recunoscute de ecumenice, va să ḑică
organe a Spirituluĭ Sfîntŭ și prin aceea in-
falibile. [1]) Dintre Părinţiĭ rĕsăritenĭ ne pro-
vocămŭ numaĭ la S. Teodorŭ Studitulŭ, ce-
lebratŭ în rĕsăritŭ la 11 Novembre, care
ḑice, că în casŭ de dissensiunĭ dogmatice
*„suntŭ a se trimite legațĭ la Pontificele
Romeĭ, si de acolo să se priméscă credința in-
falibilă* (*τὸ ασφαλὲς τῆς πίστεως*)*“*. [2]) Maĭ
departe la S. Cirilŭ alŭ Alexandrieĭ celebratŭ
în biserica rĕsărituluĭ la 18 Ianuariŭ, care
ḑice, că *„dela Pontificele Romeĭ trebue să în-
trebămŭ, ce avemŭ să credemŭ“*. [3])

Din cărţile nóstre rituale ne provocămŭ
numaĭ la Mineiŭ, care în 2 Ianuariŭ despre
Papa Silvestru cântă, *„că are învățăturĭ pu-
rurea infalibile“*, și *„că Spiritulŭ Sfîntŭ a lu-
cratŭ în elŭ“*, éră la 18 Februariŭ despre
Papa Leonŭ Marele cântă, că *„Dumneḑeŭ îĭ*

[1]) Pidalion in nota la conciliulŭ ecumenicŭ
I, unde deși intortocă câte verḑĭ uscate fără lo-
gică, adevĕrulŭ acesta istoricŭ totușĭ ilŭ recunósce.

[2]) Epistola 128 cătră Leonŭ Sacellariulŭ.

[3]) Epistola cătră Papa Celestinŭ.

însufla dogmele“, că *„e columna drepteĭ cre-
dințe“* și că e *„lumina de ḑorĭ la apusŭ“*, la
12 Martiŭ pe Papa Gregoriŭ Marele ilŭ nu-
mesce *„organŭ pusŭ în mișcare de Spiritulŭ
sfîntŭ“*, la 13 Aprilŭ despre Papa Martinŭ
cântă, că *„e corifeŭ infalibilŭ alŭ dogmelorŭ
dumneḑeescĭ“*. Îĭ trebue dluĭ Densuşanŭ maĭ
multŭ? Éră cumcă în adevĕrŭ Pontificele
Romeĭ nicĭ cândŭ n'a rătăcitŭ dela credința
adevĕrată, recunósce maĭ întâiŭ în rĕsăritŭ
însu-șĭ Corpulŭ dreptuluĭ romanŭ, ce l'a în-
vățatŭ și dlŭ Densuşanŭ la academia din
Sibiŭ, care în Cod. Inst. de summa Trinitate
la I lex 7, 8 Nov. 9 la începutŭ susţine, că
*„judecata Pontificeluĭ Romeĭ a învinsŭ pe toțĭ
ereticiĭ“*, éră dintre Protestanţĭ, carĭ de bună
samă nu suntŭ „molipsiţĭ de spiritulŭ ĭesu-
iticŭ“, citămŭ numaĭ pe Herder, care ḑice, că
*„Roma nu s'a plecatŭ dinaintea nicĭ uneĭ eresiĭ
nicĭ cândŭ, ci a rĕmasŭ tot-deuna dreptcredin-
ciósă catolică“*, ceea ce pe protestantulŭ Mar-
heineke ilŭ pune în uĭmire, câtŭ nu scie, cum
să și-o esplice, după ce în privința morală nu
toțĭ Papiĭ aŭ fostŭ cum se cuvine. [1])

---

[1]) Universal-Kirchenhistorie l. c.

V.

Legalitatea canonică a conciliilorŭ provinciale din 1872 și 1882.

În capitulele precedente s'a putută vedé, câtŭ de superficiale, ca să nu dicemŭ maĭ multŭ, suntŭ tóte cunoscinţele, ce le are dlŭ Densușanŭ nu numaĭ despre dreptulŭ bisericescŭ, ci chiar și de istoria maĭ próspetă a bisericeĭ nóstre, deși dînsulŭ voesce seriosŭ să trécă în lucrurile aceste de istoricŭ înaintea publiculuĭ cetitoriŭ. A scrie cu cunoscințe așa mance și defectuóse ca dlŭ Densușanŭ nu însémnă numaĭ o prea mare încredere în sine, ci însémnă și o desprețuire formală a publiculuĭ cetitoriŭ, fiindŭ că și pe publică îlŭ presupune necapabilŭ de a-ĭ observa ignoranța dînsuluĭ.

Însă nu numaĭ cunoscințele istorice și canonice ale dluĭ Densușanŭ suntŭ câtŭ se póte de superficiale, ci chiarŭ șî cunoscințeleĭ filosofice despre natura religiuniĭ. Nu poftimŭ, deși s'ar fi cădutŭ, ca dlŭ Densușanŭ înainte de ce s'a apucatŭ să scrie, să fi cetitŭ și înțelesŭ vre-unŭ opŭ de filosofia religiuniĭ. Poftindŭ așa ceva, amŭ pofti prea multŭ dela dînsulŭ, după ce amŭ vědutŭ, că s'a apucatŭ să scrie despre lucrurĭ de religiune, fără să fie resfoitŭ maĭ întâiŭ barĕm manualele, din carĭ a învățatŭ religiunea ca gimnasistŭ. Pe dreptulŭ însă amŭ pofti, că înainte de ce

s'a apucatŭ de scrisŭ, barĕm să fie meditatŭ singurŭ asupra natureĭ religiuniĭ și a credințeĭ. Câștigându-șĭ atuncĭ prin meditațiune seriósă și adâncă concepte maĭ curate despre amîndóuĕ, n'ar fi tractatŭ afacerile religióse de credință după norma afacerilorŭ civile saŭ sociale, căcĭ însu-șĭ ar fi vědutŭ, că așa ceva e unŭ nonsens.

Dlŭ Densușanŭ adecă purcede din principiulŭ de totŭ greșitŭ, că unŭ sinodŭ numaĭ atuncĭ póte aduce decisiunĭ cu privire la credință, carĭ să fie obligătóre pentru poporŭ, dacă *„sinodulŭ e compusŭ din toțĭ protopopiĭ, preoțiĭ și deputațiĭ mirenilorŭ"*. Cu acésta nu face dlŭ Densușanŭ nimicŭ alta, decâtŭ că decopiéză siabŭ natura parlamentarismuluĭ și a constituționalismuluĭ modernŭ civilŭ, și o aplică la lucrurile de credință, fără să maĭ întrebe, că óre nimeresce-se orĭ ba.

Parlamentarismulŭ și constituționalismulŭ acesta civilŭ îșĭ are basa în principiulŭ democraticŭ, că însu-șĭ poporulŭ să-șĭ facă legile, cărora să se supună. Și în statele cele micĭ din Grecia antică, și chiarŭ și în Roma la începutŭ însu-șĭ poporulŭ le făcea inmediatŭ în adunările sale. În statele marĭ de astădĭ atarĭ adunărĭ a întregŭ poporulŭ nu maĭ suntŭ posibile. De aceea s'a introdusŭ sistemulŭ representativŭ, după care poporulŭ îșĭ alege deputațĭ, și apoĭ deputațiĭ aceștia facŭ legile în puterea mandatuluĭ, ce-lŭ aŭ dela poporŭ. Și fiindŭ că deputațiĭ aŭ făcutŭ legile ca representanțĭ aĭ poporuluĭ, de aceea suntŭ și obligătóre pentru poporŭ.

Se nasce acum întrebarea, că unŭ atare

sistemŭ representativŭ póte-se aplica şi în biserică cu privire la lucrurile de credinţă? Întrebarea acésta nu şi-a pus'o dlŭ Densuşanŭ. De aceea o punemŭ acum noï, şi şi rĕspundemŭ categorice, că nu canónele, ci mintea sănĕtósă spune, că nu se póte aplica. Căcï maï întâiŭ să se întrebe dlŭ Densuşanŭ, că ce poftesce dela poporŭ legea civilă adusă în parlamentŭ de representanţiï poporuluï? Judecata-ï sănĕtósă de bună samă îï va rĕspunde, că aceea poftesce dela poporŭ numaï şi numaï supunere esternă necondiţionată, va să dică împlinirea esternă a legiï fără hesitare. Dacă însă nu o împlinesce, atuncï puterea statuluï îlŭ forţéză, ca să o împlinéscă. Poftesce însă óre legea civilă adusă de representanţiï poporuluï în parlamentŭ şi assensŭ internŭ, supunere internă, saŭ convicţiune, că legea aceea este bună şi adevĕrată, şi despre bunătatea şi adevĕrulŭ eï nu este iertatŭ nimĕnuï a se îndoi? De sigurŭ şi dlŭ Densuşanŭ va concede, că aşa ceva nu poftesce nicï o lege pe lume adusă de vre-unŭ parlamentŭ.

Să aplicămŭ acum lucrulŭ la credinţă. Ce poftesce dela poporŭ legea unuï sinodŭ óre care ţinutŭ pe basa representativă, prin care se statoresce unŭ articulŭ óre care de credinţă? Şi dlŭ Densuşanŭ va rĕspunde, că poftesce assensŭ internŭ, credinţă, convicţiune intimă, că acelŭ articulŭ de credinţă este adevĕratŭ. Eï bine! dară dacă eŭ basatŭ pe motive denegŭ aceluï articulŭ assensulŭ meŭ internŭ, convicţiunea mea intimă, că acela e adevĕratŭ? Ce să se întimple atuncï? Frica de ceva pedépsă mĕ póte face să tacŭ, să nu vorbescŭ, să nu scriŭ în contra aceluï articulŭ de credinţă. Assensulŭ internŭ, convicţiunea intimă despre adevĕrulŭ aceluï articulŭ totuşï nu mï-o póte forţa nimenï. Dacă însă mi-s'ar dice, că trebuescŭ să fiŭ convinsŭ despre adevĕrulŭ aceluï articulŭ, căcï fu adusŭ în unŭ sinodŭ, în care şi eŭ am fostŭ representatŭ prin deputatulŭ alesŭ de mine, îï voiŭ rĕspunde, că acésta e adevĕratŭ, însă cu tóte aceste mintea mea nu mĕ lasă să ţinŭ de adevĕratŭ acelŭ articulŭ de credinţă, şi suntŭ maï gata a eşi din biserica acésta, decâtŭ să maï staŭ în ea, după ce nu am de locŭ convicţiune despre adevĕrulŭ luï. Şi dacă vorŭ fi mulţï, carï vorŭ resona aşa, atuncï unŭ atare sinodŭ representativŭ în scurtŭ timpŭ îşï va perde tótă turma.

Ce urméză de aci? Învederatŭ, că lucrurile de credinţă nu potŭ fi tractate pe basa sistemuluï representativŭ, ci pe o altă basă conformă natureï lorŭ, va să dică pe basa assensuluï libĕrŭ practicatŭ în biserica creştină dela începutulŭ creştinismuluï, care totuşï ar fi fostŭ cuviinciosŭ să-lŭ studieze maï întâiŭ dlŭ Densuşanŭ. Assensulŭ acesta libĕrŭ practicatŭ în biserică a statŭ în aceea, că sinódele dogmatice fură ţinute, cândŭ cerea lipsa, nu pe basa sistemuluï representativŭ, de care nu va afla dlŭ Densuşanŭ nicï o urmă în biserică, ci pe basa canónelorŭ. Decisiunile dogmatice fură apoï promulgate poporuluï, şi acesta fu provocatŭ să le ţină de adevĕrate. Ceï ce pe orï ce cale s'aŭ convinsŭ de adevĕrulŭ acelorŭ decisiunï, le-aŭ primitŭ cu assensŭ

internŭ ca lucrurĭ descoperite de Dumnedeŭ şi promulgate acum de biserică. Ceĭ ce nu s'aŭ pututŭ convinge, Dumnedeŭ scie din ce cause, despre adevĕrulŭ lorŭ, aceia aŭ eşitŭ afară din biserică şi aŭ formatŭ secte, şi până ce n'aŭ fostŭ deplinŭ convinşĭ, biserica nicĭ nu ĭ-a maĭ reprimitŭ. Chiarŭ şi cele 7 sinóde ecumenice ale bisericeĭ rĕsăritene a dluĭ Densuşanŭ aşa aŭ purcesŭ, despre ce se póte convinge resfoindŭ numaĭ câtŭ de puţinŭ orĭ ce istorie bisericéscă.

Dlŭ Densuşanŭ este omŭ fórte liberalŭ, precum se vede din „cercetările" sale, şi ca atare s'ar cădé să pună mare pondŭ pe demnitatea omenéscă. Sistemulŭ representativŭ însă în lucrurile de credinţă degradéză de totŭ tare demnitatea omenéscă. Căcĭ ce poftesce? Poftesce, ca eŭ să abdicŭ de cugetarea mea, şi să alegŭ pe altulŭ, care apoĭ să decidă nu asupra uneĭ fapte esterne, ci asupra convicţiuniĭ mele, că ce am să credŭ şi ce nu, şi eŭ să fiŭ silitŭ a mĕ supune şi a crede ce a decisŭ. Şi din ce motivŭ? Din simplulŭ motivŭ că eŭ l'am alesŭ. În alte lucrurĭ mĕ póte representa altulŭ. În lucrurile, ce-mĭ atingŭ convicţiunea, nu mĕ póte representa nimenĭ decâtŭ eŭ, căcĭ numaĭ eŭ potŭ decide, că de ce lucrurĭ să fiŭ convinsŭ şi de ce nu. Maĭ degradată nu póte fi libertatea cugetăriĭ ca în sistemulŭ representativŭ.

Cu totulŭ alta şi multŭ maĭ démnă e praxa bisericeĭ creştine în lucrurile de credinţă. Sinódele dogmatice ţinute pe basa canónelorŭ decidŭ în lucrurĭ de credinţă nu în numele altora, ci în numele lorŭ, şi apoĭ

în decisiunile lorŭ poftescŭ să crédă numaĭ aceia, carĭ suntŭ convinşĭ despre adevĕrulŭ lorŭ. Pe ceĭalalţĭ pe toţĭ ĭĭ lasă în pace, să facă ce vorŭ vré. Singură practica acésta este adevĕratŭ liberală, care respectéză demnitatea omenéscă. Sistemulŭ representativŭ póte fi bunŭ în alte lucrurĭ, chiarŭ şi în biserică, de pildă în administrarea averiĭ bisericescĭ şi în deprinderea altorŭ drepturĭ bisericescĭ, în cele de credinţă însă face din omŭ o marionetă. Singurŭ practica creştină în lucrurile de credinţă este conformă libertăţiĭ şi cugetăriĭ omenescĭ.

Dacă dlŭ Densuşanŭ ar fi studiatŭ cum se cuvine istoria S. Unirĭ, s'ar fi convinsŭ, că şi S. Unire la noĭ la Românĭ nu s'a făcutŭ pe basa sistemuluĭ representativŭ, ci pe basa praxeĭ antice creştine. Căcĭ nicĭ sinodulŭ dela 1698 nicĭ celŭ dela 1700 nu fură ţinute pe base representative *„din toţĭ protopopiĭ, preoţiĭ şi deputaţiĭ mirenilorŭ"*, nicĭ pe *„basa nicĭ uneĭ legĭ electoralĭ"*. Ci lucrulŭ a decursŭ cu totulŭ altcum. Anume Mitropolitulŭ Atanasiŭ cu protopopiĭ şi preoţiĭ presenţĭ aŭ decheratŭ, dară numaĭ în numele lorŭ, că eĭ primescŭ S. Unire, dară numaĭ pentru sine. Mergêndŭ acasă aŭ comunicatŭ lucrulŭ acesta poporuluĭ. Aceia din poporŭ, carĭ aŭ voitŭ, aŭ decheratŭ, că se unescŭ şi eĭ. Carĭ n'aŭ voitŭ, aŭ rĕmasŭ şi maĭ departe, cum aŭ fostŭ, şi nimenĭ nu ĭ-a silitŭ, să priméscă S. Unire, fiindŭ că o ar fi primitŭ ceva sinodŭ, în care şĭ-aŭ trimisŭ şi eĭ deputaţiĭ, ca să se ocupe în numele lorŭ de credinţă. Ba şi maĭ târdiŭ, ceĭ ce aŭ cădutŭ dela unire, nu

aŭ căḑutŭ în urma vre-unuĭ sinodŭ adunatŭ pe basă representativă, care să fie decisŭ, că acum nu maĭ credŭ în S. Unire. Unŭ atare sinodŭ nu va puté nicĭ cândŭ să arete dlŭ Densuşanŭ. Ci a căḑutŭ dela Unire fiesce care, cândŭ a voitŭ, şi a căḑutŭ numaĭ elŭ pentru sine.

Purceḑêndŭ dlŭ Densuşanŭ din principiulŭ irraţionalŭ, că numaĭ sinóde compuse pe basă representativă se potŭ ocupa de cestiunĭ dogmatice, a comisŭ unŭ atentatŭ asupra demnităţiĭ şi libertăţiĭ omenescĭ în cestiunile cele maĭ delicate şi maĭ intime ale credinţeĭ, şi în urma unuĭ atare atentatŭ merge până acolo, câtŭ atacă, condamnă şi négă legalitatea sinódelorŭ provinciale ţinute sub Mitropolitulŭ Vancea la 1872 şi 1882. Spună acum dînsulŭ ca juristŭ, ce valóre are condamnarea uneĭ acţiunĭ pe basa unuĭ principiŭ irraţionalŭ şi degradatoriŭ de demnitatea omenéscă?

Domnulŭ Densuşanŭ însă nu se mulţămesce numaĭ cu atâta. Ci voindŭ a se discredita cu totulŭ, condamnă sinódele amintite basându-se şi pe istoria făurită numaĭ de dînsulŭ, din carea şi-a scosŭ aserţiunea, că *„sinódele aceste nu fură conchemate nicĭ după usulŭ vechiŭ alŭ bisericeĭ române de Alba-Iulia“*, şi *„nu fură compuse din toţĭ protopopiĭ, din toţĭ preoţiĭ şi din deputaţiĭ mirenilorŭ“*, căcĭ după dlŭ Densuşanŭ *„aşa se făcuseră maĭ înainte tóte sinódele dogmatice“* în biserica română de Alba-Iulia. Va să ḑică dlŭ Densuşanŭ susţine cu tótă seriositatea, ceea ce n'amŭ fi creḑutŭ, că în adevĕrŭ sinódele

nóstre dogmatice şi nedogmatice ab antiquo aŭ fostŭ compuse *„din toţĭ protopopiĭ, preoţiĭ şi deputaţiĭ mirenilorŭ“*. Amŭ ḑisŭ, că susţine numaĭ, fiindŭ că de probatŭ nu a probatŭ chiar nimicŭ, şi nu va puté proba nicĭ odată, cu tóte că dacă s'a încumĕtatŭ a susţiné, ar fi trebuitŭ să probeze următórele:

1. Că dela unire încóce până la Mitropolitulŭ Vancea s'a ţinutŭ vre-unŭ atare sinodŭ dogmaticŭ saŭ chiarŭ nedogmaticŭ compusŭ *„din toţĭ protopopiĭ, toţĭ preoţiĭ şi din deputaţiĭ mirenilorŭ“*. S'a făcutŭ amintire de dogme, dară numaĭ în trécĕtŭ şi ex incidenti dela unire încóce până la Mitropolitulŭ Vancea numaĭ în sinodulŭ dela 1739 şi 1868. Nicĭ unulŭ însă n'a fostŭ compusŭ pe basă representativă în modulŭ indicatŭ, ceea ce recunósce şi dlŭ Densuşanŭ în notă.

2. Că barĕm cu ocasiunea uniriĭ s'aŭ ţinutŭ atarĭ sinóde pe base representative în chipulŭ poftitŭ de dînsulŭ. Celŭ dela 1698 evidentŭ n'a fostŭ pe basă representativă, căcĭ de deputaţiĭ mirenilorŭ nu se face nicĭ o amintire în manifestŭ, şi apoĭ după dlŭ Densuşanŭ sinodulŭ acesta nicĭ n'a fostŭ „dogmaticŭ“, ci o adunare politică-bisericéscă spre a închia o „alianţă“. Celŭ din Septembre 1700 érăşĭ n'a fostŭ pe basă representativă. Se vede, că atuncĭ a fostŭ şi poporŭ de faţă, după uniĭ nobiliĭ şi bĕtrâniĭ comunelorŭ. Cu nimicŭ însă nu e probatŭ, că poporulŭ şi-ar fi avutŭ deputaţiĭ sĕĭ pe basa uneĭ legĭ electorale, şi nicĭ nu va puté dlŭ Densuşanŭ proba nicĭ cândŭ. Éra apoĭ după dlŭ Densuşanŭ şi sinodulŭ acesta n'a fostŭ „sinodŭ dogmaticŭ“,

ci a fostŭ o adunare politică-bisericéscă spre a închia minunata „alianță“ a dînsului.

3. Că barĕm înainte de unire s'aŭ ținutŭ „sinóde dogmatice“ saŭ și nedogmatice pe basă representativă din *„toți protopopiĭ, din toți preoțiĭ și din deputațiĭ mirenilorŭ“*, cândŭ de pildă fu primitŭ catechismulŭ calvinescŭ alŭ luĭ Rákotzi, saŭ cândŭ fură primite condițiunile cele calvinescĭ puse Mitropoliților Budai și Simeonŭ Ștefanŭ.

Nicĭ unulŭ din aceste treĭ lucrurĭ nu le-a probatŭ dlŭ Densușanŭ, și nu le va proba nicĭ odată, ci a luatŭ numaĭ din vîntŭ asertiunea, că în biserica română de Alba-Iulia sinódele dogmatice eraŭ tot-deuna compuse pe basă representativă *„din toți protopopiĭ, preoțiĭ și deputațiĭ mirenilorŭ“*. Și pe basa uneĭ asertiunĭ luate din vîntŭ, nedovedite cu nimicŭ, susținute însă cu o emfasă ridiculă se încumetă dlŭ Densușanŭ a ataca legalitatea sinódelorŭ provinciale dela 1872 și 1882 și pe Mitropolitulŭ Vancea laolaltă cu ceĭ maĭ distinșĭ și maĭ meritațĭ bărbațĭ, ce-ĭ aveaŭ pe atuncĭ cele 4 diecese, și carĭ aŭ luatŭ parte la acele sinóde. Maĭ întâiŭ a atacatŭ acele sinóde pe basa unuĭ principiŭ irraționalŭ, după aceea pe basa unorŭ scorniturĭ istorice. Judece acum cetitoriĭ, dacă dlŭ Densușanŭ póte fi numĕratŭ între scriitoriĭ serioșĭ, carĭ combină, ponderéză și judecă cu scrupulositate, maĭ înainte de ce s'ar apuca să combată nisce acte de valórea sinódelorŭ provinciale dela 1872 și 1882.

Dlŭ Densușanŭ e fórte mare democratŭ, și pentru aceea voesce să estindă sistemulŭ

representativŭ și la lucrurile de credință, cu tóte că prin acésta submineză însă-șĭ democrația. Pe lângă totŭ democratismulŭ dînsuluĭ însă în sistemulŭ sĕŭ representativŭ mestecă și principiĭ „aristocratice“, căcĭ pe basa sistemuluĭ representativŭ nu scimŭ pentru ce în sinódele dînsuluĭ compuse pe „base electorale“ suntŭ atâția „viriliștĭ“ și „regaliștĭ“, după ce nu numaĭ „toțĭ protopopiĭ“, ci chiarŭ și „toțĭ preoțiĭ“ aŭ votŭ virilŭ, pe cândŭ poporulŭ e representatŭ numaĭ prin „deputațĭ aleșĭ“, cine scie, pe basa la ce „lege electorală“, căcĭ aceea încă nu o a putută afla dlŭ Densușanŭ, nicĭ că cine a denumitŭ atâția „viriliștĭ“ și „regaliștĭ“, de nu cumva aceștia formaŭ în sinóde o specie de casă a senioriiorŭ saŭ a magnațilorŭ. Cândŭ însă se abate omulŭ dela adevĕrulŭ istoricŭ ca dlŭ Densușanŭ, atuncĭ așa o pățesce, că se încurcă în ilusiunĭ și visurĭ, din carĭ cu greŭ se trezesce.

Dară dlŭ Densușanŭ se maĭ încurcă și altcum. După dînsulŭ în biserica „rĕsărituluĭ“, de carea totŭ numaĭ după dînsulŭ s'ar ține și biserica română unită, desvoltarea dogmatică s'a închiatŭ definitivŭ cu sinodulŭ ecumenicŭ alŭ 7-lea. Ce lipsă a fostŭ dară să se maĭ țină „sinóde dogmatice“ în biserica românéscă *„din toți protopopiĭ, preoțiĭ și deputațiĭ mirenilorŭ“*? Numaĭ nu va dice dlŭ Densușanŭ, că „sinódele dogmatice“ s'aŭ adunatŭ numaĭ pentru ca să se pronunțe, că nu maĭ primescŭ nicĭ o dogmă, căcĭ *„în biserica rĕsărituluĭ desvoltarea dogmatică s'a închiatŭ definitivŭ în sinodulŭ VII“*.

Totŭ asemenea se încurcă dlŭ Den-

sușanŭ și căndŭ susține, că e anticanonică numirea de „conciliŭ provincialŭ“, ce o pórtă sinódele dela 1872 și 1882. Cuvîntulŭ *„conciliŭ“* póte că nu ĭ-ar face dluĭ Densușanŭ atâtea gândurĭ, căcĭ acesta proprie e sinonimŭ cu cuvîntulŭ *„sinodŭ“*, și deosebirea zace numaĭ în aceea, că acela e terminŭ latinŭ, éră acesta grecescŭ, și în înse-șĭ decretele sinódelorŭ dela 1872 și 1882 se folosescŭ amîndóuĕ, cândŭ unulŭ cândŭ altulŭ. Ci gândurĭ îĭ face dluĭ Densușanŭ atributulŭ *„provincialŭ“*, pe care dînsulŭ îlŭ consideră ca împrumutatŭ dela romano-catolicĭ și neusitatŭ în biserica rĕsărituluĭ.

Se vede, că dlŭ Densușanŭ a scrisŭ totŭ de rostŭ, fără să cerce nimicŭ, cu tóte că ar fi fostŭ datorŭ publiculuĭ să-șĭ studieze maĭ întâiŭ bine tóte asertiunile, și apoĭ să se apuce de scrisŭ. Dacă dlŭ Densușanŭ deschidea numaĭ dreptulŭ canonicŭ de Șaguna, ar fi aflatŭ, că atributulŭ *„provincialŭ“* se folosesce și în rĕsăritŭ lângă cuvîntulŭ: conciliŭ saŭ sinodŭ. Acolo la pag. 105 ar fi aflatŭ cuvintele următóre: *„fiesce care provincie are a se administra prin sinodulŭ provincialŭ“*, éră în notă: *„provinciă însemnéză Mitropolie“*. Ba și statutulŭ organicŭ alŭ bisericeĭ române gr. or. din Ardélŭ și Ungaria folosesce cuvîntulŭ provincie în locŭ de „Mitropolie“ (vedĭ acelŭ statutŭ pag. 1 și 48). Terminulŭ „sinodŭ mitropolitanŭ“, care după dlŭ Densușanŭ e celŭ „canonicŭ“, nu-lŭ va afla nicăirĭ folositŭ în legislațiunea fundamentală orientală.

Pentru dlŭ Densușanŭ însă ceea ce nu

scie, pentru că n'a cercatŭ să scie, ci șĭ-a luatŭ totŭ din vîntŭ asertiunile, este „anticanonicŭ“.

Nu principiile dejositóre de demnitatea omenéscă, nicĭ scorniturile istorice ale dluĭ Densușanŭ suntŭ hotărîtóre în judecarea sinódelorŭ provinciale din 1872 și 1882, ci canónele bisericeĭ rĕsărituluĭ. Vomŭ arĕta dară de aci încolo dluĭ Densușanŭ până la evidență, că sinódele provinciale dela 1872 și 1882 foră ținute după tóte prescrisele canónelorŭ bisericeĭ rĕsărituluĭ cuprinse în *„Pravilă“* și în *„Pidalionŭ“*.

Orĭ ce omŭ seriosŭ voindŭ a combate legalitatea sinódelorŭ provinciale ținute sub Mitropolitulŭ Vancea la 1872 și 1882, dacă nu ar fi făcutŭ maĭ multŭ, ar fi studiatŭ maĭ întâiŭ celŭ puținŭ legislațiunea bisericeĭ resăritene cu privire la sinóde, așa după cum aceea se află în codicĭ folosițĭ la Românĭ, carĭ suntŭ Pravila și Pidalionulŭ. Asta însă dlŭ Densușanŭ, desconsiderândŭ cu totulŭ publiculŭ cetitoriŭ, nu a făcut'o. Pentru aceea îĭ suntŭ false și tóte atacurile îndreptate asupra acestorŭ dóuĕ sinóde din punctulŭ de vedere alŭ dreptuluĭ, precum amŭ vĕdutŭ deja, că suntŭ false și din punctulŭ de vedere alŭ mințiĭ sănĕtóse și alŭ istorieĭ.

A. Astfelŭ întâiŭ imputâ Mitropolituluĭ Vancea, că la sinódele acestea a chematŭ cu votŭ decisivŭ numaĭ pe episcopiĭ sufraganĭ. Cuvenința aduce cu sine, că dacă imputezĭ cuĭva ceva, atuncĭ să-țĭ și motivezĭ imputarea. Și dlŭ Densușanŭ numaĭ așa-șĭ putea motiva imputarea, dacă cita canonulŭ din Pravilă

saŭ din Pidalionŭ, care impune Mitropolituluĭ, ca la sinodulŭ provincialŭ să cheme cu votŭ decisivŭ şi pe alţiĭ afară de episcopiĭ sufraganĭ.

Unŭ atare canonŭ însă nu va afla dlŭ Densuşanŭ nicĭ în Pravilă, nicĭ în Pidalionŭ, nicĭ în toţĭ codiciĭ bisericeĭ rĕsărituluĭ, ca Sintagma Grecilorŭ, Zaconiculŭ Sêrbilorŭ, Cormceaia Ruşilorŭ şi aşa maĭ departe. Şi ca să fie convinsŭ chiarŭ deplinŭ dlŭ Densuşanŭ despre lucrulŭ acesta, îĭ citămŭ aci maĭ tóte canónele din Pravilă şi Pidalionŭ, carĭ vorbescŭ despre lucrulŭ acesta, şi carĭ cu votŭ decisivŭ nu recunoscŭ în sinódele provinciale decâtŭ pe episcopĭ. Canónele acestea suntŭ: a) Canonulŭ 37 alŭ apostolilorŭ, care sună: *„De dóuĕ orĭ în anŭ să se facă sinodŭ de episcopĭ.“* [1]) b) Canonulŭ 5 alŭ sinoduluĭ I dela Nicea, care sună: *„În totŭ anulŭ de dóuĕ orĭ în fiesce care eparchie să se ţină sinodŭ, ca de obşte toţĭ episcopiĭ eparchieĭ adunându-se la unŭ locŭ...“* [2]) c) Canonulŭ 20 alŭ sinoduluĭ dela Antiochia, care dice: *„Pentru trebuinţele bisericescĭ şi pentru deslegarea pricinelorŭ celorŭ nedumerite s'a socotitŭ a fi bine, de dóuĕ orĭ în anŭ să se facă sinodŭ de episcopĭ în fiesce care*

---

1) *„Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων.“* Συντ. II. 50.

2) *Κάθ᾽ ἑκάστην ἐπαρχίαν δὶς τοῦ ἔτους σύνοδος γίνεται, ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων...* Συντ. II. 124.

eparchie.“ [1]) 4. Dacă dînsulŭ maĭ voesce, atuncĭ maĭ póte căuta: canonulŭ 9 dela Calcedonŭ, canonulŭ 8 Trullanŭ, canonulŭ 6 alŭ sinonduluĭ II dela Nicea, Can. 11, 19, 127 dela Cartagena.

De sinóde nu numaĭ provinciale, dară de orĭ ce altă categorie, la carĭ să fie chemaţĭ cu votŭ decisivŭ şi alţiĭ afară de episcopĭ, nicăirĭ nu va afla nicĭ o urmă nicĭ în codiciĭ, nicĭ în istoria bisericeĭ rĕsărituluĭ. Erá, ce e dreptŭ, Mitropolitulŭ saŭ Patriarchulŭ îndreptăţitŭ a chema la sinodŭ şi pe preoţiĭ constituiţĭ în oficiile cele maĭ înalte. Aceştia însă aveaŭ numaĭ votŭ consultativŭ, şi numaĭ dacă eraŭ întrebaţĭ. Se vede acésta învederatŭ şi din subscrierile actelorŭ sinódelorŭ ţinute în rĕsăritŭ. Din cele multe pentru scurtime ne provocămŭ numaĭ la actele sinoduluĭ ţinutŭ în Constantinopolŭ la 448 sub Patriarchulŭ Flavianŭ, la care aŭ fostŭ de faţă 28 episcopĭ şi maĭ mulţĭ preoţĭ distinşĭ. La subscrierea actelorŭ episcopiĭ aŭ folositŭ formula: *ὁρίσας ὑπέγραψα* = definindŭ saŭ decidêndŭ am subscrisŭ. Preoţiĭ presenţĭ însă aŭ subscrisŭ folosindŭ numaĭ formula: *ὑπέγραψα* = am subscrisŭ. [2]) Maĭ departe în acele acte episcopiĭ se numescŭ

---

1) *„Διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας, καὶ τὰς τῶν ἀμφισβητουμένων διαλύσεις καλῶς ἔχειν ἔδοξε, συνόδους καθ᾽ ἑκάστην ἐπαρχίαν τῶν ἐπισκόπων γίνεσθαι δεύτερον τοῦ ἔτους.“* Συντ. III. 162.

2) Multe atarĭ documente se potŭ vedé în *Συνταγμα* Grecilorŭ şi în Migne Patrologie.

ὁρίζοντες = decidětorĭ, pe cândŭ preoţiĭ numaĭ: *παρακαθήμενοι* = asesorĭ, éră sinodulŭ dela Calcedonŭ ḑice apriatŭ: *ἡ σύνοδος ἐπισκό-πων ἐστιν, οὐχὶ κληρικῶν* = sinodulŭ îlŭ ţinŭ episcopiĭ, nu ceĭalalţĭ clericĭ, va să ḑică episcopiĭ singurĭ aŭ votŭ decisivŭ. Cândŭ însă în acelŭ sinodŭ unŭ preotŭ a cutezatŭ a vorbi, fără a fi întrebatŭ, atuncĭ unŭ altŭ preotŭ i-a rĕspunsŭ: *ἐπίσκοποι καθήζονται, καὶ σὺ διὰ τί λαλεῖς?* = episcopiĭ şedŭ în judecată, şi tu ce vorbescĭ? [1])

Votŭ decisivŭ în sinóde aveaŭ preoţiĭ numaĭ atuncĭ, cândŭ careva dintre eĭ funcţiona ca representante alŭ vre-unuĭ episcopŭ ab-sentŭ. [2])

Acésta este legislaţiunea canonică a bisericeĭ rĕsărituluĭ cu privire la votulŭ decisivŭ şi consultativŭ în sinóde, şi o altă legislaţiune nu va afla dînsulŭ nicăirĭ.

Constatămŭ dară resultatulŭ:

1. După Pravilă şi Pidalionŭ votŭ decisivŭ în sinódele provinciale aŭ numaĭ episcopiĭ. Nicĭ unŭ canonŭ nu s'a călcatŭ decĭ în sinódele provinciale dela 1872 şi 1882 ţinute sub Vancea prin aceea, că numaĭ episcopiĭ aŭ avutŭ votŭ decisivŭ, din contră prin acésta s'a observatŭ legea şi praxa antică din biserica rĕsărituluĭ.

2. Totŭ după dreptulŭ orientalŭ la sinódele provinciale potŭ fi chemaţĭ şi preoţĭ distinşĭ din provincie, însă numaĭ cu votŭ consultativŭ. Decĭ Mitropolitulŭ Vancea chemândŭ şi lăsândŭ să fie chemaţĭ la acele

1) Hardouin Coll. conc. II. 81.
2) Balsamon la can. 18 Cart.

sinóde ca consultorĭ şi preoţĭ distinşĭ din tóte 4 diecesele, a purcesŭ în deplină armonie cu dreptulŭ orientalŭ.

3. Totŭ dreptulŭ orientalŭ dă votŭ decisivŭ în atarĭ sinóde numaĭ preoţilorŭ, carĭ represintă pe unŭ episcopŭ absentŭ. Unŭ atare preotŭ a fostŭ în celŭ dela 1872 representantele Episcopuluĭ absentŭ de Oradea mare. Lucrulŭ acesta s'a întîmplatŭ érăşĭ strictissime după dreptulŭ orientalŭ.

4. Vechea praxă orientală poftia, ca şi în subscrierea actelorŭ să se indice, că episcopiĭ singurĭ aŭ votŭ decisivŭ, pe cândŭ preoţiĭ nu. Şi subscrierile în cele dóuĕ sinóde de sub Vancea s'aŭ făcutŭ chiar în forma antică rĕsăriténă, de carea am adusŭ unŭ esemplu din sinodulŭ Constantinopolitanŭ dela 448. [1])

B. Nu-ĭ place maĭ departe dluĭ Densuşanŭ nicĭ aceea, că sinódele acestea s'aŭ ocupatŭ şi de lucrurĭ de credinţă, căcĭ după dînsulŭ nu numaĭ *„usulŭ vechiŭ alŭ bisericeĭ române de Alba-Iulia“*, care n'a esistatŭ nicĭ odată, ci şi dreptulŭ şi praxa bisericeĭ rĕsărituluĭ, de carĭ n'are nicĭ idee, poftescŭ, ca numaĭ sinódele acele să se ocupe de lucrurĭ de credinţă, carĭ suntŭ compuse pe basa representativă din deputaţiĭ poporuluĭ şi a cleruluĭ. Datina dînsuluĭ este, ca să susţină şi să nu probeze, éră datorinţa cetitorilorŭ, ca să-ĭ crédă şi fără dovedĭ. Unŭ omŭ seriosŭ s'ar fi provocatŭ barĕm la o singură lege din

1) Episcopiĭ subscriseră în ambe sinódele cu formula: *definiens subscripsi*, pe cândŭ preoţiĭ cu formula: *subscripsi*.

dreptulŭ rĕsăriténŭ, óri la unŭ singurŭ casŭ din istoria bisericeĭ rĕsăritului, ca să arete, că numaĭ sinódele compuse cum le poftesce dînsulŭ, aŭ dreptŭ a se ocupa de lucrurĭ de credinţă. Acésta însă n'a făcut'o. N'a făcut'o, pentru că n'a putut'o. Căcĭ de ar fi căutatŭ în tótă literatura juridică şi istorică a bisericeĭ rĕsăritului, nu ar fi aflatŭ nicăirĭ nicĭ cea maĭ mică urmă de unŭ sinodŭ dogmaticŭ compusŭ după pofta dînsuluĭ. Din contră dreptulŭ orientalŭ nu cunósce absolutŭ nicĭ unŭ sinodŭ competentŭ a se ocupa de lucrurĭ de credinţă decâtŭ de cele compuse din episcopĭ. Pentru scurtime ne provocămŭ numaĭ la unŭ canonŭ din cele maĭ vechĭ, anume can. 37 alŭ Apostolilorŭ, care dice, că *„să se facă sinodŭ de episcopĭ, şi să se judece asupra dogmelorŭ“.* [1]) Dintre ceĭ maĭ noĭ ne provocămŭ numaĭ la Şaguna, care în dreptulŭ sĕŭ bisericescŭ spune apriatŭ, că cu dogme nu se potŭ ocupa decâtŭ sinóde compuse din Archiereĭ. [2]) Éră statutulŭ organicŭ alŭ bisericeĭ gr. or. românescĭ, deşi o simplă copie de pre constituţiunea protestanţilorŭ, cu lucrurile de credinţă nu permite să se ocupe decâtŭ sinódele archierescĭ. [3])

Lucrulŭ acesta nu este numaĭ o simplă disposiţie bisericéscă, ci este unŭ articulŭ de credinţă atâtŭ în biserica apusuluĭ, câtŭ şi în a rĕsărituluĭ. Ocupându-se episcopiĭ în sinóde cu lucrurĭ de credinţă, nu represintă pe nimenĭ, ci se folosescŭ de dreptulŭ lorŭ dumnedeescŭ şi de puterea primită în sacramentulŭ hirotoniriĭ de a puté tracta despre atarĭ lucrurĭ, şi celŭ ce vre să fie membru alŭ bisericeĭ, este obligatŭ în consciinţă şi înaintea luĭ Dumnedeŭ a se supune decisiunilorŭ dogmatice aduse de eĭ. Se póte despre acésta convinge dlŭ Densuşanŭ din orĭ ce opŭ dogmaticŭ, fie catolicŭ, fie „ortodoxŭ“.

Şi din punctulŭ acesta de vedere sinódele Mitropolituluĭ Vancea dela 1872 şi 1882 suntŭ canonice, éră acusele dluĭ Densuşanŭ suntŭ anticanonice.

C. Nu puţine gândurĭ îĭ maĭ face dluĭ Densuşanŭ şi împrejurarea, că sinódele provinciale dela 1872 şi 1882 n'aŭ ţinutŭ şedinţe publice. Gândurile şi cu privire la lucrulŭ acesta îĭ provinŭ din necunoscinţa canónelorŭ bisericeĭ rĕsărituluĭ cu privire la sinóde. Dacă înainte de ce s'ar fi apucatŭ de scrisŭ, ar fi resfoitŭ puţinŭ dreptulŭ bisericescŭ rĕsăriténŭ, atuncĭ cu privire la lucrulŭ acesta ar fi aflatŭ următórele:

1. Că canónele lasă în voea Mitropolituluĭ, ca şedinţele să le ţină publice, saŭ avêndŭ causă suficientă, să le ţină secrete.

2. Că în rĕsăritŭ cele maĭ multe sinóde provinciale nu aŭ fostŭ publice, ci secrete. Se vede acésta şi din împrejurarea, că se ţineaŭ de comunŭ în edificiile laterale ale bisericelorŭ celorŭ marĭ numite grecesce cu terminŭ latinescŭ: *σεκρέτα* saŭ *σεκρῆτα*. Aşa de pildă sinodulŭ Constantinopolitanŭ dela 448 fu ţinutŭ: *ἐν τῷ σεκρέτῳ τοῦ ἐπισκο-*

1) „*Σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλως τὰ δόγματα.*“ *Συντ.* II. 50.

2) Dreptulŭ bisericescŭ pag. 313.

3) Statutulŭ organicŭ. Art. III.

πτίου = în localulŭ secretŭ alŭ catedraleĭ. Celŭ din Cartagena cuprinsŭ în Pravilă fu ţinutŭ *ἐν τῷ σεκρήτῳ τῆς ἐκκλησίας Ῥεστιτούτης*.

3. Laïcilorŭ maĭ distinşĭ şi călugărilorŭ nu li-se permitea decâtŭ fórte rarŭ şi din cause fórte grave a fi de faţă ca simpli spectatorĭ.

4. În cause grave canónele dispunŭ apriatŭ şi aspru, ca şedinţele să fie secrete. [4])

Nicĭ unŭ canonŭ orientalŭ nu a călcatŭ Mitropolitulŭ Vancea nicĭ cu modulŭ ţineriĭ şedinţelorŭ, ci a purcesŭ conformŭ dreptuluĭ, ce i-lŭ daŭ canónele.

Ţinêndu-se şedinţele sinoduluĭ secrete, a fostŭ lucru firescŭ, ca toţĭ membriĭ presenţĭ să promită discreţiunea cuvenită, că până la timpulŭ sĕŭ nu vorŭ descoperi cele pertractate în sinodŭ. Şi aŭ membriĭ altorŭ corporaţiunĭ, carĭ nu ţinŭ şedinţe publice, nu suntŭ obligaţĭ a face o atare promisiune? Dlŭ Densuşanŭ însă spune unŭ neadevĕrŭ, cândŭ ḑice, că membriĭ sinódelorŭ dela 1872 şi 1882 aŭ trebitŭ să depună *j u r ă m î n t ŭ*, că nu vorŭ descoperi cele pertractate in sinodŭ. Căci în acele sinóde nu va afla nicăirĭ nicĭ unŭ cuvîntŭ despre unŭ atare *j u r ă m î n t ŭ*, ci numaĭ despre o *p r o m i s i u n e* de a nu descoperi nimica, până ce nu vorŭ fi publicate decisiunile pe calea sa. Între *p r o m i s i u n e* şi *j u r ă m î n t ŭ* va concede şi dlŭ Densuşanŭ, că e totuşĭ mare deosĕbire. Şi apoi şi promisiunea acésta n'a fostŭ făcută cu scopulŭ,

[4]) Can. 5. Laodicea şi Şaguna Dreptulŭ bisericescŭ pag. 392.

ca credincioşiĭ să nu afle nimica despre decisiunile sinódelorŭ acestora nicĭ cândŭ, căcĭ pentru credincioşĭ fură ţinute. Ci a fostŭ făcută promisiunea cu scopulŭ, ca nicĭ unŭ membru alŭ sinoduluĭ să nu-şĭ aróge şie-şĭ dreptulŭ de publicarea decisiunilorŭ, căcĭ acelea aveaŭ să fie publicate la timpulŭ sĕŭ, cum s'aŭ şi publicatŭ. O atare promisiune trebuia să facă membriĭ sinódelorŭ în rĕsăritŭ, de câte orĭ şedinţele nu eraŭ publice. Intenţiunĭ meschine din procedura acésta canonică a Mitropolituluĭ Vancea nu póte deduce, decâtŭ dlŭ Densuşanŭ, care în închipuirea sa şĭ-a formatŭ o biserică, unŭ dreptŭ bisericescŭ şi o istorie bisericéscă, carĭ n'aŭ esistatŭ nicĭ cândŭ.

D. Tóte legile buneĭ cuveninţe, totŭ respectulŭ cuvenitŭ persónelorŭ şi caracterelorŭ îlŭ calcă dlu Densuşanŭ în picióre, cândŭ susţine, că la sinódele provinciale din 1872 şi 1882 fură chemate persóne de acelea, despre carĭ se scia sigurŭ, *„că nu vorŭ face nicĭ o opusĕţiune decisiunilorŭ sinodalĭ“*. Dacă n'amŭ fi cetitŭ cu ochiĭ propriĭ, amŭ fi statŭ pe cugetŭ, să credemŭ saŭ nu, că dlŭ Densuşanŭ a pututŭ scrie aşa ceva. Prin acésta aruncă dlŭ Densuşanŭ acusa de servilismŭ şi lipsă de caractĕrŭ firmŭ în faţa celorŭ maĭ venerandĭ bărbaţĭ din cele 4 diecese. Ca cetitoriĭ noştri să-şĭ pótă face idee, că asupra cuĭ a ridicatŭ dlŭ Densuşanŭ acusa acésta ordinară, vomŭ enumera numaĭ pe câţiva din bărbaţiĭ aceştia batjocoriţĭ de dlŭ Densuşanŭ. Astfelŭ aŭ fostŭ de faţă la pertractările sinódelorŭ şi aŭ subscrisŭ actele: Timoteŭ

Ciparil, Constantinŭ Papfalvi, Ioanŭ Fekete, Elia Vlasa, Ioanŭ M. Moldovanŭ, canonicĭ mitropolitanĭ, Ioanŭ Antonelli la celŭ dintâiŭ ca vicariŭ alŭ Făgăraşuluĭ, Ioanŭ Anderco, Prepositŭ de Gherla, Ştefanŭ Moldovanŭ Prepositŭ de Lugoşŭ, Teodorŭ Kőváry Prepositŭ de Orade, Alimpiŭ Barboloviciŭ vicariulŭ Silvanieĭ, Gregoriŭ Moĭsilŭ vicariulŭ dela Năsĕudŭ şi alţiĭ. Judece cetitoriĭ, fost'aŭ aceştia bărbaţĭ aşa timiḑĭ, câtŭ să nu cuteze a face nicĭ o opusĕţiune decisiunilorŭ sinódelorŭ, dacă în adevĕrŭ acelea ar fi fostŭ anticanonice?

Necuviinţa şi lipsa de respectulŭ persónelorŭ însă o duce dlŭ Densuşanŭ până la estremŭ, cândŭ fără a se puté basa absolutŭ pe nimica susţine, că Mitropolitulŭ Vancea *„constrînse pe aceĭ bărbaţĭ să voteze în contra voinţeĭ lorŭ dogmă şi decrete"*. Judece publiculŭ cetitoriŭ, óre bărbaţiĭ maĭ susŭ amintiţĭ aŭ fostŭ nisce caractere aşa slabe, cum le descrie dlŭ Densuşanŭ?

La alte popórĕ unŭ omŭ necunoscutŭ părţiĭ covîrşitóre a publiculuĭ cetitoriŭ ca dlŭ Densuşanŭ n'ar cuteza a ataca în foĭ publice persóne aşa distinse, şi dacă ar face-o, ar stirni numaĭ rîsŭ. Singurŭ la noĭ e posibilŭ aşa ceva şi încă în o fóe, care óre cândŭ avea trecere mare.

Dacă însă dlŭ Densuşanŭ, voindŭ a trece de scriitoriŭ seriosŭ, s'ar fi informatŭ maĭ întâiŭ, cum se cuvine, atuncĭ ar fi aflatŭ, că bărbaţiĭ aceia aŭ fostŭ chemaţĭ la sinodŭ în înţelesulŭ canónelorŭ după unŭ principiŭ din cele maĭ practice şi maĭ demne. Canó-

nele rĕsăritene, precum amŭ vĕḑutŭ, lasă Mitropolituluĭ dreptulŭ de a chema la sinodŭ şi preoţĭ distinşĭ ca consultorĭ. Mitropolitulŭ Vancea însă nu s'a folositŭ de dreptulŭ acesta alŭ sĕŭ decâtŭ numaĭ în archidiecesă. În diecesele sufragane a lăsatŭ, ca Episcopiĭ să cheme pe preoţiĭ distinşĭ, pe carĭ vorŭ voi. Şi acum cine aŭ fostŭ chemaţĭ? Maĭ întâiŭ tóte patru Capitulele, carĭ au ţinutŭ şedinţe electorale, şi în acele şi-aŭ alesŭ representanţĭ, şi anume Capitululŭ Mitropolitanŭ treĭ, éră cele episcopescĭ câte doĭ. Protocólele şedinţelorŭ acestora electorale a Capituluĭ din Blaşiŭ le póte vedé orĭ cândŭ dlŭ Densuşanŭ în archivulŭ capitulariŭ. După aceea fură chemaţĭ bărbaţiĭ din oficiile cele maĭ însemnate din cele 4 diecese, carĭ suntŭ Vicariĭ foraneĭ, apoĭ Protopopiĭ ceĭ maĭ inteligenţĭ şi maĭ activĭ, şi în urmă profesoriĭ şi alţĭ bărbaţĭ specialiştĭ. Toţĭ aceştia la olaltă cu Episcopiĭ şi Mitropolitulŭ formézá o corporaţiune aşa *venerandă*, câtŭ a presupune în ea ignoranţă, rea voinţă saŭ lipsă de firmitate de caractĕrŭ, cum presupune dlŭ Densuşanŭ, este o cutezare aşa mare, câtŭ lăsămŭ să o caracteriseze publiculŭ cetitoriŭ. Este venerandă o atare corporaţiune, fiindŭ că a fostŭ compusă pe basa sfintelorŭ canóne, a cărorŭ înţelepciune întrece totŭ ce e omenescŭ în lume. Alegerĭ agitate saŭ turburate din partea masselorŭ nicĭ cândŭ nu suntŭ în stare a produce o corporaţiune aşa venerandă. Căcĭ şi dlŭ Densuşanŭ va sci, la ce resultate sinistre de necreḑutŭ ajungŭ de multe orĭ alegerile. Pe membriĭ sinódelorŭ provinciale

însă î-aŭ alesŭ pe vécurĭ înainte sfintele canóne făcute de bărbaţĭ sfinţĭ, defecaţĭ şi încărunţiţĭ în trepadările din lume.

Dacă cineva, ceea ce nu credemŭ, s'ar maĭ îndoi de superficialitatea legendară, cu carea dlŭ Densuşanŭ tractéză cestiunile bisericescĭ şi în specialŭ sinódele provinciale dela 1872 şi 1882 în „cercetările sale", atuncĭ să cetéscă cuvintele următóre ale dînsuluĭ: *„Însă conclusele aceste din 1872 şi 1882 nu ajunseră la cunoscinţa poporuluĭ şi a părţiĭ celeĭ marĭ din clerŭ nicĭ chiar la anulŭ 1884, şi şi maĭ departe fură ţinute ca unŭ secretŭ religiosŭ."* Va să dică, dlŭ Densuşanŭ susţine, că nicĭ chiarŭ la 1884 şi chiarŭ şi după 1884 afară de participanţiĭ la sinódele provinciale nu avea nimenĭ cunoscinţă de decretele aduse în ele.

Dacă acum dlŭ Densuşanŭ a avutŭ voinţă bună, cândŭ a scrisŭ babilonulŭ acela de falsităţĭ istorice, juridice şi dogmatice numitŭ „cercetărĭ", atuncĭ maĭ întâiŭ s'ar fi informatŭ, cum trebue să se informeze orĭ ce omŭ seriosŭ, cândŭ vre să scrie ceva. Informându-se ar fi aflatŭ fórte uşorŭ următórele:

1. „Conclusele" sinoduluĭ provincialŭ întâiŭ nu fură publicate numaĭ în sinodulŭ provincialŭ dela 1882, ci în archidiecesă fură publicate în sinodulŭ archidiecesanŭ din Octobre 1882; în diecesa Oradeĭ-marĭ în sinodulŭ diecesanŭ dela 7—12 Nov. 1882, în a căruĭ decrete tipărite în Orade la 1883 la pag. 39 se cetescŭ următórele: *„În sesiunea publică a dóua a sinoduluĭ diecesanŭ în diua de 8 Nov. publicându-se decretele conciliuluĭ provincialŭ ţinutŭ în Blaşiŭ la anulŭ 1872, dela diua memorată întră în vigóre,"* éră maĭ la vale: *„Decretele conciliuluĭ provincialŭ din 1872 împărţindu-se pentru fiesce care parochie."*

În diecesa de Gherla fură publicate în sinodulŭ diecesanŭ ţinutŭ dela 12—14 Nov. 1882, éră în diecesa de Lugoşiŭ în sinodulŭ diecesanŭ ţinutŭ dela 12—19 Nov. 1882.

2. „Conclusele" sinoduluĭ provincialŭ alŭ II-lea fură publicate în conferinţa episcopéscă ţinută în Blaşiŭ la 15 Nov. 1885 şi apoĭ numaĭ decâtŭ prin circulare în tóte patru diecesele.

3. „Conclusele" amîndororŭ sinódelorŭ se află apróре în fiesce care parochie din cele 4 diecese, şi în specialŭ a celuĭ dintâiŭ încă dela anulŭ 1882, cândŭ fură publicate în sinódele diecesane din tóte patru diecesele, a celuĭ de alŭ doilea încă dela 1885, cândŭ asemenea în tóte 4 diecesele fură publicate prin cerculare, despre ce fórte uşorŭ se póte convinge dlŭ Densuşanŭ.

4. Dela publicare în sinódele diecesane din 1882 şi în 1885 prin circulare clerulŭ din tóte 4 diecesele folosesce decretele amîndororŭ sinódelorŭ provinciale în tóte afacerile bisericescĭ, şi în causele procesuale se face în continuŭ provocare la ele, despre ce dlŭ Densuşanŭ uşorŭ îşĭ putea câştiga informaţiune, dacă voia să afle adevĕrulŭ şi să nu scrie falsităţĭ.

Ca cetitoriĭ nostri să se convingă încă şi maĭ bine de legendara superficialitate a dluĭ Densuşanŭ, să maĭ cetéscă şi cuvintele următóre ale dînsuluĭ: *„Abia la 1886 se ti-*

părîră actele ambelorŭ acestorŭ conciliĭ.“ Câtŭ de cu diligință s'a informatŭ dlŭ Densușanŭ despre lucrurile aceste, se póte vedé de acolo, că actele conciliuluĭ întâiŭ fură tipărite în Blașiŭ la 1882, éră a celuĭ de alŭ doilea totŭ în Blașiŭ la 1885, éră la anulŭ 1886 se ivi lipsa să se tipăréscă în Blașiŭ edițiunea a dóua a decretelorŭ ambelorŭ conciliĭ. Superficialitatea dluĭ Densușanŭ îșĭ ajunge culmea, cândŭ susține, că *„decretele conciliilorŭ abia la 1886 se tipărîră“*, și apoĭ în notă spune, că: *„ele pórtă pe fața întâiŭ însemnarea de edițiunea a II-a. Noĭ însă n'amŭ vědutŭ până astădĭ edițiunea I.“* Cine e însă de vină, că dlŭ Densușanŭ *„n'a vědutŭ până astădĭ edițiunea I“?* De sigurŭ numaĭ negligința dînsuluĭ. Dacă pe edițiunea dela 1886 era scrisŭ *„edițiunea a II-a“*, atuncĭ dela sine urméză, că edițiunea I s'a tipăritŭ probabilŭ înainte de 1886, și atuncĭ numaĭ o tractare superficială ca a dînsuluĭ póte să dică, că *„abia la 1886 se tipărîră“*. Maĭ departe dice, că nu scie, unde fură tipărite, în Blașiŭ saŭ în Roma, deși fața întâie cuprinde apriatŭ loculŭ și timpulŭ tipăririĭ în cuvintele: *Blașiŭ 1886.* Altŭ omŭ maĭ seriosŭ ar fi disŭ numaĭ, că nu scie, în ce tipografie fură tipărite, éră nu că nu scie în ce locŭ, după ce vede pe ele: *Blașiŭ 1886.*

Totŭ așa de bine informatŭ este dlŭ Densușanŭ și cândŭ dice, că *„decretele fură ținute și până la 1884 și după 1884 ca unŭ secretŭ religiosŭ“*, și *„nicĭ diarele nóstre naționale nicĭ literațiĭ românĭ nu avură nicĭ o cunoscință despre decisiunile acestorŭ sinóde până în tómna*

anuluĭ 1892, cândŭ pentru prima óră fură descoperite publiculuĭ prin „Gazeta Transilvanieĭ““.

Că *„diarele nóstre naționale și literațiĭ românĭ“*, de bună samă numaĭ ceĭ ce scriŭ ca dînsulŭ fără nicĭ o informațiune totŭ de rostŭ, avut'aŭ saŭ nu cunoscință despre ele înainte de *„tómna anuluĭ 1892“*, este tréba lorŭ. Noĭ dicemŭ, că aŭ pututŭ să aĭbă, dacă aŭ voitŭ numaĭ, căcĭ nicĭ cândŭ *„nu fură ținute ca unŭ secretŭ religiosŭ“*. Căcĭ maĭ întâiŭ *„Fóea bisericéscă“* din Blașiŭ în numěrulŭ sěŭ dela 25 Ian. 1883 a scrisŭ unŭ articulŭ despre ele, îndată ce fură tipărite. După aceea maĭ de multe orĭ fură amintite și se făcu provocare la ele în amîndóuě periódele de esistință a acesteĭ foĭ cu mulțĭ anĭ înainte de *„tómna anuluĭ 1892“*. Maĭ departe în fóea „Unirea“ din Blașiŭ dela începutŭ maĭ de multe orĭ s'a făcutŭ provocare la ele, și așa orĭ cine putea afla de esistința lorŭ înainte nu numaĭ de *„tómna anuluĭ 1892“*, ci și înainte de vara, primăvara si ĭarna aceluĭ anŭ, și a maĭ multora, fără a avé nicĭ cea maĭ mică lipsă de descoperirea „Gazeteĭ Transilvanieĭ“ *„în tómna anuluĭ 1892“*. *„Dacă diarele naționale“* și *„literațiĭ românĭ“*, érășĭ numaĭ carĭ scriŭ de rostŭ ca dlŭ Densușanŭ, n'aŭ avutŭ cunoscință de ele, aŭ să-șĭ imputeze numaĭ lorŭ, ca și dlŭ Densușanŭ, care n'a avutŭ cunoscință despre ele, fiindŭ că n'a cercatŭ, cum n'a cercatŭ și nu s'a informatŭ despre nicĭ unŭ lucru, de care a scrisŭ în „cercetările“ sale. Dacă voia să cerce, atuncĭ nu avea lipsă să umble multŭ, căcĭ la dînsulŭ în casă pe odihnă putea să

afle, că decretele sinodului provincialŭ întâiŭ fură edate încă la 1882, va să dică cu 10 anĭ înainte de „*tómna anuluĭ 1892*“. Fiindŭ că în cercetările sale se provócă la Nilles, aşa se vede, că-lŭ are, şi de aceea nu avea lipsă, decâtŭ să deschidă tomulŭ alŭ II-lea, şi acolo la pag. 695 ar fi aflatŭ, că actele conciliuluĭ provincialŭ întâiŭ fură publicate saŭ edate încă în 1882. Dacă însă dlŭ Densuşanŭ nu caută nimicŭ, ci scrie totŭ de rostŭ, atuncĭ de bună samă că nu póte afla, éră de aci ar urma în modŭ firescŭ, ca să nu scrie nimica, éră nu să umble inculpândŭ ómenĭ nevinovaţĭ pentru ignoranţa şi comoditatea dînsuluĭ, şi să vorbéscă în numele „*literaţilorŭ românĭ*“, carĭ nu l'aŭ împuternicitŭ.

„*Literaţilorŭ românĭ*“, de bună samă nu tuturorŭ, ci numaĭ celorŭ ce scriŭ de rostŭ ca dînsulŭ, le dă unŭ testimoniŭ fórte slabŭ, cândŭ dice, că nu le-aŭ cunoscutŭ până în „*tómna anuluĭ 1892*“. Căcĭ literaţĭ străinĭ, carĭ se interesézá de atarĭ lucrurĭ, şi nu scriŭ de rostŭ, le-aŭ cunoscutŭ cu mulţĭ anĭ înainte de 1892. Aşa „Zeitschrift für kath. Theologie“ din Innsbruck le-a recensatŭ încă în 1883 pag. 187. Asemenea iuristulŭ laĭcŭ Vehring, de presente profesorŭ în Praga, le-a reprodusŭ în „Archiv für Kirchenrecht“, îndată după ce aŭ apărutŭ. Roskoványi eruditulŭ episcopŭ dela Nyitra le-a tractatŭ în scrierile sale multŭ înainte de 1892, ba le-aŭ cerutŭ spre folosinţă Mitropolitulŭ din Lemberg numaĭ decâtŭ după ce aŭ apărutŭ, şi chiarŭ şi episcopĭ gr. cat. din Mesopotamia le-aŭ cerutŭ îndată după ce

fură edate la 1882 şi 1885. Dacă literaţĭ străinĭ de prin Innsbruck şi Praga, Nyitra, Lemberg şi chiarŭ şi Mesopotamia aŭ aflatŭ despre ele, îndată ce aŭ apărutŭ, pe cândŭ dlŭ Densuşanŭ nu, cine e de vină? De sigurŭ numaĭ dlŭ Densuşanŭ, care a şedutŭ, până ce alţiĭ aŭ cercetatŭ. Spună acum dînsulŭ, óre nu e o adevĕrată abnegaţiune a maĭ sta cu dînsulŭ de vorbă?

Că n'aŭ sciutŭ nimica despre decretele acele „foĭ naţionale“ ca „Gazeta Transilvanieĭ“, se miră numaĭ acela, care nu scie, cum desconsideră fóea acésta publiculŭ cetitoriŭ scriindŭ seriĭ lungĭ de articulĭ despre biserica unită fără de a cerca să-şĭ câştige maĭ întâiŭ nicĭ cele maĭ elementare cunoscinţe despre istoria şi dreptulŭ bisericescŭ. Şi dacă „Unirea“ voesce să o aducă la ordine, atuncĭ se face focŭ şi pară asupra doctorilorŭ în teologie. Şi pentru ce? Pentru că aceştia urmândŭ naţiunilorŭ culte şi avêndŭ cunoscinţe temeĭnice nu voescŭ să dea credĕmîntŭ tuturorŭ falsităţilorŭ istorice şi iuridice de prin „Gazeta“ şi de pe airea, cu carĭ a îmbetatŭ publiculŭ de o grămadă de anĭ, cum umblă acum să-lŭ îmbete şi dlŭ Densuşanŭ, care n'are nicĭ atâta respectŭ de publicŭ, câtŭ maĭ înainte de ce ar scrie, barĕm cărţile, ce le are în mână, să le cetéscă cum se cuvine, şi nu numaĭ ca în batjocură, cum s'aŭ putută convinge cetitoriĭ deja până acum.

Ca să se convingă cetitoriĭ şi maĭ deplinŭ de acésta, ne maĭ provocămŭ numaĭ la cuvintele dluĭ Densuşanŭ, că în sinódele dela 1872 şi 1882 pe lângă episcopĭ aŭ maĭ fostŭ

și 20—21 de persóne, însă „fără *cura animarum*". Acésta se încumetă dlŭ Densușanŭ a o dice avêndŭ în mână decretele ambelorŭ conciliĭ subscrise de toțĭ membriĭ, între carĭ: Ioanŭ Antonelli, atuncĭ parochŭ în Făgărașŭ, Petru Popŭ parochŭ în Hațegŭ, Demetriŭ Coroĭanŭ parochŭ în Șimleŭ, Gregoriŭ Moĭsilŭ parochŭ în Năsĕudŭ, Mihailŭ Pavelŭ parochŭ în Slatina, Gavrilŭ Popŭ parochŭ în Clușiŭ, Basiliŭ Iuțu parochŭ în Vadŭ, Alesandru Micu parochŭ în Făgărașŭ, Beniaminŭ Densușanŭ (fratele dluĭ N. Densușanŭ) parochŭ în Hațegŭ, Alimpiŭ Barboloviciŭ parochŭ în Șimleŭ, Mihailŭ Kökényesdi parochŭ în Bârsana, Alimpiŭ Blășianŭ parochŭ alŭ Blașiuluĭ, Georgiŭ Marchișŭ parochŭ în Careiĭ marĭ, totŭ bărbațĭ din „*cura animarum*".

Spună acum cetitoriĭ, nu dlŭ Densușanŭ, óre nu este unŭ adevĕratŭ sacrificiŭ a maĭ sta cu dînsulŭ de vorbă?

Tóte marginile le trece însă dlŭ Densușanŭ, cândŭ, deși în o sentință lungă și fórte rea din punctŭ de vedere stilisticŭ, susține, că articululŭ despre credință din sinodulŭ provincialŭ dela 1872 „*e o compilațiune prejudiciósă din scrierile celorŭ maĭ celebri Iesuițĭ, și o motivare sofistică a uneĭ mulțimĭ de cestiunĭ dogmatice și administrative*", sub carĭ înțelege decretele conciliuluĭ cuprinse în articuliĭ următorĭ după celŭ despre credință.

Nu scimŭ, ce să dicemŭ, perfidia saŭ negligința dluĭ Densușanŭ ajunge acĭ la estremŭ. Una din dóuĕ însă de bună samă. Căcĭ dacă dlŭ Densușanŭ a cetitŭ decretele acele și numaĭ în fugă mare, a putută observa, că

motivarea cestiunilorŭ dogmatice și administrative din ele e cuprinsă în note aședate în partea din josŭ a pagineĭ. Nicĭ unŭ opŭ de alŭ vre-unuĭ Iesuitŭ celebru acolo nu s'a citatŭ, ci cu fórte puține escepțiunĭ, pe lângă s. Scriptură, totŭ canóne din Pravilă și Pidalionŭ, canónele sinódelorŭ nóstre românescĭ, cărțile nóstre rituale, autorĭ de aĭ nostri românĭ, și maĭ fără escepțiune Sfințĭ Părințĭ orientalĭ.

Ca perfidia saŭ negligința dluĭ Densușanŭ să se vadă până la evidință, premitemŭ, că în Pravilă și în Pidalionŭ se cuprindŭ canónele Apostolilorŭ, a sinódelorŭ ecumenice I și II dela Nicea, dela Constantinopolŭ I și III, dela Efesŭ și Calcedonŭ, apoĭ sinódele topice dela Sardica, Antiochia, Laodicea, Cartagena, Ancira, Neocesarea, Gangra și Trullanulŭ, după aceea canónele unorŭ SS. Părințĭ ca S. Vasiliŭ, Nichită Mitropolitulŭ Heracleĭ, Timoteŭ Patriarchulŭ Alexandrieĭ, Nicolaŭ alŭ Constantinopoluluĭ, Dionisiŭ Alexandrinulŭ, Gregoriiĭ din Neocesarea, din Nissa și Nazianzŭ, S. Atanasiŭ, Timoteŭ, Teofilŭ și Cirilŭ Patriarchiĭ Alexandrieĭ, Ioanŭ Postelniculŭ Patriarchulŭ Constantinopoluluĭ și alțiĭ. Acum din canónele aceste din Pidalionŭ și Pravilă suntŭ aduse în note ca motive a decretelorŭ din cestiune: sinodulŭ I dela Nicea de 20 de orĭ, sinodulŭ II Niceanŭ de 16 orĭ, sinodulŭ Constantinopolitanŭ I de 2 orĭ, sinodulŭ dela Calcedonŭ de 6 orĭ, sinodulŭ alŭ IV-lea ecumenicŭ de 19 orĭ, sinodulŭ alŭ VI-lea de 45 de orĭ, sinodulŭ dela Sardica de 10 orĭ, Canónele Apostolilorŭ de 61 de orĭ, sinodulŭ

dela Antiochia de 38 de orĭ, sinodulŭ dela Laodicea de 22 de orĭ, sinodulŭ dela Cartagena de 30 de orĭ, sinodulŭ dela Ancira de 7 orĭ, sinodulŭ dela Neocesarea de 10 orĭ, sinodulŭ Trullanŭ odată, sinodulŭ dela Gangra de 6 orĭ. După aceea se baséză decretele pe următoriĭ Sfinţĭ Părinţĭ orientalĭ éră̦şĭ indicaţĭ în note: Anastasiŭ Sinaitulŭ, S. Atanasiŭ, S. Ioanŭ Damascenulŭ, S. Saba, S. Cirilŭ Alexandrinulŭ, S. Gregoriŭ Nazianzenulŭ, Timoteŭ Alexandrinulŭ, S. Ioanŭ Gură-de-aurŭ, S. Ignaţiŭ, S. Teofilŭ, S. Basiliŭ Marele, Ioanŭ Postelniculŭ, Dionisiŭ Areopagitulŭ, S. Iustinŭ Martirulŭ, Cirilŭ din Ierusalimŭ, S. Niceforŭ Patriarchulŭ Constantinopoluluĭ. S. Petru Alexandrinulŭ, istoriciĭ orientalĭ Socrate şi Eusebiŭ. Dintre Părinţiĭ apusenĭ se face provocare odată la S. Augustinŭ, odată la S. Ambrosiŭ, odată la Papa Nicolaŭ, şi odată la S. Ciprianŭ, veneraţĭ şi în rĕsăritŭ. Maĭ departe se maĭ baséză decretele pe cărţile nóstre rituale éră̦şĭ indicate în note, şi anume pe: Archieraticonŭ, Euchologionŭ, Triodŭ şi Pentecostariŭ, pe istoriciĭ noştri Samuilŭ Clain şi Petru Maiorŭ, pe sinódele bisericeĭ nóstre unite românescĭ ţinute la 1700, 1725, 1821 şi 1833, pe eruditulŭ canonistŭ şi episcopŭ românescŭ Pap-Szilágyi, citatŭ odată, şi pe ritualistulŭ orientalŭ Goar. La dreptulŭ apusanŭ se face numaĭ de 4 orĭ provocare, şi şi atuncĭ în lucrurĭ de acele, carĭ suntŭ la noĭ de multŭ introduse, cum este de pildă instituţiunea Vicariuluĭ capitulariŭ la pag. 42.

Lăsămŭ acum să judece cetitoriĭ, că óre perfidia saŭ negliginţa dluĭ Densuşanŭ ajunge la culme, cândŭ dice, că din *„operele celorŭ maĭ celebri Iesuiţĭ“* suntŭ motivate decretele conciliilorŭ provinciale ţinute sub Vancea.

După atâtea falsităţĭ, ce le-amŭ constatatŭ până acum, nu e mirare, că dlŭ Densuşanŭ numesce conciliile acestea *„hetorodoxe“*, va să dică conciliĭ, carĭ profesândŭ credinţa bisericeĭ catolice, prin aceea aŭ profesatŭ o credinţă diversă de credinţa de până atuncĭ a bisericeĭ românescĭ unite. Căcĭ dlŭ Densuşanŭ la începutulŭ „cercetărilorŭ“ sale a enunţatŭ, că Mitropolitulŭ Atanasiŭ cu sinodulŭ dela 1698 nu a primitŭ cu ocasiunea uniriĭ *„nicĭ o dogmă catolică“*, şi că n'a schimbatŭ nimicŭ în credinţa şi religiunea de până atuncĭ a Românilorŭ, ci a încheiatŭ numaĭ „alianţa“ aceea, pe carea însu-şĭ dlŭ Densuşanŭ nu o scie, că ce e. Sinódele provinciale dela 1872 şi 1882 însă profesândŭ dogmele catolice aŭ schimbatŭ credinţa şi religiunea bisericeĭ românescĭ unite, pe care nu o schimbase Mitropolitulŭ Atanasiŭ, şi pentru aceea dlŭ Densuşanŭ pronunţă ca unŭ Patriarchŭ asupra lorŭ verdictulŭ de: *„heterodoxe“*.

Acum spre a dovedi, că Mitropolitulŭ Atanasiŭ *a schimbatŭ religiunea românilorŭ uniţĭ* încă cu ocasiunea unirii, aşa încâtŭ sinódele dela 1872 şi 1882 în privinţa religionii aŭ călcatŭ numaĭ pe urmele luĭ, n'avemŭ lipsă să eşimŭ nicĭ unŭ paşŭ din casa proprie a dluĭ Densuşanŭ. Dînsulŭ la 1884 a scrisŭ unŭ opŭ întitulatŭ *„Revo-*

luțiunea luĭ Horia", plinŭ și acesta ca și „cercetările" de deducțiunĭ false și asertiunĭ esagerate și maĭ multŭ poetice decâtŭ istorice. În opulŭ acesta la pag. 4 ḑice însu-șĭ dlŭ Densușanŭ, că Mitropolitulŭ Atanasiŭ prin unire cu biserica Romeĭ, *prin schimbarea chiarŭ a religuniĭ* a voitŭ a libera pe Românĭ. Care dlŭ Densușanŭ are dară dreptŭ? Celŭ dela 1893, care susține, că Mitropolitulŭ Atanasiŭ prin unire „n'a *schimbatŭ religiunea strămoșescă*", orĭ celŭ dela 1884, care susține, că „a *schimbat'o*" „spre a libera pe Românĭ"? Dacă însă încă Mitropolitulŭ Atanasiŭ a *„schimbatŭ religiunea Românilorŭ uniţĭ."* după dlŭ Densușanŭ și încă cu a bisericeĭ Romeĭ, atuncĭ cum se póte, că totŭ după dlŭ Densușanŭ sinódele Mitropolituluĭ Vancea suntŭ *„heterodoxe"*, cu tóte că și ele totŭ religiunea schimbată de Mitropolitulŭ Atanasiŭ o aŭ profesatŭ?

Dacă dlŭ Densușanŭ a fostŭ așa de comodŭ, câtŭ nu a studiatŭ nicĭ o scriere străină, cu carĭ s'a folositŭ în *„cercetările"* sale, ar fi fostŭ totușĭ cuviinciosŭ, să-șĭ studieze barĕm scrierile sale propriĭ.

Maĭ departe nu e mirare, că dlŭ Densușanŭ ajunge la concluziunea, că decretele sinódelorŭ dela 1872 și 1882 *„suntŭ și rĕmânŭ nule și fără valóre pentru toţĭ seculiĭ"*, fiindŭ că *„nicĭ unŭ sinodŭ nu este în dreptŭ să schimbe religiunea poporuluĭ românŭ"*.

Amŭ vĕḑutŭ deja, ce valóre aŭ cuvintele dluĭ Densușanŭ despre *„schimbarea religiuniĭ"* în sinódele provinciale dela

1872 și 1882. Maĭ adaugemŭ pe scurtŭ numaĭ următórele.

Pe basa manifestuluĭ dela 1698, cu care dlŭ Densușanŭ ar cerca să schimbe și poliĭ pămîntuluĭ, numaĭ să se facă nemuritoriŭ, Româniĭ uniţĭ aŭ fostŭ, suntŭ și vorŭ fi *„mădularĭ aĭ sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ"*. Ca atarĭ suntŭ datorĭ a respecta tóte instituțiunile acesteĭ *„sfinte bisericĭ"*, precum dlŭ Densușanŭ, dacă cumva e cetățanŭ alŭ RomânieĬ, este datoriŭ a respecta tóte instituțiunile acestuĭ regatŭ. O atare instituțiune a *„sfinteĭ catolicescĭ bisericĭ a Romeĭ"* suntŭ și sinódele provinciale. De aceea toţĭ Româniĭ uniţĭ suntŭ datorĭ cu fiéscă supunere față cu decretele sinódelorŭ provincieĭ nóstre mitropolitane ţinute la 1872 și 1882. Si celŭ ce orĭ din ce motive nu voesce să li-se supună, acela încétă a maĭ fi membru alŭ bisericeĭ românescĭ unite, de ar fi orĭ și cine.

Încă câteva cuvinte cu privire la abusulŭ, ce-lŭ comite dlŭ Densușanŭ cu espresiunea *„lege saŭ religiune strămoșéscă"*. Omenĭ fără cultură, catolicĭ, „ortodoxĭ", calvinĭ și alțiĭ, nu se prea îndatinéză a-șĭ părăsi religiunea și a trece la alta. Motivulŭ, ce-lŭ aducŭ, este de comunŭ, că nu voescŭ să-șĭ părăséscă *„legea strămoșéscă"*. Pentru ce însă? Pentru că dóră suntŭ convinșĭ din argumente solide, că *„legea strămoșéscă"* e adevĕrată? Nicĭ decum! Ci pentru că neînțelegêndŭ nimica din nicĭ o lege, n'aŭ nicĭ unŭ motivŭ de a se lega de una maĭ tare ca de alta, decâtŭ că una e *„lege strămoșéscă"* și altele nu. Și apoĭ respectulŭ

acesta faţă cu *„strămoşiĭ“*, dară numaĭ acesta, şi nicĭ o altă convicţiune basată, îĭ face şi pe eĭ, să se lege de *„legea strămoşéscă“* şi nu de altele. Sub „lege“ însă înţelegŭ numaĭ formele din afară ale religiunii.

Totŭ aşa stă lucrulŭ şi cu popórĕle fără cultură. Tótă religiositatea lorŭ se reduce la nisce forme góle şi usanţe fără a fi înţelese de poporŭ. Poporulŭ se légă însă de ele, dară numaĭ fiindŭ că suntŭ *„strămoşescĭ“*, căcĭ altŭ motivŭ nu póte aduce. La atarĭ popórĕ biserica de comunŭ nu funcţionéză ca unŭ organismŭ deplinŭ desvoltatŭ străbătêndŭ viaţa religiósă a poporuluĭ în tóte manifestările eĭ, aşa câtŭ fiesce care membru alŭ bisericeĭ să aibă consciinţă despre admirabilulŭ organismŭ alŭ bisericeĭ, să se simţéscă ca o parte integrală alŭ luĭ, şi chiar prin aceea să fie legatŭ de biserică, de credinţa şi de instituţiunile eĭ din adevĕrată convicţiune intimă despre adevĕrulŭ eĭ înălţatŭ preste orĭ ce îndoele şi scrupulĭ, éră nu pe basa conservativismuluĭ mecanicŭ alŭ *„legiĭ strămoşescĭ“* nedemnŭ de unŭ poporŭ cultŭ.

Idealulŭ cultureĭ adevĕrate creştine însă este, ca fiesce care membru alŭ bisericeĭ să fie astfelŭ instruitŭ, câtŭ să-şĭ ţină religiunea sa de adevĕrată, nu pentru că e *„strămoşéscă“*, ci pentru că prin argumente solide şi basate, pe carĭ le cunósce fórte bine, este intimŭ convinsŭ despre adevĕrulŭ eĭ. Aşa aŭ fostŭ creştiniĭ ceĭ dintâiŭ, carĭ câştigându-şĭ o atare convicţiune despre adevĕrulŭ creştinismuluĭ, nu s'aŭ maĭ legatŭ de

„legea strămoşéscă“ păgână. Şi o atare convicţiune religiósă are poporulŭ astădĭ în ţĕrile culte.

Numaĭ cândŭ la unŭ poporŭ fiesce care membru alŭ bisericeĭ are cultura acésta religiósă, funcţionéză şi biserica regulatŭ în mijloculŭ luĭ. Idea şi noţiunea despre biserică, despre credinţa şi instituţiunile eĭ o aŭ atuncĭ toţĭ membriĭ, şi încă corectă. Şi dacă este ceva diverginţă între eĭ, aceea nu alteréză esenţa bisericeĭ, ci se învîrte totdeuna numaĭ în jurulŭ unorŭ cestiunĭ secundare şi momentane. Durere! noĭ în urma tristelorŭ împrejurărĭ, în carĭ ne-a adusŭ schisma grecéscă, n'amŭ pututŭ ridica poporulŭ nostru încă nicĭ barĕm aprópe de acestŭ gradŭ de cultură. Cu ajutoriulŭ luĭ Dumnedeŭ vomŭ ajunge totuşĭ óre-cândŭ şi acolo.

Dlŭ Densuşanŭ însă vorbindŭ atâta totŭ de *„legea strămoşéscă“*, ar voi să rĕmânemŭ totdeuna în statulŭ primitivŭ, propriŭ popórĕlorŭ neculte, de a nu avé nicĭ odată altă convicţiune religiósă, decâtŭ pe cea basată pe împrejurarea, că acésta saŭ aceea a fostŭ convicţiunea din *„legea strămoşéscă“*, şi de a nu vedé nicĭ odată biserica funcţionândŭ în mijloculŭ nostru aşa, cum trebue să funţioneze la unŭ poporŭ cultŭ. De aceea dînsulŭ nicĭ nu póte să înţelégă încercările sinódelorŭ dela 1872 şi 1882 de a întocmi şi organisa biserica nóstră astfelŭ, câtŭ membriĭ eĭ trăindŭ în mijloculŭ unuĭ organismŭ regulatŭ cu funcţionare armonică să-şĭ câştige o convicţiune basată, raţionabilă şi vrednică de unŭ poporŭ cultŭ, cumcă religiunea sa este şi

rĕmâne religiune adevĕrată, chiarŭ şi dacă n'ar fi fostŭ strămoşéscă. De aceea nu e mirare, că înaintea dînsuluĭ încercările acestea ale Mitropolituluĭ Vancea şi ale sinódelorŭ dela 1872 şi 1882, purcese din zelulŭ celŭ maĭ sfîntŭ, din consciinţa cea maĭ nemaculată şi din ĭubirea cea maĭ curată a poporuluĭ, le timbréză de *„încercărĭ de a strica legea strămoşéscă"*. Nu-şĭ aduce aminte, că curiosulŭ principiŭ cu *„legea strămoşéscă"* în consecinţele din urmă este absurdŭ. Căcĭ dacă totŭ *„strămoşiĭ"* aŭ să ne servéscă de îndreptariŭ în lucrurile de religiune, atuncĭ religiunea *„strămoşéscă"* proprie este păgânismulŭ, saŭ chiarŭ fetişismulŭ, căcĭ acesta a fostŭ religiunea „strămoşilorŭ" noştri celorŭ maĭ veneranḍĭ pentru anticitate. Şi apoĭ între istoriciĭ noştri, pe carĭ dlŭ Densuşanŭ ĭ-a resfoitŭ aşa de multŭ, uşorŭ va da de Bărnuţŭ, care era de părere, că Românii să se facă păgânĭ, căcĭ păgânismulŭ este *„religiunea strămoşéscă"* a nóstră.

Împrejurarea aceea tristă, că idea vagă şi confusă a *„legiĭ strămoşescĭ"* din lipsa cultureĭ a jucatŭ în viaţa nóstră bisericéscă până acum prea mare rolă, fără ca cuprinsulŭ eĭ precisatŭ şi determinatŭ să fie străbătutŭ vre-odată în consciinţa publică, şi fără ca publiculŭ mare să aĭbă cunoscinţa temeĭnică a *„legiĭ acesteia strămoşescĭ"*, precum şi cunoscinţă despre lipsa eĭ de desvoltare ca la popórĕle culte, trista acéstă împrejurare este causa, de suntŭ posibile nisce apariţiunĭ confuse şi cutezate ca „cercetările" dluĭ Densuşanŭ. La popórĕ de cultură religiósă aşa

ceva nu se întîmplă. Acolo fiesce care scie, ce e biserica. O sciŭ acésta chiarŭ şi iniciĭ eĭ. Nu se légă membriĭ de ea numaĭ fiindŭ că e *„strămoşéscă"*, ci fiindŭ că o cunoscŭ din fundamentŭ ca pe unŭ ce determinatŭ, şi funcţionarea armonică a organismuluĭ eĭ le causéză mângăere şi desfătare ceréscă. De aceea la atarĭ popórĕ s'ar face ridiculŭ celŭ ce ca dlŭ Densuşanŭ s'ar scula să combată instituţiunile presente ale biserice, din causă că acele rĕmânŭ neînţelese de uniĭ ómenĭ, carĭ din tótă religiunea nu pricepŭ alta nimicŭ decâtŭ că e *„strămoşéscă"*, şi apoĭ în atributulŭ acesta *„strămoşescŭ"*, nefiindŭ chiarificatŭ nicĭ de lumina cultureĭ publice a poporuluĭ, nicĭ de studiulŭ seriosŭ alŭ respectivilorŭ, înfundă după placŭ ideĭ, lucrurĭ, credinţe, instituţiunĭ şi neadevĕrurĭ istorice, din carĭ apoĭ resultă unŭ babilonŭ de confusiune, câtŭ e o adevĕrată jertfă a asculta pe atarĭ ómenĭ vorbindŭ despre biserică.

Împrejurarea cu *„legea strămoşéscă"* a maĭ datŭ ansă la noĭ şi la alte inconveniente. Fórte mulţĭ îndestuliţĭ cu atributulŭ acesta vagŭ de *„lege strămoşéscă"* nicĭ nu-şĭ maĭ daŭ silinţa să studieze istoria *„legiĭ acesteia strămoşescĭ"*, şi de aceea şĭ-o închipuescŭ apoĭ în trecutŭ aşa de clasică, câtŭ ajungerea eĭ la stările de astăḍĭ o consideră de o degenerare, cândŭ chiarŭ din potrivă, trecutulŭ a fostŭ câtŭ maĭ tristŭ şi primitivŭ, şi starea de astăḍĭ este unŭ progresŭ considerabilŭ. De aci vine apoĭ lucrulŭ acela comicŭ, de tóte dorinţele juste şi nejuste cu privire la organi-

sarea bisericéscă se pretindŭ totŭ pe basa, că acelea suntŭ „strămoşescĭ“, cu tóte că „strămoşiĭ“ nicĭ ideea n'aŭ avutŭ de ele. A fostŭ de ajunsŭ să se ḑică de uniĭ şi alţiĭ, că suntŭ „vechĭ“ şi „strămoşescĭ“, ca ceĭ maĭ mulţĭ să créḑă. De acĭ a urmatŭ apoĭ o falsificare comică a istorieĭ bisericescĭ în opiniunea publică, de carea cunoscĕtoriulŭ străinŭ rîde, celŭ românŭ însă plânge. Şi falsificarea asta atâta este de obstinată, atâtŭ de încreḑută şi de cutezătóre, cum e de comunŭ neadevĕrulŭ, câtŭ va trebui să trécă multŭ timpŭ, până va puté fi de totŭ smulsă din mintea opiniuniĭ publice, ca să nu ne maĭ compromită înaintea foruluĭ europénŭ alŭ sciinţeĭ. Reflecteze cetitoriĭ numaĭ la fantasticele aserţiunĭ ale *„Gazeteĭ Transilvanieĭ“* cu privire la unele lucrurĭ ţinĕtóre de istoria bisericeĭ nóstre. Dacă o fóe francesă cu ceva trecere ar susţiné în publicŭ, că Napoleonŭ I nu a esistatŭ nicĭ odată, atuncĭ ar fi puţinŭ, dacă s'ar face numaĭ de rîsŭ. Şi „Gazeta“ relativŭ la istoria bisericeĭ nóstre a susţinutŭ neadevĕrurĭ chiar aşa de cutezate, ca şi cândŭ o fóe francesă ar susţiné de Napoleonŭ I, că elŭ nicĭ odată n'a esistatŭ. Câtŭ a trebuitŭ să scrie „Unirea“ spre a arĕta falsitatea aserţiunilorŭ „Gazeteĭ“! Şi „Gazeta“ a rĕmasŭ obstinată spre ruşinea nóstră, deşi preste unŭ seculŭ publiculŭ şi celŭ de rîndŭ se va mira, cum a pututŭ o fóe să susţină falsităţĭ aşa grosolane istorice, şi o singură altă fóe să-ĭ contraḑică, ba să-şĭ maĭ afle şi ómenĭ, carĭ să créḑă acele falsităţĭ.

Închiămŭ capitululŭ acesta. La 1872 eraŭ deja 17 anĭ, de cândŭ fu reactivată Mitropolia nóstră de Alba-Iulia şi întemeĭate diecesele de Lugoşiŭ şi Gherla. Provincia mitropolitană nu era regulată şi organisată încă nicĭ într'o privinţă. Încă Mitropolitulŭ Şuluţŭ avuse de cugetŭ, să concheme sinodŭ provincialŭ pentru organisarea Mitropolieĭ. Timpurile din aniĭ păstoririĭ luĭ îlŭ împedecaseră în ajungerea scopuluĭ, şi aşa s'a scoborîtŭ în mormîntŭ fără a o puté organisa. Mitropolitulŭ Vancea a fostŭ dară datoriŭ să facă ceea ce n'a pututŭ face Şuluţŭ, şi spre scopulŭ acesta a conchematŭ cele dóuĕ sinóde provinciale dela 1872 şi 1882, adevĕratŭ că nu după ilusiunile dluĭ Densuşanŭ şi ale „aliateĭ“ sale „Gazeta“, ci după canónele codicilorŭ nostri Pidalionŭ şi Pravilă. În sinódele acestea pentru întâia dată s'aŭ vĕḑutŭ la olaltă clerulŭ din tóte patru diecesele. În sinódele acestea s'a începutŭ organisarea provincieĭ mitropolitane de Alba-Iulia prin regularea multorŭ cestiunĭ, prin introducerea uniformităţiĭ în maĭ mulţĭ ramĭ aĭ ocârmuiriĭ publice bisericescĭ în tóte patru diecesele, aşa câtŭ clerulŭ şi poporulŭ credinciosŭ scie, de ce are să se ţină în cele maĭ multe afacerĭ bisericescĭ, şi scie, la ce lege să se provóce. Organisarea însă nu putu fi încă îndeplinită în aceste dóuĕ sinóde, cĭ maĭ multe cestiunĭ din viaţa publică bisericéscă aşteptă regulare. Aşa de pildă dreptulŭ criminalŭ şi penalŭ bisericescŭ încă nu-lŭ avemŭ codificatŭ după timpulŭ şi împrejurările de astăḑĭ. De aceea noulŭ Mitropolitŭ va avé să organiseze maĭ departe

în alte sinóde provinciale. Decretele celorŭ dóuĕ sinóde însă ţinute sub Vancea reguléză totuşĭ în multe privinţe viaţa nóstră publică bisericéscă, aşa câtŭ din punctulŭ acesta de vedere în totŭ rĕsăritulŭ nicĭ biserică maĭ bine organisată nu esistă, nicĭ codice de legĭ maĭ corectŭ şi maĭ deplinitŭ ca decretele acelorŭ dóuĕ conciliĭ ale nóstre nu se află. O a recunoscutŭ acésta nu unŭ omŭ superficialŭ ca dlŭ Densuşanŭ, ci unŭ bărbatŭ de statŭ cunoscĕtoriŭ de întregŭ orientulŭ ca şi Cardinalulŭ Simeoni, care vĕḑêndŭ decretele acestea a ḑisŭ Mitropolituluĭ Vancea, că provincia nóstră mitropolitană de Alba-Iulia în privinţa organisăriĭ întrece pe tóte bisericele din rĕsăritŭ. Valórea, ce o are o opiniune ca acésta a unuĭ atare bărbatŭ, nu o póte preţui unŭ omŭ ca dlŭ Densuşanŭ, care din sfera nebulósă a unorŭ concepte vage şi confuse ca *„lege strămoşéscă“* şi *„alianţă bisericéscă“* de locŭ nu póte eşi.

VI.

Elementulŭ laĭcŭ în biserică.

La începutulŭ „cercetărilorŭ“ sale dlŭ N. Densuşanŭ susţine, că a luatŭ péna în mână spre a le scrie fiindŭ rugatŭ *„de maĭ mulţĭ bărbaţĭ distinşĭ gr. catolicĭ“*. Acum dacă frasa cu *„bărbaţiĭ distinşĭ“*, de carĭ fu rugatŭ dlŭ Densuşanŭ, nu e numaĭ o frasă fórte îndatinată, stereotipă la ocasiunĭ de acestea, atuncĭ dlŭ Densuşanŭ putea spune, carĭ suntŭ aceĭ *„bărbaţĭ distinşĭ“*. Fiindŭ că însă dînsulŭ nu ĭ-a spusŭ, de aceea ne luămŭ libertatea de a-ĭ spune noĭ, că aceĭ „bărbaţĭ distinşĭ“ suntŭ de bună samă doĭ saŭ treĭ esaltaţĭ, de cumva nu este chiar numaĭ unulŭ, care căḑêndŭ în cursa, în care l'a dusŭ cutezarea-ĭ proprie, a strigatŭ preste munţĭ dluĭ N. Densuşanŭ, să vină, să-lŭ scóţă. Şi étă pentru ce credemŭ noĭ aşa! *„Bărbaţiĭ distinşĭ“* gr. catolicĭ ar fi aflatŭ de bună samă alţĭ bărbaţĭ multŭ maĭ distinşĭ ca dlŭ Densuşanŭ în ale istorieĭ şi ale dreptuluĭ, pe carĭ să-ĭ róge *„să ĭea péna în mână spre a înfăţişa prăpastia cea mare“*, în carea *„este aruncată biserica şi naţiunea română prin conciliile dela 1872 şi 1882“*, dacă cumva bărbaţiĭ nostri în adevĕrŭ distinşĭ şi nu esaltaţĭ ar vedé vre-o „prăpastie“.

Cetitoriĭ nostri aŭ avutŭ şi din cele ḑise până acum ocasiune să se convingă, câtŭ

de *„nedistinsŭ“* bărbatŭ e dlŭ N. Densuşanŭ în ale istorieĭ şi ale dreptuluĭ. Şi în tractatele următóre vorŭ avé ocasiune să se convingă şi maĭ bine. După ce le vomŭ găta pe tóte, le vomŭ eda separatŭ în unŭ tomŭ, şi apoĭ le vomŭ trimite la toţĭ bărbaţiĭ gr. catoliceĭ în adevĕrŭ distinşĭ, ca să-lŭ pótă judeca pe dlŭ Densuşanŭ, care din câtŭ scimŭ noĭ, are şi ceva oficiŭ pe lângă academia din Bucurescĭ, întru câtŭ dînsulŭ se crede a fi „istoricŭ“. Chiarŭ pentru aceea vomŭ trimite şi tuturorŭ membrilorŭ academieĭ câte unŭ esemplarŭ, ca să vadă şi să cugete şi dînşiĭ, óre înaintea ómenilorŭ serioşĭ şi instruiţĭ servesce academieĭ spre onóre şi laudă, că fanfaronĭ îndrăsneţĭ ca dlŭ Nic. Densuşanŭ se potŭ gera ca „istoricĭ“ în jurulŭ academieĭ.

Că în ce mĕsură merită dlŭ Densuşanŭ numele de *„istoricŭ“*, şi câtŭ de pe nedreptulŭ şi-l'a usurpatŭ, se vede fórte evidentŭ şi din modulŭ, cum tractézǎ din punctŭ de vedere istoricŭ şi juridicŭ cestiunea elementuluĭ laĭcŭ în biserică. În „cercetările“ sale atinge cestiunea acésta în dóuĕ locurĭ. [1]) Maĭ întâiŭ susţine la pag. 7, că în sinodulŭ provincialŭ ţinutŭ de Mitropolitulŭ Vancea la 1872 *„poporulŭ credinciosŭ fu eschisŭ în unŭ modŭ* ***violentŭ*** *de a maĭ avé cuvîntŭ în orĭ ce felŭ de sinóde bisericescĭ, fie acele mitropolitane orĭ diecesane, fie în cestiunĭ de credinţă, fie în cestiunĭ de simplă administraţiune bisericéscă“*, ér apoĭ la pag. 13, că în sinodulŭ

[1]) »Cercetările« dluĭ Densuşanŭ publicate în »Gazeta Transilvanieĭ« fură edate şi în broşură separată.

dela 1882 *„fu eschisŭ de a maĭ avé cuvîntŭ chiarŭ si în cestiunile cu privire la administrarea fondurilorŭ şi averilorŭ bisericescĭ“*.

Celŭ ce nu cunósce decretele sinódelorŭ dela 1872 şi 1882, şi cetesce cuvintele acestea órbe de cutezătóre ale dluĭ Densuşanŭ, de sigurŭ dacă prin cuvîntulŭ *„violentŭ“* nu-şi va închipui, că Mitropolitulŭ Vancea a datŭ afară de spate din sinóde pe „poporulŭ credinciosŭ“, va crede celŭ puţinŭ, că cine scie ce *anatemă maranatha* este pronunţată asupra aceluĭ *„poporŭ credinciosŭ“*, dacă va pofti să aibă şi elŭ ceva cuvîntŭ în biserică, barĕmŭ şi numaĭ la administrarea averiĭ bisericescĭ. Şi totuşĭ din tóte acestea nicĭ în sinodulŭ I dela 1872 nicĭ în alŭ doilea dela 1882 nu se află nicĭ unŭ singurŭ cuvîntŭ legănatŭ.

Cândŭ însă susţine dlŭ Densuşanŭ cu multă emfasă, că sinodulŭ Mitropolituluĭ Vancea dela 1872 *„a eschisŭ pe poporulŭ credinciosŭ de a maĭ avé cuvîntŭ în orĭ ce felŭ de sinóde bisericescĭ, fie acele mitropolitane, orĭ diecesane, fie în cestiunĭ de credinţă, fie în cestiunĭ de simplă administraţiune bisericéscă“*, atuncĭ totodată a susţinutŭ şi următórele lucrurĭ:

1. Că până la Mitropolitulŭ Vancea „poporulŭ credinciosŭ“ a avutŭ totdeuna în biserica nóstra *„cuvîntŭ“* în sinódele mitropolitane şi diecesane.

2. Că până la Mitropolitulŭ Vancea „poporulŭ credinciosŭ“ în sinódele mitropolitane şi diecesane „a avutŭ cuvîntŭ“ în cestiunĭ de credinţă, saŭ în cestiunĭ de simplă administraţiune bisericéscă.

Dară sinóde „mitropolitane“ nicĭ nu s'aŭ ţinutŭ până la Mitropolitulŭ Vancea, şi de aceea din acestea n'a pututŭ scóte pe „*poporulŭ credinciosŭ*“. În sinódele diecesane, a cărorŭ acte le avemŭ, nicĭ o urmă nu va afla dlŭ Densuşanŭ nicăirĭ, că „*poporulŭ credinciosŭ*“ se fie avutŭ „*cuvîntŭ*“ în cestiunĭ nicĭ de credinţă, nicĭ de administraţiune bisericéscă. Ba afară de unŭ sinodŭ ţinutŭ sub episcopulŭ Clain, la care acesta a chematŭ şi pe uniĭ nobilĭ românĭ, şi care proprie a fostŭ maĭ multŭ o consultare politică, nu va afla nicăirĭ nicĭ cea maĭ mică şi maĭ neînsemnată urmă de sinóde, la carĭ să fie participatŭ şi „*poporulŭ credinciosŭ*“. Cestiunea dreptuluĭ cu privire la poporulŭ credinciosŭ în biserică o vomŭ lămuri maĭ târḑiŭ. Aci e vorbă numaĭ de cestiunea faptuluĭ istoricŭ, că „*poporulŭ credinciosŭ*“ până la Vancea a luatŭ parte şi a avutŭ „*cuvîntŭ*“ în sinódele diecesane. Şi din punctŭ de vedere istoricŭ dlŭ Densuşanŭ nu a făcutŭ nicĭ cea maĭ mică încercare, ca să-şĭ probeze aserţiunea asta, şi de ar cerca orĭ câtŭ, nicĭ odată nu o va puté proba. Tótă aserţiunea acésta este şi rĕmâne o scornitură a dînsuluĭ. Şi pe basa de scorniturĭ istorice se încumetă dlŭ Densuşanŭ „istoriculŭ“ a ataca întru adevĕrŭ în modŭ violentŭ pe Mitropolitulŭ Vancea, unulŭ din ceĭ maĭ marĭ bărbaţĭ aĭ seculuĭ nostru, care nu nóuĕ Românilorŭ, ci şi altorŭ naţiunĭ ca cea francesă şi germână le-ar fi făcutŭ onóre pe unŭ scaunŭ mitropolitanŭ, precum aŭ recunoscutŭ înşi-şĭ străiniĭ.

Încă şi maĭ departe merge dlŭ Densu-

şanŭ, cândŭ despre sinodulŭ alŭ doilea ţinutŭ de Mitropolitulŭ Vancea la 1882 susţine, că „*a eschisŭ pe poporulŭ credinciosŭ de a maĭ avé cuvîntŭ chiarŭ şi în cestiunile, ce privescŭ administrarea fondurilorŭ şi averilorŭ bisericescĭ*“, şi ca publiculŭ cetitorŭ nu cumva să crédă, că dînsulŭ spune unŭ neadevĕrŭ, în parentese se provócă la decretele acestuĭ conciliŭ Tit. II. Sect. IV, c. 94 şi pag. 180—184.

Acum spună însu-şĭ dlŭ Densuşanŭ, óre publiculŭ cetindŭ cuvintele acestea ale dînsuluĭ nu va crede fără escepţiune, că sinodulŭ acesta saŭ a eschisŭ espresŭ şi cu cuvinte chiare pe poporulŭ credinciosŭ „*de a maĭ avé cuvîntŭ în cestiunile, ce privescŭ administrarea fondurilorŭ şi averilorŭ bisericescĭ*“, saŭ dacă nu, atuncĭ a introdusŭ o praxă nóuă, prin care s'ar fi cassatŭ „*praxa veche*“, după care şi poporulŭ credinciosŭ avea cuvîntŭ în cestiunile acelea?

Dară decretele conciliuluĭ II dela 1882 nu ḑicŭ nicăirĭ nicĭ cu unŭ cuvîntŭ legănatŭ, că poporulŭ credinciosŭ nu maĭ are „cuvîntŭ“ în cestiunile fondurilorŭ şi averilorŭ bisericescĭ, cu tóte că ar trebui să o ḑică, dacă ar fi adevĕratŭ ceea ce ḑice dlŭ Densuşanŭ.

Ce se ţine însă de praxa veche în administrarea averilorŭ şi fundaţiunilorŭ bisericescĭ, aceea a fostŭ până la 1882 următórea: Averea diecesană fu administrată prin Capitulŭ, averea parochială prin curatorĭ aleşĭ de poporŭ sub supraveghiarea parochilorŭ. Dacă ar fi decĭ adevĕratŭ, ceea ce ḑice dlŭ Densuşanŭ, atuncĭ sinodulŭ dela 1882 ar fi

trebuitŭ să casseze praxa acésta şi să întroducă alta, prin carea poporulŭ să fie eschisŭ cu totulŭ dela administrarea averiĭ bisericescĭ. Despre acésta însă nicăirĭ nu va afla dlŭ Densuşanŭ nicĭ unŭ cuvîntŭ nicĭ în locurile, la carĭ se provócă dînsulu, nicĭ airea în tóte decretele. Şi ca să se vadă, ce credinţă merită dlŭ Densuşanŭ, citămŭ din decrete chiarŭ cuvintele locurilorŭ, la carĭ se provócă dînsulŭ. Şi anume în Tit. II. Sect. IV. pag. 94 se dice: *„Capitularii aŭ datorinţa de a administra tóte fondurile şi fundaţiunile archidiecesane în sensulŭ literelorŭ fundaţionale ale singuraticelorŭ fundaţiunĭ concredute administrăriĭ capitulare.“* Éră la pag. 182 se dice: *„Averile bisericescĭ şi scolastice se administréză inmediatŭ prin curatoriĭ bisericeĭ sub controla parochilorŭ localĭ.“*

Ce cuprindŭ dară decretele sinoduluĭ alŭ doilea dela 1882? Nimicŭ altceva decâtŭ praxa veche codificată în paragrafĭ, praxa observată sub Mitropolitulŭ Şuluţŭ, episcopulŭ Lemeni şi Bobŭ, de cândŭ există instituţiunea capitululuĭ. Din ce a fostŭ dară eschisŭ poporulŭ credinciosŭ în sinodulŭ acesta cu privire la averile bisericescĭ? Chiarŭ din nimica, ci a rĕmasŭ în tóte drepturile de maĭ înainte.

Judece acum cetitoriĭ seriositatea şi sinceritatea dluĭ Densuşanŭ şi valórea dînsuluĭ ca *„istoricŭ“*, cândŭ nu are nicĭ cea maĭ mică cunoscinţă de istoria administrăriĭ averilorŭ bisericescĭ în biserica nóstră.

Fiindŭ că însă dlŭ Densuşanŭ vorbesce de sinóde, în carĭ poporulŭ credinciosŭ saŭ

laĭcŭ ar avé cuvîntŭ în cestiunĭ de credinţă, de administraţiune bisericéscă şi de administrarea averilorŭ şi a fundaţiunilorŭ bisericescĭ, aşa este de lipsă să tractămŭ lucrurile acestea din punctŭ de vedere alŭ dreptuluĭ universalŭ din biserica rĕsărituluĭ.

Cestiunea stă din treĭ întrebărĭ, şi adecă:

1. Aŭ laĭciĭ dreptŭ în sinóde cu privire la lucrurile de credinţă?
2. Aŭ laĭciĭ dreptŭ în sinóde cu privire la guvernarea spirituală bisericéscă?
3. Aŭ laĭciĭ dreptŭ în sinóde cu privire la administrarea averiĭ bisericescĭ?

Fiindŭ că şi dorinţa dluĭ Densuşanŭ ca şi a nóstră este, ca cestiunea să se deslege după dreptulŭ şi praxa bisericeĭ rĕsărituluĭ, de aceea nu ne putemŭ provoca decâtŭ la codiciĭ de legĭ aĭ bisericeĭ rĕsărituluĭ, carĭ suntŭ Sfînta Scriptură, Pravila şi Pidalionulŭ.

I. Acum, ce se ţine de cestiunea întâiă, că óre aŭ laĭciĭ dreptŭ în sinóde cu privire la lucrurile de credinţă, în faptele Apostolilorŭ din S. Scriptură c. XV, unde este vorba de sinodulŭ Apostolilorŭ, cestiunea dogmatică cu privire la tăĭarea împrejurŭ a creştinilorŭ întorşĭ din păgânĭ, apriatŭ se spune, că nu poporulŭ, ci Petru, Paulŭ, Varnava şi Iacobŭ o aŭ deslegatŭ, deşi era de faţă tótă adunarea credincioşilorŭ din Ierusalimŭ. Éră în Pravilă şi Pidalionŭ dlŭ Densuşanŭ de ar căuta şi cu lampa luĭ Diogene, nu va afla nicăirĭ urmă de vre-o lege, carea să dea dreptŭ laĭcilorŭ de a decide în sinóde cu privire la lucrurile de credinţă. Totŭ asemenea nu va afla nicăirĭ nicĭ cea

maĭ mică urmă nicĭ în praxa bisericeĭ rĕsărituluĭ. Consciința acésta, că laĭcilorŭ nu le compete nicĭ unŭ dreptŭ de a judeca cu privire la lucrurile de credință, așa a fostŭ și este de puternică și de evidentă în biserica rĕsărituluĭ, câtŭ maĭ în ḑilele trecute, cândŭ fu desbătută în corpurile legiuitóre din România legea cu privire la clerulŭ de mirŭ, ministrulŭ de culte și alțĭ oratorĭ încă aŭ decheratŭ, că eĭ nu voescŭ să se atingă de locŭ de dogme, căcĭ dreptulŭ acela lorŭ ca laĭcĭ nu le compete.

Dlŭ Densușanŭ însă după datina sa de a amesteca lucrurile, fiindŭ că despre nimicŭ din cele cuprinse în „cercetările" sale nu are idee clară, amestecă pretutindenea sinódele, întru câtŭ ele suntŭ unŭ elementŭ în organismulŭ bisericeĭ, cu adunările private ale poporuluĭ. Așa de esemplu altceva suntŭ sinódele dela 1872 și 1882, și altceva este de pildă conferința fruntașilorŭ gr. catolicĭ dela Alba-Iulia în 1871. Cele dintâiŭ, întru câtŭ suntŭ unŭ elementŭ în organismulŭ bisericeĭ, fură ținute în înțelesulŭ canónelorŭ, și de aceea toțĭ membriĭ provincieĭ nóstre suntŭ obligațĭ a se supune decisiunilorŭ aduse în ele, ca și la totŭ atâtea legĭ. Cea din urmă a fostŭ o consultare privată a maĭ multorŭ membri a bisericeĭ cu privire la o cestiune actuală. Ea nu fu ținută în înțelesulŭ canónelorŭ, și de aceea decisiunile eĭ nicĭ nu aŭ putere obligatóre pentru nimenĭ, va să ḑică nu aŭ putere de lege. Atarĭ consultărĭ chiarŭ și cu privire la lucrurile de credință potŭ ține orĭ cândŭ laĭciĭ, și dacă le place, potŭ decide și aceea, că eĭ primescŭ

orĭ nu primescŭ cutare și cutare articulŭ de credință. Decisiunile lorŭ însă nu aŭ putere de lege obligatóre pentru nimenĭ, nicĭ chiarŭ pentru ceĭ ce le-aŭ adusŭ. O atare consultare saŭ conferință, însă nu sinodŭ în înțelesŭ canonicŭ, a fostŭ p. es. adunarea cea mare dela 1700, în care fu primită unirea. Decisiunile eĭ naŭ avutŭ putere obligatóre de lege decâtŭ pentru participanțĭ și pentru ceĭ ce aŭ voitŭ să le priméscă, și încă și pentru aceștia numaĭ până cândŭ aŭ voitŭ. Cu totulŭ altcum stă lucrulŭ cu sinódele. Celŭ ce se mărturisesce pe sine creștinŭ gr. catolicŭ, acela prin aceea mărturisesce, că în organismulŭ bisericescŭ recunósce funcționarea sinódelorŭ prescrise de sfintele canóne ca unŭ ce legalŭ și aparținĕtoriŭ constituțiuniĭ bisericeĭ, și de aceea trebue să se supuna decisiunilorŭ aduse în ele. Pentru aceea refractariulŭ, care nu voesce să se supună, ese afară din legătura bisericeĭ, devine așa ḑicĕndŭ revoluționariŭ. Analogŭ stă lucrulŭ în viața civilă a statuluĭ. Altă adunare e parlamentulŭ și alta o conferința politică a cetățenilorŭ. Cea dintâiŭ e unŭ elementŭ în organismulŭ și constituțiunea statuluĭ, și de aceea decisiunile luĭ aŭ putere obligatóre pentru toțĭ. Cele din urmă suntŭ întrunirĭ libere fără putere publică, și de aceea nimenĭ nu e silitŭ să se supună decisiunilorŭ saŭ resoluțiunilorŭ aduse într'însele.

Amesteculŭ acesta bizarŭ alŭ sinódelorŭ ca elementŭ în organismulŭ bisericeĭ cu întrunirile libere ale singuraticilorŭ, îlŭ face pe dlŭ Densușanŭ să vorbéscă atâta de dreptulŭ

poporuluĭ în sinóde relativŭ la cestiunile de credinţă. În sinodŭ n'aŭ avutŭ şi nu vorŭ avé laĭciĭ nicĭ odată dreptŭ de a decide cu privire la lucrurile de credinţă. În întrunirĭ libere potŭ face ce vorŭ voi, potŭ să ĭea atitudine faţă cu ceva articulŭ de credinţă statoritŭ în vre-unŭ sinodŭ, anume să-lŭ priméscă orĭ nu. Numaĭ câtŭ atitudinea lorŭ n'are nicĭ o putere de lege obligătóre pentru nimenĭ, şi dacă nu primescŭ o decisiune de credinţă a vre-unuĭ sinodŭ legalŭ, atuncĭ încétă a maĭ fi membri aĭ bisericeĭ, şi suntŭ liberĭ să trécă la altă biserică orĭ să fundeze una nóuă.

II. Ce se ţine de dreptulŭ laĭcilorŭ în sinóde cu privire la guvernarea spirituală a bisericeĭ, în tótă Pravila şi în totŭ Pidalionulŭ şi în toţĭ sfinţiĭ Părinţĭ aĭ bisericeĭ rĕsăarituluĭ nu se află unŭ singurŭ canonŭ, care să dea laĭcilorŭ ceva dreptŭ sinodalŭ cu privire la guvernarea spirituală a bisericeĭ. Totŭ asemenea despre unŭ atare dreptŭ nu se află nicĭ cea maĭ mică urmă nicĭ în actele sinódelorŭ ecumenice şi în cele topice ale bisericeĭ rĕsărituluĭ. Aŭ luatŭ ce e dreptŭ în rĕsăritŭ la multe sinóde parte şi comisariĭ puteriĭ de statŭ. Chemarea lorŭ însă nu era, ca să lucre împreună cu clerulŭ la aducerea decisiunilorŭ, ci numaĭ ca să păzéscă ordinea din afară a sinoduluĭ, să apere biserica şi interesele statuluĭ.

Cândŭ Mitropolitulŭ Şaguna şĭ-a propusŭ, să întroducă în biserica sa constituţiunea protestantă decopiată maĭ târdiŭ în statutulŭ organicŭ, atuncĭ în unŭ opŭ intitulatŭ Anthorismos a făcutŭ încercarea să probeze din canónele bisericeĭ rĕsărituluĭ, cumcă laĭcilorŭ le compete dreptŭ sinodalŭ în guvernarea bisericeĭ. Spre scopulŭ acesta s'a provocatŭ la canonulŭ 34 alŭ Apostolilorŭ şi 13 alŭ sinoduluĭ dela Laodicea, pe carĭ însă le-a interpretatŭ în unŭ modŭ aşa de forţatŭ, câtŭ s'a compromisŭ înaintea tuturorŭ canoniştilorŭ europenĭ. Precum este cunoscutŭ, Pravila conţine canónele bisericeĭ rĕsărituluĭ, însă nu per extensum, ci pe scurtŭ servindu-le de îndreptariŭ interpretările maĭ vîrtosŭ ale luĭ Zonara şi Balsamonŭ. Dară în Pravilă canonulŭ 34 alŭ Apostolilorŭ, la care se provócă Şaguna, sună: *„Episcopiĭ fără de maĭ marele lorŭ (Mitropolitulŭ), nimicŭ să nu facă, numaĭ cine-şĭ pe la eparchia lorŭ; aşişderea şi maĭ marele lorŭ fără de dînşiĭ nimicŭ, pentru pacea ce li-se cade să aĭbă.“* Éră canonulŭ 13 dela Laodicea sună: *„Nealesŭ să fie, carele e alesŭ de mirenĭ.“*

Cetitoriĭ acum potŭ vedé, câtŭ de tare s'a compromisŭ Şaguna înaintea canoniştilorŭ, după ce nicĭ Sintagma Grecilorŭ, nicĭ Pidalionulŭ n'aŭ esplicatŭ, fiindŭ că a fostŭ cu neputinţă absolutŭ să esplice canónele acestea în înţelesulŭ largŭ alŭ dînsuluĭ, éră Pravila urmândŭ interpretările luĭ Zonara şi Aristenŭ, marĭ autorităţĭ şi pentru Şaguna, află în ele chiarŭ contrariulŭ la ceea ce dice Şaguna. Amîndoĭ interpreţiĭ aceştia celebri orientalĭ, Zonara şi Aristenŭ, cuvîntulŭ: ὄχλος = mulţime îlŭ esplică cu: κοσμικοὶ = lumenĭ, mirenĭ, laĭcĭ, şi esplicarea acésta o a primitŭ şi Pravila în canonulŭ 13 dela Lao-

dicea, cândŭ dice: *„Nealesŭ să fie celŭ alesŭ de mirenĭ.“* Luĭ Şaguna ĭ-aŭ trebuitŭ însă cu orĭ ce preţŭ canóne orientale în favorulŭ constituţiuniĭ protestante, ce voia să o introducă în biserica sa, şi de aceea a chinuitŭ astfelŭ canónele. (Vedĭ şi Vehring „Das Recht der orientalischen Kirche“ pag. 665.)

În Faptele Apostolilorŭ C. VI. v. 1—6 se amintesce, cum Apostoliĭ aŭ lăsatŭ, ca comunitatea bisericéscă să alégă pe ceĭ 7 diaconĭ, şi aşa s'ar vedé, că dacă în biserica apostolică prin alegerea acésta laíciĭ aŭ luatŭ parte la guvernarea spirituală bisericéscă, acésta are să servéscă de îndreptariŭ pentru tóte timpurile. Însă în biserica apostolică poporulŭ a îndeplinitŭ multe lucrurĭ, carĭ maĭ târdiŭ nicĭ cândŭ nu le-a îndeplinitŭ. Acésta din causa, că în timpurile acelea estraordinare, cândŭ s'a pusŭ basa bisericeĭ, fórte mulţĭ credincioşĭ din poporŭ eraŭ înzestraţĭ cu charismele Spirituluĭ sfîntŭ, precum a limbilorŭ, minunilorŭ, profeţieĭ şi aşa maĭ departe. Ceĭ înzestraţĭ cu charismele acestea se considerаŭ încâtva de aparţinĕtorĭ cleruluĭ, şi câte odată îndepliniaŭ şi funcţiunĭ extrasacramentale, carĭ proprie se ţinŭ de clerŭ. [1]) Aşa nu numaĭ aŭ alesŭ pe ceĭ 7 diaconĭ, ci şi predicaŭ în adunările creştinilorŭ, precum se vede din epistola către Corintenĭ, cu tóte că predicarea se ţine de clerŭ.

Încetândŭ charismele după espirarea perioduluĭ apostolicŭ, aŭ încetatŭ şi funcţiunile, carĭ poporulŭ în periodulŭ acesta le în-

[1]) Döllinger Christenthum und Kirche in der Zeit der Grundlegung pag. 329.

deplinise în modŭ estraordinarŭ, ceea ce de sigurŭ nu s'ar fi întîmplatŭ, dacă biserica în timpulŭ nemijlocitŭ următoriŭ după periodulŭ apostolicŭ ar fi avutŭ consciinţa, că funcţiunile acestea ale poporuluĭ nu aŭ fostŭ extraordinare, proprie aceluĭ periodŭ, ci dătătóre de directivă pentru toţĭ seculiĭ următorĭ. De aceea în periódele următóre nu s'a maĭ îndeplinitŭ nicĭ odată nicĭ o alegere de maĭ marĭ bisericescĭ prin poporŭ. Erá în timpurile vechĭ, ce e dreptŭ, întrebatŭ totdeuna şi poporulŭ despre valórea morală a celuĭ ce era să se înalţe la o tréptă ĭerarchică, căcĭ S. Apostolŭ Paulŭ dice, că celŭ alesŭ *„să aĭbă şi mărturie bună dela ceĭ dinafară“*, şi până în dina de astădĭ cu ocasiunea chirotoniriĭ episcopulŭ înainte de ce ar îmbrăca pe celŭ chirotonitŭ în ornatele ĭerarchice, întrébă pe poporŭ, că: *Vrednicŭ este?* şi nu-lŭ îmbracă, decâtŭ numaĭ după ce poporulŭ rĕspunde, că: *Vrednicŭ este!* Acésta era atuncĭ de lipsă, fiindŭ că episcopulŭ nu putea să cunóscă totdeuna deplinŭ valórea morală a celuĭ ce era să se înalţe la o tréptă ĭerarchică, căcĭ atuncĭ nu esistaŭ institute de crescere pentru clerŭ, ci clerulŭ se lua dintre credincioşĭ, din mijloculŭ poporuluĭ. Judecata însă cu privire la demnitatea şi capacitatea celuĭ alesŭ, precum şi asupra valoriĭ opiniuniĭ poporuluĭ era totdeuna de competinţa singurŭ a episcopuluĭ. De aceea alegerea óre cuiva prin ĭerarchie la trépta ĭerarchică se numia: *τὸ ψηφίζεσθαι*, testimoniulŭ poporuluĭ însă despre demnitatea celuĭ alesŭ se numia: *τὸ συνψηφίζεσθαι*. Pentru aceea dice S. Chrisostomŭ în cartea

despre preoţie, că dacă pe óre careva l'ar dori întrégă comunitatea, şi episcopulŭ scie, că respectivulŭ e nedemnŭ, atuncĭ nu este datorĭŭ să-lŭ înalţe în vre-o tréptă ĭerarchică. De altă parte prudinţa juridică poftia, ca nicĭ unŭ episcopŭ orĭ preotŭ să nu se înalţe la acéstă tréptă, dacă era urîtŭ maĭorităţiĭ poporuluĭ.

Întrebarea poporuluĭ cu privire la valórea maĭ cu samă morală a celuĭ ce era să se înalţe la o tréptă ĭerarchică, se întîmpla în adunărĭ electorale. Acestea însă maĭ târḑiŭ aŭ degeneratŭ în nisce adunărĭ tumultuóse, aşa câtŭ încă S. Chrisostomŭ în cartea sa despre preoţie s'a tânguitŭ tare în contra lorŭ. De aceea maĭ târḑiŭ desvoltându-se instituţiunile bisericescĭ astfelŭ, câtŭ episcopiĭ cresceaŭ clerulŭ în seminariile de lângă eĭ, unde cunosceaŭ bine pe fiesce care, a încetatŭ ca superfluă şi întrebarea regulată a poporuluĭ, şi a rĕmasŭ numaĭ unŭ lucru ritualŭ.

Curiósă este provocarea unora la protestanţĭ, la carĭ în unele locurĭ poporulŭ la olaltă cu preoţimea guvernéză biserica şi în cele spirituale. Ceĭ ce se provócă însă la protestanţĭ, nu cunoscŭ nicĭ natura bisericeĭ protestante, nicĭ a celeĭ orientale. Biserica protestantă este *societas aequalis,* întru câtŭ după credinţa eĭ potestatea dumneḑeéscă de a ocârmui biserica şi de a împărţi taĭnele mântuiriĭ la credincioşĭ nu fu dată de Dumneḑeŭ uneĭ ĭerarchiĭ anumite, ci fu dată comunităţiĭ întregĭ a credincioşilorŭ. De aceea în biserica protestantă nicĭ nu esistă nicĭ preoţime, nicĭ sacramentulŭ preoţieĭ în înţelesulŭ bi-

sericeĭ orientale, căcĭ după credinţa protestantă fiesce care membru alŭ bisericeĭ prin botezŭ devine şi este preotŭ, şi ca atare póte îndeplini orĭ ce funcţiune sacră şi ocârmui biserica. De aceea la protestanţĭ nicĭ nu póte fi vorbă de sinóde mixte din preoţĭ şi laĭcĭ, neesistândŭ la eĭ deosebire ĭerarchică între preoţĭ şi mirenĭ. La eĭ preoţiĭ suntŭ numaĭ o specie de deputaţĭ din poporŭ spre a împlini unele lucrurĭ bisericescĭ. Cu totulŭ altcum este credinţa bisericeĭ orientale, carea după Pravilă este o *societas inaequalis,* întru câtŭ potestatea sacră nu fu dată comunităţiĭ credincioşilorŭ, ci fu dată ĭerarchieĭ precisate şi determinate încă dela începutŭ în o gradaţiune anumită.

Cu tóte aceste însă constituţiunea sinodală, saŭ principiulŭ, că biserica să se guverneze prin sinódele credincioşilorŭ în spirituale şi temporale, nu a fostŭ şi nu este pretutindinea constituţiunea bisericeĭ protestante. După ce protestanţiĭ nu aŭ maĭ recunoscutŭ potestatea bisericéscă nicĭ a Papeĭ, nicĭ a episcopatuluĭ, ne maĭ avêndŭ nicĭ unŭ organŭ alŭ potestăţiĭ publice bisericescĭ spre susţinerea ordiniĭ, tótă potestatea bisericéscă a ajunsŭ în mânile principilorŭ lumescĭ, întru câtŭ s'aŭ geratŭ de apĕrătorĭ aĭ „credinţeĭ celeĭ nóuĕ". De aceea biserica protestantă pe lângă tóte principiile eĭ „democratice", ce le profeséză în teorie, totuşĭ în praxă în cele maĭ multe locurĭ până în ḑiua de aḑĭ este cea maĭ „aristocratică" biserică, întru câtŭ potestatea bisericéscă cea maĭ înaltă până în ḑiua de astăḑĭ este în mâna capuluĭ statuluĭ,

care se şi numesce pe sine în multe locurĭ *summus episcopus*. Singurŭ calviniĭ şĭ-aŭ formatŭ dela începutŭ o constituţiune sinodală, căcĭ calvinismulŭ s'a născutŭ, precum se scie, în republica Helveţieĭ, unde nefiindŭ unŭ principe lumescŭ, care să-şĭ adróge şie-şĭ potestatea publică bisericéscă, calviniĭ aŭ trebuitŭ să se îngrijéscă de altŭ organŭ alŭ potestăţiĭ bisericescĭ, care în lipsa ĭerarchieĭ n'aŭ putută să fie decâtŭ sinódele saŭ conventele comunităţiĭ bisericescĭ, în carĭ în conformitate cu credinţa lorŭ nu este deosĕbire de clerŭ şi poporŭ. Astfelŭ Calvinismulŭ s'a propagatŭ din Helveţia cu constituţiunea sa de sinóde saŭ convente în Scoţia, Francia şi Ungaria.

Consciinţa şi credinţa, că biserica în cele spirituale are să fie guvernată prin ierarchie şi nu prin poporŭ, s'a conservatŭ în rĕsăritŭ intactă chiarŭ şi după ce biserica rĕsărituluĭ desbinată de centrulŭ unităţiĭ s'a constituitŭ maĭ cu samă după naţiunĭ în maĭ multe biserice autocefale, precum a Rusieĭ, Grecieĭ, Românieĭ şi aşa maĭ departe. În bisericele aceste autocefale potestatea bisericéscă supremă în parte fu aşeḑată în unŭ sinodŭ numitŭ *„sfîntulŭ sinodŭ"* compusŭ după norma vechilorŭ sinóde stabile (*σύνοδοι διαχρῶς ἐνδημοῦσαι*) din episcopatulŭ bisericeĭ autocefale respective, în carĭ nicĭ vorbă nu este, că şi poporulŭ să ĭea parte. La cele maĭ multe *„sfinte sinóde"* participă şi ministrulŭ de culte alŭ statuluĭ respectivŭ, însă numaĭ în calitate de representante alŭ statuluĭ. După norma acésta e compusŭ chiarŭ

şi *„sfîntulŭ sinodŭ"* alŭ Patriarchuluĭ Constantinopolitanŭ organisatŭ din noŭ în urma decretuluĭ numitŭ: Hatti Humayum alŭ Sultanuluĭ la 1856, şi totŭ asemenea şi „sfintele sinóde" ale Patriarchilorŭ din Alexandria, Antiochia şi Ĭerusalimŭ. — În tótă biserica rĕsărituluĭ nu s'a făcutŭ abatere dela guvernarea bisericeĭ prin ĭerarchie până în timpulŭ maĭ noŭ în Patriarchia sêrbéscă dela Carlovitz şi în Mitropolia românéscă gr. orientală din Ardélŭ şi Ungaria. Elementulŭ laicŭ în guvernarea spirituală bisericéscă fu în rĕsăritŭ maĭ întâiŭ introdusŭ în biserica sêrbéscă din Ungaria prin statutulŭ congresuluĭ sêrbescŭ dela 1874 sancţionatŭ în 1875 şi în biserica neunită din Ardealŭ şi Ungaria prin statutulŭ organicŭ alŭ congresuluĭ dela 1868 sancţionatŭ în 1869. Idea şi pentru Sêrbĭ şi pentru Românĭ a eşitŭ dela Mitropolitulŭ Şaguna, care prin aceea a voitŭ, să-şĭ facă biserica sa poporală, ca una ce a primitŭ parlamentarismulŭ „democraticŭ" modernŭ în organismulŭ sĕŭ. Şi nu se póte nega, că maĭ cu samă la Românĭ, unde puţinĭ ómenĭ se ocupă cu istoria şi dreptulŭ bisericeĭ, şi unde şi nisce monstruosităţĭ istorice şi ĭuridice ca ale „Gazeteĭ" şi ale dluĭ Densuşanŭ potŭ conta, că vorŭ afla credinţă, Şaguna cu idea sa întrupată în „statutulŭ organicŭ" a causatŭ multă confusiune în opiniunea publiculuĭ despre biserică. Sinodulŭ nostru electoralŭ dela 1868, memorandulŭ dela Gherla şi alte apariţiunĭ în viaţa nóstră publică suntŭ semnele confusiuniĭ acesteia, de carĭ Şaguna şi atuncĭ şi aḑĭ de ar trăi, ar rîde vĕḑêndŭ

aşa iute ródele semînţeĭ sale. Mulţĭ de aĭ noştri nu aŭ avutŭ paciinţă, să aştepte nicĭ barĕm ca idea luĭ Şaguna să tréćă prin proba istorieĭ, ci iute voiaŭ a o decopia şi pentru biserica nóstră. Fie o biserică orĭ câtŭ de *„constituţională“* şi *„liberală“*, dacă ea pe ómenĭ nu-ĭ face maĭ bunĭ, maĭ moralĭ şi maĭ religioşĭ, dacă nu îndulcesce amarulŭ vieţeĭ, n'are nicĭ o valóre. Gr. orientaliĭ Românĭ în privinţa acésta şi-aŭ făcutŭ bilanţulŭ, cândŭ în sinodulŭ din estŭ anŭ din Sibiŭ Mitropolitulŭ după 25 de anĭ de „constituţiune liberală“ bisericéscă a decheratŭ, că simţulŭ religiosŭ scade în poporŭ.

Cu deosĕbire statutulŭ organicŭ alŭ bisericeĭ românescĭ gr. orientale din Transilvania şi Ungaria în maĭ tóte principiile sale nu are nicĭ o basă în Pravilă, şi este până în detaĭurĭ împrumutatŭ din constituţiunea Sasilorŭ din Transilvania, [1]) pe care apoĭ Mitropolitulŭ Şaguna o a spoitŭ pe icĭ pe colo cu câte o disposiţie de a canónelorŭ bisericeĭ orientale, pe unde statutulŭ celŭ săsescŭ de locŭ nu se nimeria cu natura bisericeĭ gr. orientale. De aceea nicĭ nu este acestŭ statutŭ altceva decâtŭ unŭ amestecŭ bizarŭ alŭ vecheĭ constituţiunĭ a bisericeĭ rĕsărituluĭ cu constituţiunea protestantă, [2]) o

[1]) Vedĭ statutulŭ organicŭ alăturatŭ cu Schuler v. Libloy »Protestantisches Kirchenrecht vornehmlich das des evangelischen Augsburger Bekenntnisses in Siebenbürgen« Sibiŭ 1871.

[2]) Canonistulŭ laĭcŭ Vehring în opulŭ sĕŭ voluminosŭ »Katholisches, orientalisches und protestantisches Kirchenrecht« în diverse locurĭ esprimă acéstă judecată asupra luĭ.

adevĕrată abatere dela *„legea strămoşéscă“* a dluĭ Densuşanŭ. Şi ca acésta să nu se vadă, Şaguna s'a apucatŭ, şi în opulŭ sĕŭ „Enchiridion saŭ carte manuală de canóne“ (Sibiŭ 1871) canónele orientale din Pidalionŭ le-a esplicatŭ în modulŭ celŭ maĭ falsŭ, ca să le aducă în armonie cu „statutulŭ organicŭ“. Pentru aceea canoniştĭ ca Vehring şi alţiĭ opuluĭ acestuia alŭ luĭ Şaguna nu-ĭ atribue nicĭ o valóre sciinţifică.

Se strigă atâta în contra principilorŭ calvinescĭ, că aŭ voitŭ să calvinéscă pe Românĭ, şi totuşĭ Mitropolitulŭ Şaguna cu „statutulŭ luĭ organicŭ“ n'a făcutŭ alta, decâtŭ a întrodusŭ în mare parte protestantismulŭ la Românĭ, fără să se ridice nicĭ „Gazeta“ nicĭ dlŭ Densuşanŭ în contra luĭ, cum se ridică în contra Mitropolituluĭ Vancea, care în tóte sinódele şi actele sale nicĭ cu unŭ firŭ de pĕrŭ nu s'a abătutŭ dela principiile Pravileĭ. Şi de unde óre anomalia acésta curiósă? Singurŭ de acolo, că statutulŭ organicŭ trecêndŭ dela ĭerarchie la poporŭ maĭ multe atribuţiunĭ relative la guvernarea bisericéscă, îşĭ dă aerulŭ de *„liberalŭ“* şi *„democraticŭ“*, cu tóte că constituţiunea bisericeĭ este de natură cu totulŭ diversă de orĭ ce sisteme politice trecĕtóre, ea este ca şi biserica *„muntele Domnuluĭ înălţatŭ maĭ pre susŭ de délurĭ“*, despre care aşa frumosŭ vorbesce profetulŭ Isaie, că nu din alte motive, ci pentru înălţimea luĭ preste fire vorŭ veni la dînsulŭ tóte némurile. Pentru aceea este unŭ paşŭ fórte greşitŭ, cândŭ biserica spre a deveni poporală, şi-ar părăsi constituţiunea eĭ dată de

Dumnedeŭ, şi ca Şaguna ar adopta unulŭ saŭ altulŭ din sistemele politice, carĭ în desvoltarea politică a statuluĭ se perondéză unele pe altele. Biserica, instituţiunileĭ dumnedeescĭ, credinţa şi speranţele eĭ suntŭ maĭ multŭ decâtŭ de ajunsŭ, ca să o facă poporală şi în mijloculŭ celorŭ maĭ aspre persecuţiunĭ. Se poftesce însă, ca credincioşiĭ să fie instruaţi cum se cuvine în tóte ale eĭ, şi viaţa lorŭ să fie străbătută ca de unŭ fermentŭ preste fire de tóte principiile şi preceptele eĭ. De aceea biserica, de carea se légă credincioşiĭ numaĭ pentru că acomodându-se dorinţelorŭ de astădĭ, e *„constituţională"* şi *„liberală"* îşĭ pórtă simburele disoluţiuniĭ în sine, căcĭ dorinţele se schimbă, şi de pildă nu e eschisă posibilitatea, că mâne poĭmâne aci saŭ acolo nicĭ *„constituţionalismulŭ"*, nicĭ *„liberalismulŭ"* să nu maĭ fie poporalŭ şi modernŭ, ci *„socialismulŭ"*, *„comunismulŭ"* şi *„emanciparea femeilorŭ în politică"*. Şi biserica, carea pe calea acésta voesce să-şĭ câştige popularitate, dacă nu va voi să o pérdă, va trebui să priméscă şi sistemele aceste în constituţiunea sa. Atuncĭ însă a încetatŭ de a maĭ fi biserică creştină.

Democratismulŭ celŭ adevĕratŭ în biserică nu stă în aceea, că atribuţiunile ĭerarchice să se trécă la poporŭ, căcĭ ĭerarchia încă din poporŭ ese şi nu e ereditară. Ci democratismulŭ celŭ adevĕratŭ stă în aceea, că dela bunătăţile spirituale şi materiale ale bisericeĭ să nu fie eschisŭ nimenĭ pe basa nasceriĭ. Şi din punctulŭ acesta de vedere biserică maĭ democratică decâtŭ cea catolică

nu esistă, precum recunoscŭ chiarŭ şi inimiciĭ eĭ. Nicĭ în biserica protestantă, anglicană şi reformată, nicĭ în cea disidentă orientală nu este ca în biserica catolică aşa uşóră pentru toţĭ ceĭ vrednicĭ ridicarea din clasele cele maĭ inferióre ale poporuluĭ până la gradurile ĭerarchice cele maĭ înalte. Istoria şi timpulŭ de faţă ne subministră fórte multe esemple clasice despre acésta. Şi celŭ maĭ strălucitŭ esemplu este însu-şĭ Sfinţia Sa Papa Leonŭ XIII, fiulŭ unuĭ simplu gentry, ridicatŭ prin forţele propriĭ la cea maĭ înaltă demnitate omenéscă cu ajutoriulŭ democraţieĭ adevĕrate din biserica catolică.

Resumândŭ pe scurtŭ aceste dóuĕ puncte, constatămŭ, că nicĭ codiciĭ rĕsăritenĭ de legĭ bisericescĭ, nicĭ praxa antică bisericéscă în rĕsăritŭ nu dă laĭcilorŭ nicĭ unŭ dreptŭ în sinóde cu privire la dogme nicĭ cu privire la guvernarea spirituală a bisericeĭ. Ce se ţine însă de biserica românéscă de Alba-Iulia, praxa eĭ a fostŭ în privinţa acésta totŭ aceea, carea a fostŭ pretutindenea în biserica rĕsărituluĭ. Cu tóte aceste însă nu numaĭ dlŭ Densuşanŭ, ci şi alţiĭ înainte de dînsulŭ cugetă a puté dovedi contrariulŭ provocându-se la adunarea cea mare din Alba-Iulia dela 4 Septembre 1700, la carea a luatŭ parte şi poporulŭ, şi totuşĭ adunarea acésta s'a ocupatŭ şi de lucrurĭ dogmatice primindŭ unirea în cele patru puncte, şi de lucrurĭ de guvernare spirituală, cum se vede din cele 28 canóne disciplinare făcute în sinodulŭ acesta. Aşa înainte de dlŭ Densuşanŭ în înţelesulŭ acesta făcŭ provocare la adunarea

din 1700, *Memorandulŭ* faĭmosŭ dela Gherla din 1882 pag. 10, moderatulŭ veteranŭ gr. cat. în scurtulŭ sĕŭ tractatŭ întitulatŭ: *„sinóde bisericescĭ mixte“* tipăritŭ în Gherla la 1880, şi s'ar vedé, că şi autorulŭ esaltatŭ şi confusŭ alŭ cărticeleĭ: *„epistola unuĭ românŭ transilvănénŭ cătră unŭ amicŭ alŭ sĕŭ în afacerĭ ecclesiastice şi scolastice“* tipărită în Sibiŭ la 1871, şi maĭ în urmă „Gazeta“ în polemia sa cu „Unirea“ în tómna anuluĭ 1892.

Noĭ în trécătŭ în diferite locurĭ ne-amŭ spusŭ părerea din unŭ punctŭ saŭ altulŭ de vedere cu privire la adunarea saŭ sinodulŭ acesta. Aci e loculŭ, ca să ne pronunţămŭ deplinŭ cu privire la elŭ, atâtŭ din punctŭ de vedere istoricŭ, câtŭ şi iuridicŭ, căcĭ acesta este singurulŭ sinodŭ, la care se provócă adepţiĭ participăriĭ laĭcilorŭ la dogme şi guvernarea spirituală.

Înainte de tóte trebue să chiarificămŭ întrebarea, că óre adunarea acésta póte fi considerată în înţelesŭ canonicŭ de sinodŭ saŭ nu? Şi la acésta rĕspundemŭ categoricŭ, că adunarea acésta, până s'a ocupatŭ cu primirea sfinteĭ unirĭ, n'a fostŭ sinodŭ în sensulŭ *canonicŭ* alŭ niciĭ uneĭ biserice! Şi étă pentru ce! Altcum definescŭ sinodulŭ catoliciĭ, altcum orientaliĭ dissidenţĭ din Transilvania şi Ungaria, şi altcum reformaţiĭ şi protestanţiĭ. În una însă se unescŭ toţĭ. Şi acésta este, că după toţĭ sinodulŭ e o corporaţiune provĕdută cu iurisdicţiune de a pertracta lucrurĭ ţinĕtóre de biserica, a căreĭ membri suntŭ adunaţĭ în sinodŭ. Nicĭ o bi-

serică însă nu numesce sinodŭ în înţelesŭ *canonicŭ* o adunare, în care membriĭ aŭ convenitŭ pentru a părăsi biserica, de carea s'aŭ ţinutŭ, căcĭ numaĭ nu va ḑice nimenĭ, că o biserică orĭ care investesce pe o corporaţiune cu iurisdicţiune de a o puté părăsi folosindu-se chiarŭ de iurisdicţiunea acésta. De aceea şi adunarea dela 1700 póte fi numită adunare şi consfătuire liberă, conferinţă, congresŭ şi altcum. La nicĭ unŭ casŭ însă sinodŭ în înţelesŭ *canonicŭ* şi *propriŭ*, ci numaĭ în înţelesŭ *impropriŭ* şi fórte largŭ, întru câtŭ cuvîntulŭ grecescŭ σύνοδος însemnéză orĭ ce adunare. De aceea în unŭ studiŭ asupra moduluĭ de constituire şi a atribuţiunilorŭ sinódelorŭ bisericescĭ nu este iertatŭ a se face provocare la atarĭ adunărĭ, căcĭ atuncĭ de câte orĭ de pildă câţiva gr. orientalĭ preoţĭ şi mirenĭ, saŭ şi numaĭ câţiva mirenĭ din o comună se adună la o consfătuire, ca să trécă la S. Unire din óre carĭ motive, totdeuna consfătuirea acésta ar fi unŭ sinodŭ, de care maĭ cu samă „Gazeta“ s'ar acăţa numaĭ decâtŭ spre a dovedi, că laĭciĭ aŭ dreptŭ în sinóde şi cu privire la dogme. Şi adunarea dela 1700 nu a fostŭ decâtŭ în mare, ceea ce ar fi o consfătuire privată a câtorva preoţĭ şi mirenĭ gr. orientalĭ spre a trece la unire. Câte consfătuirĭ de aceste se vorŭ fi ţinută de 200 anĭ încóce, şi dacă tóte acele ar fi sinóde, atuncĭ amŭ avé maĭ multe sinóde decâtŭ tótă lumea.

Însă chiarŭ şi dacă ar fi adunarea cea mare dela 1700 sinodŭ în înţelesŭ canonicŭ, totuşĭ din ea nu s'ar puté proba, că şi laĭciĭ

aŭ dreptŭ în sinóde cu privire la lucrurile de credinţă. Cumcă pe timpulŭ adunariĭ acesteia aŭ fostŭ în Alba-Iulia şi din poporŭ mulţĭ, nu se póte nega. Se nasce însă întrebarea întâiă, că s'aŭ presentatŭ bărbaţiĭ aceştia din poporŭ ca representanţĭ aĭ poporuluĭ la sinodŭ, şi a dóua, că avut'aŭ votŭ decisivŭ în sinodŭ? Acum ce atinge întrebarea întâiă, nicĭ unŭ istoricŭ nu ne va puté spune, că în ce calitate a luatŭ parte la adunare şi poporulŭ celŭ multŭ, ce a fostŭ de faţă. Samuilŭ Clain (Acte şi Fragmente pag. 83 u.) nu ne spune nimicŭ de poporŭ, decâtŭ că fu ţinutŭ la 1700 „soborŭ mare" în Belgradŭ. *„Documentele istorice despre starea politică şi ĭeratică a Românilorŭ din Transilvania"* ne spunŭ, că aŭ luatŭ parte *„nobiliĭ şi bĕtrâniĭ oraşelorŭ"* pag. 163, va să ḑică bărbaţĭ, ce aŭ venitŭ nu ca aleşĭ, ci în vîrtutea pusĕţiuniĭ sociale. Laurianŭ şi Bălcescu în Magazinulŭ istoricŭ Tom. III pag. 308, precum şi Nilles t. I pag. 247 ne spunŭ, că aŭ fostŭ între alţiĭ şi câte 3 deputaţĭ din fiesce care comună. Nicĭ unulŭ nu ne spune, că fost'aŭ aceia aleşĭ de acasă, saŭ fiindŭ fórte multŭ poporŭ de faţă, cândŭ fu făcută decherarea solemnă de unire, din ḑecile de miĭ presente furĕ de sinodŭ din fiesce care comună chemaţĭ câte treĭ, ca să se dechiare.

Astfelŭ din istoricĭ numaĭ atâta scimŭ, că a fostŭ şi poporŭ de faţă, şi încă fórte multŭ, şi că adunarea n'a fostŭ compusă după poita dluĭ Densuşanŭ pe basa uneĭ *„legĭ electorale"*, de carea nicăirĭ nu e nicĭ o amintire, nicĭ din *„toţĭ preoţiĭ"*, căcĭ la adunarea

acésta aŭ fostŭ cu multŭ maĭ puţinĭ preoţĭ, decâtŭ la cea din 1698.

Ce atinge însă întrebarea a dóua, că membriĭ din poporŭ saŭ laĭciĭ avut'aŭ votŭ decisivŭ în adunarea acésta, chiarŭ **şi dacă** o amŭ numi sinodŭ, rĕspunsulŭ **celŭ** maĭ clarŭ şi maĭ evidentŭ ni-lŭ dă manifestulŭ adunăriĭ, a căruĭ autenţie o vomŭ proba maĭ târḑiŭ. Manifestulŭ adecă nu face nicĭ o amintire de deputaţiĭ mirenilorŭ, ci începe astfelŭ: *„Noĭ subtînsemnaţiĭ, episcopulŭ, protopopiĭ şi totŭ clerulŭ bisericeĭ românescĭ din Transilvania"*, éră la capetŭ nice unŭ *„deputatŭ alŭ mirenilorŭ"* nu e subscrisŭ, de unde e învederatŭ, că eĭ votŭ decisivŭ nu aŭ avutŭ.

După ce fu finită causa uniriĭ, însu-şĭ Atanasiŭ Mitropolitulŭ şi cu totŭ clerulŭ presentŭ aŭ datŭ testimoniulŭ celŭ maĭ lămuritŭ, că nicĭ în lucrurile, ce se ţinŭ de guvernarea spirituală a bisericeĭ, laĭcilorŭ nu le compete nicĭ unŭ dreptŭ în sinóde, cândŭ sinodulŭ făcêndŭ 28 canóne disciplinare în celŭ dintâiŭ se esprimă astfelŭ: *„Cândŭ va rîndui Vlădica şi cu titoriĭ, carĭ vorŭ fi juraţĭ lângă Vlădica,* ḑi de soborŭ *de toţĭ protopopiĭ* ţĕreĭ, *atuncĭ totŭ protopopulŭ cu 2 preoţĭ bĕtrânĭ să se afle la ḑiua cea numită a soboruluĭ."* De *„deputaţiĭ mirenilorŭ"* canonulŭ nu face nicĭ o amintire.

Cu aceste causa sinoduluĭ dela 1700 o credemŭ destulŭ de lămurită.

Alŭ doilea lucru, la care se provócă uniĭ şi alţiĭ din ceĭ ce ascriŭ şi mirenilorŭ drepturĭ cu privire la guvernarea spirituală a

bisericeĭ, este sinodulŭ dela 1697 ținutŭ sub Teofilŭ Mitropolitulŭ, în care acestŭ Mitropolitŭ a propusŭ, ca să se céră dela împĕratulŭ, ca *„tótă cârma și rînduéla preoțilorŭ să fie la episcopŭ, și nicĭ de cum la mirenĭ, cum a fostŭ până acum“*. La propunerea acésta se provócă autorulŭ moderatŭ alŭ broșureĭ *„Sinóde mixte“* Gherla 1880, și *Memorandulŭ* dela Gherla, care pe bietulŭ Mitropolitŭ ilŭ face pentru propunerea acésta *„călcătoriŭ de drepturĭ“*. Nicĭ unulŭ însă n'a cercatŭ maĭ afundŭ, care este înțelesulŭ propuneriĭ luĭ Teofilŭ. De ar fi cercatŭ, ar fi aflatŭ, că în propunerea acésta nu este vorba de *„cârma și rînduéla preoțilorŭ“*, carea în modŭ *legalŭ* era *„pe atuncĭ la mirenĭ“*. Căcĭ *„cârma și rînduéla preoțilorŭ“* în modŭ *legalŭ* era și atuncĭ la episcopŭ, ceea ce mărturisescŭ înși-șĭ principiĭ calvinescĭ. Astfelŭ principele Georgiŭ Rákotzi în collaționalele Mitropolituluĭ Simeonŭ Ștefanŭ dela 1643 dice, că dă Mitropolituluĭ puterea *„de a pedepsi greșelele preoțilorŭ cu viață desfrînată“*, *„de a primi* (în clerŭ) *persónele cele destoĭnice și de a depărta pe cele nedestoĭnice“*. [1]) Totŭ acésta se dice și în collaționalele luĭ Apafi date Mitropolituluĭ Budai la 1680 [2]) și chiarŭ și în collaționalele guvernatoriuluĭ Banffi de Losoncz date Mitropolituluĭ Teofilŭ la 1692. [3]) Totŭ asemenea Georgiŭ Rakotzi în collaționalele Mitropolituluĭ Sava I la 1656

---

[1]) Docum. istorice despre starea politică și ĭeratică a Românilorŭ pag. 119.
[2]) Acte și Fragmente pag. 68.
[3]) Nilles tom. I pag. 159.

îĭ dă putere *„ca să pedepséscă pe preoțiĭ, protopopiĭ și laĭciĭ carĭ facŭ escesurĭ“*. [1])

Ci propunerea Mitropolituluĭ Teofilŭ are în vedere stările anarchice din biserică, după carĭ poporulŭ se tocmia cu preoțiĭ, și aducea pe celŭ ce-lŭ servia maĭ lesne, fără ca să maĭ întrebe de episcopulŭ nimica. Ba nu odată, dacă avea careva din poporŭ ceva cu preotulŭ, îșĭ făcea elŭ destulŭ, fără să vre a sci nimicŭ de judecata episcopuluĭ. Despre stările aceste anarchice ne daŭ deslușire canónele sinódelorŭ de pe acele timpurĭ, carĭ făcură încercarea de a delătura anarchia acésta. Așa can. 20 alŭ sinoduluĭ dela 1675 dice: *„nicĭ unŭ popă în poporŭ, fără scirea protopopuluĭ să nu se tocméscă“*, canonŭ 10 alŭ sinoduluĭ dela 1700: *„care popă va merge pe poporulŭ altuĭ preotŭ, saŭ îĭ va scădé simbria, acela să se tundă“*, canonŭ 7 alŭ aceluĭ sinodŭ: *„carĭ mirenĭ se vorŭ duce cu putere pe casa popeĭ, saŭ pe femeile luĭ, saŭ pe marha luĭ, fără de scirea Vlădicăĭ saŭ a protopopuluĭ, uniĭ ca aceeia să fie fără de lege, până a-șĭ da sama.“* Cândŭ ómeniĭ însă voescŭ cu orĭ ce prețŭ să probeze imposibilulŭ, atuncĭ se acață și de umbră. În urmă chiarŭ și sinodulŭ dela 1868, care ca și diŭ Densușanŭ multŭ a greșitŭ în cele istorice, nu recunósce laĭcilorŭ nicĭ unŭ dreptŭ în lucrurile dogmatice și în cele reservate ĭerarchieĭ, carĭ suntŭ guvernarea spirituală bisericéscă. [2])

---

[1]) Documente istorice despre starea politica și ĭeratică a Românilorŭ pag. 127.
[2]) Acte sinodalĭ I. pag. 35.

III. *Aŭ laĭciĭ dreptŭ a participa în sinóde cu privire la administrarea saŭ procurarea averiĭ bisericescĭ și scolastice?* Acésta este a treia și cea din urmă întrebare în capitululŭ de față.

Înainte de ce amŭ rĕspunde la întrebarea acésta în ințelesulŭ canónelorŭ, premitemŭ câteva șire din unŭ opŭ canonicŭ *aprobatŭ de Mitropolitulŭ Vancea*, care opŭ sub totŭ decursulŭ păstoririi luĭ a servitŭ de manualŭ de dreptŭ canonicŭ în Seminariulŭ din Blașiŭ. Opulŭ acesta este *„Instituțiunile dreptuluĭ bisericescŭ“* de Dr. Ioanŭ Rațŭ tipăritŭ în Blașiŭ la 1877 și dedicatŭ Mitropolituluĭ Vancea, care l'a și aprobatŭ. În opulŭ acesta la pag. 279 se cetescŭ următórele: *„Nu este îndoélă, că biserica preste totŭ luată stă din clericĭ și laĭcĭ, prin urmare și laĭciĭ ca adevĕrațĭ membri aĭ bisericeĭ potŭ lua parte la unele afacerĭ de natură mixtă (în așa numitele congrese mixte), ce îĭ atingŭ și pe dînșiĭ, precum suntŭ administrarea bunurilorŭ bisericescĭ și scolastice, causele stolare etc.“* Din șirurile aceste credemŭ, că dlŭ Densușanŭ, care a atacatŭ în unŭ modŭ atâtŭ de *violentŭ* pe Mitropolitulu Vancea, pentru că *„ar fi eschisŭ pe poporulŭ credinciosŭ de a maĭ avé cuvîntŭ chiarŭ și în administrarea averilorŭ și fundațiunilorŭ bisericescĭ“*, póte să cunóscă fórte bine ideile și cugetele Mitropolituluĭ Vancea în cestiunea participăriĭ laĭcilorŭ la administrarea averilorŭ bisericescĭ și scolastice.

Eĭ bine! va dice dlŭ Densușanŭ. Însă dacă Mitropolitulŭ Vancea a avutŭ atarĭ ideĭ

despre participarea laĭcilorŭ la administrarea averilorŭ și fundațiunilorŭ bisericescĭ, atuncĭ pentru ce nu a tradusŭ ideile aceste în paragrafĭ în sinodulŭ provincialŭ dela 1882? În chipulŭ acesta ar fi scăpatŭ pentru totdeuna de atarĭ imputărĭ.

La acésta rĕspundemŭ dară așa, câtŭ să ințelégă și dlŭ Densușanŭ și toțĭ aceia, carĭ vorŭ maĭ cuteza a face nobiluluĭ și în vecĭ neuĭtatuluĭ Mitropolitŭ Vancea atarĭ imputărĭ.

Mitropolitulŭ Vancea cunoscea fórte bine dorința credincioșilorŭ din întrégă provincia, ca să îea și eĭ parte la administrarea averilorŭ și fundațiunilorŭ bisericescĭ și scolastice, saŭ cu unŭ cuvîntŭ la guvernarea economică saŭ materială și culturală a bisericeĭ. Scia și aceea, că o atare participare a elementuluĭ laĭcŭ o permitŭ canónele. Și ca unulŭ, care a fostŭ totdeuna gata a împlini dorințele juste ale credincioșilorŭ, a și prelucratŭ unŭ statutŭ pentru administrarea fondurilorŭ și averilorŭ bisericescĭ și scolastice începêndŭ dela averile și fundațiunile parochiale în susŭ la averile și fundațiunile tractelorŭ protopopescĭ, la ale dieceselorŭ, și până în vîrfŭ la averile și fundațiunile întregeĭ provinciĭ mitropolitane. După statutulŭ acesta tóte averile și fundațiunile bisericescĭ și scolastice dela cele parochiale până susŭ la cele provinciale aveaŭ să se administreze prin corporațiunĭ compuse din o parte preoțĭ și dóuĕ din treĭ părțĭ mirenĭ. Statutulŭ acesta l'a și supusŭ spre desbatere și primire sinoduluĭ provincialŭ dela 1882, ca așa apoĭ conche-

mându-se unŭ congresŭ provincialŭ din preoţĭ şi mirenĭ să se pótă păşi la dispusĕţiunĭ maĭ speciale, şi să se pótă pune în praxă.

Ce să vedĭ însă? Uniĭ bărbaţĭ cu vadă din membriĭ sinoduluĭ acestuia, la care susţine dlŭ Densuşanŭ, că aŭ fostŭ chemaţĭ totŭ de aceia, despre carĭ Mitropolitulŭ Vancea scia bine, *„că nu vorŭ face nicĭ o opusĕţiune decisiunilorŭ“*, aşa opusĕţiune ĭ-aŭ făcutŭ Mitropolituluĭ Vancea şi statutuluĭ acestuia alŭ sĕŭ, câtŭ neputêndŭ ajunge la nicĭ unŭ conclusŭ, a trebuitŭ să-lŭ retragă amărîtŭ în sufletŭ şi în inimă, că în împlinirea unorŭ dorinţe aşa ferbinţĭ ale credincioşilorŭ mirenĭ întimpină aşa mare resistinţă chiarŭ şi la uniĭ din clerŭ. Şi étă că după 11 anĭ unŭ omŭ superficialŭ ca dlŭ Densuşanŭ, care despre nimicŭ din câte a scrisŭ, nu s'a informatŭ, vine şi aruncă cu tină şi petri în omulŭ celŭ maĭ nevinovatŭ!

Scriitorulŭ acestora a fostŭ de faţă la acelŭ sinodŭ. Promisiunea de a nu descoperi cele pertractate nu-lŭ maĭ oblégă, fiindŭ că decretele sinoduluĭ s'aŭ publicatŭ, şi promisiunea a fostŭ obligătóre numaĭ până la publicare. Şi ar fi din parte-ĭ o laşitate, dacă nu ar descoperi, câtŭ se póte descoperi acum, spre a mântui amintirea neştérsă a Mitropolituluĭ Vancea de atarĭ învinuirĭ nedrepte în gradulŭ supremŭ. Mitropolitulŭ Vancea în urma opusĕţiuniĭ întimpinate în sinodŭ fiindŭ silitŭ a retrage acelŭ proiectŭ de statutŭ cu privire la guvernarea bisericéscă economică, culturală şi scolastică, a trebuitŭ să se mulţăméscă *de o cam dată până la*

timpurĭ maĭ bune cu starea de până atuncĭ, după care averea bisericéscă şi scolastică diecesană se administréză prin capitulŭ, cea parochială însă prin curatorĭ aleşĭ de poporŭ. Fundaţiunea Şuluţană însă, deşi Mitropolitulŭ Şuluţŭ în testamentulŭ sĕŭ dela Mitropoliţiĭ următorĭ şi dela Capitulŭ pofteşce numaĭ, ca în administrarea fundaţiuniĭ sale să se foloséscă şi de sfatulŭ bărbaţilorŭ laĭcĭ ilustri *(adhibitis in consilium)*, totuşĭ n'a încetatŭ şi maĭ departe a o administra nu numaĭ cu sfatulŭ, ci cu concursulŭ bărbaţilorŭ laĭcĭ ilustri, pe carĭ ĭ-a constituitŭ în unŭ *directoriŭ şi unŭ senatŭ* spre a arĕta dluĭ Densuşanŭ, că nicĭ odată n'a voitŭ a eschide pe *„poporulŭ credinciosŭ de a maĭ avé cuvîntŭ în administrarea averilorŭ şi fundaţiunilorŭ bisericescĭ şi scolastice“*.

Şi din citaţiunea de maĭ susŭ din manualulŭ de dreptŭ canonicŭ de Dr. Raţŭ aprobatŭ de Mitropolitulŭ Vancea, şi din istoriculŭ sinoduluĭ provincialŭ dela 1882 se vede, că Mitropolitulŭ Vancea a profesatŭ principiulŭ adevĕratŭ bisericescŭ, că sfintele canóne permitŭ participarea mirenilorŭ la guvernarea materială saŭ economică, culturală şi scolastică a bisericeĭ, de carea se ţine administrarea averilorŭ, fundaţiunilorŭ şi fondurilorŭ bisericescĭ precum şi promovarea, regularea şi supraveghiarea causeĭ culturale şi scolastice. Principiulŭ acesta l'a profesatŭ Mitropolitulŭ Vancea şi practice ţinêndŭ la 1873 unŭ congresŭ mestecatŭ pentru causele scolastice, éră în 1875 altulŭ pentru cele materiale bisericescĭ. Şi cumcă nicĭ S. Scaunŭ Apostolicŭ nu are nimica în contra

participăriĭ mirenilorŭ la guvernarea economică, culturală și scolastică în biserică, se vede între altele și de acolo, că la romano-catoliciĭ din Transilvania clerulŭ la olaltă cu poporulŭ guvernéză causa economică, scolastică și culturală a bisericeĭ prin organulŭ supremŭ numitŭ „Statusgyűlés" și prin alte organe inferióre.

Se înșală însă fórte tare toțĭ aceia, carĭ cugetă, că participarea laĭcilorŭ la guvernarea economică, scolastică și culturală bisericéscă este o datină vechie în biserica resăritului. Căcĭ după dreptulŭ bisericeĭ resăritului, formatŭ în imperiulŭ bizantinŭ, episcopulŭ are dreptŭ de conducere și inspecțiune preste tótă averea bisericéscă [1]) (τὰ κυριακὰ, τὰ πράγματα, κτήματα ἐκκλησιαστικά), și dintre laĭcĭ numaĭ împĕratulŭ. După dreptulŭ acesta averea bisericéscă se administra în resăritŭ în chipulŭ următoriŭ: Fiesce care episcopŭ era obligatŭ, și încă fórte strînsŭ, ca din clerulŭ supusŭ luĭ să denuméscă unŭ economŭ pentru administrarea averiĭ bisericescĭ (conc. Calcedon. can. 26 în Pravilă). Dacă episcopulŭ negliga punerea economuluĭ, îlŭ suplinia Mitropolitulŭ, denumindŭ elŭ economŭ, și dacă și Mitropolitulŭ negliga, atuncĭ dreptulŭ de a denumi pe economŭ se devolva la Patriarchŭ (Conc. Nic. II can. 11 în Pravilă). Economulŭ administra averea bisericéscă după inviațiunile episcopuluĭ (κατὰ γνώμην ἰδίου ἐπισκόπου can.

[1]) Vedĭ Pravila can. 15 Anciran., can. 40, 41 alŭ Apost., can. 24, 25 Antiochenŭ, can. 12 alŭ conc. Nicenŭ II și Aristenu la can. 25 Antiochenŭ.

26 Calc. în Pravilă). Economulŭ incasséză tóte venitele (εἴσοδοι, εἰσοδήματα, πρόσοδοι), din carĭ apoĭ pórtă tóte spesele (ἐξόδους). Elŭ se îngrijesce de susținerea (συστάσις) și înmulțirea (αὔξησις) averiĭ bisericescĭ. Economulŭ în fiesce care anŭ odată saŭ maĭ de multe orĭ avea să dea episcopuluĭ samă despre modulŭ, cum a administratŭ averea bisericéscă, saŭ rațiunĭ (λογαριάσμους). Dacă averea bisericéscă în diecesă era mare, atuncĭ economuluĭ i-se daŭ de ajutorĭ maĭ mulțĭ oficialĭ numițĭ: χαρτουλάριοι. Cu tóte aceste însă de altă parte și împĕratulŭ avea dreptŭ de a aședa prin întregŭ imperiulŭ o specie de oficianțĭ de cassă numițĭ: ἀρκάριοι, cărora economiĭ dela diferitele episcopate aveaŭ să le dea samă în fiesce care lună orĭ celŭ multŭ totŭ după dóuĕ lunĭ despre modulŭ, cum aŭ administratŭ averea bisericéscă. Activitatea oficialilorŭ de casă numițĭ ἀρκάριοι, o controlaŭ oficialĭ maĭ înalțĭ numițĭ: πραίκτορες constituițĭ toțĭ de împĕratulŭ. Remunerațiunea economuluĭ era unŭ procentŭ din venitele incurse. Dacă lua maĭ multŭ îșĭ perdea oficiulŭ.

Acésta și nu alta a fostŭ în trăsăturĭ generale praxa vechie a Pravileĭ în biserica resăritului cu privire la administrarea averiĭ bisericescĭ. De aceea pretensiunea participăriĭ laĭcilorŭ la administrarea averiĭ bisericescĭ pe basa praxeĭ și datineĭ vechĭ în biserica resăritului este unŭ simplu verbalismŭ, o lipsă naivă de cunoscința dreptuluĭ și a istorieĭ acesteĭ biserice.

Praxa cea vechie însă espusă maĭ susŭ

precum póte vedé ori cine, în timpurile mai târḑiĭ și în state diverse de imperiulŭ bizantinŭ a devenitŭ nepracticabilă. De aceea și fu părăsită mai în tóte statele și întrodusă alta nóuă conformă împrejurărilorŭ schimbate. Maĭ pretutindenĭ însă în resăritŭ regularea administrăriĭ averiĭ bisericescĭ n'a purcesŭ dela biserică, ci dela guvernulŭ civilŭ. Așa în Rusia, România, Sêrbia, Montenegro și airea. Pretutindenĭ însă în resăritŭ puterea publică de a administra averea bisericéscă în cea maĭ mare parte nu este nicĭ în mânile clerului, nicĭ în ale poporului credinciosŭ, ci în mânile guvernuluĭ civilŭ alŭ statuluĭ respectivŭ. Ce era dară să se întîmple la noĭ, după ce praxa cea veche nu maĭ era practicabilă? Pe câtŭ a fostŭ posibilŭ, s'a întrodusŭ și la noĭ pe încetulŭ multŭ înainte de Mitropolitulŭ Vancea o praxă óre care, ce îșĭ are deja istoria sa. Averea bisericéscă fu adecă împărțită ca în multe locurĭ în resăritŭ după praxa apusană în avere beneficială, din carea se susținŭ beneficiațiĭ, și în avere strictŭ bisericéscă, carea apoĭ érășĭ fu împărțită în parochială și în diecesană. Cea parochială o a administratŭ poporulŭ prin curatoriĭ sĕĭ, éră cea diecesană corporațiunea Capitululuĭ, care din punctulŭ acesta de vedere ține loculŭ economuluĭ anticŭ. Datina acésta esistă de multŭ în totŭ apusulŭ, și îșĭ avea deja o legislațiune óre care desvoltată, cu care pe basa consecințeĭ, analogieĭ și logiceĭ juridice ne puteamŭ ajuta în casurĭ maĭ încurcate. Astăḑĭ însă este dorința generală, ca elementulŭ laĭcŭ să par-

ticipe în mĕsură maĭ mare nu numaĭ la administrarea averiĭ bisericescĭ și scolastice parochiale, ci și la cea diecesană și provincială. Și Mitropolitulŭ Vancea a fostŭ celŭ dintâiŭ, care a făcutŭ încercarea de a împlini dorința acésta a poporuluĭ credinciosŭ, și dacă nu era opusĕțiunea cea mare în sinodulŭ provincialŭ dela 1882, o ar fi și împlinitŭ. Se póte óre o acusă maĭ injuriósă și maĭ perfidă ca aceea a dluĭ Densușanŭ, că Mitropolitulŭ Vancea *„a eschisŭ pe poporulŭ credinciosŭ dela administrarea averilorŭ și fundațiunilorŭ bisericescĭ“?*

Cândŭ însă ḑicemŭ, că sfintele canóne permitŭ participarea elementuluĭ laĭcŭ la guvernarea economică, scolastică și culturală a bisericeĭ, atuncĭ nu ḑicemŭ totodată și aceea, că participarea acésta are să se întîmple în *sinóde*. De cândŭ s'a ivitŭ la noĭ tendința de a deschide elementuluĭ laĭcŭ câmpŭ maĭ mare de activitate în biserică, cu cuvîntulŭ *sinodŭ* s'a făcutŭ fórte multŭ abusŭ. *Sinóde în înțelesulŭ genuinŭ canonicŭ se numescŭ numaĭ și numaĭ adunările membrilorŭ hierarchieĭ pentru afacerile dogmatice și spirituale ale bisericeĭ,* la carĭ elementulŭ laĭcŭ n'a participatŭ nicĭ odată. Atarĭ sinóde suntŭ cele ecumenice, patriarchale, provinciale și diecesane. De *„sinóde mixte“* din preoțĭ și din mirenĭ, terminŭ anticanonicŭ folositŭ atâta la noĭ de mulțĭ, și amintitŭ atâta ca unŭ Eldorado, în care ni-se vorŭ împlini tóte dorințele, Pravila nu voesce să scie chiarŭ nimica, și îĭ suntŭ unŭ ce cu totulŭ necuno-

scutŭ. De aceea dacă voimŭ să rĕmânemŭ pe lângă „*Pravilă*", atuncĭ adunările bisericescĭ din preoțĭ și laïcĭ pentru guvernarea bisericéscă, economică, scolastică și culturală, le putemŭ numi de pildă congrese, conferințe, numaĭ *sinóde în adevĕratulŭ sensŭ canonicŭ nu.*

Spre a efeptui și a dovedi canonicitatea participăriĭ elementuluĭ laïcŭ la guvernarea bisericéscă, economică, culturală și scolastică în „*sinóde mixte*" chemațĭ și nechemațĭ s'aŭ apucatŭ să probeze, că în biserică totdeuna aŭ esistatŭ atarĭ „*sinóde mixte*". Pentru aceea orĭ unde aŭ aflatŭ în istoria bisericeĭ vre-o adunare din preoțĭ și din mirenĭ în timpurile, cândŭ linia democrătóre între sfera statuluĭ și a bisericeĭ nu era așa precisŭ trasă ca astădĭ, numaĭ decâtŭ o aŭ numitŭ „*sinodŭ mixtŭ*", și basațĭ pe aceea pretindeaŭ și la noĭ atarĭ „*sinóde mixte*". În confusiunea acésta apoĭ nu e mirare, că aŭ vĕdutŭ „*sinóde mixte*" în capitulariele regilorŭ francesĭ, nisce adunărĭ politice din nobiliĭ și episcopiĭ, carĭ pe lângă causele civile se ocupaŭ și de afacerile esterne saŭ temporale bisericescĭ. Ba totŭ „*sinóde mixte*" aŭ vĕdutŭ și în divanele, ce le țineaŭ principiĭ Moldoveĭ cu nobiliĭ și ĭerarchiĭ țĕreĭ, fără să observe, că considerândŭ lucrurile în confusiunea acésta de ideĭ și cuvinte fără a le cunósce înțelesulŭ genuinŭ, și casa magnațilorŭ din Budapesta de pildă, în care ședŭ episcopiĭ cu nobiliĭ și notabiliĭ țĕreĭ de confesiunĭ diverse, și se ocupă și de lucrurĭ, ce atingŭ biserica, încă nu este alta decâtŭ unŭ „*sinodŭ mixtŭ*".

Ba chiarŭ și casa de josŭ, unde pe lângă laïcĭ nu numaĭ catolicĭ, ci și calviniĭ și jidovĭ suntŭ și destuĭ preoțĭ, și de unŭ timpŭ încóce se ocupă fórte multŭ de lucrurĭ bisericescĭ, încă este unŭ „*sinodŭ mixtŭ*".

Sinódele în înțelesŭ canonicŭ, întru câtŭ ele suntŭ adunărĭ ale ĭerarchieĭ, îșĭ aŭ în biserică legislațiunea lorŭ, carea le norméză din tóte punctele de vedere, legislațiune în apusŭ fórte desvoltată, éră în resăritŭ maĭ puținŭ desvoltată. De o legislațiune cu privire la „*sinódele mixte*" nu e nicĭ o amintire nicĭ în Pravilă, nicĭ în corpus juris alŭ latinilorŭ, semnŭ că de acele n'aŭ esistatŭ nicĭ cândŭ în biserică. De aceea participarea laïcilorŭ la guvernulŭ bisericescŭ economicŭ, culturalŭ și scolasticŭ nu se póte întîmpla în sinóde luate în sensulŭ canonicŭ, ci în alte adunărĭ, cărora le putemŭ da numire după placŭ. Căcĭ desvoltarea bisericéscă de până acum nu a creatŭ și nu a fixatŭ pentru ele încă unŭ terminŭ anumitŭ și stabilŭ, cum a creatŭ și fixatŭ terminulŭ de *sinóde* pentru adunările ĭerarchieĭ.

Ce ne atinge pe noĭ, marturisimŭ sincerŭ, că fiindŭ întru tóte de acordŭ cu principiile corecte ale neuĭtatuluĭ Mitropolitŭ Vancea, dorimŭ din inimă participarea elementuluĭ laïcŭ în mĕsură maĭ mare ca până acum la guvernarea bisericéscă economică, cultrală și scolastică, deși nu suntemŭ așa sanguinicĭ, câtŭ în împrejurările nóstre materiale și culturale de astădĭ să așteptămŭ dela atare participare unŭ progresŭ stupendŭ alŭ causeĭ nóstre economice, cultu-

rale şi scolastice. Póte că Mitropolituluĭ următoriŭ iĭ este reservată împlinirea dorinţeĭ acesteia vechĭ în biserica nóstră, carea Mitropolituluĭ Vancea în urma opuseţiuniĭ, ce o a întimpinatŭ, nu ĭ-a succesŭ a o împlini. Şi până la împlinirea dorinţeĭ acesteia însă elementulŭ laĭcŭ are deja în biserica nóstră unŭ frumosŭ câmpŭ de activitate în administrarea averiĭ bisericescĭ parochiale, la carea participă ca celŭ dintâiŭ factorŭ de timpurĭ inmemorabile, în administrarea averiĭ scolastice parochiale şi în conducerea nemijlocită a şcólelorŭ, în senatele scolastice parochiale şi în senatele scolastice protopopescĭ constituite în cea maĭ mare parte din laĭcĭ. Pe lângă aceea rĕmâne elementuluĭ laĭcŭ unŭ fórte largŭ câmpŭ de activitate liberă pe tóte terenele vieţeĭ esterne bisericescĭ în aşa numitele congrese libere, unde laolaltă cu clerulŭ în consfătuire şi împreună lucrare frăţéscă póte îmbrăţişa cu escepţiunea afacerilorŭ dogmatice şi de guvernare spirituală tóte manifestăriie în afară a vieţeĭ religióse şi bisericescĭ. Cea maĭ mare parte a publicului nostru s'ar uĭmi, dacă ar afla, cum în Frância, Germania, Anglia, Italia, Belgia şi airea elementulŭ laĭcŭ, însufleţitŭ de causa religiuniĭ şi a bisericeĭ, laolaltă cu clerulŭ în congrese libere întrunite în fie care anŭ regulatŭ promovéză causa scolastică, filantropică, socială, diaristică şi literară a bisericeĭ. De pildă amintimŭ numaĭ, cum prin o atare activitate liberă elementulŭ laĭcŭ la olaltă cu clerulŭ francesŭ în timpŭ scurtŭ a fundatŭ în Frância şepte universităţĭ de sciinţe cu caractĕrŭ religiosŭ ca unŭ contrapondŭ la universităţile de statŭ lipsite de orĭ ce caractĕrŭ religiosŭ. Rĕmâne maĭ departe elementuluĭ laĭcŭ câmpŭ fórte multŭ de activitate liberă în reuniunĭ cu caractĕrŭ religiosŭ pentru tóte trebuinţele sociale bisericescĭ ale credincioşilorŭ. Érăşĭ cea maĭ mare parte din publiculŭ cetitoriŭ s'ar uĭmi, cândŭ ar afla numĕrulŭ şi nuanţele atârorŭ reuniunĭ, şi că ce suntŭ în stare ele să producă în ţĕrile culte. Érăşĭ numaĭ de pildă amintimŭ, că prin atarĭ reuniunĭ se adună numaĭ în Parisŭ într'unŭ anŭ preste 20 milióne francĭ pentru susţinerea şcólelorŭ creştine din acea cetate. Şi ce produce acolo resultate atâtŭ de strălucite? Nu Ieremidiadele nóstre ridicule, că nu avemŭ „sinóde mixte“, ci însufleţirea sfîntă pentru causa religiuniĭ şi a bisericeĭ. Dându-ni-se odată ocasiune vomŭ publica în colónele „Uniriĭ“ pertractările unuĭ atare congresŭ saŭ adunări a vre-uneĭ reuniunĭ, în carĭ ca adevĕraţĭ fraţĭ în Christosŭ se sfătuescŭ în cea maĭ sfîntă armonie Cardinalĭ, Mitropoliţĭ, Episcopĭ, dignitarĭ, preoţĭ simpli dela ţară şi caplanĭ ca membri din clerŭ, cu membriĭ mirenĭ, senatorĭ, deputaţĭ, membri aĭ academiilorŭ de sciinţe, profesorĭ, juriştĭ, medicĭ, nobilĭ, industriaşĭ şi ţĕranĭ cu privire la promovarea religiosităţiĭ şi a tuturorŭ causelorŭ ţinĕtóre de manifestarea esternă a bisericeĭ. Atuncĭ va avé publiculŭ nostru cetitoriŭ prilejŭ să vadă, că faţă cu bărbaţiĭ laĭcĭ de inimă, luminaţĭ şi instruiţĭ aĭ popórĕlorŭ culte, carĭ aŭ adevĕrată durere de causa religiósă şi sfîntă a poporuluĭ şi temei-

nice cunoscințe despre biserică, ce valóre potŭ să aĭbă nisce ómenĭ pe câtŭ de superficialĭ în ale bisericeĭ, pe atâtŭ însă și de îndrăsnețĭ ca dlŭ Nic. Densușanŭ.

VII.

Sinodulŭ electoralŭ dela 1868.

Cândŭ în tómna anuluĭ trecutŭ 1892 „Unirea“ numaĭ ca prin trécătŭ a făcutŭ alusiune la ilegalitățile canonice și falsitățile istorice cuprinse în condițiunile, ce se crede, că sinodulŭ electoralŭ dela 1868 le-a pusŭ nouluĭ Mitropolitŭ, atuncĭ „Gazeta“ s'a infuriatŭ de totŭ tare, că „Unirea“ a cutezatŭ *„a dăscăli pe părințiĭ sinoduluĭ aceluia“*, deși ceĭ maĭ mulțĭ *„părințĭ aĭ sinoduluĭ“* din 1868 eraŭ deja morțĭ, și nu maĭ puteaŭ fi *„dăscăliți“*. „Gazeta“ în terorismulŭ eĭ se făcea, că nu voesce să scie, că condițiunile puse în sinodulŭ electoralŭ dela 1868 nouluĭ Mitropolitŭ suntŭ unŭ actŭ publicŭ, unŭ actŭ trecutŭ în istorie, și chiarŭ prin aceea supusŭ criticeĭ pentru tóte timpurile. De aceea dacă critica seriósă și justă va arĕta ilegalitățile canonice și falsitățile istorice, de carĭ gemŭ acele condițiunĭ, atuncĭ „Gazeta“ cu totŭ respectulŭ, ce l'ar avé de *„părințiĭ sinoduluĭ“*, nu-ĭ va puté mântuĭ de învinuirea justă de a fi comisŭ cu voea saŭ fără voe acele ilegalitățĭ și falsitățĭ. Așa este la tóte popórĕle și așa se întîmplă la ele cu actele publice, și așa trebue să fie, și așa trebue să

se întîmple și la noĭ, de s'ar mănia „Gazeta“ orĭ și câtŭ. Triumfulŭ adevĕruluĭ nu-lŭ va puté opri „Gazeta“ nicĭ odată, orĭ câtŭ de neplăcutŭ ĭ-ar fi. Étă pentru ce ne-amŭ propusŭ, să ne ocupămŭ în unŭ capitulŭ separatŭ de sinodulŭ din 1868 și de condițiunile puse în elŭ nouluĭ Mitropolitŭ, pe carĭ încă își baséză dlŭ Densușanŭ o dosă bună din monstruositățile sale, cu tóte că nicĭ chiarŭ condițiunile acestea, atâtŭ de afine moduluĭ dînsuluĭ de cugetare, nu le-a înțelesŭ, precum vomŭ vedé.

Abstragêndŭ de o cam dată dela alte ilegalitățĭ canonice și falsitățĭ istorice cuprinse în condițiunile acestea, întâia întrebare, ce se nasce, este, că avut'a sinodulŭ acesta dreptulŭ de a pune fiitoriuluĭ Mitropolitŭ condițiunĭ?

Fiindŭ că sinodulŭ acesta preste totŭ s'a geratŭ de unŭ mare apĕrătoriŭ alŭ Pravileĭ și alŭ dreptuluĭ orientalŭ, așa și întrebarea de sub vorbă trebuesce deslegată după Pravilă și după dreptulŭ resăriténŭ. Dară nicĭ în „Pravilă“ nicĭ în ceĭalalțĭ codicĭ aĭ bisericeĭ resărituluĭ, nicĭ în tótă praxa eĭ nu se află nicăirĭ nicĭ o urmă, că alegĕtoriĭ ar avé dreptŭ a pune alesuluĭ ceva condițiunĭ, dela primirea și împlinirea cărora să atîrne canonicitatea celuĭ alesŭ. Și óre pentru ce? Pentru că unŭ Mitropolitŭ întră în o sferă anumită de activitate determinată și precisată prin legĭ, dela carea nicĭ odată nu-ĭ este iertatŭ să se abată. De aceea dacă condițiunile suntŭ conforme acesteĭ sfere de activitate, atuncĭ suntŭ de prisosŭ, căcĭ ele dela sine se înțelegŭ; éră dacă suntŭ contrare,

atuncĭ eo ipso n'aŭ nicĭ o valóre, căcĭ nicĭ alegĕtorilorŭ nu le este ĭertatŭ a pofti dela celŭ alesŭ nimica în contra canónelorŭ.

„Părinţiĭ sinoduluĭ“ dela 1868 însă s'aŭ pusŭ în posiţiunea, ca şi cum ar alege nu unŭ Mitropolitŭ, a căruĭ activitate e definită prin legĭ, ci unŭ deputatŭ dietalŭ, a căruĭ activitate o norméză alegĕtoriĭ, fiindŭ că pe eĭ îĭ representă.

Maĭ departe, la constituirea Episcopilorŭ şi a Mitropoliţiloru nicĭ odată nu a concursŭ unŭ singurŭ factorŭ, ci totdeuna maĭ mulţĭ. De aceea e ceva comicŭ, cândŭ unŭ factorŭ pune celuĭ alesŭ condiţiunĭ, fără ca să scie, că óre pune-vorŭ acele condiţiunĭ şi ceĭalalţĭ factorĭ. Constituirea Episcopilorŭ şi Mitropoliţilorŭ în resăritŭ s'a întîmplatŭ în diverse timpurĭ în modurĭ diverse. Modulŭ celŭ maĭ noŭ, după care se vede a fi croitŭ şi dreptulŭ nostru electoralŭ, este modulŭ observatŭ în imperiulŭ bizantinŭ în seculiĭ maĭ târḑiĭ, cândŭ sinodulŭ provincialŭ candida treĭ persóne, dintre carĭ preşedintele sinoduluĭ, éră maĭ târḑiŭ capulŭ statuluĭ alegea pe una. [1])

Acum la noi clerulŭ candidéză treĭ persóne, din carĭ Maĭestatea Sa la propunerea guvernuluĭ alege pe una, pe carea Sfinţia Sa Pontificele Romeĭ are dreptulŭ să o întăréscă. Va să ḑică, treĭ suntŭ factoriĭ, carĭ concurgŭ la noĭ la alegerea Mitropolituluĭ. Ce valóre potŭ să aĭbă dară condiţiunile puse de unulŭ

[1]) Cod. I, 3, 42 Nov. 138 Cap. 2 în Corpulŭ dreptuluĭ romanicŭ şi Codin. Curop. c. 20.

din aceştĭ treĭ factorĭ, de carĭ póte că ceĭalalţĭ doĭ nu voescŭ să scie, saŭ póte că aceia punŭ condiţiunĭ chiar contrare? Dacă condiţiunile sinoduluĭ din 1868 aŭ fostŭ legale şi canonice, atuncĭ legale şi canonice suntŭ şi condiţiunile, despre carĭ se vorbesce astăḑĭ, că cércă să le pună guvernulŭ unuia dintre ceĭ treĭ candidaţĭ din 16 Apriliŭ, pe care-lŭ va denumi de Mitropolitŭ. Se vede de aci, câtŭ de puţinŭ aŭ fostŭ „Părinţiĭ sinoduluĭ“ în clarŭ cu ceea ce aŭ făcutŭ.

Sinodulŭ dela 1868 a fostŭ maĭ departe compusŭ în cea maĭ mare parte nu din bărbaţĭ cu votŭ virilŭ, ci din representanţĭ aĭ altora. Ca representanţĭ însă n'aŭ avutŭ mandatŭ decâtŭ să-şĭ dea votulŭ necondiţionatŭ pentru o persónă. Spre altceva n'aŭ avutŭ nicĭ unŭ mandatŭ dela nimenĭ. Punêndŭ decĭ Mitropolituluĭ condiţiunĭ şi dimiţêndu-se şi în pertractărĭ de alte lucrurĭ bisericescĭ, după orĭ ce dreptŭ pe lume aŭ trecutŭ preste mandatulŭ primitŭ. De aceea totŭ ce aŭ făcutŭ preste acestŭ mandatŭ, nu are nicĭ o valóre de dreptŭ, éră condiţiunile puse nicĭ o putere obligătóre.

În urmă condiţiunile puse suntŭ lucrurĭ, carĭ atingŭ întrégă provincia mitropolitană. Cum póte atuncĭ unŭ sinodŭ, care representă numaĭ o parte din provincia mitropolitană, să pertracteze şi pună cuĭva condiţiunĭ, ce atingŭ viaţa bisericéscă a întregeĭ provinciĭ mitropolitane? Pentru aceea „Părinţiĭ sinoduluĭ“ cu punerea condiţiunilorŭ aŭ călcatŭ „Pravila“, cum n'a maĭ călcat'o nimenĭ înainte de eĭ în biserica nóstră.

Anticiĭ juriştĭ romanĭ ḑiceaŭ, că *„lex est munus Dei“*, ca să arete prin aceea, câtŭ de necesară este legea pentru némulŭ omenescŭ. *„Părinţiĭ sinoduluĭ“* dela 1868 se vede, că şĭ-aŭ uĭtatŭ de definiţiunea acésta profundă a legiĭ dată de străbuniĭ nostri, şi răpiţĭ de unŭ curentŭ nesănĕtosŭ alŭ timpuluĭ aceluia n'aŭ maĭ cugetatŭ la aceea, că óre ce facŭ eĭ, legalŭ este orĭ nu, şi óre nu cumva daŭ ansă, ca timpurile viitóre să aplice la eĭ cu totŭ dreptulŭ caracterisarea străbunilorŭ nostri, că: *„Graeci per Ausoniae fines sine lege vagantur.“*

Tótă valórea, ce potŭ să o aĭbă acele condiţiunĭ, este valórea unorŭ dorinţe esprimate faţă cu fiitoriulŭ Mitropolitŭ. Şi întru câtŭ acele dorinţe suntŭ juste şi canonice, prudinţa de guvernŭ poftia dela orĭ care Mitropolitŭ, ca să le împlinéscă. Şi *Părinţiĭ sinoduluĭ electoralŭ* dela 1893 aŭ avutŭ unele dorinţe faţă cu noulŭ Mitropolitŭ. Însă deşi superiorĭ şi în cultură şi în sciinţă celorŭ dela 1868, totuşĭ nu şĭ-aŭ alesŭ pusĕţiunea arogantă şi anticanonică de a le da forma de condiţiunĭ, ci forma canonică şi modestă de dorinţe, pe carĭ orĭ care Mitropolitŭ ĭubitoriŭ de clerulŭ şi poporulŭ sĕŭ se va simţi fericitŭ, dacă le va puté împlini.

Să trecemŭ acum la cele 10 condiţiunĭ puse nu numaĭ Mitropolituluĭ, ci şi episcopilorŭ sufraganĭ cu deosebire la capetŭ în unŭ modŭ câtŭ se póte maĭ încurcatŭ. Ca să cunóscemŭ condiţiunile, este de lipsă, să cunóscemŭ maĭ întâiŭ motivarea lorŭ prin însu-şĭ sinodulŭ. Cele 10 motive a celorŭ

10 condiţiunĭ se potŭ cuprinde pe scurtŭ în următórele: *Tendinţele absolutistice a unorŭ bărbaţĭ crescuţĭ în institute ĭesuitice ne-aŭ stricatŭ disciplina orientală, introducêndŭ în multe privinţe pe cea apusană şi totŭ asemenea instituţiunĭ apusene. Archiereiĭ nostri şi alţiĭ aŭ protestatŭ în contra stricăriĭ acesteia a disciplineĭ şi a introduceriĭ de instituţiunĭ străine, ba uniĭ din eĭ pentru protestările acestea aŭ suferitŭ şi „cele maĭ amare persecuţiunĭ“. Stricarea acésta a disciplineĭ cu deosebire dela 1850 a crescutŭ în modŭ înspăĭmîntătoriŭ.*

Precum se póte uşorŭ vedé, sinodulŭ nu spune, cine aŭ fostŭ bărbaţiĭ aceia cu *„tendinţele absolutistice“, carĭ ne-aŭ alteratŭ disciplina şi aŭ introdusŭ instituţiunĭ străine*, episcopiĭ nostri orĭ dóră alţĭ membri din clerulŭ nostru? Din motivulŭ alŭ şeptelea s'ar vedé, că aceĭ bărbaţĭ n'aŭ fostŭ episcopiĭ nostri, ci alţĭ membri din clerulŭ nostru. Atuncĭ însă sinodulŭ şĭ-a uĭtatŭ să ne spună, cum a fostŭ cu putinţă, ca membriĭ din clerulŭ nostru, supuşĭ episcopilorŭ nostri, să fie introdusŭ în contra voinţeĭ episcopilorŭ *„instituţiunĭ străine în biserica nóstră şi să ne fie alteratŭ disciplina“?* Logica ne împinge, să credemŭ, că episcopiĭ nostri aŭ fostŭ nisce imbecilĭ şi necapabilĭ de a aduce la ordine pe supuşiĭ lorŭ, carĭ introduceaŭ în biserică *„istituţiunĭ străine şi alteraŭ disciplina“.* Noĭ însă asta nu o credemŭ, deşi o ḑicŭ „Părinţiĭ si-

nodului" dela 1868, căci avemŭ despre toţĭ episcopiĭ noştri părerĭ multŭ maĭ bune.

Maĭ departe sinodulŭ şĭ-a uĭtatŭ să ne spună, carĭ suntŭ *„institutele ĭesuitice"*, în carĭ fură crescuţĭ bărbaţiĭ ceĭ cu *„tendinţe absolutistice"*. Totŭ contextulŭ motivăriĭ condiţiunilorŭ ne împinge să credemŭ, că institutele acestea suntŭ facultăţile catolice de teologie din Viena, Pesta, Tirnavia, Roma şi airea, pe unde aŭ studiatŭ mulţĭ bărbaţĭ de aĭ noştri. Aşa stândŭ lucrulŭ, ar urma, că „părinţiĭ sinoduluĭ" aŭ studiatŭ teologia în institute, carĭ n'aŭ absolutŭ nimica de a face cu cele *„ĭesuitice"*, unde aŭ suptŭ învăţăturĭ canonice orientale maĭ curate. Părinţiĭ sinoduluĭ ceĭ maĭ mulţĭ însă aŭ studiatŭ în seminariulŭ din Blaşiŭ. Eră pofesoriĭ din seminariulŭ acesta cu fórte puţine escepţiunĭ aŭ fostŭ totŭ de aceia, carĭ aŭ studiatŭ la facultăţile catolice din străinătate, *„în institutele ĭesuitice"*. Astfelŭ *„părinţiĭ sinoduluĭ"*, carĭ aŭ studiatŭ teologia dela ceĭ *„crescuţĭ în institute ĭesuitice"*, nu pricepemŭ, pentru ce să fie maĭ pe susŭ decâtŭ magistriĭ lorŭ, şi să se constitue în areopagŭ preste eĭ, ca preste uniĭ *„crescuţĭ în institute ĭesuitice"*, ca şi cum dînşiĭ ar fi fostŭ crescuţĭ în Constantinopolŭ, Petersburg saŭ Atena în institute, unde nu aŭ avutŭ nicĭ o atingere cu *„Iesuiţiĭ"*, nicĭ cu disciplina şi instituţiunile apusene, ca să se pângărescă de ele. *„Institutŭ saŭ şcólă ĭesuitică"* în înţelesulŭ, ce li-lŭ daŭ inimiciĭ bisericeĭ, însemnéză o şcólă *perversă*. Acum óre a fostŭ frumosŭ, óre a fostŭ nobilŭ dela unŭ sinodŭ, ca să timbreze astfelŭ tóte fa-

cultăţile catolice de teologie, carĭ ne-aŭ datŭ nóuĕ bărbaţĭ ca şi Pataki, Clainŭ episcopulŭ, Aronŭ, Maĭorŭ, Vulcanŭ, Şincai, Bobŭ şi alţĭ bărbaţĭ, uniĭ nemuritorĭ, alţiĭ fórte bine meritaţĭ de biserica şi naţiunea nóstră? Şi óre până n'amŭ avutŭ noĭ bărbaţiĭ crescuţĭ la facultăţile acestea, saŭ vorbindŭ cu terminiĭ sinoduluĭ, *„crescuţĭ în institutele ĭesuitice"*, carĭ ne-aŭ făcutŭ şcólele nóstre? Amŭ avutŭ barĕm o singură şcólă, unŭ singurŭ *„institutŭ ne-ĭesuiticŭ"*, care să ne fie datŭ bărbaţĭ numaĭ de ceva valóre? Şĭ-a uĭtatŭ sinodulŭ să ne spună, carĭ, unde şi cândŭ aŭ fostŭ şcólele acestea, căcĭ până acum nimenĭ nu le-a aflatŭ. Contactulŭ nostru cu şcólele catolice din apusulŭ Europeĭ după S. Unire ne-a deşteptatŭ din somnulŭ de vécurĭ, dându-ne atâţia bărbaţĭ, pe carĭ iĭ stimămŭ, punêndŭ basa literatureĭ, istorieĭ şi cultureĭ nóstre, ca apoĭ să vină unŭ „sinodŭ" şi să arunce cu tină în ele, fără să vre a sci, că chiarŭ şi cultura „părinţilorŭ aceluĭ sinodŭ" aveaŭ de a o mulţămi contactuluĭ cu şcólele acele „Ĭesuitice". *„Undank ist der Welt Lohn"* = „nerecunoscinţa e resplata lumiĭ", ḑice némţulŭ. Multŭ maĭ respectatŭ ar fi sinodulŭ acesta de tóte inimile nobile, dacă n'ar fi datŭ ansă, să i-se facă imputarea acésta meritată.

Şĭ-a uĭtatŭ maĭ departe sinodulŭ, să ne spună, carĭ suntŭ punctele acelea de *„disciplină orientală"* alterate de *„tendinţele absolutistice"*, şi carĭ suntŭ *„instituţiunile acelea străine"* întroduse şi *„spărturile"* făcute de bărbaţiĭ crescuţĭ în *„institute ĭesuitice"*. Se vede însă învederatŭ, că sinodulŭ purcede

din următórele: a) că disciplina orientală cuprinsă în „Pravilă“ este perfectă, şi că întrégă fu observată cu rigóre înainte de unire, şi b) că instituţiunile bisericescî ale Pravileî suntŭ perfecte pentru tóte timpurile, şi că acelea le-amŭ avutŭ tóte înainte de unire.

Niciĭ una din aceste premise însă nu este adevĕrată, şi în specialŭ

a) disciplina resăriténă cuprinsă în Pravilă se baséză pe cele şepte sinóde ecumenice şi câteva topice ţinute până cătră capetulŭ seculuiuĭ alŭ 8-lea. Legislaţiunea disciplinară în resăritŭ însă n'a ţinutŭ decâtŭ cam patru vécurĭ, findŭ că până la întâiulŭ sinodŭ din Nicea dela 325 din causa persecuţiunilorŭ, la carĭ eraŭ supuşĭ creştiniĭ, nicĭ nu s'aŭ pututŭ ţiné maĭ de locŭ sinóde. Unŭ timpŭ acesta relative fórte scurtŭ pentru desvoltarea uneĭ legislaţiunĭ în o biserică, cum este cea creştină. De aceea în fórte multe cestiunĭ disciplinare biserica resărituluĭ nicĭ nu o a pututŭ duce decâtŭ numaĭ până la statorirea unorŭ principiĭ. Dela capetulŭ seculuiuĭ alŭ 8-lea legislaţiunea disciplinară în resăritŭ a stagnatŭ cu totulŭ, şi n'a maĭ făcutŭ nicĭ unŭ progresŭ. Şi totuşĭ în Pravilă numaĭ disciplina acésta primitivă se cuprinde.

Maĭ departe şi disciplina acésta primitivă din ceĭ 8 seculĭ cuprinsă în Pravilă este în cea maĭ mare parte întocmită după împrejurările timpuluĭ de atuncĭ, aşa câtŭ în fórte multe privinţe astădĭ este neaplicabilă. De aci vine, de fórte multe canóne din Pravilă, bune pentru timpulŭ, în care s'aŭ făcătŭ, astădĭ escită rîsŭ în cetitorĭ. Va să

dică, şi din punctulŭ acesta de vedere disciplina din Pravilă este câtŭ se póte maĭ primitivă şi cu totulŭ nesuficientă pentru relaţiunile nóstre bisericescĭ de astădĭ.

Cu totulŭ altcum stă lucrulŭ în biserica apusuluĭ. Aci în ceĭ dintâiŭ 8 seculĭ a fostŭ aceea-şĭ disciplină ca şi în resăritŭ, căcĭ canónele sinódelorŭ din Pravilă tóte aŭ avutŭ valóre şi în apusŭ. Biserica apusuluĭ însă dela secululŭ alŭ 8-lea n'a stagnatŭ în desvoltarea legislaţiuniĭ disciplinare, ci basată pe principiile Pravileĭ, pe consecinţa iuridică şi pe îndreptariulŭ dogmaticŭ a progresatŭ în continuŭ în mijloculŭ fluctuaţiuniĭ împrejurărilorŭ, şi va progresa şi maĭ departe, căcĭ biserica apusuluĭ n'a cunoscutŭ şi nu va cunósce nicĭ odată stagnarea evoluţiuniĭ dreptuluĭ.

Perfecţiunea admirabilă, ce şi-a câştigat'o legislaţiunea disciplinară în biserica apusuluĭ, a datŭ ansă, ca nicĭ chiarŭ protestanţiĭ, după ce s'aŭ ruptŭ de biserică, să nu o lapede. De aceea la eĭ până în diua de astădĭ are valóre *„corpus juris canonici“*, întru câtŭ disposiţiile din elŭ se unescŭ cu dogmele lorŭ. [1])

Că protestanţiĭ aŭ făcut'o acésta, e de miratŭ în adevĕrŭ. E maĭ de miratŭ însă, că chiarŭ şi orientaliĭ aŭ trebuitŭ să recunóscă, că suntŭ siliţĭ să se folosésca de legislaţiunea disciplinară apusană. Vomŭ aduce numaĭ unele esemple.

Unŭ codice de legĭ bisericescĭ din cele

[1]) Vedĭ Vering »Protestantisches Kirchenrecht«.

maĭ renumite în resăritŭ este aşa numita colecţiune a *basilicalelorŭ* prelucrată în resăritŭ maĭ de multe orĭ. În cartea 11 a basilicalelorŭ tit. I c. XI se dice apriatŭ, că unde dreptulŭ resăriténŭ nu ajunge, *„acolo să se observe dreptulŭ, ce-lŭ folosesce Roma“*, éră Pidalionulŭ românescŭ în nota a dóua din tâlcuirea dela canonulŭ alŭ doilea alŭ sinoduluĭ Trullanŭ dice apriatŭ: *„că noĭ cele drepte ale sinódelorŭ celorŭ ce s'aŭ făcutŭ la apusŭ, le primimŭ.“* De aceea biserica resărituluĭ unită şi neunită a trebuitŭ de multŭ să se foloséscă de legislaţiunea apusană în tóte lucrurile acelea, carĭ în ceĭ 8 seculĭ n'aŭ pututŭ fi saŭ de locŭ regulate, saŭ numaĭ în unŭ modŭ fórte primitivŭ. Aşa p. e. şi neuniţiĭ aprópe de prin tóte statele îşĭ reguléză în multe privinţe cestiunea beneficiilorŭ bisericescĭ după dreptulŭ apusanŭ. Greco-orientaliĭ dela noĭ póte n'aŭ nicĭ idee, câtŭ catolicismŭ este în modulŭ, cum tractéză eĭ beneficiile bisericescĭ. Totŭ asemenea stă lucrulŭ şi cu procesulŭ canonicŭ. Procedura resăriténă a rĕmasŭ pe unŭ gradŭ fórte inferiorŭ de desvoltare, aşa câtŭ astădĭ cu ajutoriulŭ procedureĭ acesteia administrarea justiţieĭ în biserică ar fi împedecată la totŭ paşulŭ. De aceea chiarŭ şi neuniţiĭ suntŭ siliţĭ să se foloséscă de multe disposiţiĭ de ale dreptuluĭ apusanŭ. Câtŭ de primitivă este de pildă procedura canonică cuprinsă în dreptulŭ bisericescŭ alŭ luĭ Şaguna, şi totuşĭ şi în acésta suntŭ fórte multe disposiţiĭ luate din dreptulŭ apusanŭ.

Orĭ câtŭ de primitivă însă a fostŭ disciplina orientală cuprinsă în Pravilă, nu pu-

temŭ dice, că aceea pe timpulŭ uniriĭ întîmplate la 1700 era observată în biserica românéscă din Ardélŭ în tótă întregimea eĭ. Căcĭ maĭ întâiŭ lipsa amŭ puté dice deplină de cultură în clerulŭ românescŭ din Ardélŭ făcea aprópe imposibilă observarea eĭ. De aceea chiarŭ şi în manifestulŭ de unire dela 1698 alŭ dluĭ N. Densuşanŭ Mitropolituiŭ Atanasiŭ şi cu Protopopiĭ sub disciplină înţelegŭ maĭ întâiŭ numaĭ ceea ce atingea persóna lorŭ, poftindŭ, ca pe Mitropolitulŭ *„nime să nu-lŭ harbutălnuéscă“* şi în *„obiceiulŭ şi deregătoriile Protopopilorŭ nime să nu se mestece“*, éră din celealalte lucrurĭ nu amintescŭ decâtŭ numaĭ ceremoniile bisericescĭ, serbătorile, posturile şi călindariulŭ vechiŭ. De aci se vede, că de celealalte lucrurĭ disciplinare multŭ maĭ de valóre în viaţa bisericéscă ca dă pildă posturile şi călindariulŭ vechiŭ, dóră nicĭ idee nu aveaŭ.

Afară de aceea şi puţina disciplină resăriténă, ce se va fi observatŭ pe timpurile acelea maĭ multŭ în modŭ patriarchalŭ prin tradiţiune, decâtŭ prin o funcţionare regulată a organismuluĭ bisericescŭ, încă a fostŭ esenţialŭ alterată prin amesteculŭ principilorŭ calvinescĭ, prin catechismulŭ calvinescŭ şi prin condiţiunile puse de aceĭ principĭ maĭ multorŭ Mitropoliţĭ românescĭ de aĭ noştri.

Astfelŭ stândŭ lucrulŭ, putemŭ să dicemŭ, nu că amŭ avutŭ ceva disciplină de valóre pe timpulŭ sfinteĭ Unirĭ, ci că disciplina în biserica nóstră numaĭ dela unire încóce a începutŭ a se desvolta. A fostŭ însă o necesitate imperativă, ca desvoltarea

acésta să aïbă cursulŭ saŭ procesulŭ următoriŭ. Maĭ întâiŭ adecă trebuia să se curăţe din ea totŭ ce era calvinescŭ. După aceea trebuia să se conserve puţina disciplină orientală, ce era în biserica românéscă, şi să se amplifice prin întroducerea şi a părţiĭ aceleia din disciplina orientală, carea din causa ignoranţeĭ celeĭ marĭ din clerŭ până atuncĭ nu putu fi observată. Lărgindu-se însă totŭ maĭ tare câmpulŭ vieţeĭ bisericescĭ prin S. Unire, şi născêndu-se totŭ relaţiunĭ nóuĕ în viaţa nóstră bisericéscă, carĭ trebuiaŭ normate prin legĭ positive, carĭ însă în dreptulŭ primitivŭ orientalŭ din Pravilă lipsiaŭ cu totulŭ, mânaţĭ de analogia şi consecinţa dreptuluĭ aŭ trebuitŭ să priméscă unele şi altele din prescrierile şi normele dreptuluĭ apusanŭ, nu pentru că eraŭ din apusŭ, ci pentru că se potriviaŭ deplinŭ şi la relaţiunile nóstre. Pe calea acésta s'a întrodusŭ la noĭ de pildă regularea relaţiuniĭ de dreptŭ publicŭ a parochilorŭ, carea în resăritŭ a remasŭ în primele stadiĭ ale desvoltăriĭ, maĭ departe tractarea tuturorŭ afacerilorŭ beneficiale, carĭ pe timpurile originiĭ Pravileĭ nicĭ n'aŭ esistatŭ, s'aŭ primitŭ multe disposiţiĭ de procesŭ canonicŭ, carĭ lipsiaŭ cu totulŭ în dreptulŭ resăriténŭ, s'a regulatŭ împărţirea şi administrarea averiĭ bisericescĭ, ne maĭ fiindŭ cea din Pravilă de locŭ practicabilă, relaţiunea de dreptŭ a patronilorŭ, cuprinsă în dreptulŭ resăriténŭ numaĭ în sîmbure, şi altele. Şi aşa ceva s'a întîmplatŭ nu numaĭ la noĭ, ci şi airea, şi încă şi la gr. orientalĭ, căcĭ dreptulŭ apusanŭ cu per-

fecţiunea sa se are faţă cu drepturile celoralalte bisericĭ, ca şi clasiculŭ dreptŭ romanŭ faţă cu alte dreptur civile. Precum din dreptulŭ romanŭ trebuescŭ să împrumute totŭ mereŭ tóte drepturile civile, aşa din dreptulŭ apusanŭ trebuescŭ să împrumute tóte celealalte dreptur eclesiastice.

„*Părinţiĭ sinoduluĭ*" dela 1868 însă dacă s'aŭ tânguitŭ aşa de cu amarŭ, că ni-s'a alteratŭ disciplina orientală, trebuiaŭ să arete nu numaĭ, carĭ sŭntŭ punctele acelea, în carĭ ni-s'a alteratŭ, ci trebuiaŭ să arete, că în punctele acelea este suficientŭ dreptulŭ orientalŭ, şi a fostŭ numaĭ luxŭ, capriciŭ saŭ latinomanie a primi ceva din celŭ apusanŭ. Să fie arĕtatŭ p. e., că după Pravilă se póte regula relaţiunea de dreptŭ publicŭ a parochilorŭ, ca să pótă administra astădĭ averea bisericéscă, că cursulŭ justiţieĭ bisericescĭ nu e împedecatŭ, şi aşa maĭ departe. Orĭ dacă o decisiune sinodală scurtă şi concisă din firea eĭ n'a pututŭ cuprinde o atare detaïare a punctelorŭ disciplineĭ alterate, trebuia totuşĭ să o cuprindă înainte de sinodŭ o literatură câtŭ de mică cu privire la cestiunea acésta, aşa câtŭ decisiunea sinoduluĭ să fie numaĭ o condensare, unŭ punctŭ de converginţă a punctelorŭ studiate şi aprofundate în literatura dinainte de sinodŭ. Pe calea acésta se pregătescŭ pretutindenĭ decisiunile momentóse ale adunărilorŭ. Asta însă n'a făcut'o atuncĭ nimenĭ. Şi de ar fi cercatŭ să o facă, ar fi ajunsŭ la ridiculositate. N'a făcut'o însă, pentru că tânguirile cu alterarea disciplineĭ n'aŭ purcesŭ din durerĭ în ade-

vĕrŭ simţite, ci din unŭ curentŭ, ce-ĭ răpise pe mulţĭ, fără să cugete, că óre curentulŭ are în adevĕrŭ base reale, cum vomŭ vedé maĭ târḑiŭ.

b) Sinodulŭ electoralŭ dela 1868 purcede din premisa, că instituţiunile bisericescĭ ale Pravileĭ suntŭ perfecte pentru tóte timpurile, şi pe acelea pe tóte le-amŭ avutŭ înainte de S. Unire.

Acum sub instituţiunĭ bisericescĭ înţelegemŭ în prima linie instituţiunile de guvernŭ bisericescŭ. Desvoltarea instituţiunilorŭ de guvernŭ bisericescŭ în resăritŭ a fostŭ următórea. Patriarchulŭ din Constantinopolŭ, ca celŭ maĭ avutŭ şi maĭ cu influinţă între toţĭ Patriarchiĭ din resăritŭ, şĭ-a formatŭ pentru guvernarea bisericéscă unŭ numĕrŭ frumosŭ de oficialĭ cu sferă de activitate determinată. Pe Patriarchulŭ Constantinopolitanŭ l'aŭ urmatŭ şi ceĭalalţĭ Patriarchĭ, Mitropoliţĭ şi Episcopĭ din resăritŭ, carĭ însă fiindŭ-că nu dispuneaŭ de atâta avere ca Patriarchulŭ din Constantinopolŭ trebuiră să maĭ restringă numĕrulŭ oficialilorŭ unindŭ în câte unulŭ sfera de activitate a maĭ multora. Pe calea acésta s'a introdusŭ în resăritŭ instituţiunea oficialilorŭ de guvernŭ bisericescŭ. [1])

Împrejurările însă şi ale bisericeĭ suntŭ în o fluctuaţiune şi variaţiune continuă. Biserica resărituluĭ însă dela desbinare încóce

[1]) Pe largŭ despre lucrulŭ acesta vedĭ Sim. de Tesalonica De SS. Ordinatione. Zishman »Die Episcopalämter in der morgenländischen Kirche«. Şi Thomassin »Vetus et nova ecclesiae disciplina.«

a căḑutŭ în unŭ conservativismŭ bolnăviciosŭ. Nicĭ o instituţiune nu şĭ-o a desvoltatŭ maĭ departe, ci chiarŭ dimpotrivă şi cele avute aŭ începutŭ a decădé. De aci a urmatŭ, că în resăritŭ şi instituţiunea de guvernŭ bisericescŭ, nedesvoltându-se maĭ departe şi neacomodându-se împrejurărilorŭ, pe încetulŭ a devenitŭ cu totulŭ nepracticabilă. De aceea astăḑĭ nicĭ nu se maĭ observéză nicăirĭ în tótă biserica resărituluĭ, ci pretutindenĭ s'aŭ formatŭ totŭ instituţiunĭ nóuĕ de guvernŭ bisericescŭ, însă aşa de diverse unele de altele, câtŭ astăḑĭ nimenĭ nu maĭ scie, carĭ suntŭ proprie instituţiunile de guvernŭ bisericescŭ resăritene, căcĭ altcum suntŭ în Rusia, altcum în Turcia, altcum în România, Sêrbia, şi altcum la gr. orientaliĭ dela noĭ. Ba instituţiunile aceste nóuĕ nicĭ nu fură formate după unŭ principiŭ uniformŭ pretutindenea.

Aşa de pildă, pe cândŭ în Rusia şi România principiulŭ conducĕtoriŭ în formarea lorŭ a fostŭ principiulŭ ierarchicŭ anticŭ bisericescŭ, pe atuncĭ la Sêrbiĭ şi Româniĭ gr. orientalĭ dela noĭ a fostŭ adoptatŭ principiulŭ protestanticŭ şi reformatŭ.

Ca cetitoriĭ să-şĭ pótă face o idee de confusiunea, ce domnesce în privinţa acésta în biserica resărituluĭ, lăsămŭ să urmeze aci după Pravilă instituţiunile de guvernŭ bisericescŭ, orĭ după cum le numesce Pravila, *„boeriile saŭ cinstile saŭ deregătoriile archiereilorŭ şi tocmirile lorŭ,“* şi instituţiunile de guvernŭ bisericescŭ de astăḑĭ din maĭ multe state în resăritŭ.

Instituţiunile saŭ „*boeriile*“ acestea după Pravilă suntŭ:

1. „*Economulŭ* ţine tóte câştigurile bisericeĭ, tocmesce şi casa archiereuluĭ şi biserica.“

2. „*Sachelariulŭ* ţine tóte mănăstirile de călugărĭ şi călugăriţe, este ispravnicŭ şi preîncepĕtoriulŭ mănăstirilorŭ.“

3. „*Schevofilax* ţine vasĕle şi tóte odăjdiile bisericeĭ.“

4. „*Chartofilax* este ispravniculŭ tuturorŭ lucrurilorŭ, o mână drĕptă a archiereuluĭ, ţinêndŭ întorcĕturile (întórcerile dela păgânĭ şi ereticĭ) şi nuntele saŭ logodnele (purta o specie de matriculă).“

5. „*Sacheliulŭ*, care ţine sacheliele şi ale bisericeĭ.“

6. „*Protodectulŭ* este folositoriŭ robiţilorŭ şi judecătoriŭ lucrurilorŭ de greşele, avêndŭ sub dînsulŭ şi pe vinovaţĭ (o specie de jude de pace).“

Despre aceştia ḑice Pravila, că „*şedŭ la sfînta judecată cu archiereulŭ*“ va să ḑică suntŭ asesorĭ la tribunalulŭ de justiţie a episcopuluĭ.

7. „*Protonotariulŭ* este uşa celorŭ de afară“ (prin care comunicaŭ toţĭ cu archiereulŭ).

8. „*Logofĕtulŭ* este de scrie cuvintele lucrurilorŭ boerilorŭ cele de cinste“ (purta protocolulŭ donaţiunilorŭ).

9. „*Canstrisiulŭ* schimba pe archiereulŭ“ (îlŭ îmbrăca în ornatele sacre în biserică).

10. „*Referendariulŭ* se trimitea la împĕratulŭ şi la boerime.“

11. „*Hipomnimatografulŭ* scria lucrurile şi le aducea aminte“ (o specie de archivariŭ).

12. „*Ieromnimulŭ* ţinea liturgia archiereuluĭ.“

13. „*Ipomnimniscul*ŭ aducea aminte archiereuluĭ în taĭnă.“

14. „*Dascalulŭ Evangelieĭ, dascalulŭ Apostoluluĭ, dascalulŭ Psaltiriĭ*, carĭ tâlcuiaŭ Evangelia, Apostolulŭ şi Psaltirea.“

15. „*Epitocriseulŭ* aducea pe ceĭ ce vorŭ să se judece şi ĭĭ punea, unde vorŭ să stea“ (o specie de cursorŭ de tribunalŭ).

16. „*Protopopulŭ* (πρωτοπάπας) este maĭ marele altariuluĭ“ (suplinia pe archiereŭ in sacris).

17. „*Începĕtoriulŭ bisericelorŭ* (ἀρχῶν τῶν ἐκκλησίων) lua sama lorŭ“ (o specie de esactorŭ).

Pe lângă aceştia maĭ amintesce Pravila încă maĭ mulţĭ, [1]) éră la bisericele catedrale bogate eraŭ încă şi maĭ mulţĭ, pe carĭ nicĭ nu-ĭ maĭ amintesce Pravila.

În decursulŭ timpuluĭ însă aşa de tare s'aŭ schimbatŭ împrejurările, câtŭ tóte instituţiunile acestea nu maĭ eraŭ practicabile. De aceea în resăritŭ a şi încetatŭ pe încetulŭ pretutindenea instituţiunea oficialilorŭ de guvernŭ bisericescŭ aşa, precum o amintesce

[1]) Veḑĭ »Pravila« la capetulŭ părţiĭ I numită îndreptarea legiĭ.

Pravila, și s'aŭ întrodusŭ pretutindenĭ alte instituțiunĭ. Pretutindenĭ însă aŭ imitatŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ Consistórele apusanilorŭ, primindŭ în multe locurĭ chiarŭ și numirea latină de: *Consistoriŭ*. Astfelŭ în *Turcia* fiesce care episcopŭ are lângă sine unŭ *protosincelŭ* analogŭ cu vicariulŭ generalŭ din apusŭ, unŭ *economŭ*, care însă nu administréză averea bisericéscă, ci funcționéză numaĭ ca controlorŭ alŭ episcopuluĭ în administrarea averiĭ, și unŭ *cartofilace* saŭ notariŭ. Acești dignitarĭ bisericescĭ laolaltă cu câțiva laicĭ de frunte forméză sinodulŭ episcopuluĭ. Causele curatŭ bisericescĭ le resolvéză sinodulŭ compusŭ numaĭ din dignitarĭ. Causele civile le resolvéză sinodulŭ compusŭ din dignitarĭ și din laicĭ maĭ de frunte, fiindŭ că în Turcia episcopiĭ aŭ și o jurisdicțiune civilă preste credincioșiĭ lorŭ. În *Grecia* fiesce care episcopŭ are lângă sine unŭ protosincelŭ și unŭ *archidiaconŭ*, care contrasignéză tóte actele episcopescĭ. În *Rusia* are episcopulŭ unŭ *protopopŭ* (protoiereŭ saŭ archipresbiterŭ), unŭ *protodiaconŭ* și câțiva călugărĭ, carĭ forméză consistoriulŭ episcopuluĭ. În *România* fiesce care episcopŭ are unŭ colegiŭ de preoțĭ lângă sine. Greco-orientaliĭ însă dela noĭ și-aŭ organisatŭ guvernulŭ bisericescŭ după protestanțĭ. Nefiindŭ așa dară instituțiunile de guvernŭ bisericescŭ din Pravilă de locŭ practicabile nicĭ pentru timpurile maĭ nóuĕ, nicĭ pentru împrejurările nóstre, ca și pretutindenea în biserica resărituluĭ, éră de altă parte neputêndu-ne subministra dreptulŭ resăriténŭ nicĭ o altă instituțiune generală de

guvernŭ bisericescŭ, amŭ trebuitŭ să ne creămŭ și noĭ pe vre-o cale óre care instituțiunĭ de guvernŭ bisericescŭ. La începutŭ s'a făcutŭ încercarea cu mănăstirea de călugărĭ din Blașiŭ, carĭ formaŭ consistoriulŭ episcopuluĭ, și din carĭ se luaŭ oficialiĭ ceĭ maĭ de frunte, cu tóte că nicĭ unŭ canonŭ resăriténŭ nu prescrie, că consistoriulŭ episcopuluĭ să-lŭ formeze călugăriĭ, nicĭ că din eĭ să se ĭea oficialiĭ ceĭ maĭ de frunte, precum nu prescriŭ nicĭ aceea, că episcopulŭ să fie călugărŭ. Instituțiunea acésta nefiindŭ practică pentru guvernulŭ bisericescŭ, fu maĭ târḑiŭ înlocuită prin instituțiunea apusană practică și desvoltată a capitulelorŭ de canonicĭ, carea esistase în diecesa Oradeĭ marĭ încă dela începutŭ, în archidiecesă se întroduse la 1807, éră în diecesele sufragane de Gherla și Lugoșŭ de-odată cu fundarea lorŭ.

Acésta este instituțiunea apusană cea maĭ însemnată întrodusă în biserica nóstră.

Acum dacă tânguirea *„părințilorŭ sinoduluĭ“*, că bărbațĭ crescuțĭ în institute *„ĭesuitice“* aŭ întrodusŭ în biserica nóstră *„instituțiunĭ străine“*, a fostŭ în adevĕrŭ seriósă și nu numaĭ unŭ verbalismŭ de modă, atuncĭ sub „instituțiunile străine“ aŭ trebuitŭ să înțelégă întâiŭ și maĭ întâiŭ capitulele, instituțiune eminenter latină și de mare însemnătate în guvernulŭ bisericescŭ.

Dacă însă pe capitule le-aŭ înțelesŭ, atuncĭ *„părințiĭ sinoduluĭ“* trebuiaŭ să pășéscă cu unŭ programŭ bine lucratŭ și detaĭatŭ, în care să arete, că cassându-se capitulele ca o *„instituțiune străină“*, cum e

cu putință, să se întroducă oficialiĭ de guvernŭ bisericescŭ din Pravilă în loculŭ lorŭ, cu tóte că aceștia în totŭ resăritulŭ aŭ ajunsŭ în desvetudine din causa neaplicabilitățiĭ lorŭ în timpurile maĭ târdiĭ. Orĭ dacă și „părințiĭ sinoduluĭ“ aŭ fostŭ convinșĭ, că aceia nu se maĭ potŭ întroduce, atuncĭ să fie arĕtatŭ, că pe timpulŭ uniriĭ ce instituțiunĭ curatŭ orientale amŭ avutŭ, și cum se potŭ acelea reîntroduce érășĭ în loculŭ capitulelorŭ. Noĭ scimŭ, că și bietele instituțiunĭ de guvernŭ bisericescŭ, ce le aveamŭ pe timpulŭ sfinteĭ unirĭ, necum să fi fostŭ de ceva valóre, dară încă nu numaĭ în esență, ci și în numirĭ eraŭ calvinescĭ, precum *jurațiĭ și ctitoriĭ scaunuluĭ*, pe carĭ îĭ întîlnimŭ prin statutele calvinilorŭ, nicăirĭ însă în Pravilă și Pidalionŭ, saŭ *soborulŭ micŭ* și *soborulŭ mare*, asemenea instituțiunĭ calvine. Numaĭ „Părințiĭ sinoduluĭ“, așa zeloșĭ pentru instituțiunile orientale, nu vorŭ fi cugetatŭ la reîntroducerea acestorŭ instituțiunĭ calvinescĭ?

Altcum instituțiunea capitulelorŭ în apusŭ și a oficialilorŭ episcopescĭ în resăritŭ îșĭ aŭ una și aceea-șĭ rădĕcină în presbiteriulŭ anticŭ de lângă episcopŭ. Deosĕbirea între ele este numaĭ în aceea, că în resăritŭ s'a desvoltatŭ până la unŭ punctŭ, și apoĭ a stagnatŭ, pe cândŭ în apusŭ s'a desvoltatŭ în continuŭ, și pe lângă aceea a căpĕtatŭ o direcțiune, carea în resăritŭ nu o a căpetatŭ nicĭ odată, anume direcțiunea de a mărgini puterea episcopéscă în maĭ multe privințe, cum vomŭ vedé maĭ târdiŭ.

De aceea chiarŭ și la gr. orientalĭ s'a întîmplatŭ casulŭ, de aŭ primitŭ instituțiunea capitulelorŭ din apusŭ. Așa cândŭ la anulŭ 1808 fu înființatŭ episcopatulŭ gr. orientalŭ din Zara în Dalmația, atuncĭ cu binecuvîntarea patriarchuluĭ Constantinopolitanŭ lângă episcopŭ fu înființatŭ și unŭ capitulŭ catedralŭ stătătoriŭ din 6 canonicĭ. [1])

Șaguna a organisatŭ biserica românéscă gr. orientală de susŭ până josŭ după protestanțĭ fără de maĭ nicĭ o considerațiune la principiile Pravileĭ. Biserica nóstră silită de defectuositatea Pravileĭ a primitŭ instituțiunea capitulelorŭ apusene isvorîtă din presbiteriulŭ anticŭ orientalŭ, însă desvoltată, perfecționată și circumscrisă, cum n'a fostŭ nicĭ odată în resăritŭ nicĭ o instituțiune. Și totușĭ „Părințiĭ sinoduluĭ“ dela 1868 fără a fi în stare a propune ceva maĭ bunŭ condamnă în unŭ modŭ așa de rîndŭ pe bărbațiĭ nostri ceĭ maĭ marĭ, pentru că șĭ-aŭ întorsŭ privirile spre apusenĭ, carĭ suntŭ de o credință cu noĭ, și nu spre protestanțĭ atâtŭ de departe de noĭ în credință și în modulŭ de cugetare. Acésta ar avé înțelesŭ, dacă prin capitule s'ar fi alteratŭ vre-unŭ punctŭ cardinalŭ de disciplină orientală. Asta însă nu s'a întîmplatŭ, căcĭ prin capitule nu fu alteratŭ nicĭ principiulŭ nostru celŭ maĭ însemnatŭ de disciplină, anume căsătoria preoțilorŭ, întru câtŭ afară de stalurile bobiane din capitululŭ mitropolitanŭ, carĭ suntŭ de

[1]) Vehring »Das Recht der orientalischen Kirche« pag. 647.

fundaţiune privată, căsătoria preoţilorŭ nu este pedecă pentru canonicatŭ. Eră dacă vomŭ considera lucrulŭ istorice, putemŭ să ḑicemŭ, că din fundarea capitulelorŭ nicĭ unŭ rĕŭ nu a urmatŭ pentru biserica nóstră, de cumva nu vomŭ numi unŭ rĕŭ fundaţiunile celea multe făcute de capitularĭ maĭ cu samă în capitululŭ din Blaşiŭ şi în celŭ de Oradea mare.

O altă instituţiune apusană de valóre în biserica nóstră este instituţiunea seminarelorŭ clericale şi a celorŭ de băeţĭ. Până la o îngrijire aşa delicată de crescerea clerului, cum se întîmplă aceea în seminare, nu o a pututŭ duce biserica resăritului nicĭ odată. În resăritŭ ceĭ ce voiaŭ să se preoţéscă, învăţaŭ câte ceva pe la mănăstirĭ, dar de comunŭ fórte puţinŭ. Aşa învăţaŭ şi la noĭ în timpurile maĭ de de multŭ pe la mănăstirea dela Strîmba şi pe airea, apoĭ funcţionaŭ câtva timpŭ ca diacĭ saŭ cantorĭ şi după aceea se preoţiaŭ, cum se vede din canonulŭ 2 şi 6 alŭ sinoduluĭ dela 1700, după carĭ tótă pregătirea preoţilorŭ sta în aceea, că să fie funcţionatŭ câtva timpŭ ca diacĭ saŭ cantorĭ. În apusŭ însă încă de pe timpurile sfîntuluĭ Augustinŭ s'aŭ formatŭ lângă episcopiĭ o specie de seminarie pentru crescerea preoţilorŭ. Instituţiunea seminarielorŭ în apusŭ s'a desvoltatŭ din ce în ce totŭ maĭ tare, până ce în urmă conciliulŭ Tridentinŭ o a provĕḑutŭ şi cu o legislaţiune de organisare, conducere şi susţinere, desvoltată şi perfecţionată prin decrete şi ordinaţiunĭ papale maĭ târḑiĭ. Putemŭ dară să ḑicemŭ, că instituţiunea seminarielorŭ de clericĭ şi băeţĭ ca şi instituţiunea capitulelorŭ este o instituţiune eminenter latină şi de mare valóre pentru prosperarea bisericeĭ. De aceea *„Părinţiĭ sinoduluĭ“* dela 1868 tânguindu-se în contra „instituţiunilorŭ străine“ întroduse în biserica nóstră aŭ trebuitŭ să înţelégă şi seminariele acestea de clericĭ şi băeţĭ. Atuncĭ însă ar fi trebuitŭ să ne arete, carĭ suntŭ instituţiunile orientale ale „Pravileĭ“ pentru crescerea cleruluĭ, pe carĭ le-aŭ înlocuitŭ seminariele latine. Cercândŭ însă să arete lucrulŭ acesta, ar fi ajunsŭ în o confusiune mare, vĕḑêndŭ, că în urma defectuosităţiĭ Pravileĭ chiarŭ şi greco-orientaliĭ dela noĭ şi de airea aŭ trebuitŭ în privinţa acésta să împrumute dela latinĭ instituţiunea seminarielorŭ pentru crescerea cleruluĭ, şi încă nu numaĭ instituţiunea seminarielorŭ, ci chiarŭ şi organisarea lorŭ, principiĭ de educaţiune din ele, şi împărţirea teologieĭ în diversele disciplinе, şi acum în urmă şi instituţiunea eminenter apusană de doctorĭ în teologie. Dacă greco-orientaliĭ dela noĭ ar face unŭ studiŭ comparativŭ între seminariele lorŭ şi între legislaţiunea tridentină şi papală cu privire la seminarie, ar sta uimiţĭ vĕḑêndŭ, câtŭ catolicismŭ este în biserica lorŭ şi din punctulŭ acesta de vedere.

Instituţiune apusană este maĭ departe instituţiunea esactoratelorŭ diecesane în forma deplinită de astăḑĭ, în rădĕcină însă şi acésta o instituţiune orientală. În timpurile vechĭ fiesce care diecesă era o parochie. Averea bisericéscă a dieceseĭ o administra economulŭ

eclesiasticŭ, care din venite plătia pe preoții fungenți și da rațiunĭ episcopuluĭ. Fiindŭ administrarea acésta fórte grea, după ce diecesele aŭ crescutŭ tare, în apusŭ s'a întrodusŭ instituțiunea parochiilorŭ, cândŭ apoĭ s'a despărțitŭ averea bisericéscă în beneficială, din carea se susținea parochulŭ și o administra elŭ pentru sine, și în averea saŭ fabrica bisericeĭ destinată pentru celealalte lipse ale bisericeĭ, carea o administra parochulŭ cu poporulŭ. Atuncĭ a încetatŭ și antica instituțiune a economuluĭ. Despărțirea acésta a fostŭ unŭ progresŭ însemnatŭ în regularea administrăriĭ averiĭ bisericescĭ, de aceea, deși de origine apusană, o aŭ primitŭ în timpulŭ maĭ noŭ și gr.-orientaliĭ prin multe locurĭ. Precum însă în timpurile vechĭ economulŭ da rațiunĭ episcopuluĭ, fiindŭ că elŭ administra averea, așa și după separarea averiĭ bisericescĭ în beneficiĭ și fabrică, episcopulŭ are dreptŭ a pretinde rațiunĭ dela toțĭ ceĭ ce administră fabrica bisericeĭ. Nepotêndŭ însă episcopulŭ în diecesele marĭ a revedé singurŭ tóte rațiunile bisericescĭ, a trebuitŭ să-șĭ formeze o instituțiune anumită spre scopulŭ acesta, și instituțiunea acésta este esactoratulŭ diecesanŭ.

Gr. orientaliĭ dela noĭ în partea, ce atinge averea beneficială, s'aŭ acomodatŭ după biserica catolică; în partea însă, ce atinge fabrica bisericeĭ, în statutulŭ organicŭ aŭ primitŭ principiulŭ protestanticŭ, că subiectulŭ aceleia este comunitatea credincioșilorŭ din parochia respectivă, care o administréză independentŭ, cu tóte că după Pravilă subiectulŭ averiĭ bisericescĭ nu este comunitatea credincioșilorŭ parochieĭ, ci este scopulŭ piŭ alŭ eĭ, a căreĭ representante legalŭ este episcopulŭ, și numaĭ representante maĭ de aprópe comunitatea bisericéscă, și de aceea episcopuluĭ trĕbue să i-se dea samă despre ea. Astfelŭ gr.-orientaliĭ și pe terenelŭ acesta zacŭ de o parte fórte afundŭ în catolicismŭ, de altă parte, ca biserica să fie *„constituțională"*, părăsindŭ principiile Pravileĭ s'aŭ cufundatŭ în protestantismŭ. Biserica nóstră însă a rĕmasŭ fidelă principiilorŭ Pravileĭ desvoltate în modŭ corectŭ de apusanĭ prin instituțiunea beneficiilorŭ parochialĭ de o parte, de alta prin a esactoratelorŭ diecesane, și așa în fondŭ nimicŭ nu a schimbatŭ cu introducerea esactoratelorŭ din principiile Pravileĭ [1]).

O altă instituțiune latină de valóre este instituțiunea matriculelorŭ întrodusă în biserica nóstră de episcopulŭ Clain. Aŭ esistatŭ, ce e dreptŭ, și în resăritŭ ceva matricule. Forma însă, în carea se ducŭ acelea astădĭ nu numaĭ de noĭ, ci și de gr.-orientalĭ și de celealalte confesiunĭ, se baséză pe conciliulŭ Tridentinŭ și pe maĭ multe decrete papale, și astfelŭ este érășĭ o instituțiune eminenter latină și de mare însemnătate în biserică și în statŭ. Dacă instituțiunea acésta ar fi așa contrară și străină de biserica resăriténă, atuncĭ gr.-orientaliĭ de bună samă

[1]) Însușĭ Mitropolitulŭ Șaguna în dreptulŭ sĕŭ bisericescŭ profeséză principiulŭ catolicŭ și corectŭ alŭ Pravileĭ cu privire la administrarea averiĭ bisericescĭ. În statutulŭ organicŭ însă este deja introdusŭ celŭ protestantŭ.

nu o ar fi întrodusŭ, şi dacă lorŭ nu le-a stricatŭ nimica, atuncĭ de bună samă nicĭ nóuĕ nu ne-a stricatŭ nimica şi nu ne va fi nicĭ cândŭ spre stricăciune.

S'ar maĭ puté numi maĭ departe latină şi instituţiunea conferinţelorŭ pastorale saŭ sinódelorŭ protopopescĭ din tóte diecesele, ce se ţinŭ în tractele protopopescĭ, precum şi esamenulŭ prosinodalŭ pentru ceĭ ce voescŭ să ajungă la oficiĭ maĭ înalte şi la beneficiĭ maĭ bune, întrodusŭ încă numaĭ în diecesa Oradeĭ marĭ.

Conferinţele pastorale însă aŭ esistatŭ încă din timpurile cele maĭ vechĭ în orientŭ, cu acea deosebire, că fiindŭ atuncĭ maĭ în fiesce care cetate câte unŭ episcopŭ, conferinţele le ţinea episcopulŭ cu clerulŭ sĕŭ. Ereticulŭ Ariŭ în o atare conferinţă a păşitŭ maĭ întâiŭ cu eresia sa. Decădêndŭ în resăritŭ viaţa bisericéscă, aŭ eşitŭ din usŭ şi conferinţele acestea. De aceea întroducerea lorŭ în biserica nóstră este numaĭ o reactivare a uneĭ instituţiunĭ vechĭ orientale, pe carea fără scrupulŭ aŭ reîntrodus'o şi gr. orientaliĭ din Bucovina.

Totŭ asemenea stă lucrulŭ şi cu esamenulŭ prosinodalŭ. În timpurile vechĭ şi în resăritŭ episcopulŭ supunea totŭ mereŭ pe preoţiĭ sĕĭ la esamenŭ din sciinţele sacre, maĭ cu samă atuncĭ, cândŭ unŭ preotŭ voia să fie promovatŭ la unŭ oficiŭ maĭ înaltŭ. Cu deosĕbire novela 24 a împĕratuluĭ Alexiŭ Comnenulŭ vorbesce pe largŭ despre esaminarea acésta a preoţimiĭ prin collocuiĭ, şi pretinde apriatŭ, ca să se întimple maĭ de multe orĭ. [1]) Cândŭ însă în resăritŭ aŭ începutŭ a decădé tóte instituţiunile bisericescĭ, atuncĭ a decădutŭ şi înstituţiunea acésta a esaminăriĭ preoţilorŭ. În apusŭ însă s'a desvoltatŭ din ce în ce maĭ tare, şi fu încadrată şi cu o legislaţiune fórte acomodată. De aceea şi instituţiunea esamenuluĭ prosinodalŭ în rădăcina eĭ este o instituţiune orientală. Ce instituţiune practică însă este esamenulŭ prosinodalŭ, se vede de acolo, că singurŭ prin ea se póte delătura inconvenientulŭ acela, ce aşa desŭ se întîmplă la noĭ, că nisce idioţĭ se înfundă aşa ḑicêndŭ cu puterea nu odată prin beneficiile cele maĭ bune dândŭ în lăturĭ pe bărbaţĭ meritaţĭ din clerŭ. La câte intrigĭ ordinare şi corupţiuni ale poporuluĭ prin câte unŭ idiotŭ nu s'ar pune capetŭ prin esamenulŭ prosinodalŭ, care tuturorŭ celorŭ nedemnĭ le-ar închide calea de a ajunge la beneficiĭ şi oficiĭ, carĭ nu le meritéză! Câtŭ de tare s'ar ridica nivelulŭ culturalŭ alŭ cleruluĭ nostru prin esamenulŭ prosinodalŭ numaĭ în dóuĕ treĭ deceniĭ! Şi de câte şicanărĭ n'ar scăpa consistórele, protopopiĭ şi alţiĭ, cândŭ prin esamenulŭ prosinodalŭ ar fi eschişĭ dela unele beneficiĭ şi oficiĭ toţĭ, carĭ nu le meritéză! Chiarŭ şi cândŭ esamenulŭ prosinodalŭ n'ar fi o instituţiune în rădăcina eĭ eminenter orientală, disciplina nóstră totuşĭ nu stă în lipsa de orĭ ce disciplină în obţinerea beneficiilorŭ şi a oficiilorŭ, în carea în multe pri-

[1]) *Καὶ μὴ ἅπαξ ἡ ἐπιφωνητικὴ αὐτὴ ὁμιλία τε καὶ παραγγελία γενήται, ἀλλὰ καὶ πολλάκις γινέσθω.*

vințe ne aflămŭ și astădĭ. De câte orĭ câte unŭ preotŭ tinĕrŭ însu-șĭ elŭ saŭ prin alțiĭ sumuță poporulŭ în câte o parochie, ca să scóță din ea pe câte unŭ preotŭ deșteptŭ, abilŭ, zelosŭ și cualificatŭ, pentru ca apoĭ să se așede elŭ în ea! Și fiindŭ că obținerea beneficiilorŭ la noĭ nu este regulată prin disciplina esamenelorŭ prosinodale, atarĭ încercărĭ de josŭ și succedŭ nu odată spre vătĕmarea simțuluĭ moralŭ alŭ cleruluĭ și alŭ poporuluĭ. Dacă *„părinții sinoduluĭ“* dela 1868 aŭ avutŭ durere adevĕrată de progresulŭ nostru culturalŭ, atuncĭ făcêndŭ o revistă numaĭ preste stările nóstre deplorabile cu obținerea beneficiilorŭ și a oficiilorŭ bisericescĭ, ar fi avutŭ motive adevĕrate de a se plânge nu în contra alterăriĭ disciplineĭ prin bărbațĭ crescuțĭ în *„institute iesuitice“*, ci asupra lipseĭ adevĕratŭ patriarchale de disciplină în multe privințe sub masca în adevĕrŭ ridiculă, că cutare lucru nu e orientalŭ, ci apusanŭ. Chiarŭ și gr. orientaliĭ începŭ a se întórce la praxa veche orientală de a supune esaminăriĭ pe ceĭ ce voescŭ să fie promovațĭ la beneficiĭ și oficiĭ maĭ înalte. Și noĭ să stămŭ cu mânile în sinŭ totŭ pe lângă anarchia veche, ca nu cumva prin ordine și disciplină să ni-se schimbe *„legea strămoșéscă“* a dluĭ N. Densușanŭ și a „Gazeteĭ“? Cândŭ este vorba de instituțiunĭ bune, salutare și conforme principiilorŭ biserriceĭ nóstre, atuncĭ nu avemŭ să întrebămŭ, că de unde suntŭ, ci că promovéză ele progresulŭ nostru religiosŭ, moralŭ și culturalŭ saŭ nu? Avemŭ pildă eminentă despre acésta la popórĕle cele maĭ culte ale Europeĭ. Basa organisațiuniĭ militare a armatelorŭ europene de astădĭ este francesă. Și fiindŭ că a fostŭ bună și practică, o a imitatŭ dela francesĭ chiar și unŭ poporŭ ca celŭ germânŭ, care cu celŭ francesŭ trăesce de vécurĭ în mare antagonismŭ. Și încă nu numaĭ atâta! Ci putemŭ dice, că dóuĕ din treĭ părțĭ din instituțiunile și terminologia militară la noĭ și în celealalte state europene este împrumutată dela francesĭ. Revóce-șĭ cetitoriĭ în memorie numaĭ cuvintele: regiment, bataillon, escadron, lieutenant, general, infanterie și așa maĭ departe. Și aŭ perdutŭ óre prin acésta popórĕle culte ale Europeĭ ceva? Nimicŭ, ci dimpotrivă șĭ-aŭ promovatŭ multŭ causa militară. Bunŭ e Dumnedeŭ însă, și pe încetulŭ se va împrăștia și întunereculŭ și se vorŭ delătura și prejudițiile atâtŭ de daunăcióse progresuluĭ nostru culturalŭ, carĭ aŭ eșitŭ la ivélă în unŭ modŭ așa puerilŭ în sinodulŭ dela 1868, și și de atuncĭ încóce din cândŭ în cândŭ, până ce în „cercetările“ dluĭ Densușanŭ și în „Gazeta“ póte ca cea din urmă sforțare aŭ eruptŭ cu unŭ adevĕratŭ fanatismŭ.

Altă instituțiune apusană întrodusă în biserica nóstră este instituțiunea vicariuluĭ capitulariŭ, care guvernéză diecesa în timpulŭ vacanțeĭ scaunuluĭ episcopescŭ. Nicĭ instituțiunea acésta însă nu fu întrodusă fără numaĭ din necesitate. Anume în biserica resărituluĭ în timpulŭ vacanțeĭ scaunuluĭ episcopescŭ administra diecesa pe timpurile sinoduluĭ dela Calcedonŭ (451 d. Chr.) în cele spirituale archidiaconulŭ episcopuluĭ, éră în cele tem-

porale economulŭ. [1]) Încetândŭ însă maĭ târḑiŭ instituţiunea archidiaconuluĭ în resăritŭ, guvernulŭ bisericescŭ în timpulŭ sedisvacanţeĭ a rĕmasŭ întregŭ la economulŭ? [2]) Schimbându-se pe încetulŭ cu totulŭ împrejurările, şi casându-se prin cele maĭ multe locurĭ instituţiunea economuluĭ, chiarŭ şi gr. orientaliĭ aŭ trebuitŭ să se îngrijéscă de alte disposiţiĭ cu privire la administrarea dieceseĭ în timpulŭ sedisvacanţeĭ. (Stat. org, pag. 41.) După ce însă la noĭ s'a întrodusŭ éräşĭ din necesitate instituţiunea capitulelorŭ, a fostŭ lucru firescŭ, că deodată cu ele se întroduse şi instituţiunea vicariuluĭ capitularŭ pentru administrarea dieceseĭ în timpŭ de sedisvacanţă, şi încă cu atâtŭ maĭ vîrtosŭ, că pusĕţiunea şi sfera luĭ de activitate prin legĭ este fórte precisŭ determinată.

Dacă „părinţiĭ sinoduluĭ“ dela 1868 între instituţiunile străine întroduse în biserica nóstră aŭ înţelesŭ şi instituţiunea vicariuluĭ capitularŭ, atuncĭ totuşĭ ar fi trebuitŭ să arete, că ne maĭ fiindŭ astăḑĭ practicabilă instituţiunea antică orientală a economuluĭ, pe ce cale să se guverneze diecesele în timpŭ de sedisvacanţă.

[1]) Epistola sinoduluĭ dela Calcedonŭ către clerulŭ Alexandrieĭ după depunerea luĭ Dioscurŭ, şi a sfîntuluĭ Ioanŭ Gură-de-aurŭ către Papa Inocenţiŭ.

[2]) Goar. III *Εὐχολ. μέγα* pag. 687. *Ὑποκρατῶν καὶ τὴν ἐπισκοπὴν μετά τὴν παρέλευσιν τοῦ αρχιερέως μέχρις ἐλεύσεως τοῦ ἐρχομένου.* Leo Allatius: „A morte etiam episcopi, quoad alius suffectus fuerit, episcopales res administrat.“ La Zishman l. c. pag. 103.

Maĭ multŭ în numire decâtŭ în fondŭ este o instituţiune apusană şi instituţiunea vicarilorŭ generalĭ. Oficiulŭ vicarilorŭ generalĭ de astăḑĭ este sinonimŭ cu oficiulŭ archidiaconilorŭ anticĭ din biserica orientală, carĭ supliniaŭ în guvernulŭ bisericescŭ pe episcopulŭ absentŭ orĭ împedecatŭ orĭ prea îngreunatŭ. Împrejurarea, că nu folosimŭ terminulŭ anticŭ grecescŭ, ci pe celŭ latinŭ, nu póte fi mare greşélă în contra instituţiunilorŭ orientale, de-órece chiarŭ şi gr.-orientaliĭ aŭ părăsitŭ terminulŭ grecescŭ şi folosescŭ pe celŭ latinŭ. Veḑĭ Stat. org. pag. 41.

Cu deosebire Şaguna în dreptulŭ sĕŭ bisericescŭ se silesce a arĕta, că dreptulŭ de patronatŭ nu este o instituţiune orientală, însă fără să pótă aduce nicĭ unŭ argumentŭ de ceva valóre. În realitate însă lucrulŭ stă cu totulŭ altcum, decâtŭ cum şi-l'a închipuitŭ mitropolitulŭ Şaguna. Dreptulŭ de patronatŭ a esistatŭ şi în biserica resărituluĭ, ca şi în a apusuluĭ. Deosebirea este numaĭ în aceea, că în resăritŭ a rĕmasŭ pe o tréptă primitivă şi nedesvoltatŭ, fără ca să se fie determinatŭ ca în apusŭ maĭ de-apróре premiseie, drepturile şi datorinţele legate de elŭ, şi fără ca să se fie deosebitŭ speciile luĭ precum şi condiţiunile şi motivele perderiĭ. Astfelŭ încă în novela 57 din anulŭ 537 şi 124 din anulŭ 546 a împĕratuluĭ Iustinianŭ, celorŭ ce edifică o biserică şi susţinŭ pe preotŭ, li-se dă dreptulŭ, ce trece şi la ereḑĭ, ca să propună episcopuluĭ persóne apte spre denumire la acea biserică. Eră maĭ târḑiŭ fu datŭ dreptulŭ acesta chiarŭ şi acelora, carĭ

numaĭ aŭ restauratŭ o biserică, orĭ aŭ dotat'o numaĭ în parte. [1]) Ba la gr. orientaliĭ din Bucovina pe basa relaţiunilorŭ dintre vechiĭ boĭarĭ aĭ Moldoveĭ şi bisericele de pe proprietăţile lorŭ s'a formatŭ unŭ dreptŭ de patronatŭ analogŭ celuĭ apusanŭ, şi totŭ asemenea şi în Dalmaţia.

Astfelŭ nicĭ despre dreptulŭ de patronatŭ nu se póte ḑice, că în biserica nóstră este o instituţiune străină de instituţiunile bisericeĭ resăritului.

După s. Unire întîmplându-se în biserica nóstră donaţiunĭ şi fundaţiunĭ parte regescĭ, parte de altă natură, însă în conformitate cu praxa apusană legate espresŭ de dreptulŭ de patronatŭ, amŭ ajunsŭ la alternativa, că saŭ să respingemŭ acele fundaţiunĭ şi donaţiunĭ, saŭ să le primimŭ cu dreptulŭ patronatuluĭ legatŭ de ele, aşa precum se desvoltase acelŭ dreptŭ în biserica apusuluĭ în luptele îndelungate pentru libertatea bisericeĭ purtate seculĭ întregĭ cu monarchiĭ, cu dinastiĭ şi cu nobiliĭ. Respingêndu-se acele fundaţiunĭ şi donaţiunĭ, progresulŭ nostru bisericescŭ ar fi fostŭ multŭ împedecatŭ din causa mareĭ miseriĭ, ce domnia în biserica nóstră. De altă parte primindu-le laolaltă cu dreptulŭ de patronatŭ, biserica nóstră fu fórte multŭ ajutată, éră bunăvoinţa donatorilorŭ şi a fundatorilorŭ faţă cu biserica nóstră a fostŭ aşa de mare, câtŭ nimenĭ nu s'a temutŭ, că acelŭ dreptŭ va fi daunăciosŭ bisericeĭ.

[1]) Acta Patriarch. Constant. ed. Müller—Miklovich tom. I. pag. 568 şi tom. II. pag. 497. La Vehring l. c. pag. 476.

Astfelŭ putemŭ să ḑicemŭ de o parte, că dreptulŭ de patronatŭ în rudimentele luĭ este asemenea o instituţiune orientală, éră de altă parte, că nu *„bărbaţĭ crescuţĭ în institute ĭesuitice“* l'aŭ întrodusŭ, ci interesele binepricepute ale bisericeĭ.

Aceste suntŭ instituţiunile cele maĭ însemnate întroduse în biserica nóstră după norma celorŭ apusene. Meritulŭ lorŭ însă pentru cultura şi progresulŭ nostru este aşa de mare, câtŭ deşi *„părinţiĭ sinoduluĭ“* dela 1868 sub instituţiunĭ străine în biserica nóstră pe aceste ar fi trebuitŭ să le înţelégă, totuşi cu greŭ credemŭ, că le-aŭ înţelesŭ. Eĭ bine! Atuncĭ însă carĭ suntŭ instituţiunile acelea străine întroduse în biserica nóstră de *„bărbaţĭ crescuţĭ în institute ĭesuitice“?* Înşi-şĭ *„părinţiĭ sinoduluĭ“* ar da din umerĭ şi ar ḑice, că ḑeŭ! eĭ nu sciŭ, carĭ suntŭ. Semnŭ învederatŭ, că nu durerea reală pentru întroducerea de instituţiunĭ străine a fostŭ isvorulŭ condiţiunilorŭ din sinodulŭ dela 1868 şi a curióseĭ lorŭ motivărĭ, ci cu totulŭ altceva.

Sinodulŭ acesta adecă se ţinuse pe timpulŭ, cândŭ neliberalulŭ şi irreligiosulŭ sistemŭ politicŭ numitŭ *„liberalismŭ“*, credeulŭ politicŭ de astăḑĭ alŭ Jidovimiĭ şi alŭ „Gazeteĭ“, era în cea maĭ mare flóre, dela care mulţĭ, fórte mulţĭ, orbiţĭ de cuvintele frumosŭ sunătóre, în carĭ erá îmbrăcatŭ, aşteptaŭ o specie de etate de aurŭ, câtŭ celŭ ce ar fi cutezatŭ a ḑice ceva în contra luĭ, erá consideratŭ de unŭ pĕcătosŭ în contra omeniriĭ. De aceea şi mulţĭ, deşi prevedeaŭ desastrele, carĭ le va aduce, totuşĭ tăceaŭ,

şi nu cutezaŭ a-şĭ ridica versulŭ în contra luĭ. Singurŭ biserica catolică, adevĕrată ĭubitóre a omenimiĭ, care a cultivatŭ totdeuna liberalismulŭ, însă nu celŭ jidovescŭ de astădĭ, ci celŭ adevĕratŭ şi nobilŭ, n'a voitŭ a pacta cu elŭ nicĭ cândŭ, ci l'a combătutŭ cu tóte armele posibile. De aceea totŭ odiulŭ „liberalŭ“ s'a descărcatŭ asupra eĭ cu multŭ „liberalismŭ“. Absolutismŭ, obscurantismŭ, sclăvia cugetăriĭ şi câte şi maĭ câte i-se aruncaŭ în faţă, cu tóte că şi celŭ ce are numaĭ cunoscinţele cele maĭ elementare istorice, trebue să scie, că biserica catolică a civilisatŭ Europa. *„Calumniare audacter! Semper aliquid haeret!“* a trebuitŭ în urmă să-şĭ aĭbă efectulŭ sĕŭ, căcĭ în adevĕrŭ biserica catolică ajunse în ochiĭ fórte multora nespusŭ de odiósă. Şi fiindŭ că jurnalistica nóstră pe atuncĭ era fórte infectată de atarĭ ideĭ, şi cea maĭ mare parte a publiculuĭ nostru jura pe ea, cum ar dori „Gazeta“ şi acum să jóre publiculŭ pe monstruosităţile eĭ, aşa nu e mirare, că ura acésta faţă cu biserica catolică a întratŭ chiarŭ şi în uniĭ membri din clerulŭ nostru maĭ cu samă din Ardélŭ. De altă parte chiarŭ pe atuncĭ Şaguna călcândŭ în picióre tóte principiile şi totŭ trecutulŭ bisericeĭ resărituluĭ îşĭ aşeḑase biserica sa pe base *„constituţionale“* împrumutate dela protestanţĭ, fără ca să-şĭ fie luatŭ nimenĭ cutezarea a-lŭ demasca.

Consciinţa publică în biserica nóstră era, că unirea nóstră a fostŭ numaĭ dogmatică. Vĕḑêndŭ acum mulţĭ, carĭ credeaŭ în larma cea mare, ce se făcea cu *„absolutismulŭ“* catolicŭ, ce atâta-lŭ trutinaŭ chemaţĭ şi nechemaţĭ, câtŭ de *„constituţională“* este biserica luĭ Şaguna, fără a străbate maĭ afundŭ cu seriositate în esenţa lucruluĭ, începură a crede cum se cade, că aşa a trebuitŭ să fie biserica nóstră înainte de S. Unire, şi încă maĭ multŭ, a trebuitŭ să fie încărcată de instituţiunĭ carĭ de carĭ maĭ *„liberale“*. Ba credeaŭ seriosŭ, că biserica resărituluĭ din timpurile cele maĭ vechĭ a fostŭ *„constituţională“* şi provĕḑută cu acelea instituţiunĭ admirabilŭ de *„liberale“*. Şi în credinţa acésta era atâta naivitate, câtŭ cetindŭ unele lucrurĭ de pe timpurile acelea, îţĭ este tare greŭ a nu surîde.

Ceĭ îmbetaţĭ şi ameţiţĭ de ideile acestea în modŭ fórte firescŭ, începură a crede, că numaĭ S. Unire şi contactulŭ cu biserica latină ne-aŭ nimicitŭ instituţiunile acelea antice orientale atâtŭ de „liberale“. Credinţa acésta însă nu era credinţa nicĭ a specialistuluĭ, nicĭ a celuĭ barĕm bine informatŭ, ci era credinţa vagă, confusă, nebulósă şi sentimentală a masseĭ, carea nu şĭ-o a procuratŭ prin studiŭ şi meditaţiune seriósă asupra lucruluĭ, ci numaĭ prin singurulŭ contactŭ cu atmosfera infectată de ea. De aceea se şi manifesta nu în terminĭ cu înţelesŭ precisŭ, nu în dorinţe clarŭ formulate, ci maĭ multŭ în cuvinte bombastice şi de modă, chiarŭ aşa cum scrie astădĭ dlŭ Nic. Densuşanŭ şi „Gazeta“. Dacă însă o direcţiune maĭ sănĕtósă ĭ-ar fi provocatŭ saŭ forţatŭ, să arete cuprinsulŭ realŭ alŭ fraselorŭ şi cuvintelorŭ, ce atâta le purtaŭ în gură, să arete cu do-

vedĭ şi fapte îndreptăţirea tânguirilorŭ şi a dorinţelorŭ, atuncĭ uniĭ ar fi ajunsŭ în cea maĭ mare confusiune, alţiĭ — maĭ sanguinicĭ şi fanatisaţĭ de atâta timpŭ — póte nicĭ de vorbă nu ar fi voitŭ să stea.

Tótă larma cu condiţiunile sinoduluĭ dela 1868 nu este alta decâtŭ manifestarea inconscie a spirituluĭ acestuia, a căruĭ timbru ilŭ pórtă până chiarŭ şi în stilulŭ celŭ deodată umflatŭ şi naivŭ, care caracterisézá spiritulŭ epocelorŭ analóge. Maĭ multă valóre nu le va ascrie nicĭ odată nicĭ unŭ omŭ seriosŭ. Şi ar fi şi fórte durerosŭ, cândŭ bărbaţiĭ nostri cu judecată matură şi instruiţĭ le-ar ascrie maĭ multă valóre. Atuncĭ pe dreptulŭ amŭ puté dice, că nu numaĭ nu putemŭ fi numĕraţĭ între popórĕle culte, dară nicĭ barĕm între acelea, carĭ tindŭ seriosŭ la cultură. Căcĭ este óre demnŭ de unŭ poporŭ cu aspiraţiunĭ culturale a cuprinde istoria desvoltăriĭ uneĭ bisericĭ ca a nóstră în unŭ modŭ aşa falsŭ, a judeca originea, natura şi valórea instituţiunilorŭ nóstre bisericescĭ în unŭ modŭ aşa sinistru, cum s'a întimplatŭ acésta în sinodulŭ dela 1868? Nu credemŭ, că în tótă Europa se află unŭ singurŭ poporŭ, a căruĭ elită să comită nisce greşele aşa copilărescĭ.

Unŭ singurŭ scrupulŭ ne maĭ restă, şi acesta este, cum a fostŭ posibilŭ, că în totŭ sinodulŭ să nu se afle unŭ singurŭ bărbatŭ, care cu lumina minţiĭ şi cunoscinţelorŭ sale să împrăştie întunereculŭ? Dară nu s'aŭ aflatŭ! S'aŭ aflatŭ în sinodŭ, harŭ Domnuluĭ, şi bărbaţĭ de aceştia. Torentele însă era aşa

de mare şi vehementŭ, câtŭ de frica luĭ aŭ trebuitŭ să tacă, ca nu cumva să-şi pérdă trecerea înaintea mulţimiĭ. În aniĭ trecuţĭ unŭ mare oratorŭ în unulŭ din parlamentele celea dintâiŭ ale Europeĭ a susţinutŭ cu multŭ adevĕrŭ, că a vĕdutŭ şi a auditŭ de bărbaţĭ plinĭ de curajŭ pe câmpulŭ de bătae, cândŭ fumulŭ se suia sulurĭ spre ceriŭ şi sângele curgea pîrîŭ pe pămîntŭ. Şi totuşi aceştĭ bărbaţĭ aŭ devenitŭ timidĭ, cândŭ a fostŭ vorba, să păşéscă resoluţĭ în contra părerilorŭ rătăcite a masselorŭ fanatisate, ca nu cumva să-şi pérdă popularitatea înaintea lorŭ.

Atâta cu privire la instituţiunile străine. Să trecemŭ acum la „spărturĭ".

„Instituţiunile străine", de carĭ se plânge sinodulŭ dela 1868, forméză partea positivă a tânguirilorŭ; „spărturile" făcute în instituţiunile nóstre bisericescĭ, de carĭ asemenea se plânge sinodulŭ, forméză partea negativă. Dacă prin acelea s'a întrodusŭ în biserica nóstră ceva noŭ, atuncĭ prin acestea s'a casatŭ ceva vechiŭ ţinĕtoriŭ de disciplina şi instituţiunile orientale.

Mărturisimŭ cu tótă sinceritatea sufletuluĭ nostrŭ, că amŭ meditatŭ multŭ asupra „spărturilorŭ" acestora, ba amŭ luatŭ punctŭ de punctŭ disciplina şi instituţiunile orientale depuse în ceĭ maĭ însemnaţĭ codicĭ de legĭ, ca să vedemŭ, carĭ suntŭ „spărturile" acelea, carĭ pe „părinţiĭ sinoduluĭ" se vede, că ĭ-aŭ neliniştitŭ aşa de tare. Şi după multă meditare şi cercare amŭ ajunsŭ la resultatulŭ următoriŭ.

Ce se ține mai întâiŭ de dreptulŭ publicŭ bisericescŭ cuprinsŭ în Pravilă, n'amŭ pututŭ afla, să se fi făcutŭ în elŭ nicĭ o „spărtură" de ceva momentŭ în biserica nóstră. Astfelŭ ca să începemŭ din culme, drepturile şi datorințele Mitropolituluĭ şi relațiunea luĭ față cu episcopiĭ, clerulŭ şi poporulŭ supusŭ luĭ este în biserica nóstră şi astădĭ aceea, care o prescrie Pravila. „Spărtura" maĭ însemnată, făcută în pusĕțiunea de astădĭ a Mitropolituluĭ este, că elŭ cu consistoriulŭ sĕŭ funcționéză ca forŭ de a dóua instanță pentru diecesele sufragane, pe cândŭ după Pravilă forulŭ de a dóua instanță este Mitropolitulŭ cu sinodulŭ provincialŭ constătătoriŭ din toțĭ episcopiĭ sufraganĭ. [1]) Dacă cumva „părințiĭ sinoduluĭ" sub „spărturile" făcute aŭ înțelesŭ şi „spărtura" acésta, atuncĭ ar fi fostŭ datorĭ a arĕta calea, pe carea trebue să se mérgă, fără ca justiția bisericéscă să fie împedecată, dacă şi astădĭ forulŭ de a dóua instanță ar fi nu Mitropolitulŭ cu consistoriulŭ luĭ, ci Mitropolitulŭ cu sinodulŭ provincialŭ. Câte cause urgente nu ar trebui atuncĭ să stagneze anĭ întregĭ, până cândŭ s'ar puté pronunța forulŭ de a II-a instanță. Căcĭ sinodulŭ provincialŭ nu este şi nu póte fi unŭ dicasteriŭ stabilŭ, ci unŭ dicasteriŭ, ce nu se adună decâtŭ numaĭ din cândŭ în cândŭ, şi şi cândŭ se adună, nu póte sta adunatŭ multŭ timpŭ, căcĭ episcopiĭ nu potŭ absenta multŭ timpŭ de pe la diecesele lorŭ. Pe timpurile originiĭ Pravileĭ, fiindŭ diecesele

[1]) Can. 15 Cart. c. 20 Antioch. Sint. III 162, 331.

micĭ, episcopiĭ puteaŭ absenta timpŭ maĭ îndelungatŭ de acasă pe la sinódele provinciale, şi afară de aceea procesele se finiaŭ atuncĭ multŭ maĭ iute ca astădĭ, fiindŭ atuncĭ procedura iuridică fórte simplă şi nedesvoltată, o specie de procedură fórte sumară, şi de aceea procesele şi în a dóua instanță puteaŭ fi pertractate şi decise fórte iute.

Afară de aceea în timpurile originiĭ Pravileĭ întregŭ dreptulŭ apelaționalŭ şi dispo-sițiile cu privire la ordinea instanțelorŭ eraŭ fórte primitive şi nedesvoltate, aşa câtŭ ți-nêndu-ne şi astădĭ de ele, orĭ ce administrare promptă a justițieĭ bisericescĭ ar fi aprópe imposibilă. Astfelŭ, ca să nu maĭ amintimŭ de altele, instanța a treia maĭ nu o cunósce Pravila, atâtŭ eraŭ pe timpurile acelea de primitive stările bisericescĭ. Pentru aceea putemŭ dice, nu că e unŭ regresŭ, ci chiarŭ dimpotrivă unŭ progresŭ, că astădĭ ca forŭ de a dóua instanță nu maĭ figuréză Mitropolitulŭ cu sinodulŭ provincialŭ, ci Mitropolitulŭ cu consistoriulŭ mitropolitanŭ.

Ce se ține de drepturile bisericescĭ de onóre ale Mitropolituluĭ nostru, pe lângă dreptulŭ proedrieĭ, ce-lŭ are după Pravilă, maĭ are la noĭ şi dreptulŭ paliuluĭ mitropolitanŭ, ce are forma omoforuluĭ episcopescŭ, şi este simbolulŭ potestățiĭ mitropolitane şi a comuniuniĭ canonice cu S. Scaunŭ Apostolicŭ, de unde îlŭ şi primesce ca unŭ semnŭ de onóre. Fiindŭ paliulŭ unŭ dreptŭ de onóre, cum amŭ dice, o distincțiune dela S. Scaunŭ Apostolicŭ, dela sine urméză, că în folosirea luĭ Mitropolitulŭ nostru să se acomodeze di-

sciplinei statorite de S. Scaunŭ Apostolicŭ, care a conferitŭ distincţiunea. Chiarŭ analogŭ stă lucrulŭ şi cu purtarea crucii înaintea Mitropolitului, care încă este unŭ dreptŭ de onóre, ce-lŭ conferesce S. Scaunŭ Apostolicŭ. Atâtŭ dreptulŭ paliului câtŭ şi alŭ crucii purtate înaintea Mitropolitului, întru câtŭ suntŭ drepturi de onóre, n'aŭ valóre practică, câtŭ *„părinţii sinodului“* dela 1868 între „spărturi“ de bună samă n'aŭ înţelesŭ şi aceste dóuĕ drepturi.

Ce se ţine mai departe de drepturile si datorinţele episcopilorŭ, precum şi de relaţiunea lorŭ faţă cu clerulŭ şi poporulŭ diecesanŭ, acelea suntŭ la noi astădi totŭ acelea, cari le statoresce Pravila, şi în ele nici o „spărtură“ nu s'a făcutŭ, şi nici nu s'a pututŭ face, căci în privinţa acésta nu este mai nici o deosĕbire între ceea ce prescrie Pravila şi între disposiţiile dreptului apusanŭ. Ce atinge însă împrejurarea, că episcopulŭ după dreptulŭ resăritênŭ ar trebui să fie călugărŭ, ceea ce la noi nu mai e în usŭ, observămŭ, că nici unŭ canonŭ din dreptulŭ orientalŭ acésta nu o prescrie. Numai la anulŭ 879 se face amintire de datina acésta în resăritŭ în o epistolă a sinodului topicŭ dela Constantinopolŭ cătră Papa Ioanŭ. Sinodulŭ însă nu s'a pututŭ provoca la nici unŭ canonŭ, care prescrie, ca episcopulŭ să fie călugărŭ. (Vedi şi Pidalionŭ pag. 49).

Cum amŭ fostŭ siliţi nu să o facemŭ, ci să împlemŭ „spărtura“ oficialilorŭ de guvernŭ diecesanŭ cu introducerea capitulelorŭ, amŭ vĕdutŭ deja mai susŭ în acestŭ

capitulŭ. Oficialii aceştia formézĕ consiliulŭ saŭ sfatulŭ episcopului, numitŭ βουλή cu terminulŭ oficiosŭ. Întrândŭ la noi capitulele în loculŭ oficialilorŭ antici, ele la olaltă cu alţi preoţi formézĕ astădi consiliulŭ, βουλή alŭ episcopului, pentru care însă s'a adoptatŭ terminulŭ latinŭ de consistoriŭ întrebuinţatŭ şi de gr. orientali (vedi statutulŭ organicŭ pag. 39). Astfelŭ nici în privinţa consiliului episcopescŭ nu putemŭ dice, că s'a făcutŭ vre-o „spărtură“, căci nici nu s'a cassatŭ, nici nu s'a alteratŭ în spre mai rĕŭ, ci fu supusŭ schimbărilorŭ de formă cerute de împrejurări.

După statutele nóstre capitulare stalurile canonicale se deosebescŭ în dignităţi şi în oficii, dintre cari cele dintâiŭ aŭ şi ceva jurisdicţiune saŭ administraţiune, pe cândŭ cele din urmă numai funcţiuni. Însă şi deosĕbirea acésta este în conformitate cu dreptulŭ orientalŭ, care încă deosĕbesce: ἀξιώματα = dignităţi (în Pravilă boerie) şi ὀφφίκια = oficii (în Pravilă deregătorie).

Esistă la noi mai departe distincţiuni personale, p. e. de prelaţi, cari pórtă cruce, protopopi onorari, canonici onorari şi altele. Şi aceste însă suntŭ în conformitate cu dreptulŭ orientalŭ, după care şi în orientŭ esistaŭ şi esistă archimandriţi onorari, stavrofori (purtători de cruci episcopesci pe peptŭ), mitrofori (purtători de mitre ca episcopii) şi altele.

Ce se ţine de pusĕţiunea de dreptŭ a protopopilorŭ în biserica nóstră, vomŭ vedé mai târdiŭ. Éră ce atinge pusĕţiunea de dreptŭ publicŭ a

parochilorŭ în biserica nóstră, trebue să premitemŭ, că dreptulŭ parochialŭ neputêndu-se desvolta în orientŭ până la unŭ aşa gradŭ, câtŭ pusĕţiunea parochilorŭ să fie regulată până în amĕnunte, cum s'a desvoltatŭ în apusŭ, consecinţa iuridică ne-a silitŭ şi ne ne va sili totdeuna, ca să ne acomodămŭ şi noĭ şi gr. orientaliĭ după dispoşiţiile dreptuluĭ parochialŭ apusanŭ. Căcĭ purcedêndŭ dreptulŭ apusanŭ şi orientalŭ din acelea-şĭ principiĭ, la acelea-şĭ consecinţe trebuescŭ să ajungă amîndóuĕ. Deosĕbirea zace numaĭ în aceea, că consecinţele iuridice în formă de legĭ nóuĕ le-a trasŭ maĭ întâiŭ dreptulŭ apusanŭ, câtŭ celŭ orientalŭ le-a aflatŭ gata, şi nu are decâtŭ să le adopteze.

Analogŭ stă lucrulŭ şi cu iregularităţile pentru întrarea în statulŭ clericalŭ. Dreptulŭ orientalŭ în principiŭ şi în simbure recunósce tóte iregularităţile acelea, carĭ le recunósce şi dreptulŭ apusanŭ. Numaĭ câtŭ legislaţiunea apusană cu privire la ele este multŭ maĭ înaintată, decâtŭ cea resăriténă, aşa câtŭ după aceea se potŭ resolva maĭ tóte casurile obveniente, pe cândŭ după acésta nu. Trăgêndu-se din principiile dreptuluĭ orientalŭ cu privire la iregularităţĭ consecinţele logice de dreptŭ, se ajunge la acelea-şĭ resultate cu dreptulŭ apusanŭ. De aceea folosindu-ne în tractarea iregularităţilorŭ de dispoşiţiile dreptuluĭ apusanŭ, nu ne folosimŭ de unŭ dreptŭ străinŭ de spiritulŭ bisericeĭ nóstre, ci numaĭ primimŭ consecinţele principiilorŭ nóstre, carĭ le-aŭ trasŭ alţiĭ maĭ înainte de noĭ. Aşa de pildă, dreptulŭ orien-

talŭ purcede din principiulŭ, că numaĭ acele defecte trupescĭ constituescŭ iregularităţĭ, carĭ pe respectivulŭ îlŭ facŭ incapabilŭ de a persolvi funcţiunile sacre, se înţelege dela sine, că cu graţia şi decórea cuvenită la altariŭ. ¹) De orbia de ochiulŭ stîngŭ numitŭ canonicŭ nu prescrie în specialŭ nimicŭ. Însă după ce orbulŭ de ochiulŭ stîngŭ nu póte la altariŭ ceti din carte, care astădĭ e de-a stînga, decâtŭ întorcêndu-şĭ capulŭ spre stînga, prin ce sufere eleganţa cultuluĭ divinŭ, aşa pe dreptulŭ se consideră de iregularŭ după dreptulŭ apusanŭ. Şi considerându-lŭ şi noĭ de iregularŭ, amŭ trasŭ numaĭ consecinţa din principiulŭ dreptuluĭ orientalŭ, că e iregularŭ celŭ cu unŭ defectŭ trupescŭ, care pe respectivulŭ îlŭ face necapabilŭ de a împlini funcţiunile sacre cu graţia şi decórea cuvenită. Singurŭ iregularitatea provenitóre din nascerea nelegiuită este o iregularitate întrodusă în biserica nóstră, pe carea dreptulŭ resăriténŭ nu o numĕră între iregularităţĭ. Casurile însă suntŭ aşa de rarĭ, câtŭ putemŭ să dicemŭ, că are de totŭ puţină valóre practică, şi afară de aceea prin întroducerea eĭ s'a ţintitŭ la mărirea decóreĭ clericale.

Ce se ţine maĭ departe de drepturile şi obligămîntele statuluĭ clericalŭ, putemŭ să dicemŭ, că s'a făcutŭ o „spărtură", întru câtŭ c. 72 din partea I a Pravileĭ, care obligă pe preoţiĭ resăritenĭ la persolvirea órelorŭ ca-

¹) Can. 76, şi 77 Ap. şi interpretările luĭ Zonara şi Balsamonŭ la aceste canóne. Beveregiŭ I pag. 51, la Vehring l. c. pag. 437 şi C. 94 în Pravilă.

nonice în fiesce care ḑi, nu se maĭ observéză. „Părinţiĭ sinoduluĭ“ însă dacă aŭ înţelesŭ „spărtura“ acésta, atuncĭ ar fi trebuitŭ să premérgă cu esemplu în umplerea eĭ cetindŭ în fiesce care ḑi órele canonice. Cu greŭ credemŭ însă, că s'aŭ însufleţitŭ tare de umplerea „spărtureĭ“ acesteia. Asemenea „spărtură“ s'a făcutŭ şi cu aceea, că nu se maĭ observéză c. 31 alŭ sinoduluĭ Trullanŭ din „Pravilă“, care demândă şi preoţilorŭ orientalĭ purtarea tonsureĭ, σφράγις în limba grecă. În celealalte datorinţe ale statuluĭ clericalŭ nu s'a făcutŭ nicĭ o „spărtură“, căcĭ şi astăḑĭ suntŭ totŭ acelea, carĭ aŭ fostŭ pe timpurile Pravileĭ şi carĭ suntŭ în principiŭ sinonime cu ale dreptuluĭ apusanŭ.

În specialŭ însă, ce privesce portulŭ clericalŭ, celŭ curatŭ orientalŭ aşa e de departe de gustulŭ europénŭ, câtŭ nu numaĭ la noĭ nu se observéză, dar nicĭ la gr. orientalĭ. Căcĭ talarulŭ gr. orientalilorŭ cu bumbĭ până la capetulŭ peptuluĭ nu e orientalŭ, ci o imitaţiune a talaruluĭ latinŭ. Éră pălăriile cele marĭ ale gr. orientalilorŭ suntŭ curatŭ latine, despre ce se póte convinge orĭ cine a veḑutŭ preoţĭ italienĭ şi spaniolĭ, la carĭ s'a conservatŭ curatŭ portulŭ clericalŭ apusanŭ. Portulŭ clericalŭ orientalŭ stă din rasă şi potcapŭ. Sub rasă pórtă preoţiĭ în resăritŭ nu reverendă ca la noĭ gr. orientaliĭ, ci pórtă anteriulŭ celŭ grecescŭ, care póte fi de orĭ ce colóre. Totŭ asemenea gr. orientaliĭ aŭ imitatŭ pe latinĭ cu cingululŭ celŭ roşu. Acomodându-se gr. orientaliĭ portuluĭ apusanŭ spre a avé o aparinţă maĭ europénă, ce mi-

rare mare, că ne-amŭ acomodatŭ şi noĭ portuluĭ nu celuĭ curatŭ latinŭ, ci celuĭ din ţĕrile, cu carĭ suntemŭ în contactŭ maĭ de aprópe. Altcum recunóscemŭ bucurosŭ, că în privinţa portuluĭ clericalŭ la noĭ se simţesce lipsa de maĭ mare uniformitate.

Maĭ departe pusĕţiunea, drepturile şi datorinţele poporuluĭ suntŭ în biserica nóstră întru tóte în conformitate cu Pravila, şi ceva „spărtură“, carea să merite a fi luată în consideraţiune, nu s'a întîmplatŭ, de cumva nu vomŭ numi „spărtură“ împrejurarea, că canonulŭ 68 din „Pravilă“, care demândă aspru ţinerea celorŭ 4 posturĭ, mulţĭ nu-lŭ maĭ observéză. În canonulŭ acesta însă şi „părinţiĭ sinoduluĭ“ şĭ-aŭ făcutŭ câte o „spărtură“ şi încă bunişóră. Totŭ asemenea „spărtură“ s'a făcutŭ şi în rubricele cele multe din Triodŭ şi din celealalte cărţĭ rituale ale nóstre, carĭ prescriŭ unŭ numĕrŭ estraordinarŭ de mĕtănii, éră cu privire la postŭ conţinŭ nisce prescrierĭ ca acestea: *„La masă mâncămŭ bobŭ fertŭ“, „éră pesce nicĭ ca cum.“ „Amŭ luatŭ la Palestina, că în acéstă sfîntă ḑi a Vineriĭ nicĭ masă nu punemŭ.“* De „spărturile“ acestea însă s'aŭ folositŭ de bună samă şi „părinţiĭ sinoduluĭ“ şi aşa în contra lorŭ de bună samă nu s'aŭ plânsŭ.

Să mergemŭ acum la sfintele taĭne. În ele spărtură nu s'a pututŭ face decâtŭ în căsătorie, carea are o legislaţiune fórte vastă cu privire la impedimente.

Acum în biserica nóstră aŭ valóre tóte impedimentele acelea de căsătorie, carĭ se baséză pe legislaţiunea bisericéscă a resăritului.

Acele impedimente însă, carĭ nu se baséză pe legislaţiunea bisericéscă, ci pe cea civilă bizantină, precum este alŭ adulteriuluĭ, la noĭ nu vorŭ puté avé ceva valóre nicĭ odată, căcĭ nimica nu ne póte obliga la supunere uneĭ legislaţiunĭ civile în lucrurile bisericescĭ. Abstragêndŭ însă dela acésta, tóte impedimentele de căsătorie întroduse prin legile civile bizantine, de carĭ se légă gr. orientaliĭ aşa tare, nicĭ nu promovéză moralitatea, nicĭ nu mărescŭ stabilitatea căsătorieĭ, ci chiarŭ din contră o clătină chiarŭ din temeliĭ. Se vede acésta lămuritŭ din împrejurarea, că la gr. orientalĭ maĭ nicĭ nu vinŭ înainte despărţirĭ de căsătorie decâtŭ din punctulŭ impedimentelorŭ întroduse prin legile civile bizantine, precum alŭ adulteriuluĭ, ureĭ nedumerite, părăsiriĭ rĕutăciόse şi altele. Chiarŭ pentru aceea considerândŭ lucrulŭ după proporţiunea numerică, cu multŭ maĭ multe despărţirĭ de căsătorie se întîmplă la gr. orientalĭ ca la noĭ, şi de aceea putemŭ ḑice, că la noĭ căsătoria este multŭ maĭ consistentă şi mai stabilă ca la eĭ. Eră ce ne atinge pe noĭ, în ţinuturile, unde saŭ nu suntŭ gr. orientalĭ de locŭ, saŭ fórte puţinĭ, şi unde şi poporulŭ nu prea are ocasiune să vaḑă despărţirile cele multe şi uşóre, ce se întîmplă la gr. orientalĭ, despărţirile de căsătorie suntŭ fórte rarĭ. Unde dimpotrivă aĭ noştri trăescŭ mestecaţĭ cu gr. orientaliĭ, acolo despărţirile suntŭ maĭ dese ca orĭ şi unde.

La acestea maĭ adaugemŭ numaĭ, că reservându-ne noĭ disciplina orientală cu ocasiunea Sfinteĭ Unirĭ, ne-amŭ reservatŭ disciplina orientală bisericéscă recunoscută ca corectă şi de biserica catolică, éră nu disciplina basată pe legislaţiunea civilă din Bizanţŭ, pe carea nicĭ cândŭ nu o a recunoscutŭ biserica catolică.[1]) Astfelŭ eliminândŭ din viaţa nóstră bisericéscă impedimentele de căsătorie întroduse prin legislaţiunea civilă bizantină, nu putemŭ ḑice, că s'a făcutŭ vre-o „spărtură" în disciplina nóstră.

Ce se ţine maĭ departe de dispensaţiunile bisericescĭ dela iregularităţĭ şi impedimente, fiindŭ necesitaţĭ de logica dreptuluĭ a ne acomoda disposiţiilorŭ apusene, carĭ proprie nu suntŭ decâtŭ consecinţa din principiile dreptuluĭ orientalŭ, a fostŭ lucru firescŭ, ca să ne acomodămŭ şi disposiţiilorŭ cu privire la dispensaţiunĭ, după ce şi în privinţa lorŭ dreptulŭ orientalŭ n'a ajunsŭ să se desvólte maĭ departe decâtŭ până la statorirea unorŭ principiĭ vage.

Analogŭ stă lucrulŭ şi cu dreptulŭ penalŭ bisericescŭ, care, ce se ţine de forulŭ esternŭ, la noĭ şi astăḑĭ este celŭ anticŭ orientalŭ, la care s'a adausŭ din dreptulŭ apusanŭ singurŭ numaĭ interdictulŭ, care pe lângă aceea, că în casurĭ anumite este fórte practicŭ, se folosesce atâtŭ de rarŭ, câtŭ are fórte puţină valóre practică. Şi dacă în aplicarea dreptuluĭ penalŭ ne folosimŭ de dreptulŭ apusanŭ din cândŭ în cândŭ, causa este, că acesta este precisŭ, determinatŭ şi detaiatŭ, ceea ce celŭ resăriténŭ nu este,

[1]) S. Pitra »Juris ecclesiastici graecorum historia et monumenta« t. II. pag. 433.

fiindŭ rĕmasŭ în unŭ stadiŭ primitivŭ. Celŭ ce voesce să se convingă, n'are decâtŭ să cetéscă canónele acelea din Pravilă, carĭ vorbescŭ despre suspensiunea preoţilorŭ, şi se va mira, câtŭ de neprecisatŭ şi nedeterminatŭ este lucrulŭ.

În urmă ce atinge ritulŭ orientalŭ grecescŭ, apoĭ cu mândrie putemŭ ḑice, că în acela nu numaĭ nu s'a făcutŭ nicĭ o „spărtură", ci în tótă biserica resărituluĭ nicăirĭ nu se observă cu acea precisiune, regularitate şi eleganţă ca la noĭ cu deosĕbire în bisericele catedrale. O aŭ recunoscutŭ acésta şi gr. orientaliĭ, carĭ aŭ avutŭ ocasiune să-lŭ vaḑă. Că de pildă ministranţiĭ pe unele locurĭ aŭ ornate latine, însémnă fórte puţinŭ. Atarĭ lucrurĭ îşĭ aŭ originea în comerciulŭ continuŭ, ce este între riturĭ, în urma căruia chiarŭ şi latiniĭ aŭ luatŭ lucrurĭ rituale dela noĭ. Aşa, ca să tăcemŭ de altele, latiniĭ de pe la noĭ aŭ luatŭ dela noĭ datina de a umbla cu crucea la botezulŭ Domnuluĭ, care datină prin alte ţĕrĭ nu se află, şi Roma le-a aprobatŭ datina. Asemenea ornatele negre la înmormîntărĭ şi la alte ceremoniĭ triste fură introduse prin unele locurĭ şi la noĭ şi la gr. orientalĭ în loculŭ celorŭ de colóre roşie, colórea de jale în resăritŭ, singurŭ din motivulŭ ca colórea bisericéscă de jale să nu fie în contrastŭ cu colórea civilă de jale din tótă Europa. Totŭ din asemenea motivŭ mĕtăniile începŭ a eşi din usŭ şi a fi înlocuite cu plecarea capuluĭ şi cu îngenunchiarea, fiindŭ mĕtăniile o datină prea asiatică, carea cultureĭ nóstre europene nu-ĭ maĭ convine.

Şi aşa putemŭ ḑicemŭ, că nicĭ în ritŭ nu s'a făcutŭ nicĭ o „spărtură", carea pe dreptulŭ să-ĭ fie putută nelinişti pe „părinţiĭ sinoduluĭ".

Chiarŭ pentru aceea amŭ fi aşteptatŭ, ca „părinţiĭ sinoduluĭ" dacă aŭ alarmatŭ ţara cu „spărturile" făcute în disciplina şi instituţiunile bisericeĭ nóstre, atuncĭ să fie spusŭ şi arĕtatŭ lămuritŭ dóuĕ lucrurĭ, şi anume: a) carĭ suntŭ acele „spărturĭ", şi b) că prin acele „spărturĭ" amŭ avutŭ în adevĕrŭ daună culturală, morală saŭ religiósă. „Părinţiĭ sinoduluĭ" însă nicĭ una nu o aŭ făcutŭ. De aceea nicĭ nu potŭ aştepta, ca tânguirea lorŭ să fie considerată de seriósă.

Fost'aŭ pe timpurile acelea ca şi astăḑĭ alte nĕcasurĭ şi durerĭ, carĭ ar fi trebuitŭ să-ĭ neliniştéscă pe „părinţiĭ sinoduluĭ", éră nu ficţiunĭ şi închipuirĭ prejudiţióse şi tânguirile cu „instituţiunile străine" şi „spărturile" făcute de bărbaţĭ crescuţĭ în institute *„iesuitice"*. Şi ca să se vaḑă acésta lămuritŭ, lăsămŭ să urmeze aicĭ o tânguire în adevĕrŭ reală a unuĭ bărbatŭ maturŭ şi cu judecată, făcută numaĭ cu 6 anĭ înainte de 1868 în o vorbire rostită în catedrala din Blaşiŭ.

„De căutămŭ la şcóle," ḑice acelŭ bărbatŭ, „abia aflămŭ icĭ colea câte una, şi acelea nicĭ cu docenţĭ destulŭ cualificaţĭ, nicĭ cu lefe de ajunsŭ provĕḑute; cele maĭ multe comune maĭ nicĭ nu viséză de cultura pruncilorŭ.

„De căutămŭ la statulŭ preoţescŭ, acesta îlŭ vedemŭ lipsitŭ şi apĕsatŭ de miserie, de

unde provine aceea, ce cu durere aflămŭ, că preoţiĭ afară de puţinĭ, nu-şĭ plinescŭ oficiulŭ de a învăţa pe poporŭ credinţa şi datoriile către Dumneḑeŭ şi de aprópele, — nicĭ pe aceia luându-ĭ afară, pentru carĭ se facŭ marĭ spese în seminare. . .

„Disciplina în clerŭ şi poporŭ e cu totulŭ neglésă; cultulŭ dumneḑeescŭ se face numaĭ la arĕtare, fără de nicĭ o pietate şi devoţiune démnă de sfinţenia lucruluĭ, căcĭ şi în clerulŭ nostru prinde a se încuĭba indiferentismulŭ.

„Bisericele nóstre cea maĭ mare parte miserabile. . . . . Veniturile bisericelorŭ în cele maĭ multe locurĭ le înghitŭ egoiştiĭ fără de nicĭ o témă de a fi traşĭ la rĕspundere, căcĭ lipsesce superinspecţiunea cu totulŭ. . .

„La carĭ se póte adauge şi aceea, că poporulŭ pretinḑêndŭ a-şĭ alege elŭ pe parochĭ, ameninţă cu trecerea la altă confesiune, dacă nu i-se face pe voe, şi aşa de multe orĭ e silă a li-se da parochŭ şi cu dauna bisericeĭ.“ [1])

Dacă sinodulŭ s'ar fi ocupatŭ de sanarea relelorŭ acestora atâtŭ de daunăcióse progresuluĭ nostru, fie cu ajutoriulŭ sinódelorŭ, fie pe altă cale, atuncĭ ar fi întimpinatŭ în adevĕrŭ recunoscinţa tuturorŭ ómenilorŭ de bine.

[1]) Vorbirea Prepozituluĭ mitropolitanŭ Vasiliŭ Raţŭ ţinută în 18 Augustŭ 1862 cu ocasiunea instalăriĭ Capitululuĭ amplificatŭ, în »Părţĭ alese din istoria Transilvanieĭ« partea III. de G. Bariţŭ pag. 148.

Precum a pututŭ vedé orĭ cine din cele ḑise până acum, tótă motivarea celorŭ 10 condiţiunĭ puse nouluĭ Mitropolitŭ este o ţĕsĕtură naivă de ficţiunĭ fără de nicĭ o basă reală.

Să trecemŭ acum la înse-şĭ condiţiunile. Însă-şĭ introducerea condiţiunilorŭ este o ilegalitate fórte bătĕtóre la ochĭ, căcĭ în ea sinodulŭ se numesce pe sine: *sinodŭ archidiecesanŭ*, ceea ce evidentŭ nu a fostŭ, căcĭ în elŭ nu a fostŭ representată numaĭ archidiecesa, ci şi părţĭ însemnate din diecesele de Gherla şi Lugoşŭ. Ce se ţine însă de înse-şĭ condiţiunile, din cele ḑise în motivarea premergĕtóre ar crede omulŭ, că condiţiunile vorŭ cuprinde câtŭ de câtŭ maĭ în detaiŭ instituţiunile curatŭ orientale, carĭ vorŭ avé să înlocuéscă pe cele *„străine“* introduse de *„bărbaţĭ crescuţĭ în institute ĭesuitice“*, şi punctele curatŭ orientale de disciplină, ce vorŭ fi a se reactiva în loculŭ disciplineĭ *„alterate“*. Din motivarea premérsă numaĭ condiţiunĭ de unŭ atare cuprinsŭ puteaŭ să urmeze după tóte legile logiceĭ. În locŭ de acésta însă condiţiunile conţinŭ saŭ lucrurĭ, carĭ dela sine se înţelegŭ, cum este p. e. condiţiunea 7, carea ḑice, că mireniĭ nu vorŭ puté lua parte la pertractarea cestiunilorŭ strînsŭ dogmatice; saŭ dorinţe inocente, cum este punctŭ 6, că la afacerile, ce privescŭ administrarea fondurilorŭ şi instrucţiunea tinerimiĭ să ĭea şi laiciĭ parte; saŭ decisiunĭ formale, însă basate totŭ pe ficţiunĭ istorice. Se va vedé acésta esaminândŭ condiţiunile pe rîndŭ.

1. Condiţiunea I sună astfelŭ: *„Auto-*

nomia constituțională și sinodală a bisericeĭ gr. cat. românescĭ este și va rĕmâné restaurată pentru toțĭ seculiĭ întru ințelesulŭ canónelorŭ emanate dela cele 8 conciliĭ ecumenice, pe câtŭ acelea asecură drepturile dieceselorŭ și ale archidieceselorŭ, cum și după analogia praxeĭ nóstre bisericescĭ observate din seculiĭ maĭ înainte de a se fi alteratŭ aceea prin măestriile absolutismuluĭ."

Despre autonomia bisericéscă vomŭ vorbi în unŭ altŭ capitulŭ. Aci vomŭ vorbi numaĭ despre autonomia bisericéscă așa, precum o ințelege condițiunea acésta, și în care ințelesŭ este anticanonică în natura eĭ, fictivă în motivare și curatŭ protestantă.

Din împrejurarea, că în condițiunea întâie sinodulŭ lângă cuvîntulŭ: *autonomie* adauge atributulŭ: *constituțională,* după ințelesulŭ, ce-lŭ are cuvîntulŭ *constituționalŭ* în viața civilă și în limba politică modernă, urméză, că sinodulŭ a enunțatŭ principiulŭ falsŭ, anticanonicŭ și protestantŭ, că potestatea bisericéscă este în mâna totalitățiĭ credincioșilorŭ la noĭ, care spre deprinderea eĭ și forméză unŭ statutŭ numitŭ: constituțiune, și în urma acesteĭ constituțiunĭ toțĭ ceĭ ce guverneză biserica, toțĭ carĭ aŭ funcțiunĭ publice bisericescĭ, dela episcopŭ până la celŭ din urmă capelanŭ, suntŭ delegațĭ aĭ credincioșilorŭ, chiarŭ precum în statele constituționale dela monarchŭ până la celŭ din urmă oficialŭ toțĭ se consideră de delegațĭ aĭ poporuluĭ. De altă parte adaugêndŭ sinodulŭ lângă cuvîntulŭ autonomie și atributulŭ: *sinodală,* urméză, că organulŭ supremŭ alŭ potestățiĭ bisericescĭ

este adunarea saŭ sinodulŭ totalitățiĭ credincioșilorŭ. Și ca lucrulŭ să fie și maĭ barocŭ, sinodulŭ cândŭ enunță principiulŭ acesta falsŭ și anticanonicŭ, se provócă la *„canónele emanate dela cele 8 conciliĭ ecumenice"* și la praxa observată în seculiĭ maĭ dinainte în biserica nóstră. De dóuĕ lucrurĭ însă și-a uĭtatŭ sinodulŭ, și aceste suntŭ: a) să arete din Pravilă, carĭ suntŭ *„canónele emanate dela cele 8 conciliĭ ecumenice"*, în ințelesulŭ cărora se poftesce *„autonomia constituțională sinodală"*, și b) carĭ suntŭ seculiĭ aceia, în carĭ autonomia acésta fu practicată în biserica nóstră? Nicĭ una din aceste dóuĕ însă nu o a arĕtatŭ sinodulŭ. Și pentru ce? Pentru că a întrelăsatŭ și omisŭ a deschide Pravila și istoria bisericeĭ nóstre și a căuta în ele seriosŭ. Căcĭ de ar fi căutatŭ seriósŭ în acestea, atuncĭ în Pravilă n'ar fi aflatŭ nicĭ urmă de atarĭ canóne, éră în istoria bisericeĭ nóstre nicĭ urmă de atare praxă. Atuncĭ ar fi aflatŭ, că Pravila cu cele 8 conciliĭ ecumenice învață, că potestatea bisericéscă nu este în mânile totalitățiĭ credincioșilorŭ, ci în mânile ĭerarchieĭ, căcĭ Apostolilorŭ și nu credincioșilorŭ le-a disŭ Mântuitoriulŭ: *„Precum m'a trimisŭ pe mine Tatălŭ, și eŭ vĕ trimitŭ pe voĭ."* De aceea membriĭ ĭerarchieĭ nu suntŭ delegațĭ aĭ credincioșilorŭ, ci *ministri aĭ luĭ Dumnedeŭ, și ca atarĭ mijlocitorĭ între Dumnedeŭ și omŭ.* Atuncĭ ar fi aflatŭ, că ce se ține de biserica nóstră, dela unire încóce nicĭ cândŭ n'a practicatŭ acea autonomie protestantă; înainte de unire, pe timpulŭ principilorŭ calvinescĭ,

și ignoranța și confusiunea în biserica românéscă din Ardélŭ a fostŭ așa de mare, câtŭ nu putemŭ sci, că praxa ce autonomie a scosŭ la ivélă; éră în timpurile maĭ vechĭ întunerecululŭ, ce domnesce preste istoria bisericeĭ nóstre, este așa de mare, câtŭ cu siguritate nu putemŭ dice nimicŭ despre praxa bisericéscă; pe basa analogieĭ însă putemŭ dice, că și în biserica românéscă va fi fostŭ acea praxă, ce a fostŭ pe airea în biserica resăritului, va să dică praxa dedusă din principiulŭ, că potestatea bisericéscă este în mânile ĭerarchieĭ și nu în ale totalitățiĭ credincioșilorŭ.

Lucrurĭ acestea așa de evidente, câtŭ este genantŭ a întimpina contrariulŭ lorŭ în unŭ sinodŭ. De aceea dacă sinodulŭ ar fi lăsatŭ la o parte ficțiunile istorice în punctulŭ acesta alŭ condițiunilorŭ, și șĭ-ar fi spusŭ voința clarŭ, francŭ, la înțelesŭ și fără a se folosi de masca cuvintelorŭ, atuncĭ ar fi disŭ: Mitropolitulŭ nostru cu privire la guvernarea bisericéscă va fi datorŭ a părăsi principiile Pravileĭ și a primi în totŭ întregulŭ lorŭ principiile protestante și calvinescĭ. Acesta este cuprinsulŭ curatŭ alŭ condițiuniĭ întâie, și în șirulŭ lorŭ întâia ficțiune.

Vorbesce sinodulŭ în condițiunea acésta și de *„măestriile absolutismuluĭ"*. Din totŭ spiritulŭ, ce transpiră și în motivare și în însе-șĭ condițiunile, se vede, că sinodulŭ sub: *absolutismŭ* înțelege guvernarea episcopéscă în înțelesulŭ canónelorŭ apusane, ca și cum guvernarea acésta ar fi absolutistă, éră cea în înțelesulŭ canónelorŭ resăritene *„constituțională"*. Acum *„constituțională"* nu este guvernarea episcopéscă nicĭ cea apusană, nicĭ cea resăriténă. Dacă însă este vorba de aceea, care dintre ele este maĭ restrînsă prin alte instituțiunĭ și prin canóne, și prin urmare maĭ aprópe de cea „constituțională", atuncĭ fără șovăire dicemŭ, că cea apusană și nu cea resăriténă. Căcĭ după dreptulŭ resăriténŭ episcopulŭ în guvernarea bisericeĭ sale nu este restrînsŭ decâtŭ numaĭ prin canóne. De o instituțiune diecesană, carea să servéscă de contrapondŭ potestățiĭ episcopescĭ, nu scie nimica dreptulŭ orientalŭ. Scie însă dreptulŭ apusanŭ, care capitulelorŭ catedrale le-a datŭ o atare organisațiune, câtŭ prin ele să se mărginéscă în mĕsură însemnată puterea episcopéscă în diecesă. O atare organisațiune n'aŭ avutŭ în orientŭ oficialiĭ episcopescĭ nicĭ odată. [1]) Totŭ asemenea este în apusŭ mărginită puterea episcopéscă și prin fixarea pusĕțiuniĭ de dreptŭ a fiesce căruĭ beneficiatŭ față cu episcopulŭ, ceea ce în orientŭ, stagnândŭ desvoltarea dreptuluĭ, nicĭ cândŭ nu s'a putut întîmpla. Și așa putemŭ să dicemŭ categorice, că deși cuvîntulŭ „absolutismŭ" în discusiunea instituțiunilorŭ bisericescĭ nu se póte întrebuința, totușĭ luându-lŭ în înțelesulŭ profanŭ, *„absolutismulŭ"* este multŭ maĭ mare după dreptulŭ orientalŭ, ca după celŭ apusanŭ, și „părințiĭ sinoduluĭ" multŭ aŭ greșitŭ, cândŭ aŭ espusŭ lucrulŭ chiarŭ întorsŭ.

Amŭ disŭ, că cuvîntulŭ: *absolutismŭ*

---

[1]) Cf. Vehring o. c. pag. 625.

vorbindŭ de instituţiunile bisericescĭ nu se póte întrebuinţa. Monarchŭ absolutistŭ este acela, care are în mânile sale întrégă potestatea publică neţĕrmurită prin nimica. În biserică însă nimenĭ nu are o atare potestate, căcĭ în biserică potestatea tuturorŭ, chiarŭ şi a capuluĭ, este limitată prin legile sacre, carĭ staŭ de-asupra tuturorŭ, şi de aceea în biserică nu póte esista nicĭ domnŭ absolutŭ, nicĭ absolutismŭ.

2. Condiţiunea a dóua cuprinde principiulŭ, că uniunea nóstră este uniune numaĭ dogmatică.

3. Condiţiunea a treia vorbesce de dependinţa ĭerarchieĭ nóstre dela Scaunulŭ Romeĭ, carea ar fi cercuscrisă prin canónele conciliuluĭ dela Florenţa. Şi-a uĭtatŭ însă sinodulŭ să spună, carĭ suntŭ canónele acelea ale sinoduluĭ dela Florenţa, carĭ cercuscriŭ dependinţa dela Scaunulŭ Romeĭ. Noĭ scimŭ numaĭ de unŭ decretŭ de uniune făcutŭ la Florenţa, în care suntŭ cuprinse cele 4 puncte de divergință între cele dóuĕ bisericĭ. De canóne dela Florenţa, carĭ să cercuscrie dependinţa dela Scaunulŭ Romeĭ, n'amŭ audĭtŭ, până ce n'amŭ cetitŭ condiţiunile sinoduluĭ din 1868, şi nicĭ noĭ nicĭ altŭ muritoriŭ nu le va afla nicăirĭ. Asta este a dóua ficţiune istorică.

4. Condiţiunea a patra opresce membrilorŭ bisericeĭ nóstre apelaţiunea la consistórele rom. catolice. Despre acésta acum puteaŭ fi „părinţiĭ sinoduluĭ" sigurĭ, că orĭ ce Mitropolitŭ nu va suferi, să se întîmple în provincie, şi fără să i-se pună ca condiţiune, şi Mitropolituluĭ Vancea cu auctoritatea luĭ ĭ-a şi succesŭ a o cassa cu totulŭ în provincia de Alba-Iulia, deşi nu odată se tânguia amarŭ în contra acelora, carĭ prin adunărĭ şi prin foĭ vorbiaŭ cu vervă despre autonomia nóstră bisericéscă, după culise însă subministraŭ ajutoriŭ consistórelorŭ romano-catolice în judecarea causelorŭ apelate la ele incompetenter din provincia nóstră de Alba-Iulia. Ilegalŭ devine însă punctulŭ acesta prin aceea, că poftesce, ca celŭ ce ar apela la consistórele rom.-catolice, *„să fie trasŭ la judecată sinodală"*. Că unŭ atare individŭ merită ca unŭ călcătoriŭ alŭ ordiniĭ ĭerarchice a fi trasŭ la judecată, e unŭ lucru, ce se înţelege dela sine. Se nasce însă întrebarea, care este forulŭ competentŭ spre a-lŭ trage la judecată? Sinodulŭ dice, că să fie trasŭ la *judecată sinodală*. De aci ar urma, că forulŭ competentŭ de judecată în biserica nóstră este *sinodulŭ*, şi noĭ aşa credemŭ, că *„părinţiĭ sinoduluĭ"* aŭ înţelesŭ sinodulŭ diecesanŭ. Acum sinodulŭ provincialŭ constătătoriŭ din Mitropolitulŭ şi Episcopiĭ sĕĭ după Pravilă funcţionéză în unele casurĭ ca forŭ de întâia, în altele ca forŭ de a dóua instanţă. Nicĭ unŭ canonŭ însă nicĭ din Pravilă nicĭ din toţĭ codiciĭ bisericeĭ resărituluĭ nu prescrie, că şi sinodulŭ diecesanŭ să figureze în biserică ca forŭ de judecată. Asta este a treia ficţiune.

În contra adevĕruluĭ acestuia clarŭ şi evidentŭ din dreptulŭ orientalŭ uniĭ póte s'ar provoca la sinodulŭ nostru din 1728 ţinutŭ sub presidiulŭ RectoruluĭĬesuiţilorŭ din Clușiŭ-Mănăşturŭ, în care sinodulŭ a figuratŭ ca

forŭ de judecată în causa luĭ Toma Szvidirovics protopopulŭ Mănăşturuluĭ, şi la sinodulŭ nostru dela 1742 ţinutŭ sub Episcopulŭ Clain, care asemenea a figuratŭ ca forŭ de judecată în maĭ multe cause. (Acte sinodale de I. M. Moldovanŭ.)

La acestea însă replicămŭ:

a) Sinódele acestea n'aŭ fostŭ sinóde diecesane în înţelesulŭ cuvîntuluĭ, căcĭ numaĭ protopopiĭ aŭ fostŭ de faţă;

b) Cele maĭ multe cause judecate aŭ fostŭ cause de ale protopopilorŭ, carĭ chiarŭ nicĭ astădĭ nu se judecă de forurile protopopescĭ ca forŭ de I-a instanţă, ci de forurĭ maĭ înalte;

c) Neavêndŭ atuncĭ episcopulŭ nostru consistoriŭ regulatŭ, loculŭ luĭ îlŭ ţinea în unele privinţe conferinţa protopopilorŭ numitŭ sinodŭ numaĭ în sensŭ fórte largŭ;

d) Totŭ periodulŭ acela a fostŭ unŭ periodŭ de transiţiune dela stările nóstre primitive bisericescĭ la stările maĭ regulate de maĭ târdiŭ. De aceea surrogatele de pe atuncĭ a unorŭ instituţiunĭ nu potŭ servi de normativŭ pentru timpurile maĭ târdiĭ;

e) Cuvîntulŭ sinodŭ saŭ soborŭ în tóte actele nóstre vechĭ nu are unŭ înţelesŭ determinatŭ. Aşa se numesce sinodŭ 1. adunarea episcopuluĭ cu protopopiĭ (sinodulŭ dela 1728 şi 1742); 2. adunarea preoţimiĭ la instalarea episcopuluĭ (sinodulŭ din 1732); 3. adunarea câtorva protopopĭ şi preoţĭ (sinodulŭ din 1725 sub Pataki); 4. forulŭ protopopescŭ (vedĭ în sinodulŭ din 1833).

De aceea din actele nóstre este chiarŭ imposibilŭ a da definiţiunea esactă a sinoduluĭ, de unde trebue să se nască o confusiune neîndatinată, dacă sinoduluĭ, pe care proprie în biserica nóstră nicĭ nu-lŭ scimŭ, că ce a fostŭ, i-se maĭ ascriŭ şi funcţiunĭ de administrarea justiţieĭ contra dreptuluĭ orientalŭ evidentŭ.

5. Puntulŭ 5, 6, 7 cuprindŭ lucrurĭ inocente cu privire la participarea mirenilorŭ la unele afacerĭ bisericescĭ.

6. Interesantŭ de totŭ însă este punctulŭ 8, care aduce archiereilorŭ nostri aminte, că prin canónele bisericescĭ suntŭ îndatoraţĭ a ţiné în fiesce care anŭ sinodŭ. Adevĕratŭ, că nu spunŭ, că ce sinodŭ. Din totŭ spiritulŭ condiţiunilorŭ însă se vede, că aŭ înţelesŭ sinodŭ diecesanŭ. Cu punctulŭ acesta „părinţiĭ sinoduluĭ“ fără voea lorŭ fură ajunşĭ de ironia aceea, a fatuluĭ după păgânĭ, a provedinţeĭ dumnedeescĭ după creştinĭ, ce apare în unŭ modŭ aşa sublimŭ prin tragiciĭ grecescĭ, ironia cea înaltă, după care greşala în desvoltarea sa firéscă se bate şi în urmă se desvĕlesce ea pe sine însă-şĭ spre a deveni satirisată.

Sinodulŭ dela 1868, aşa se vede din totŭ spiritulŭ luĭ, purcede din principiulŭ, că sinódele diecesane suntŭ o instituţiune orientală, şi numaĭ contactulŭ nostru cu biserica apusuluĭ, care nu cunósce sinóde diecesane, aŭ făcutŭ, de la noĭ aŭ maĭ eşitŭ din usŭ sinódele diecesane. Lucrulŭ însă stă chiarŭ din contră. Sinódele diecesane suntŭ o instituţiune curatŭ apusană, născută şi desvoltată în apusŭ. Dreptulŭ orientalŭ din

Pravilă şi din ceĭalalţĭ codicĭ nu numaĭ nu cunósce sinóde diecesane, dară le şi oeresce ca pe unŭ ce anticanonicŭ, şi nu permite decâtŭ sinóde provinciale saŭ „mitropolitane".[1]) Sinóde diecesane începură a se ţiné maĭ întâiŭ în apusŭ în Spania, prin secululŭ alŭ 4-lea, şi în apusŭ nicĭ n'aŭ încetatŭ nicĭ cândŭ. Practica îndelungată şi legislaţiunea bisericéscă positivă le-a regulatŭ din ce în ce totŭ maĭ tare în decursulŭ timpurilorŭ, aşa câtŭ eruditulŭ Pontifice Benedictŭ XIV a pututŭ scrie numaĭ despre ele clasiculŭ sĕŭ opŭ „*De synodo dioecesana*" în dóuĕ tomurĭ marĭ.

Fiindŭ că „*părinţiĭ sinoduluĭ*" vorbescŭ despre canónele bisericescĭ, carĭ îndatorescŭ pe Archiereiĭ bisericeĭ nóstre la ţinerea sinódelorŭ diecesane, aşa ar fi făcutŭ fórte bine, dacă ar fi citatŭ canónele acestea. Nu le-aŭ citatŭ însă, pentru că în totŭ dreptulŭ orientalŭ nu esistă nicĭ unŭ singurŭ canonŭ de unŭ atare cuprinsŭ. Principiĭ calvinĭ Georgiŭ Rákotzy la anulŭ 1643 [2]) şi Mihailŭ Apafy la

[1]) Can. 20. Ant.: *Μὴ ἐξεῖναι δὲ τίνας ἐπισκόπους καθ' ἑαυτοὺς συνόδους ποιεῖσθαι ἄνευ τῷ πεπιστευμένῳ τὰς μητροπόλεις. Συντ.* III. 162. = Nu se cade episcopilorŭ a ţiné sinóde fără de Mitropolitulŭ, va să dică nu suntŭ ĭertate sinódele diecesane, ci numaĭ provinciale. Éră interpretulŭ Zonara: *Οὐ παραχωρεῖ δὲ ὁ κάνων μόνους τοὺς ἐπισκόπους συνιστᾶν σύνοδον, μὴ πάροντος τοῦ μητροπολίτου τῆς ἐπαρχίας.* = Nu permitŭ canónele să ţină episcópulŭ sinodŭ fără Mitropolitulŭ. La Zishman l. c. 216.

[2]) Petru Maĭorŭ Ist. bis. pag. 85.

anulŭ 1580 [1]) după norma sinódelorŭ calvinescĭ, ce le-aŭ împrumutatŭ şi Calviniĭ dela catoliciĭ apusanĭ, aŭ prescrisŭ şi pentru clerulŭ românescŭ din Ardélŭ ţinerea unorŭ felŭ de sinóde din toţĭ preoţiĭ în fiesce care anŭ, însă aşa, că în lucrurile religióse maĭ grele să se supună decisiuniĭ superintendentuluĭ calvinescŭ. De aci se vede, că scopulŭ principilorŭ calvinescĭ nu a fostŭ întroducerea sinódelorŭ diecesane în biserica românéscă, câtŭ maĭ multŭ, ca cu ajutoriulŭ adunărilorŭ anuale ale cleruluĭ să vîréscă pe încetulŭ calvinismulŭ în sufletulŭ preoţilorŭ românescĭ. „Părinţiĭ sinoduluĭ" dela 1868 însă numaĭ nu vorŭ ascrie valóre de „canóne bisericescĭ" dispositiilorŭ acestora a principilorŭ calvinescĭ. Din maĭ tóte actele sinódelorŭ ţinute sub principiĭ calvinescĭ, ce le maĭ avemŭ, se vede însă, că la acelea n'a luatŭ parte întregŭ clerulŭ, ci numaĭ protopopiĭ. Aşa sinodulŭ dela 1675 ţinutŭ sub Sava Mitropolitulŭ se începe cu cuvintele: „*Rînduéla soboruluĭ mare, carele s'aŭ ţinutŭ în Belgăradŭ, Vlădica Sava cu toţĭ protopopiĭ ţĕreĭ,*" éră în altulŭ cu cuvintele: „*Părintele Mitropolitŭ Sava cu juraţiĭ scaunuluĭ, cu protopopiĭ în soborŭ în Belgradŭ la mănăstire.*" [2]) Ba chiarŭ şi după unire cele maĭ multe sinóde, dela carĭ avemŭ date, aŭ statŭ numaĭ din protopopĭ, aşa celŭ dela 1728, dela 1739, dela 1742. [3]) Sinóde diecesane pe base maĭ ample decâtŭ numaĭ din protopopĭ, în carĭ să fie representatŭ şi

[1]) Acte şi Fragmente de Tim. Cipariŭ pag. 65.

[2]) Acte şi Fragmente pag. 145 şi 148.

[3]) I. M. Moldovanŭ »Acte sinodale«.

clerulŭ celalaltŭ, va să ḑică sinóde diecesane barĕmŭ aproximative după norma celorŭ apusane, cu singurulŭ cugetŭ curatŭ de a promova binele bisericeĭ, aŭ începutŭ a se ţiné numaĭ după S. Unire, şi noĭ credemŭ, că în urma influinţeĭ teologuluĭ ĭesuitŭ, care pe basa rudimentelorŭ sinodale aflate deja în biserica nóstră ca restulŭ influinţeĭ calvine, sinódele diecesane apusane ca unŭ ce fórte practicŭ a voitŭ să le întroducă şi în biserica nóstră. De aceea între canónele sinoduluĭ dela 1700, în carĭ transpiră deja spiritulŭ bisericeĭ apusane chiarŭ canonulŭ I alŭ sinoduluĭ dela 1700 ḑice: *„Cândŭ va rînduĭ Vlădica şi cu titoriĭ, carĭ vorŭ fi juraţĭ lângă Vlădica ḑi de soborŭ de toţĭ protopopiĭ ţĕreĭ, atuncĭ totŭ protopopulŭ cu doĭ preoţĭ bĕtrânĭ să se afle la ḑiua cea numită a soboruluĭ.“* Influinţa ideilorŭ apusane despre sinódele diecesane, în carĭ să fie representatŭ întregŭ clerulŭ, în canonulŭ acesta cu greŭ se póte nega.

Orĭ cum va fi însă, aceea e certŭ, că sinódele diecesane suntŭ o instituţiune apusană şi nu resăriténă. [1]) Şi apoĭ óre nu este o ironie fatală, că „părinţiĭ sinoduluĭ“ atâtŭ de înferbîntaţĭ asupra *„bărbaţilorŭ crescuţĭ în institute ĭesuitice“* fără voea lorŭ poftescŭ observarea cu rigóre a *sinódelorŭ diecesane,* instituţiune adusă din „institutele ĭesuitice“? Acésta este a patra ficţiune în condiţiunile sinoduluĭ.

[1]) Şaguna în compendiulŭ de dreptulŭ canonicŭ vorbindŭ despre sinódele diecesane nu s'a pututŭ provoca la nicĭ unŭ canonŭ resăriténŭ, ci se provócă totŭ la canónele, carĭ vorbescŭ despre sinódele provinciale saŭ »mitropolitane.«

Şi maĭ mare ficţiune este însă, cândŭ din sinódele nedeterminate ţinute în biserica nóstră în urma influinţeĭ maĭ întâiŭ a Calvinilorŭ, — carĭ idea sinódelorŭ éră-şĭ dela catoliciĭ apusanĭ aŭ luat'o, — după aceea în urma influinţeĭ apusanilorŭ, se deduce conclusiunea cutezată, că biserica nóstră singură în resăritŭ ca *„sinodală“* a fostŭ totodată şi *„constituţională“* în înţelesulŭ modernŭ politicŭ alŭ cuvîntuluĭ, cu tóte că biserica nóstră în timpiĭ *„constituţionalismuluĭ“* nu a putut'o duce nicĭ până la o legislaţiune câtŭ de primitivă şi la o praxă câtŭ de câtŭ uniformă, care să reguleze ţinerea sinódelorŭ. Cu câtŭ maĭ constituţională trebue dară să fie biserica apusană, unde multŭ maĭ multe sinóde s'aŭ ţinutŭ ca la noĭ!

Noĭ, deşi sinódele diecesane suntŭ o instituţiune eminenter apusană, dorimŭ ţinerea lorŭ şi maĭ departe, de câte orĭ va cere lipsa. Ba dorimŭ amplificarea lorŭ până la congrese, în carĭ să participe şi laiciĭ la causele economice, culturale şi scólastice. Cu celea ḑise până acum despre sinódele diecesane amŭ voitŭ numaĭ a limpeḑi cestiunea lorŭ din punctulŭ de vedere alŭ originiĭ şi alŭ istorieĭ lorŭ, şi a contribui după puterĭ la delăturarea unorŭ prejudeţe, carĭ numaĭ onóre nu ne facŭ înaintea Europeĭ culte.

7. Punctulŭ alŭ nóuĕlea alŭ condiţiunilorŭ sună astfeliŭ:

„Iurisdicţiunea scaunelorŭ protopopescĭ

este restaurată, şi ori ce dispusĕţiunĭ luate spre desfiinţarea lorŭ, fără de scirea şi fără de voea clerului (de ce nu şi a poporuluĭ?) *introduse în biserica nóstră pe cale anticanonică, rĕmânŭ nule.*"

Înainte de a întra în meritulŭ lucruluĭ, atragemŭ atenţiunea cetitorilorŭ asupra stiluluĭ fórte neglesŭ, in care e concipiată condiţiunea acésta. „*Dispositiunĭ luate introduse în biserica nóstră,*" e acésta limbă românéscă? Dacă e românéscă, atuncĭ românescŭ e şi: a întroduce dispositiunĭ luate.

Fiindŭ că condiţiunea acésta se ocupă de jurisdicţiunea forurilorŭ protopopescĭ, aşa decherămŭ înainte, că din punctŭ de vedere canonicŭ nu avemŭ nimicŭ in contra lorŭ, fiindŭ ele în conciliulŭ nostru provincialŭ I recunoscute şi de S. Scaunŭ Apostolicŭ.

Precum póte vedé uşorŭ orĭ şi cine, condiţiunea acésta ca şi cea dintâiŭ are forma unuĭ decretŭ sinodalŭ De aceea dela sine se nasce întrebarea, că óre în virtutea legilorŭ bisericescĭ avut'a sinodulŭ dreptŭ a aduce atarĭ decrete, căcĭ dacă „*părinţiĭ sinoduluĭ*" aŭ maĭ pusŭ ceva pondŭ pe legĭ, atuncĭ întâiŭ şi maĭ întâiŭ aŭ fostŭ datori să-şi mĕsure tóte actele cu mĕsura legiĭ, şi încă cu atâtŭ maĭ virtosŭ, că s'aŭ geratŭ de marĭ apĕrătorĭ aĭ legiĭ.

Ca să o putemŭ sci acésta, este de lipsă maĭ întâiŭ să scimŭ, ce sinodŭ a fostŭ acesta?

Pravila nu cunósce alte sinóde cu dreptŭ de jurisdicţiune, prin urmare cu dreptŭ de a aduce decrete obligătóre, decâtŭ singurŭ

sinóde provinciale, saŭ „mitropolitane". Acum sinodulŭ electoralŭ dela 1868 evidentŭ n'a fostŭ sinodŭ provincialŭ saŭ „mitropolitanŭ", căcĭ nicĭ n'a fostŭ conchematŭ din întrégă Mitropolia, ci numaĭ din părţile ardelene.

Dreptulŭ apusanŭ maĭ cunósce şi sinódele diecesane cu atare dreptŭ, şi precum amŭ vĕdutŭ, sinódele diecesane îndatinate a se ţiné la noĭ suntŭ o instituţiune apusană. Sinodulŭ electoralŭ dela 1868 n'a fostŭ însă nicĭ sinodŭ diecesanŭ, căcĭ în elŭ aŭ fostŭ representate treĭ diecese, a Făgăraşuluĭ, a Gherleĭ şi a Lugoşuluĭ. Fost'a dară sinodulŭ acesta sinodŭ diecesanŭ alŭ archidieceseĭ, saŭ alŭ dieceseĭ Gherleĭ, saŭ alŭ dieceseĭ Lugoşuluĭ? Evidentŭ că alŭ nicĭ uneia, şi pe lângă aceea alŭ dieceseĭ Gherleĭ şi Lugoşuluĭ nu a pututŭ fi nicĭ pentru aceea, că diecesele acestea nicĭ n'aŭ fostŭ representate întregĭ, ci numaĭ părţĭ din ele. Astfelŭ sinodulŭ electoralŭ din 1868 n'a fostŭ nicĭ sinodŭ diecesanŭ, de unde nicĭ pe basa tituluuĭ acestuia n'a avutŭ dreptŭ a aduce nicĭ unŭ decretŭ obligătoriŭ. Afară de aceea la sinódele diecesane este inomisse necesarŭ, ca să participe şi jurisdicţiunea episcopéscă, fie prin episcopulŭ diecesanŭ, fie prin vicariulŭ generalŭ, fie prin vicariulŭ capitulariŭ în timpŭ de sedisvacanţă. În sinodulŭ acesta însă a lipsitŭ chiarŭ condiţiunea principală, anume participarea jurisdicţiuniĭ episcopescĭ. A fostŭ, ce e dreptŭ, de faţă la sinodulŭ acesta episcopulŭ Lugoşuluĭ Dr. Alesandru Dobra. N'a avutŭ însă dreptŭ de a deprinde în sinodŭ nicĭ o juris-

dicțiune episcopéscă, căcĭ nu spre aceea fu trimisŭ, ci spre a funcționa ca comisariŭ regescŭ. Și apoĭ ce jurisdicțiune episcopéscă a pututŭ elŭ ca episcopŭ alŭ Lugoșuluĭ avé dreptŭ să deprindă asupra cleruluĭ din archidiecesă și asupra celuĭ din diecesa Gherleĭ? A fostŭ presentŭ maĭ departe în sinodulŭ acesta vicariulŭ capitulariŭ din Blașiŭ Constantinŭ Alutanŭ, care în timpŭ de vacanță deprindea jurisdicțiune episcopéscă în diecesa sa. Ce dreptŭ sinodalŭ însă a pututŭ elŭ avé asupra cleruluĭ din dieceșa Gherleĭ și a Lugoșuluĭ?

Astfelŭ sinodulŭ acesta n'a pututŭ fi sinodŭ diecesanŭ nicĭ din lipsa participăriĭ jurisdicțiuniĭ episcopescĭ, fără de care nicĭ dreptulŭ apusanŭ, nicĭ celŭ resăriténŭ nu cunósce sinóde cu dreptŭ de a aduce decrete obligătóre.

N'a fostŭ dară sinodulŭ electoralŭ dela 1868 nicĭ sinodŭ provincialŭ, nicĭ diecesanŭ, ci luândŭ cuvîntulŭ sinodŭ în înțelesŭ maĭ largŭ, a fostŭ unŭ simplu sinodŭ electoralŭ constătătoriŭ singurŭ din preoțĭ, conchematŭ pentru o singură afacere, spre a candida treĭ persóne apte pentru scaunulŭ mitropolitanŭ. Împrejurarea acésta însă nu ĭ-a împedecatŭ pe membriĭ sinoduluĭ a nu-șĭ esprima unele dorințe juste, dacă le vorŭ fi avutŭ, față cu noulŭ Mitropolitŭ. Cândŭ însă șĭ-aŭ arogatŭ lorŭ-șĭ dreptulŭ de a aduce și decrete obligătóre, atuncĭ aŭ usurpatŭ unŭ dreptŭ, care fără participarea și a jurisdicțiuniĭ episcopescĭ după nicĭ unŭ canonŭ nicĭ apusanŭ nicĭ resăriténŭ nu le-a competitŭ, ba chiarŭ dimpotrivă deschiḑêndŭ Pravila ar fi aflatŭ canonulŭ 39 alŭ Apostolilorŭ, care ḑice: *„Presbiteriĭ și diaconiĭ fără de socotința episcopuluĭ nimicŭ să sĕvârșéscă."* De aceea orĭ ce decretŭ alŭ sinoduluĭ acestuia electoralŭ afară de candidarea celorŭ treĭ persóne pentru scaunulŭ mitropolitanŭ este și remâne pururea ilegalŭ și anticanonicŭ, fără nicĭ o putere obligătóre pentru nimenĭ.

Fiindŭ că condițiunea acésta se ocupă de jurisdicțiunea scaunelorŭ protopopescĭ, de aceea nu putemŭ lăsa nefolosită ocasiunea, de a ne ocupa puținŭ de cestiunea acestorŭ forurĭ din punctŭ de vedere istoricŭ.

Este la noĭ fórte lățită părerea, ba putemŭ ḑice credința, că forurile protopopescĭ suntŭ o instituțiune antică a bisericeĭ resărituluĭ, și deși sinodulŭ electoralŭ dela 1868 nu o ḑice acésta apriatŭ, totușĭ se vede din modulŭ, cum e concipiată condițiunea a nóua, că și elŭ a fostŭ de credința acésta.

Maĭ toțĭ canoniștiĭ românĭ susținŭ, că protopopiĭ noștri suntŭ următoriĭ chorepiscopilorŭ anticĭ. Așa Șaguna, [1]) Pap-Szilágyi, [2]) Dr. Rațŭ [3]) și conciliulŭ nostru provincialŭ I. [4]) Că fost'aŭ óre chorepiscopiĭ aceștia episcopĭ consacrațĭ, saŭ fost'aŭ numaĭ preoțĭ, nu se póte sci cu siguritate. Ce este certŭ, e numaĭ, că instituțiunea lorŭ fu întrodusă în biserică numaĭ după ce creștinismulŭ începu a se lăți și pe la sate, cândŭ apoĭ episcopiĭ

---

[1]) Compendiŭ de dreptulŭ canonicŭ pag. 137.
[2]) Enchiridion pag. 253.
[3]) Instituțiunile dreptuluĭ bisericescŭ pag. 319.
[4]) Conc. prov. I. pag. 44.

îi trimiteaŭ prin ținuturî (χώρα) maî depărtate dela reședință, ca acolo să fie loctinětorii episcopilorŭ în unele privințe. Din urmele, ce le avemŭ, se vede, că maî întâiŭ fură introduşî în resăritŭ, de-órece sinodulŭ dela Ancira dela 314 d. Chr. din Pravilă în can. 13 vorbesce de eî ca de o instituțiune veche, pe cândŭ în apusŭ abia se amintescŭ întâia óră la 439 d. Chr. În resăritŭ însă se vede învederatŭ, că începură a şi abusa de puterea ierarchică dată lorŭ, din care causă can. 14 alŭ sinoduluî dela Neocesarea din Pravilă nu le-a lăsatŭ pe viitoriŭ decâtŭ dreptulŭ de a supraveghia preste preoțimea din cerculŭ lorŭ, şi dreptulŭ de a visita bisericele lorŭ încredințate, din care causă şi începură a se numi numaî visitatorî, περιοδευταί. Pe încetulŭ însă a încetatŭ şi instituțiunea şi numirea lorŭ cu totulŭ, aşa câtŭ canonistulŭ Balsamon în secululŭ alŭ XIII-lea spune apriatŭ, că încă înainte de elŭ a încetatŭ instituțiunea chorepiscopilorŭ în resăritŭ. [5]) În loculŭ lorŭ episcopiî în resăritŭ se folosiaŭ de aci încolo de câte unŭ preotŭ, căruia i-se asigna unŭ cercŭ anumitŭ, şi se numia protoiereŭ saŭ protopopŭ. Tótă chemarea şi totŭ dreptulŭ lorŭ era de a supraveghia preste cerculŭ încredințatŭ lorŭ, şi de a-lŭ visita şi apoî a raporta episcopuluî. Maî multă putere nu amŭ aflatŭ nicăirî să fie avutŭ în resăritŭ protopopiî ca următorî aî chorepiscopilorŭ. Cu deosěbire n'amŭ aflatŭ nicăirî, că eî în resăritŭ să fie

[5]) Balsamon la c. 13 Anciranŭ cuprinsŭ şi în Pravilă.

avutŭ forurî ordinare de judecată de prima instanță. Din contră în resăritŭ forulŭ de prima instanță după Pravilă este episcopulŭ cu presbiteriulŭ sěŭ numitŭ: τὸ ἱερὸν κριτήριον.

Cu totulŭ altfelŭ s'a desvoltatŭ lucrulŭ în apusŭ. Aci încă a încetatŭ pe încetulŭ instituțiunea chorepiscopilorŭ. Loculŭ lorŭ l'aŭ ocupatŭ însă în apusŭ aşa numițiî archidiaconî. Episcopiî şi-aŭ împărțitŭ diecesele în maî multe archidiaconate rurale în frunte cu câte unŭ archidiaconŭ. Puterea archidiaconilorŭ însă în archidiaconatele lorŭ aşa era de mare, câtŭ eraŭ o specie de quasi-episcopî. Aveaŭ nu numaî drepturile protopopilorŭ din resăritŭ, ci şi jurisdicțiune contențiósă şi penală asupra cleruluî şi a poporuluî, aveaŭ dreptulŭ de a ridica contribuțiunî de pe clerŭ, poporŭ şi bisericî, de a ține sinóde şi chiarŭ şi dreptulŭ de a escomunica. Ba puterea lorŭ de jurisdicțiune nu odată chiarŭ Papiî o aŭ decheratŭ de ordinară şi nu delegată.

Însă chiarŭ abundanța asta de putere eclesiastică a fostŭ causa peririî lorŭ. Devenindŭ superbî şi egoştî, începură a asupri pe supuşî şi a nu se maî supune episcopilorŭ. De aceea în apusŭ începêndŭ de prin secululŭ alŭ 13-lea maî multe conciliî aŭ începutŭ a se ocupa de cestiunea restríngeriî potestățiî lorŭ bisericescî între marginile naturale, până ce sinodulŭ dela Tridentŭ î-a redusŭ numaî la drepturile acelea, ce le aveaŭ şi le aŭ protoiereiî în resăritŭ, luându-le cu deosěbire jurisdicțiuuea contențiósă şi penală, şi prin aceea forurile de judecată. În loculŭ lorŭ aŭ începutŭ de atuncî a se

întroduce în unele locurĭ în apusŭ aşa numiţiĭ decanĭ ruralĭ, în altele aŭ rĕmasŭ archidiaconiĭ, însă cu puterea eclesiastică restrînsă şi egală cu a decanilorŭ ruralĭ.

Într'aceea venindŭ reformaţiunea, Anglicaniĭ şi Calviniĭ aŭ lăpĕdatŭ, ce e dreptŭ, multe din dogmele catolice, aŭ ţinutŭ însă şi maĭ departe în multe privinţe organisaţiunea catolică diecesană din evulŭ de mijlocŭ, şi între altele şi instituţiunea catolică apusană a archidiaconilorŭ, din care aŭ lăpĕdatŭ numaĭ numirea, aŭ ţinutŭ însă întregŭ spiritulŭ eĭ. Pe timpulŭ, cândŭ principiĭ calvinescĭ cercară a calvini şi credinţa şi instituţiunile Românilorŭ ardelenĭ, aceĭ principĭ reţinêndŭ la Românĭ numirea de protopopĭ şi maĭ departe, în instituţiunea lorŭ vîrîră pe încetulŭ întregŭ spiritulŭ instituţiuniĭ archidiaconilorŭ latinĭ conservatŭ de calvinĭ şi maĭ departe, şi prin acésta introduseră şi instituţiunea forurilorŭ protopopescĭ în biserica nóstră. Identitatea acésta a jurisdicţiuniĭ protopopescĭ la Româniĭ din Ardélŭ cu jurisdicţiunea protopopéscă a Calvinilorŭ o recunósce şi Petru Maĭorŭ prin publicarea epistoleĭ unuĭ protopopŭ cătră episcopulŭ Bobŭ, în carea se dice: „Quoad archidiaconalem sive protopopalem jurisdictionem semper nos inter et reformatos in Transsilvania identitas fuit et est. Utrum nos id ab ipsis acceperimus, an ipsi a nobis tamquam graeco ritui addictis, ignoro.“ [1])

Cine cunósce numaĭ câtŭ de puţinŭ pur-

[1]) Petru Maĭorŭ »Istoria bisericĕ Românilorŭ« pag. 818.

tarea Calvinilorŭ faţă cu Româniĭ, póte fi sigurŭ, că nu Calviniĭ aŭ luatŭ dela noĭ lucrurĭ de acestea, ci noĭ amŭ fostŭ siliţĭ de voe, fără de voe a lua dela eĭ.

Constatămŭ decĭ resultatulŭ. Instituţiunea forurilorŭ protopopescĭ este instituţiunea latină a forurilorŭ archidiaconale din evulŭ de mijlocŭ conservată de Calvinĭ şi întrodusă la Româniĭ din Ardélŭ prin influinţa principilorŭ calvinescĭ. Şi aşa „părinţiĭ sinoduluĭ“ dela 1878 insistândŭ cu atâta vehemenţă pe lângă instituţiunea acésta, érăşĭ aŭ insistatŭ pe lângă o instituţiune din biserica cu *„institutele ĭesuitice“*.

Dela episcopulŭ Bobŭ încóce aŭ începutŭ a se deosĕbi la noĭ protopopĭ, viceprotopopĭ şi administratorĭ protopescĭ după norma archidiaconilorŭ, vice-archidiaconilorŭ şi administratorilorŭ archidiaconalĭ dela latinĭ. Deosĕbirea acésta însă nu este deosĕbire de jurisdicţiune, ci numaĭ de onóre, parte spre a puté proba şi esamina capabilitatea neofiţilorŭ în acestŭ oficiŭ, parte spre a distinge pe protopopiĭ maĭ inteligenţĭ, maĭ meritaţĭ şi pe ceĭ dela cetăţile maĭ însĕmnate. În pusĕţiunea de dreptŭ publicŭ a protopopilorŭ singură deosebirea acésta este luată de-a dreptulŭ dela latinĭ în biserica nóstră prin episcopulŭ Bobŭ *„crescutŭ în institute ĭesuitice“*. Deosĕbirea însă între protopopĭ şi administratorĭ protopopescĭ din causa practicităţiĭ eĭ o aŭ luatŭ dela latinĭ şi gr. orientaliĭ, cu tóte că eĭ nu prea aŭ bărbaţĭ crescuţĭ în atarĭ institute. Acesta e celŭ maĭ bunŭ testimoniŭ, că instituţiunea e bună.

8. Condițiunea a 10-a nicĭ nu este condițiune în înțelesulŭ adevĕratŭ alŭ cuvîntuluĭ, ci este o promisiune, că dacă careva din membriĭ sinoduluĭ va ocupa scaunulŭ mitropolitanŭ saŭ vre-unulŭ din scaunele episcopescĭ, va observa tóte condițiunile, și pe fiitoriulŭ Mitropolitŭ îlŭ vorŭ ajuta. Altcum așa e concipiată condițiunea acésta, câtŭ și dacă condițiunile ar avé putere canonică obligătóre, totușĭ față cu unŭ Mitropolitŭ, care n'a fostŭ membru alŭ sinoduluĭ, n'ar avé nicĭ o putere.

Atâta cu privire la esegesa cuprinsuluĭ condițiunilorŭ.

Întregŭ stilulŭ, în care suntŭ concipiate și motivarea și înse-șĭ condițiunile, atâta este de vehementŭ, câtŭ ne mirămŭ tare, că la capetŭ *„părinții sinoduluĭ"* nu aŭ adausŭ și aceea, că dacă Mitropolitulŭ nu va observa tóte condițiunile acestea, atuncĭ va fi judecatŭ și depusŭ de sinodŭ. Căcĭ dacă sinodulŭ s'a pusŭ odată pe basele calvino-protestante, atuncĭ o putea face și acésta cu atâtŭ maĭ vîrtosŭ, că deși c. 68 din partea I a Pravileĭ dice, *„că nu s'aŭ datŭ preoțilorŭ nicĭ mirenilorŭ să judece pe archiereulŭ lorŭ, pentru că e capŭ și păstoriŭ oilorŭ"*, totușĭ la porunca principeluĭ calvinescŭ Georgiŭ I Rákotzy Mitropolitulŭ Ilie Ioresti *„făcêndu-se soborŭ mare de toțĭ protopopiĭ și preoțiĭ de legile grecéscă și sêrbéscă (?) s'aŭ judecatŭ cu votulŭ și sufragiulŭ tuturorŭ să se lapede din deregătoria sa cea vlădicéscă"*. Totŭ asemenea la porunca principeluĭ calvinescŭ Mihailŭ I Apafi *soborulŭ mare de toțĭ protopiĭ și preoțiĭ în*

Belgradŭ la 1680 aŭ judecatŭ și destituitŭ pe Mitropolitulŭ Sava. [1]) Ba încă la acestŭ „soborŭ" aŭ fostŭ și mirenĭ calvinĭ și românĭ de față. Și astfelŭ casŭ de precedință era în trecutulŭ bisericeĭ româneșcĭ din Ardélŭ, adevĕratŭ că nu în conformitate și armonie cu Pravila, ci cu disposițiile calvinescĭ. *„Părinților̆ sinoduluĭ"* însă maĭ multă durere le causa fără voea lorŭ disposițiile calvinescĭ decâtŭ „Pravila". Vehemența stiluluĭ se vede și din terminiĭ și espresiunile bombastice, ce le folosesce sinodulŭ, din superlativiĭ ceĭ mulțĭ și frasele încordate, ce se cuprindŭ în condițiunĭ și motivare. De pildă aducemŭ numaĭ câteva: *„aŭ suferitŭ cele maĭ amare persecuțiunĭ"*, *„spărturile aŭ crescutŭ în unŭ modŭ atâtŭ de înspăĭmîntătoriŭ, câtŭ esistința bisericeĭ nóstre pe totŭ minutulŭ e periclitată în gradulŭ celŭ maĭ mare"*, *„biserica e amenințată cu nimicire totală"*, *„a salva biserica de apunere"*, *„vorŭ observa tóte condițiunile până în ultimele lorŭ consecințe"*.

Stilulŭ încă îșĭ are psichologia sa. De aceea stilulŭ bombasticŭ, plinŭ de superlative, de terminĭ estremĭ și de frase largĭ este totdeuna semnulŭ convicțiuniĭ maĭ multŭ basate pe iritarea simțuluĭ decâtŭ pe calcululŭ rece alŭ mințiĭ.

Dlŭ N. Densușanŭ după datina sa chiarŭ nicĭ condițiunile acestea nu le-a înțelesŭ precum se cuvine, căcĭ la pagina 16 din cercetările sale susține, că sinodulŭ electoralŭ

[1]) »Facto *conventu generali* universorum seniorum et pastorum Valachorum.« Ètă că soborulŭ mare este *generalis conventus* alŭ calvinilorŭ.

dela 1868 a adusŭ pentru fiitoriuluĭ Mitropolitŭ decisiunea obligătóre, *ca să nu pótă primi nicĭ o dogmă catolică.* Cine cetesce însă cu atenţiune totŭ sinodulŭ acesta, observéză numaĭ decâtŭ, că sinodulŭ nu s'a ocupatŭ de locŭ de cestiunea dogmatică, ci totŭ de cestiunea instituţiunilorŭ de guvernŭ biserisescŭ şi de disciplină, aşa precum a înţeles'o elŭ. În condiţiunea a dóua, în carea sinodulŭ se esprimă astfelŭ: *„Uniunea nóstră cu biserica rom. catolică este şi va rĕmâné în seculĭ numaĭ dogmatică în cunoscutele patru puncte, şi alta nimicŭ,“* cuvintele: *„şi alta nimicŭ“* aŭ înţelesulŭ acela, că uniunea este numaĭ în dogme, însă nu este în ritŭ, în disciplină şi instituţiunĭ, éră nicĭ de cum înţelesulŭ, că dacă biserica catolică în decursulŭ seculilorŭ va maĭ aduce vre-o decisiune dogmatică óre care, atuncĭ noĭ la primirea aceleia nu suntemŭ obligaţĭ. Căcĭ dacă ar fi aşa, atuncĭ uniunea nóstră cu biserica rom. catolică n'ar fi, şi precum ḑice însu-şĭ sinodulŭ, n'ar rĕmâné *„uniune dogmatică în seculĭ“*. Pe timpulŭ S. Unirĭ deosĕbirea dogmatică între biserica catolică şi cea resăriténă desbinată era numaĭ în 4 puncte. Desvoltându-se însă în biserica catolică dogmele maĭ departe, deosĕbirea póte fi în maĭ multe puncte, căcĭ biserica catolică nu este o biserică amorţită în desvoltarea dogmatică, precum este biserica desbinată a resărituluĭ. Ea progreséză în continuŭ, şi va progresa până la capetulŭ lumiĭ în desvoltarea dogmelorŭ, şi la desvoltarea acésta trebue să luămŭ şi noĭ parte, cu atâtŭ maĭ vîrtosŭ, că biserica catolică nu

va primi nicĭ cândŭ nicĭ o dogmă, care implicite să nu fie profesată şi de biserica resărituluĭ.

Să vedemŭ însă pe scurtŭ, cum s'a purtatŭ faţă cu condiţiunile acestea nobilulŭ, de treĭ orĭ nobilulŭ Mitropolitŭ Vancea. Ca să le considere de condiţiunĭ cu putere canonică obligătóre, nu ĭ-a permisŭ nicĭ adânculŭ luĭ simţŭ religiosŭ, nicĭ consciinţa luĭ delicată ca fiŭ credinciosŭ alŭ bisericeĭ şi supusŭ din inimă canónelorŭ eĭ, chiarŭ şi dacă n'ar fi fostŭ elŭ Mitropolitŭ. Cu tóte acestea însă nu le-a ignoratŭ, ci întru câtŭ aŭ fostŭ juste şi canonice, le-a consideratŭ de dorinţe ale cleruluĭ. De aceea şĭ-a pusŭ tótă silinţa în acolo, ca să împedece pe viitoriŭ în întrégă provincia de Alba-Iulia orĭ ce recursŭ la consistoriulŭ rom. catolicŭ din Strigoniŭ. De aceea a ţinutŭ curêndŭ după instalarea sa sinodŭ diecesanŭ şi după aceea încă altele dóuĕ la 1882 şi 1889; de aceea a ţinutŭ dóuĕ congrese mestecate din preoţĭ şi mirenĭ; de aceea a apĕratŭ autonomia bisericéscă în contra la orĭ ce amestecŭ alŭ guvernuluĭ; de aceea a cerutŭ de repeţite orĭ autonomia bisericeĭ nóstre pe base maĭ ample decâtŭ cum o avemŭ; de aceea în dóuĕ conciliĭ provinciale a codificatŭ instituţiunile şi disciplina bisericeĭ nóstre şi a introdusŭ prin aceea o uniformitate frumósă în întrégă provincia mitropolitană de Alba-Iulia; de aceea a aprobatŭ în archidiecesă instituţiunea forurilorŭ protopopescĭ introduse în modŭ ilegalŭ pe timpulŭ sedisvacanţeĭ după mórtea Mitropolituluĭ Şuluţŭ, căcĭ principiulŭ canonicŭ *„sede vacante nihil innovetur“* are valóre şi

după dreptulŭ resăriténŭ (Şaguna o. c. pag. 410); de aceea era tot-deuna cu cea maĭ mare atenţiune în toţĭ paşiĭ sěĭ, ca nu cumva prin vre-o înnoire să escite ceva susceptibilităţĭ. Prin o atare purtare a fostŭ lucru firescŭ, că în scurtŭ timpŭ a câştigatŭ stima şi inimile tuturorŭ, chiarŭ şi a acelora, carĭ aveaŭ multe susceptibilităţĭ, cândŭ a ocupatŭ elŭ scaunulŭ mitropolitanŭ; éră consternarea generală şi imposantulŭ publicŭ, ce a alergatŭ la Blaşiŭ din tóte părţile la frumósa luĭ înmormîntare, câtŭ biserica catedrală din Blaşiŭ nicĭ cândŭ n'a vĕḑutŭ între zidurile sale ca atuncĭ unŭ publicŭ românescŭ aşa numĕrosŭ, distinsŭ şi ilustru, a fostŭ omagiulŭ inimeĭ, omagiulŭ ĭubiriĭ, ce i-l'a datŭ naţiunea întrégă ca unuĭ prea vrednicŭ păstoriŭ. Cine şi-a adusŭ atuncĭ aminte, că preste câteva lunĭ, dândŭ semnalulŭ „Gazeta", unŭ omŭ aşa puţinŭ cunoscutŭ publiculuĭ, aşa superficialŭ, şi aşa cuprinsŭ de bóla grandomanieĭ ca dlŭ N. Densuşanŭ va cuteza cu atâta cinismŭ să arunce cu tină în unŭ atare bărbatŭ? Să scie însă dlŭ Densuşanŭ, că generaţiunea crescută sub aripele luĭ Vancea are cavalerismulŭ sacru de a nu lăsa necombătutŭ cu arma adevĕruluĭ nicĭ unŭ singurŭ cuvîntŭ, încă odată, nicĭ unŭ singurŭ cuvîntŭ nicĭ din cele ce le-a scrisŭ, nicĭ din cele ce va cuteza a le maĭ scrie în contra luĭ şi a bisericeĭ nóstre, şi apoĭ vorŭ lăsa lucrulŭ înaintea tribunaluluĭ naţiuniĭ şi alŭ istorieĭ, ca asupra dluĭ Densuşanŭ să pronunţe verdictulŭ, ce-lŭ meritéză, şi să fie de învĕţătură tuturorŭ celorŭ ce suferŭ de grandomania dînsuluĭ.

O puseţiune maĭ grea şi maĭ critică, cum are biserica nóstră, póte nu are nicăirĭ nicĭ o biserică pe pămîntŭ. *„Dem'ar fi ocărîtŭ inimiculŭ, aşĭ fi răbdatŭ,"* ḑice psalmistulŭ Davidŭ. Mulţĭ inimicĭ aŭ atacatŭ biserica nóstră dela începutŭ, şi mare a fostŭ durerea eĭ. O a suferitŭ totu-şĭ cu răbdare, căcĭ a provenitŭ dela inimicĭ. Nespusŭ de mare însă ĭ-a fostŭ, cândŭ aŭ atacat'o înşi-şĭ fiiĭ eĭ, cum s'a întîmplatŭ acésta în sinodulŭ electoralŭ dela 1868. Sinodulŭ acesta însă, spre onórea luĭ fie ḑisŭ, n'a făcut'o cu intenţiune rea, ci sedusŭ de ideile acelea false, carĭ dlŭ N. Densuşanŭ se simţesce destulŭ de tare, să le maĭ susciteze odată spre a produce confusiune în suflete, fără să-şĭ aducă aminte, că *„fuimus Troes, fuit Ilium"*. Cândŭ creştinătatea serba patimile şi învierea Domnuluĭ, cândŭ totŭ Românulŭ nobilŭ erá îngrijatŭ de sórtea scaunuluĭ mitropolitanŭ de Alba-Iulia, cândŭ clerulŭ ardelénŭ se pregătia să alégă unŭ vrednicŭ următoriŭ luĭ Vancea, care prestigiulŭ bisericeĭ unite să-lŭ ducă şi maĭ departe, atuncĭ află dlŭ N. Densuşanŭ binevenitŭ timpulŭ de a ataca cu o efronterie ordinară memoria luĭ Vancea şi a lovi în inimă întrégă biserica unită, fala naţiuniĭ române, la sinulŭ căreia fu lăptatŭ şi crescutŭ şi dînsulŭ, aşa câtŭ dacă n'ar fi esistatŭ acéstă biserică sîntă, atuncĭ póte nicĭ dlŭ N. Densuşanŭ nu ar fi astăḑĭ unŭ ataşatŭ pe lângă academia din Bucurescĭ, ci póte unŭ ciobanŭ óre unde pe ţara Haţeguluĭ. Heĭ! dar dlŭ Densuşanŭ şi-a uĭtatŭ, că după 23 de anĭ de păstorire a unuĭ Mitropolitŭ ca Vancea câţĭ bărbaţĭ suntŭ gata

a sări în luptă diua nóptea pentru apărarea sfinteĭ bisericĭ unite, carea ne-a datŭ nóuĕ maĭestaticulŭ şirŭ, imposanta galerie de atâţia bărbaţĭ ilustri, decórea némuluĭ românescŭ, şi carea singură e chemată şi capabilă a mântui în naţiunea română idea religiuniĭ, carea în ceealaltă biserică românéscă ajunsă de naufragiulŭ pricinuitŭ de vînturile şi viforurile necredinţeĭ şĭ-a perdutŭ, putemŭ dice, tótă puterea de a maĭ nutri şi încăldi sufletele. Dacă şĭ-a uĭtatŭ de acésta dlŭ N. Densuşanŭ, îĭ aducemŭ aminte, că toţĭ aceĭ bărbaţĭ, viĭ nu vorŭ retira dinaintea orĭ şi căruĭ atacŭ asupra bisericeĭ, provină şi dela bărbaţĭ de maĭ mare valóre ca dlŭ N. Densuşanŭ; nu vorŭ fi laşĭ chiarŭ nicĭ la casulŭ, cândŭ sfînta nóstră biserică unită, împresurată de mulţĭ fiĭ nerecunoscĕtorĭ şi perfidĭ ca dlŭ N. Densuşanŭ, va fi póte vre-odată — ceea ce sperândŭ în Dumnedeŭ nu credemŭ că se va întîmpla — în chinurile agonieĭ, ci şi atuncĭ vorŭ fi gata la cea din urmă jertfă, ce aşa frumosŭ o cântă clasiculŭ poetŭ:

»Und wenn der Altar, vom Haufen preisgegeben,
»Auf mich stürzt, du theures Gotteshaus,
»Das mich gelehrt und überhäuft mit Gaben,
»Umklammern würd' ich deine letzte Säule
»Und unter deinen Trümmern mich begraben.« [1])

---

[1]) Şi dacă altariulŭ, părăsitŭ de mulţime, ar cădé pe mine, scumpa mea biserică, care m'aĭ învăţatŭ şi grămăditŭ cu darurĭ, şi atuncĭ m'aşĭ prinde de columna ta cea din urmă, şi m'aşĭ înmormînta sub ruinele tale!

VIII.
Autochefalie şi autonomie.

Cine cetesce numaĭ odată şi fugitivŭ pamfletulŭ dluĭ Nic. Densuşanŭ numitŭ *„cercetare istorică-critică“*, i-se pare, că dlŭ N. Densuşanŭ nu e condusŭ decâtŭ de durerea pentru biserica unită. Cetindu-lŭ însă maĭ desŭ şi cu atenţiune, e cu neputinţă să nu vadă orĭ cine, că dlŭ Nic. Densuşanŭ nicĭ o durere n'are pentru biserica română unită, ci sub masca dureriĭ urmăresce scopurĭ fórte condamnabile, carĭ însă, fie dînsulŭ sigurŭ, nu le va ajunge nicĭ odată, căcĭ lucrulŭ, de care s'a apucatŭ, este prea greŭ, éră dînsulŭ prea micuţŭ şi neînsemnatŭ pentru elŭ.

Dlŭ N. Densuşanŭ folosindu-se de frase întunecate, de terminĭ ambiguĭ, dară maĭ cu samă de cuvinte capţióse şi măgulitóre pentru ómenĭ neinstruiţĭ în causă, espune maĭ întâiŭ astfelŭ lucrulŭ, ca şi cum între biserica unită şi între cea neunită până la Vancea n'ar fi fostŭ nicĭ o deosebire de credinţă, ceea ce chiarŭ nicĭ dînsulŭ nu o crede. De aci apoĭ deduce consecinţa, că biserica unită şi cea neunită suntŭ una şi aceea-şĭ biserică, din care o parte, anume cea unită a închiatŭ numaĭ o *„alianţă“* cu cea catolică, pe care însă o póte abdice orĭ şi cândŭ cu atâtŭ maĭ vîrtosŭ, că documentulŭ „alianţeĭ“ ar fi „falsificatŭ“. După aceea se apucă, să arete din „istoriciĭ nostri“, că *„alianţa“* nu ne-a

folositŭ nimicŭ, ba încă ne-a fostŭ stricăciósă. Ce urméză din acestea? În modŭ firescŭ urméză, că „*alianța*“ trebuesce abdisă, căcĭ biserica unită nu maĭ are înțelesŭ şi aşa dlŭ N. Densuşanŭ prin câteva scârțăiturĭ de pénă şĭ-ar ajunge scopulŭ de a nimici biserica unită, pe carea o uresce aşa multŭ, pentru că ĭ-a fostŭ mamă bună. Tótă scrierea dînsuluĭ este o provocare efrontă la schismă, în credința naivă, că aceea va avé efectŭ, póte chiarŭ şi în sinodulŭ electoralŭ, ce era fórte aprópe. Nu credemŭ, că esistă unŭ singurŭ bărbatŭ seriosŭ şi cu judecată, care cetindŭ cu atențiune pamfletulŭ dînsuluĭ, să nu-ĭ obserweze planulŭ acesta donquixotenŭ, şi să nu suridă ḑicêndŭ întru sine: „*Alta petis Phaeton!*“ Aceşti bărbațĭ nu se vorŭ mira multŭ de unŭ atare planŭ, căcĭ de sigurŭ sciŭ, că grandomania de câte lucrurĭ e capabilă față cu modestia. De aceea nicĭ dlŭ Densuşanŭ să nu cugete, că planuluĭ dînsuluĭ îĭ facemŭ onórea cu studiulŭ nostru. Nu, unŭ atare planŭ nu merită maĭ multŭ decâtŭ unŭ surisŭ suveranŭ. Ci scopulŭ studiuluĭ nostru este parte a chiarifica pe aceia, pe carĭ póte ĭ-a sedusŭ dînsulŭ cu scrierea sa, parte a tracta maĭ multe cestiunĭ bisericescĭ, juridice şi istorice sulevate şi întortocate în „*cercetarea*“ dînsuluĭ. O atare cestiune este şi cestiunea *autochefalieĭ* şi *autonomieĭ* bisericescĭ, de carĭ vorbesce dlŭ N. Densuşanŭ cu multă emfasă, fără însă să aĭbă nicĭ idee despre ele.

I. Să începemŭ maĭ întâiŭ cu *autochefalia*, cu carea vre să prindă în cursă pe necunoscĕtorĭ, espunêndŭ maĭ întâiŭ „*autochefalia*“ ca nu sciŭ ce notă eminentă a uneĭ bisericĭ, fără de carea o biserică e perdută, şi apoĭ suținêndŭ, că biserica unită totŭ „*autochefală*“ a fostŭ până la Vancea, şi aşa perḑêndŭ acum „*autochefalia*“ biserica unită nu maĭ are nicĭ unŭ viitoriŭ.

Cuvîntulŭ: *autochefalŭ* folositŭ despre biserică este unŭ terminŭ născutŭ şi întrebuințatŭ singurŭ şi eschisivŭ în biserica desbinată a resărituluĭ, şi de aceea biserica unită eo ipso nu are nicĭ o lipsă de elŭ.

Până cândŭ biserica resărituluĭ a fostŭ una în credință cu biserica apusuluĭ, până atuncĭ n'aŭ esistatŭ nicĭ în resăritŭ bisericĭ autochefale, ci numaĭ o singură biserică, *sfîntă, catolică şi apostolică* şi în resăritŭ şi în apusŭ, sub unŭ singurŭ capŭ, Pontificele Romeĭ, care şi atuncĭ îşĭ deprindea şi în resăritŭ şi în apusŭ drepturile sale de jurisdicțiune asupra bisericeĭ întregĭ ca şi astăḑĭ, însă în conformitate cu împrejurările de atuncĭ, carĭ nu poftiaŭ cuantulŭ acela de esercițiŭ alŭ drepturilorŭ primațiale ca astăḑĭ. În dreptulŭ acesta primațialŭ şi preste resăritŭ îşĭ află esplicarea apelațiunile cele multe de pe atuncĭ din totŭ resăritulŭ la Scaunulŭ Romeĭ, carĭ nu credemŭ, că le va nega nicĭ dlŭ Densuşanŭ, dacă cumva nu va dechera după datina sa de ereticĭ pe unŭ S. Atanasiŭ şi unŭ S. Ioanŭ Gură-de-aurŭ, carĭ încă aŭ făcutŭ usŭ de atare apelațiune.

Lucrulŭ însă în resăritŭ s'a schimbatŭ cu totulŭ, după ce ambițiunea Patriarchuluĭ Constantinopolitanŭ a ruptŭ biserica resărituluĭ de biserica cea adevĕrată. Scopulŭ

Patriarchuluĭ Constantinopolitanŭ în marea luĭ ambiţiune a fostŭ, ca dacă nu póte fi capŭ alŭ bisericeĭ întregĭ, să fie celŭ puţinŭ preste a resărituluĭ. Însă legea provedinţeĭ dumnedeescĭ este: *„In quo quis peccat, in eo punietur.“* De aceea s'a întîmplatŭ chiarŭ contrariulŭ dorinţeĭ luĭ. În locŭ de a ajunge capŭ preste biserica întrégă a resărituluĭ, a ajunsŭ să vadă, cum pe rîndŭ diversele popórĕ din resăritŭ se smulseră unulŭ după altulŭ de sub jurisdicţiunea luĭ, *constitu-indu-şĭ fiesce care biserică independentă şi de elŭ şi de tóte celealalte bisericĭ.* Bisericele acestea aŭ începutŭ apoĭ a se numi bisericĭ *autochefale*, precum cea din Grecia, România, Rusia şi altele.

Este însă *autochefalia* acésta unŭ progresŭ óre careva pe terenulŭ bisericescŭ? Nicĭ pe departe! Chiarŭ dimpotrivă este semnulŭ dissoluţiuniĭ şi alŭ descompuneriĭ bisericescĭ.

Pe nimica n'a pusŭ biserica creştină pondŭ ca pe *unitate*, saŭ pe legătura aceea mistică dintre membriĭ eĭ din tótă lumea, după care în tóte cele esenţiale să fie toţĭ unŭ cugetŭ şi o simţire. Pentru acésta s'a rugatŭ şi Fiulŭ luĭ Dumnedeŭ, cândŭ a disŭ: *„Părinte sfinte, păzesce-ĭ pe eĭ, ca să fie una precum şi noĭ.“* Io. 17, 11. Ce unitate póte însă să fie în biserica desbinată a resărituluĭ, cândŭ în ea suntŭ atâtea bisericĭ *„autochefale“*, carĭ nu voescŭ să scie nimica una de ceealaltă, şi carĭ n'aŭ nimicŭ comunŭ decâtŭ numaĭ numele? Adevĕratŭ, că tóte se fălescŭ cu aceea, că fiesce care stă pe basa celorŭ 7

sinóde ecumenice dela începutŭ. Ce mijlóce de a restatori unitatea însă are biserica desbinată a resărituluĭ, cândŭ una orĭ alta din bisericele autochefale ar interpreta falsŭ celea 7 sinóde ecumenice? Şi aŭ nu avemŭ esemplu aci între noĭ de aşa ceva? Biserica gr. orientală sêrbéscă şi românéscă dela noĭ nu maĭ staŭ pe basa celorŭ 7 sinóde ecumenice, ci pe basele calvinilorŭ şi a protestanţilorŭ, şi totuşĭ se credŭ, că nu s'aŭ ruptŭ din corpulŭ bisericeĭ desbinate a resărituluĭ. Uniĭ episcopĭ din România, cândŭ Şaguna îşĭ constitui biserica sa pe basele acestea, eraŭ pe aci să-lŭ escomunice. Lucrulŭ însă a rĕmasŭ într'atâta, căcĭ tóte celealalte bisericĭ autochefale n'aŭ avutŭ grije, că ce face Şaguna.

Ce e însă maĭ multŭ, în biserica desbinată a resărituluĭ s'a începutŭ procesulŭ acesta alŭ descompuneriĭ şi dissoluţiuniĭ chiarŭ în timpulŭ maĭ noŭ, cândŭ în faţa necredinţeĭ, ce ïea dimensiunĭ totŭ maĭ marĭ, biserica trebue să-şĭ stringă totŭ maĭ tare laolaltă membriĭ şi părţile sale spre a înfrunta în comunŭ pe unŭ inimicŭ aşa puternicŭ. Cândŭ armata în faţa inimiculuĭ se descompune în cete, carĭ operéză fiesce care de capulŭ sĕŭ, ce speranţă póte fi de învingere?

Cu totulŭ altcum s'aŭ desvoltatŭ lucrurile în biserica catolică. Aicĭ a rĕmasŭ biserica la tóte popórĕle şi maĭ departe *„una, sfîntă, catolică şi apostolică“* sub unŭ singurŭ Capŭ pusŭ de Dumnedeŭ. Şi cu câtŭ necredinţa se lăţia maĭ tare şi devenia maĭ ameninţătóre, cu atâta membriĭ eĭ din tóte po-

pórĕle s'aŭ strînsŭ şi grupatŭ maĭ tare în jurulŭ singuruluĭ Capŭ supremŭ; cu atâta s'a întăritŭ în eĭ totŭ maĭ multŭ consciinţa unităţiĭ fără vătĕmarea individualităţiĭ niciĭ unuĭ poporŭ, carĭ fără biserici *autochefale* suntŭ totuşĭ astădĭ în fruntea omenimiĭ. De aceea astădĭ necredinţa are în biserica catolică să dea pieptŭ cu o falangă admirabilŭ organisată pe întregŭ pămîntulŭ, şi întrarmată cu scutulŭ de granitŭ alŭ unităţiĭ în cugetŭ şi simţirĭ, alŭ armonieĭ şi alŭ carităţiĭ, ce pune în uĭmire şi necredinţa. Aspectulŭ acesta maĭestaticŭ alŭ bisericeĭ catolice ĭ-a inspiratŭ genialuluĭ istoricŭ anglesŭ şi protestantŭ Macaulay eleganta şi elocuenta esclamare: „*Biserica catolică ajunge până la timpulŭ, cândŭ fumulŭ jertfelorŭ din Panteonŭ se suia sulurĭ în susŭ, cândŭ girafiĭ şi tigriĭ aţiţiaŭ pofta de privitŭ a Romanilorŭ în amfiteatrulŭ luĭ Flaviŭ .... Ea era mare, pe cândŭ încă în Antiochia înfloria oratoria elină, cândŭ în templulŭ din Mecca eraŭ încă adoraţĭ idoliĭ, şi va puté sta în vechea eĭ tărie şi atuncĭ, cândŭ póte unŭ călĕtorŭ din Nóua Selanda va veni, şi răzimându-se pe o columnă ruinată a poduluĭ din London va desemna ruinele bisericeĭ Sfîntuluĭ Paulŭ.*" Pentru aceea pe lângă tóte atacurile necredinţeĭ devine pe dĭ ce merge totŭ maĭ stimată, maĭ preţuită de inimicĭ şi maĭ ĭubită de fiĭ, şi astădĭ multe inimĭ nobile în Europa şi America numaĭ dela ea maĭ aştéptă resolvarea cestiuniĭ sociale şi scutirea lumiĭ de baea de sânge, ce se prevede prin negura timpurilorŭ, că maĭ curêndŭ orĭ maĭ târdiŭ fără ajutoriulŭ bisericeĭ ca-

tolice o va produce revoluţiunea generală nu politică, cĭ socială.

Nefericirea bisericeĭ nóstre unite este, că ceĭ maĭ mulţĭ membri aĭ eĭ nu aŭ ocasiune să vadă biserica catolică, decâtŭ în modulŭ bastardŭ, cum se manifestéză ea în Ungaria. De ar avé aceştia ocasiune, să o cunóscă la alte popórĕ, Francesĭ, Italianĭ, Germânĭ, Anglesĭ şi Americanĭ, ea multŭ maĭ multă simpatie şi-ar câştiga şi între aĭ nostri.

Ce se întîmplă însă în bisericele „*autochefale*" a resărituluĭ desbinatŭ? Încatenate în mânĭ şi picióre de supremaţia statuluĭ nu vedemŭ în ele decâtŭ decădinţă, amorţire, apatie, indolinţă pe tótă linia. Biserica nu maĭ atrage, clerulŭ nu maĭ impune, religiunea nu maĭ mângăe, nu maĭ şterge lacrimĭ, nu maĭ însufleţesce, nu maĭ nobilitéză în multe clase pe nimenĭ. Unele, ca cele de pe la noĭ, maĭ escită ceva interesŭ cu formele teatrale de guvernatŭ. Spiritulŭ evangelicŭ însă în clasele conducĕtóre e rĕcitŭ, moleşitŭ şi chiarŭ părăsitŭ, şi cândŭ acestŭ spiritŭ se va disolva şi în straturile din josŭ ale societăţiĭ, atuncĭ ce-ĭ maĭ rĕmâne, este: sfârşitulŭ ingloriosŭ. Viaţa eĭ e o agonie, şi speranţa eĭ mórtea. Cetéscă dlŭ Densuşanŭ numaĭ vorbirile ministrilorŭ şi a deputaţilorŭ camereĭ şi a senatuluĭ din România cu ocasiunea desbateriĭ legiĭ pentru clerulŭ de mirŭ, şi se va uĭmi, cu câtŭ dispreţŭ aŭ vorbitŭ ceĭ maĭ mulţĭ despre biserica „*autochefală*" din România. Şi să scie, că chiarŭ aşa vorbescŭ prin alte state şi despre celealalte bisericĭ „*autohefale*" ale dînsuluĭ. Atuncĭ se va mira şi de fru-

mósele colorĭ, cu carĭ depingŭ aceştĭ bărbaţĭ biserica catolică, cu tóte că suntŭ străinĭ de ea.

Efectulŭ este, că în timpulŭ din urmă multe, fórte multe suflete nobile, instruite şi saţióse de nutremîntŭ religiosŭ adevĕratŭ, neputêndu-lŭ afla în biserica desbinată a resăritului, disgustaţĭ de decădinţa eĭ, aŭ alergatŭ în braţêle mameĭ biserice catolice, a căreĭ fiĭ aŭ rĕmasŭ fidelĭ până la mórte. Amintimŭ numaĭ pe nobiliĭ Grecĭ Leo Allatius şi Pitzipios Bey, şi dintre Ruşĭ pe principele Gagarin şi principesa Gallitzin, din a cărorŭ scrierĭ multŭ ar puté să înveţe dlŭ N. Densuşanŭ.

Ce este dară „autochefalia“ dluĭ N. Densuşanŭ? Unŭ episodŭ tristŭ în procesulŭ de dissoluţiune şi putrejune a bisericeĭ resăărituluĭ desbinatŭ, o risipire a turmeĭ, după ce ea însă-şĭ şĭ-a bătutŭ păstoriulŭ, o atomisare a bisericeĭ, carea trebue să fie una ca şi trupulŭ luĭ Christosă.

Pentru aceea iĭ spunemŭ dluĭ Densuşanŭ apodictice, că biserica românéscă unită nu lăcomesce de locŭ la *autochefalia* dînsuluĭ, căcĭ nu voesce să între într'unŭ corpŭ putredŭ şi să móră cu mórte lentă şi ruşinósă, ci să trăéscă, nobiliteze, cultive şi fericéscă naţiunea română. Ea scie, că biserica luĭ Dumneḑeŭ îşĭ are Capulŭ, de cândŭ Mântuitoriulŭ a ḑisŭ cuvintele: *Tu eştĭ Petru! Pasce oile mele!* Sub blândulŭ sceptru alŭ Capuluĭ acestuia, sub care naţiunile cele dintâiŭ ale lumiĭ aŭ ajunsŭ la gradulŭ de cultură, la care n'aŭ ajunsŭ nicĭ unulŭ din po-

pórĕle cu bisericĭ autochefale, nu ne tememŭ nicĭ limba nicĭ némulŭ, ci cum aŭ prosperatŭ în trecutŭ, vorŭ prospera şi în viitoriŭ spre gloria bisericeĭ şi naţiuniĭ nóstre.

Ce se ţine însă de trecutŭ, apoĭ dlŭ Densuşanŭ ḑice unŭ mare neadevĕrŭ, cândŭ susţine, că biserica unită a fostŭ vre-odată „autochefală“. Căcĭ biserică autochefală nu este numaĭ carea nu e supusă Patriarchilorŭ, ci care totodată este constituită ca unŭ întregŭ organicŭ. Acum biserica unită adevĕratŭ că nu a fostŭ şi nu este supusă şi nu va fi nicĭ unuĭ Patriarchŭ din resăritŭ, ci numaĭ Capuluĭ bisericeĭ din Roma, însă ea până la 1855 nu a fostŭ unŭ întregŭ organicŭ, ci consta din dóuĕ părţĭ fără nicĭ o legătură organică ierarchică ca unŭ întregŭ întru sine, anume din diecesa Făgăraşuluĭ şi a Oradeĭ Ce biserică autochefală a pututŭ fi acésta? Aşa suntŭ bisericele autochefale din resăritulŭ desbinatŭ? Aŭ nu formézá acolo tóte diecesele unŭ organismŭ cu aşa numitulŭ *„sfîntŭ sinodŭ“?* Ce amŭ maĭ ḑisŭ, susţinemŭ şi acum. Dlŭ N. Densuşanŭ nu e în clarŭ de locŭ cu înţelesulŭ cuvintelorŭ, ce le folosesce.

II. Să trecemŭ la autonomie, din carea dlŭ Densuşanŭ pricepe încă şi maĭ puţinŭ ca din autochefalie.

Póte nicăirĭ nu vorbescŭ aşa mulţĭ chemaţĭ şi nechemaţĭ despre autonomie ca la noĭ, şi totuşĭ puţinĭ suntŭ în clarŭ cu înţelesulŭ eĭ.

Biserică autonomă după înţelesulŭ, ce-lŭ are cuvîntulŭ în statulŭ nostru, este aceea, carea *singură ea fără nicĭ o ingerinţă*

a guvernuluĭ saŭ a legislaţiuniĭ civile îşĭ administréză afacerile bisericescĭ, scolastice, fundaţionale şi de avere. În înţelesulŭ acesta biserica desbinată a resărituluĭ, atâtŭ de ĭubită de dlŭ Densuşanŭ, cu tóte că n'are să-ĭ mulţăméscă chiarŭ nimica, n'a fostŭ în trecutŭ autonomă nicĭ cândŭ. Deschidă dlŭ N. Densuşanŭ numaĭ istoria bizantină şi chiarŭ şi Pravila, şi va vedé, în ce dependinţă dela statŭ a fostŭ biserica acésta în imperiulŭ bizantinŭ. Nu este autonomă nicĭ astădĭ, nicĭ în Grecia, nicĭ în Rusia, nicĭ în România şi Sêrbia. Singurŭ în Ungaria la Românĭ şi Sêrbĭ şĭ-a câştigatŭ în timpulŭ maĭ noŭ în câtva autonomia acésta.

Ce atinge însă bisericele creştine din Ungaria, putemŭ dice, că biserica protestantă, calvinéscă şi unitară aú autonomie fórte amplă.

O atare autonomie până acum nu are în Ungaria biserica catolică nicĭ cea din Mitropolia de Strigonŭ, nicĭ cea din Mitropolia română de Alba-Iulia. Căcĭ maĭ întâiŭ ce atinge afacerile bisericescĭ, adevĕratŭ că statulŭ nu se amestecă nicĭ în dogme, nicĭ în disciplină, are însă dreptulŭ de a denumi maĭ pe toţĭ episcopiĭ, canoniciĭ şi o grămadă de dignitarĭ bisericescĭ, şi pe lângă aceea şi dreptulŭ de patronatŭ la fórte multe bisericĭ. Ce atinge afacerile scolastice, statulŭ îşĭ arógă dreptulŭ, amŭ puté dice, de administraţiune asupra şcólelorŭ medie cu caractĕrŭ catolicŭ, şi nu numaĭ dreptulŭ de inspecţiune asupra lorŭ ca la confesiunile autonome, aşa câtŭ sarcinele materiale cu susţinerea lorŭ

le pórtă biserica, dreptulŭ lorŭ de guvernare însă îlŭ are statulŭ. Ce se ţine de fondurĭ, statulŭ administréză fondulŭ catolicŭ religionarŭ şi alŭ studiilorŭ, şi chiarŭ şi o grămadă de fondurĭ de ale nóstre, cum este alŭ cleruluĭ numitŭ bobianŭ cu tóte fundaţiunile ingremiate, alŭ seminariuluĭ, tipografieĭ şi altele. În urmă ce se ţine de averea bisericéscă, şi astădĭ statulŭ deprinde dreptulŭ de a dechera de fără valóre orĭ ce schimbare, ce atinge substanţa averiĭ bisericescĭ diecesane, dacă aceea nu s'a făcutŭ cu permisiunea luĭ.

Până cândŭ statulŭ are atâta ingerinţă şi atâtea drepturĭ în afacerile bisericeĭ catolice, carĭ în celelalte bisericĭ creştine nu le are, până atuncĭ ea nu are autonomie deplină. Drepturile şi ingerinţa acésta şi-o baséză statulŭ pe privilegiile date de Papa Silvestru II regeluĭ Ştefanŭ I alŭ Ungarieĭ, şi de Papa Clemente XIII date regineĭ Maria Teresia.

Cu tóte acestea însă nu putemŭ dice, că nu avemŭ autonomie chiarŭ de locŭ. Căcĭ maĭ întâiŭ în beneficiile maĭ micĭ, carĭ nu suntŭ de patronatŭ regescŭ — şi cele maĭ multe beneficiĭ ale nóstre suntŭ de acestea — statulŭ nu se amestecă. Regularea, administrarea şi umplerea lorŭ este în mânile nóstre. Maĭ departe deşi statulŭ se vîresce totŭ maĭ afundŭ în şcólele confesiunilorŭ, cu deosĕbire dacă suntŭ românescĭ, totuşĭ o parte însemnată din causa scolastică, precum dotarea, susţinerea, disciplina scolastică şi bisericéscă. umplerea staţiunilorŭ, este încă în mânile nóstre. Totŭ asemenea de averea parochială bisericéscă, scolastică şi fundaţională dispu-

nemŭ încă liberĭ, şi de maĭ multe fundaţiunĭ şi fondurĭ diecesane şi chiarŭ şi provinciale.

Tóte acestea constituescŭ unŭ complexŭ frumosŭ de afacerĭ, ce le putemŭ regula fără ingerinţa statuluĭ chiarŭ şi pe basă representativă cu concursulŭ cleruluĭ şi alŭ poporuluĭ creându-ne astfelŭ pentru întregŭ complexulŭ acesta o autonomie representativă.

Crearea autonomieĭ acesteia pe basele, de carĭ dispunemŭ, se póte întîmpla saŭ de josŭ în susŭ, saŭ de susŭ în josŭ. Maĭ practicŭ însă este, dacă se începe de josŭ în susŭ, fiindŭ că se face maĭ întâiŭ esperinţa şi praxa în micuţŭ, şi apoĭ, dacă proba a succesŭ, se póte merge maĭ în susŭ. Astfelŭ se póte începe maĭ întâiŭ cu autonomia parochială ca cea maĭ inferióră. În fiesce care parochie se póte face statutŭ autonomŭ aprobatŭ de episcopulŭ pentru administrarea afacerilorŭ bisericescĭ, carĭ nu se ţinŭ de ĭerarchie, a afacerilorŭ scolastice şi fundaţionale şi de avere a parochieĭ respective, şi dacă parochianiĭ vorŭ crea şi beneficiŭ suficientŭ şi stabilŭ pentru preoţimea din acea parochie, potŭ căpĕta şi dreptulŭ de patronatŭ la acea biserică, a căruĭ esercițiŭ încă póte fi regulatŭ în statutulŭ autonomŭ alŭ parochieĭ. Pe calea acésta se póte purcede maĭ în susŭ la autonomia tractelorŭ protopopescĭ pentru afacerile, ce atingŭ întregŭ tractulŭ; după aceea la autonomia diecesană, pentru afacerile, ce atingŭ întrégă diecesa; şi apoĭ maĭ în susŭ la autonomia provincială pentru afacerile, ce atingŭ provincia întrégă. Unŭ atare proĭectŭ de autonomie bisericéscă pe base

representative pentru afacerile, ce suntŭ încă în mânile nóstre, şi în carĭ statulŭ încă nu s'a ingeratŭ, a presentatŭ neuĭtatulŭ Mitropolitŭ Vancea sinoduluĭ provincialŭ dela 1882. Şi o spunemŭ dluĭ N. Densuşanŭ, că între aceia, despre carĭ dînsulŭ ḑice, că Mitropolitulŭ Vancea era sigurŭ, că nu-ĭ vorŭ face nicĭ o opusĕţiune, uniĭ aşa opusĕţiune aŭ făcutŭ şi proĭectuluĭ acestuia, câtŭ măhnitŭ în sufletŭ a trebuitŭ să-lŭ retragă.

Lucrulŭ însă se póte începe şi dela autonomia provincială scoborîndu-se la vale până la cea parochială.

Ce să se întîmple însă cu afacerile acelea, carĭ nu suntŭ în mânile nóstre, cum este denumirea episcopilorŭ, fondurile administrate de statŭ, dreptulŭ luĭ cu privire la averea diecesană şi altele?

Óre putemŭ spera, să le căpĕtămŭ şi acestea vre-odată în mânile nóstre? Viitoriulŭ numaĭ Dumneḑeŭ ĭlŭ scie. În împrejurările de astăḑĭ putemŭ ḑice cu certitudine, că nu.

Este pentru noĭ fórte durerosŭ, că drepturile acestea le deprinde astăḑĭ coróna în modŭ constituţionalŭ prin guvernulŭ eşitŭ din sinulŭ maĭorităţiĭ parlamentuluĭ, în care de-a rîndulŭ şedŭ neromânĭ şi şi acatolicĭ. Cândŭ ne-amŭ puté elupta vre-odată autonomie şi pe terenulŭ acesta, atuncĭ fără de a vătĕma dreptulŭ de patronatŭ alŭ Maĭestăţiĭ Sale ne-amŭ puté crea unŭ senatŭ supremŭ bisericescŭ din clericĭ şi laĭcĭ, ca în provincia nóstră prin acestŭ senatŭ şi la propunerea luĭ să-şĭ deprindă Maĭestatea Sa drepturile de denumire şi altele,

carĭ le are cu privire la biserica nóstră. Óre ajunge-vomŭ vre-odată şi ḑile de acestea, Dumneḑeŭ scie.

Se nasce însă întrebarea, că óre o atare autonomie pe basa representativă nu póte fi decâtŭ salutară pentru biserica nóstră? Atîrnă multŭ, fórte multŭ dela spiritulŭ corectŭ evangelicŭ şi dela cultura bărbaţilorŭ, carĭ ar fi în organismele sociale conducĕtóre. Pórta atuncĭ e deschisă, ca orĭ cine să-şĭ câştige mare influinţă în afacerĭ bisericescĭ de mare însemnătate. Chiarŭ pentru aceea întrândŭ de ceĭ nechemaţĭ multŭ rĕŭ potŭ să facă, şi maĭ cu samă întrândŭ ómenĭ infectaţĭ de spiritulŭ inimicŭ orĭ căreĭ religiunĭ positive. În unŭ atare casŭ autonomia ar puté fi în scurtŭ timpŭ mormîntulŭ bisericeĭ. Închipuéscă-şĭ cetitoriĭ de pildă organisme autonome cu funcţiunĭ şi atribuţiunĭ însemnate, în carĭ maĭoritatea o formézā ómenĭ ca dlŭ Nic. Densuşanŭ, carĭ sub autonomie înţelegŭ dreptulŭ tuturorŭ de a judeca despre dogme, afacerile liturgice şi disciplină, carĭ fiindŭ reservate ĭerarchieĭ suntŭ eschise din cadrulŭ aŭtonomieĭ amintite, bărbaţĭ, carĭ nu voescŭ să scie nimicŭ de legătura ĭerarchică cu Roma, şi prin aceea de comuniunea de credinţă cu întrégă lumea catolică, şi atuncĭ îşĭ potŭ închipui Babilonulŭ, ce s'ar nasce în biserica nóstră. De aceea întâiŭ şi maĭ întâiŭ este de lipsă, ca în tóte straturile societăţiĭ sacre să domnéscă unŭ spiritŭ corectŭ bisericescŭ cristalisatŭ de o cultură frumósă. Atuncĭ autonomia representativă póte să fie folositóre, şi se va puté forma ea de sine. Şi în

acésta érăşĭ se arată, câtŭ adevĕrŭ conţine ḑisa Mântuitoriuluĭ: „*Căutaţĭ maĭ întâiŭ împĕrăţia luĭ Dumneḑeŭ şi dreptatea luĭ, şi acestea tóte se vorŭ adauge vóuĕ.*“ Până cândŭ însă autonomia representativă o cerŭ în unŭ modŭ aşa bruscŭ şi bărbaţĭ de principiĭ radicale şi anticanonice profesate de dlŭ N. Densuşanŭ şi „Gazeta“, până atuncĭ nu e mirare, că mulţĭ factorĭ conducĕtorĭ de astăḑĭ, îngrijaţĭ de sórtea bisericeĭ, nu suntŭ aplicaţĭ a deschide la atarĭ bărbaţĭ uşile autonomieĭ representative.